

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2008/2

Ⓜ A HUMANUS ADATBÁZIS KIFEJLESZTÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS KÖNYVTÖRTÉNETI DOKUMENTÁCIÓRA Ⓜ ÉSZAK-EURÓPA VAGY BALKÁN? (TÁJÉKOZÓDÁSI IRÁNYOK OLVASÁSKULTÚRÁNK SZÁMÁRA A PISA 2006 ÜRÜGYÉN) Ⓜ E-KÖNYVEK SZOLGÁLTATÁSA DOKUMENTUMPIACI KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT Ⓜ KÖNYVTÁROSOK MENTORI SZEREPBEN VIRTUÁLIS TÁJÉKOZTATÁS ÉS ÉRTÉKELÉS Ⓜ KÖNYVTÁR 2.0 ALKALMAZÁSOK NORVÉGIÁBAN Ⓜ KÍNAI KÖNYVTÁRÜGYI KÖRKÉP Ⓜ

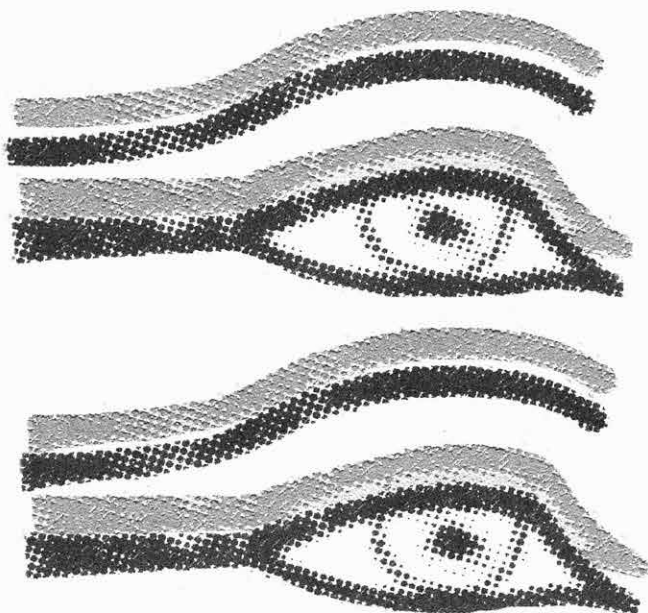

Könyvtári
Intézet

FROM THE CONTENTS:

- 👁️ DEVELOPMENT OF THE HUMANUS DATABASE WITH SPECIAL REGARD TO DOCUMENTATION IN BOOK HISTORY AND LIS
- 👁️ UPWARDS OR DOWNWARDS? (POSSIBLE TRENDS FOR THE HUNGARIAN READING CULTURE AFTER THE PISA 2006 REPORT)
- 👁️ E-BOOK SERVICES IN A PROFIT-ORIENTED MARKET ENVIRONMENT
- 👁️ A NEW MILESTONE IN LIFE-LONG LEARNING: LIBRARIANS AS IT-MENTORS
- 👁️ VIRTUAL REFERENCE: A STATE-OF-THE-ART REPORT
- 👁️ WEEDING BOOKS UPON POLITICAL MOTIVES
- 👁️ ONLINE PUBLIC SPACES FOR USERS AND LIBRARIANS (LIBRARY 2.0 APPLICATIONS IN NORWAY)
- 👁️ PANORAMA OF LIBRARIANSHIP IN CHINA: TO LIVE OR READ?
- 👁️ DIGITAL LIBRARY MANIFESTO FROM ITALY

18. (54.) ÉVFOLYAM, 2008. 2. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

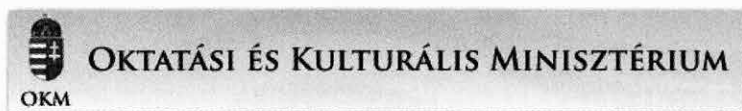
⌘ **Szerkesztőbizottság:** dr. Bényei Miklós, dr. Hangodi Ágnes, Haraszi Pálné, Hegyközi Iлона, dr. Jacsó Péter, Káldos János, dr. Mader Béla, dr. Murányi Lajos, dr. Murányi Péter, Pallósiné dr. Toldi Márta, Rácz Ágnes. ⌘ **Borítóterv:** Gerő Éva, grafikus **Műszaki szerkesztő:** Gerő Éva, Studeko ⌘ **Szerkesztőség:** Könyvtári Intézet, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület, **Telefon:** 224-3795, 224-3796, **Fax:** 224-3795, 3759-984, **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu ⌘ **Megjelenik:** negyedévenként. **Egy szám ára:** 1200.-Ft +5% áfa + postaköltség. **Éves előfizetés:** 4800.-Ft + 5% áfa + postaköltség. **Külföldi előfizetési ára:** 100 euró. ⌘ **Terjeszti:** Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető: a szerkesztőség címén. ⌘ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. ⌘ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác Felelős vezető: Szabó Gábor ⌘ **HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomatott, HU ISSN 1586-5193 (Online))**

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Library Literature and Information Science Abstracts (The Wilson Co.)
LISA (Library and Information Science Abstracts)
LISTA (Library, Information Science & Technology Abstracts, EBSCO)
HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa)

A folyóirat megjelenését az Oktatási és Kulturális Minisztérium és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

www.okm.gov.hu

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat

E számunk szerzői, közreműködői: BÁNFI Szilvia (OSZK, Bp.), DANCS Szabolcs (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Bp.), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), FEIMER Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), HAJDU Katalin (könyvtáros, Bp.), HANGODI Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), KERESZTES Csaba (Magyar Országos Levéltár, Bp.), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Jászberény és Nyugat-Magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ, Könyvtár- és Információtudományi Tanszék, Szombathely), KRÁNITZ Lászlóné (a Néprajzi Múzeum Könyvtárának ny. munkatársa, Bp.), MOHOR Jenő (az ELTE BTK Központi Könyvtárának ny. igazgató-helyettese, Bp.), MURÁNYI Lajos (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Bp.), NAGY Attila (Könyvtári Intézet, Bp.), NÉMETH Márton (OSZK, Bp.) PAJOR Enikő (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Könyvtártudományi Tanszék, Szeged), PAYER Barbara (Könyvtári Intézet, Bp.), POGÁNY György (Kármán József Városi Könyvtár, Pilis), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc), RÁCZ Ágnes (OSZK, Bp.), SONNEVEND Péter (Kaposvári Egyetem, Egyetemi Könyvtár), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp.), VASBÁNYAI Ferenc (OSZK, Bp.), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME OMIKK ny. munkatársa, Bp.).

ABSTRACTS	203
------------------------	-----

TANULMÁNYOK

RÁCZ Ágnes: A HUMANUS adatbázis kifejlesztése, különös tekintettel a könyvtártudományi és könyvtörténeti dokumentációra	207
--	-----

NAGY Attila: Észak-Európa vagy Balkán? <i>Tájékozódási irányok olvasáskultúránk számára a PISA 2006 ürügyén</i>	222
--	-----

NÉMETH Márton: Az e-könyvek szolgáltatása profitorientált dokumentumpiaci körülmények között	234
--	-----

KOLTAY Tibor: Virtuális tájékoztatás: helyzetkép és értékelés	241
--	-----

PAYER Barbara: Az egész életen át tartó tanulás újabb mérföldköve: könyvtárosok mentori szerepben	247
---	-----

BÁNYI Szilvia: „...legjobban tennék, ha ezeket a kiadásokat saját jószántukból indexre tennék.”	256
---	-----

KERESZTES Csaba: „a baloldali korlátoltság illusztrálására” <i>Példa egy könyvselejtezésre 1949-ből</i>	261
---	-----

KITEKINTÉS

TÓTH Máté: Online közösségi terek használóknak és könyvtárosoknak. <i>Könyvtár 2.0 alkalmazások Norvégiában</i>	265
---	-----

SONNEVEND Péter: Kínai könyvtárügyi körkép: élni vagy olvasni?	281
--	-----

BEN GU: A kínai nemzeti bibliográfia (Töm.: Mohor Jenő)	297
--	-----

Digitális könyvtári nyilatkozat Olaszországból – Maurizio MESSINA bevezetőjével (fordította és tömörítette: Mohor Jenő)	302
--	-----

KÖNYVSZEMLE

Régi magyarországi szerzők <i>WIX Györgyné: Régi magyarországi szerzők (RMSZ) a kezdetektől 1700-ig</i> (Ism.: Bánfi Szilvia)	309
---	-----

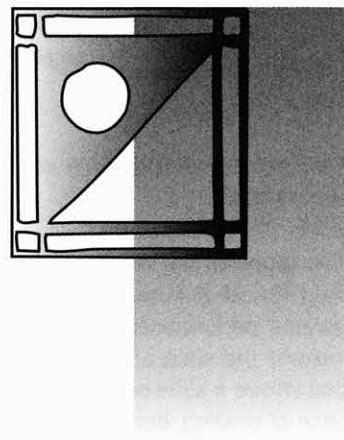
Változás és kihívás <i>Change and challenge. Information literacy for the 21th century.</i> (Ed. Susie Andretta) (Ism.: Koltay Tibor)	311
--	-----

Fejezetek Debrecen könyv- és sajtótörténetéből <i>BÉNYEI Miklós: A civis szellem nyomtatott hírnökei. Írások a debreceni könyv- és lapkiadás történetéről</i> (Ism.: Pogány György)	316
---	-----

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ (REFERÁTUMOK)	325
--	-----

Könyvtár- és információtudomány	325
Könyvtár- és tájékoztatásügy	330
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	344
Munkafolyamatok és szolgáltatások	354
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	360
Vezetés, irányítás	364
Felhasználók és használat	371
Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés	376
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	380

A számot szerkesztette:
Kovács Katalin és Feimer Ágnes

STUDIES

Development of the HUMANUS database with special regard to documentation in book history and LIS

RÁCZ Ágnes

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 207–221.

The new Hungarian database HUMANUS (Studies and Articles in the Humanities), a service of the National Széchényi Library was introduced to the profession in February 2008. The study overviews the creation of the database and describes its development concept relating to the recording of publications on book and library history as well as library and information science.

It is the aim of HUMANUS to register articles, studies and book reviews from journals and books published electronically or in a printed form. The bibliographic exchange format used is HUNMARC. Recording is at the article level, with the records containing data of the part, an element for linking, data of the source document and where the part is located within the source document. The study describes the method of classification and the search possibilities as well.

The database HUMANUS operates as a consortium of co-operating partners. It has proved difficult to connect the well-functioning databases earlier used by the partners. It would be an important feature of the database to enable the uploading and downloading of large quantities of records, and the filtering out of duplicate items.

HUMANUS is one of the union catalogue databases (the so-called Article-MOKKA) that include three large databases of the National Széchényi Library using the MicroISIS software, to be soon converted into HUMANUS (the repertory of articles, Hungarica publications, articles on LIS), as well as the databases of co-operating partners (the database of university publications from Szeged, the database of Hungarian social science literature in Romania).

Upwards or downwards? Possible trends for the Hungarian reading culture after the PISA 2006 report

NAGY Attila

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 222–232.

The report of the Hungarian Educational Office on the PISA 2006 survey and the data relating to Hungarians' performance have been issued. The figures indicate the state of the art of Hungarian education that shows a strict correlation with the declining situation of reading, book and library use.

OECD's Programme for International Student Assessment (PISA survey) is an international comparative evaluation of students aged 15. In 2000 PISA examined text comprehension, in 2003 – mathematical knowledge, in 2006 – science knowledge among schoolchildren worldwide.

In the table summarising the data of 56 OECD countries Hungary has a middle-end position preceding Serbia and other Southern European countries.

The leading 13 countries, from Finland to Belgium, have in each of the three themes better results than the average of OECD countries. Hungarian students have reached the OECD countries' average only in science, in text comprehension and in mathematics they performed under the average. Searching for the reason the author sets the excellent performance of Finnish and South-Korean students as an example. Those countries are characterised by a prospering economy and a balanced educational system, teachers have a prestige, parents have a supporting attitude, reading and library use are popular. Hungary spends very little on education, although successful examples prove that investment into education returns in knowledge and later in economy as well.

E-book services in a profit-oriented market environment

NÉMETH Márton

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 234–240.

The demand for e-book services is growing worldwide. Many publishers in the West sell their publications directly as e-books that are protected against

copying to prevent infringement. Recently new providers have appeared on the market: the aggregators which have contracts with many publishers and offer subscription packages. Libraries may subscribe to individual packages that they may provide in their own library network for their users without physically owning the documents concerned. In case of downloadable e-books libraries conclude a license contract with users, whose expiry can be extended by a new one. The study describes the technological solutions of Adobe for the provision of e-books and their secure use. It reviews the Danish and British practice, and presents some of the most important aggregators such as Netlibrary and ebrary. The article concludes with the European Union supported E-books Digitisation On-Demand project with thirteen countries participating, including Hungary's National Széchényi Library. Libraries could be prominent e-book publishers and providers themselves if they digitised their materials which are out of copyright.

Virtual reference: a state-of-the-art report

KOLTAY Tibor

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 241–246.

Based on a rich selection of international literature the study gives an overview of the professional, technological and ethical problems emerging in the reference process applying web technology. Traditional reference is an interaction where the librarian faces one user and one question. In virtual reference too two persons are present, but some other aspects arise as well: for example how can one help a user when the librarian is not in verbal connection with him/her; what does the authoritative librarian mean in virtual reference; is there an important difference between traditional and virtual reference; how does the virtual environment change the nature of interaction between user and librarian; to whom does the user come back in virtual reference: to the provider or to the librarian etc.

A new milestone in life-long-learning: librarians as IT-mentors

PAYER Barbara

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 247–255.

The competitiveness of countries depends also on if they succeed in assisting socially or financially handicapped social groups to avail themselves of the benefits of information society. Surveys show that more than half of the Hungarian population are digitally illiterate. Governmental development programs (such as E-Hungary) have proved that digital illiteracy can be overcome more successfully by involving local mediators. Within the framework of the E-Hungary 2.0 grants an eMentor service has been created as a tool of assistance. EMentors were trained in 2006 at 40-hour courses, from 2007 on at 60-hour ones. The training consists of traditional consultations (5x5 hrs) and distant education (5x5 hrs). The themes are: the basics of computer science, new Internet techniques, important homepages of community information etc. The Hungarian Library Institute too took part in the training of eMentors, and having identified the need for continuing this training, worked out the curriculum of a combined, practice-oriented course in 60 hrs (under the title From Web 1.0 towards Web 2.0 in a changing world of the Internet). The course has been accredited and provides a mix of traditional and distance education. The study presents the courses and the importance of the mentors' role.

Weeding books upon political motives: initiatives of workers from Budapest in the late forties. Documents from the Hungarian National Archive and the National Széchényi Library

"...it would be the best to ban these books voluntarily."

BÁNFI Szilvia

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 256–260.

"...an example for leftist narrowmindedness in 1949"

KERESZTES Csaba

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 261–264.

A number of studies were earlier published in this journal (see the articles by Sándor Katsányi, Magda Sipos, Szilvia Bánfi) about the centralised weeding of politically „problematical“ books and journals between 1945 and 1950 in Hungary. In this issue Szilvia Bán-

fi writes about an „informer's“ letter to the State Security Authority in 1947 when a worker of the Weiss Manfred Works at Csepel (Budapest) proposed that the Dictionary of Economics published in 1932 should be banned. In the next article Csaba Keresztes publishes a document from 1949 which is also related to the Weiss Manfred Works at Csepel (Budapest): a list which characterised prominent Hungarian and foreign authors' books as not progressive, bourgeois or valueless, proposing their weeding from the workers' library.

FROM ABROAD

Online public spaces for users and librarians. Library 2.0 applications in Norway

TÓTH Máté

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 265–280.

The author shares his experience gained during a fellowship in Norwegian libraries. He describes the national library development concept that serves as the framework of Web 2.0 services, the Norwegian Digital Library Project, and reviews three Norwegian electronic library services (Reaktor, Biblioteksvar, Biblioteklaboriet) which illustrate the practical application possibilities of the Library 2.0 philosophy. The study ends with a report on librarians' and users' opinions about the Library 2.0 based on interviews conducted in Norway.

Panorama of librarianship in China: to live or to read?

SONNEVEND Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 281–296.

The review article gives an overview on librarianship in China. As first it discusses cultural history, economic, social and cultural issues, then introduces Chinese librarianship through its library networks: national library, public libraries, with a focus on the Shanghai PL; the national network higher education and special libraries, as well as school libraries. The most important developments and nation-wide services, large library projects are described as well (digital library projects in more detail), and so are library education, library-related research and professional journals. Li-

brarianship in China – as the country itself – shows contradictory features: China is a developing country struggling with many problems, and at the same time a speedily developing super power that has important achievements, especially in the fields of information provision.

Ben Gu: China National Bibliography

(Translated by Jenő Mohor)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 297–301.

Digital Library Manifesto from Italy A study by Maurizio Messina and a translation of the Manifesto

(Translated by Jenő Mohor)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 302–307.

BOOK REVIEWS

Ancient Hungarian authors (till 1700) WIX Györgyné – P. VÁSÁRHELYI Judit: Régi magyarországi szerzők (RMSZ) a kezdetektől 1700-ig.

(Reviewed by Szilvia Bánfi)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 309–311.

Information literacy – from an Australian point of view

Change and challenge. Information literacy for the 21st century.

(Ed. Susie Andretta)

(Reviewed by Koltay Tibor)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 311–315.

Chapters from book and press history in Debrecen

BÉNYEI Miklós: A civis szellem nyomtatott hírnökei. Írások a debreceni könyv és lapkiadás történetéről.

(Reviewed by György Pogány)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 316–319.

Newly published...(On the fourth volume of the Annual of the Berzsényi Dániel Library)

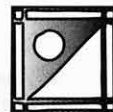
A Berzsényi Dániel Könyvtár Évkönyve 4.

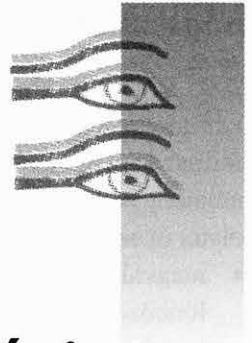
(Ed. by Márta Pallósi-Toldi)

(Reviewed by Hajdu Katalin)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 54. 2008. no. 2. pp. 320–324.

FROM FOREIGN LIBRARY AND INFORMATION JOURNALS (Abstracts)

A HUMANUS adatbázis kifejlesztése, különös tekintettel a könyvtártudományi és könyvtörténeti dokumentációra

RÁCZ Ágnes

Az Országos Széchényi Könyvtár egyik legújabb szolgáltatását már megismerhette az érdeklődő szakmai közönség: a *Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisáról*, a HUMANUS-ról van szó, amely elérhető a honlapján keresztül (<http://www.oszk.hu/humanus/>) vagy közvetlenül is (<http://humanus.bibl.u-szeged.hu/human/cikk-mokka>). A 2008. február 5-én tartott, sajtótájékoztatóval egybekötött adatbázis-bemutató után röviddel a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2008/2-es számában megjelent cikk¹ röviden vázolta az adatbázis létrejöttét, de szerzői tudatosan vállalták: „Nem rendszerleírást, -ismertetést végzünk”.

Jelen tanulmány írója két célt tűzött ki: egyrészt áttekintést ad az adatbázis kifejlesztésének gyakorlati megvalósításáról, másrészt vázolja azokat a megoldásokat és fejlesztési terveket, amelyek a könyv- és könyvtártörténeti, illetve a könyvtárügyi–könyvtártudományi szakterület publikációinak számbavételére vonatkoznak.

A téma egyik vetülete sem előzmények nélkül való: Az adatbázis megalkotásának állomásait összefoglaló², illetve a könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis kiépítésére vonatkozó, korábbi elképzeléseket tárgyaló³ tanulmányok e lap hasábjain jelentek meg.

A HUMANUS kifejlesztése

2005 végére az Országos Széchényi Könyvtár vezetősége a korábban megrendelt, de végleges formában el nem készült megvalósíthatósági tanulmány nélkül is meghozta azt a döntését, hogy olyan új adatbázist fejleszt ki, amely

- megvalósítja a könyvtárban több helyütt, különböző gépi rendszerekben és adatbázisokban folyó cikkfeldolgozás egységesítését,
- webes felületen, könnyen elérhető és használható,
- alkalmas közös katalogizálásra,
- nem igényel nagyobb hardver- és szoftverfejlesztést a feldolgozást végző műhelyekben,
- más területen már bizonyított, rugalmas szoftverre épül.

Az akkor még „Humán Szakirodalmi Adatbázis”-nak nevezett bibliográfiai adatbázis – a korábbi kedvezőtlen tapasztalatok figyelembe vételével – tudatosan nem vállalta az általános nemzeti cikkrepertórium szerepének betöltését, sőt a célul kitűzött humán tudományi területen is csak együttműködő partnerek bevonásával tartja megvalósíthatónak egy-egy szakterület cikkirodalmának számbavételét. Más vonatkozásban azonban bővült az adatbázis gyűjtőköre az eredeti elképzelésekhez képest: nem csupán az időszaki kiadványokban megjelent publikációk, hanem a gyűjteményes kötetekben, konferenci anyagokban napvilágot látott tanulmányok is helyet kapnak benne.

Miután az adatbázis együttműködésen alapuló megtervezésének és kifejlesztésének útja zsákutcának bizonyult, az OSZK először a szoftverkörnyezet megteremtését tűzte ki célul, és akkor akart a szakma elé újra kilépni, amikor már működik az adatbázis prototípusa és van mit bemutatni.

Az adatbázis tervezése 2005 végén – 2006 elején megkezdődött: a bibliográfiai rendszert HUNMARC alapokon, a katalogizálási szabványok és szabályzatok figyelembe vételével, a Szegedi Tudományegyetem Könyvtárában, az

OSZK támogatásával kifejlesztett *Bodza* nevű keretrendszer alkalmazásaként terveztük meg.⁴

Az adatbázis kialakításának alapelvei

Mivel a HUMANUS célja a nyomtatott és elektronikus időszaki kiadványok cikkeinek, a nyomtatott és elektronikus tanulmánykötetek, konferenci anyagok tanulmányainak, valamint időszaki kiadványokban megjelent könyv- illetve egyéb dokumentumismertetéseknek a számbavétele, az adatbázist többféle (gyakorlatilag minden) dokumentumtípus feldolgozására fel kellett készíteni.

Az együttműködéssel építendő adatbázisnak képesnek kell lennie

- közvetlen adatbevitelre űrlapon, illetve MARC-formátumú munkalapon keresztül egyaránt,
- a rekordok címkés, MARC-formátumú és a katalogizálási szabályoknak megfelelő megjelenítésére,
- rekordfeltöltésre és -letöltésre HUNMARC és USMARC (MARC21) formátumban, illetve a két formátum közötti oda-vissza konverzióra,
- kisebb, szakterületi részadatbázisok kialakítására a teljes adatbázison belül,
- sokoldalú keresésre és böngészésre,
- különböző bibliográfiai kiadványok előállításának támogatására.

Bibliográfiai csereformátum

Mint ahogy a könyvtárak a MOKKA (Magyar Országos Közös Katalógus) elveinek kialakításánál így foglaltak állást, a HUMANUS adatbázist is HUNMARC alapokra helyeztük, ez lett az alapértelmezett adatcsere-formátum. A HUNMARC-szabvány adta kereteket azonban néhány speciális adatfélése felvétele céljából bővíteni kényszerültünk: ilyen, az eredeti HUNMARC-ban nem szereplő mezőben oldottuk meg pl. az egyes bibliográfiai rekordok generikus „tárgy-

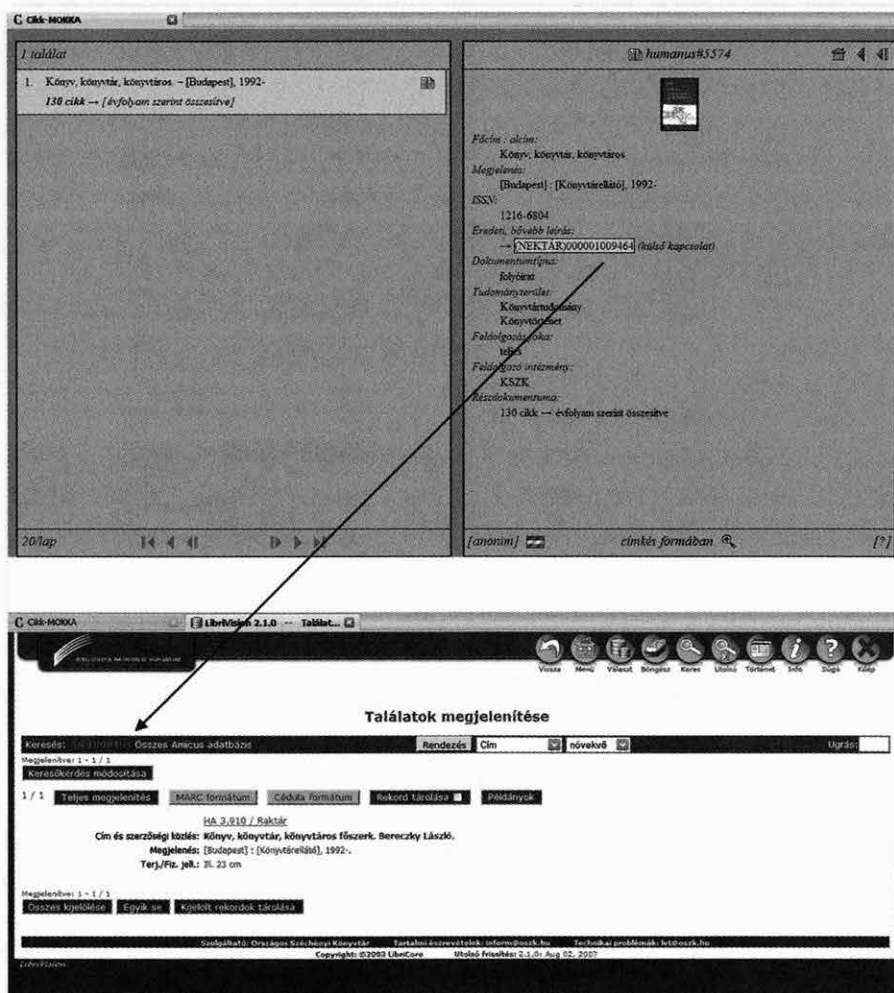
szavazását”, azaz annak a tudományterületnek a jelölését, amelybe a tétel beletartozik, vagy a bibliográfiai kiadványok egyes számaiba kerülő rekordok kijelölését.

Rekordkapcsolatok alkalmazása

A HUMANUS-ban a bibliográfiai tételek összetartozását rekordkapcsolatokkal ábrázoljuk. A következő rekordkapcsolatokat alkalmazzuk:

a) *A részdokumentum (cikk, tanulmány) és a forrásdokumentum (időszaki kiadvány, könyv) között: 773–774-es kapcsolati mező*

A forrásdokumentum rekordjának is szerepelnie kell az adatbázisban: ezt lehetőség szerint más adatbázisból, elsősorban az OSZK online katalógusából, a NEKTÁR-ból vagy a MOKKÁ-ból kell átvenni, de szükség esetén más, akár külföldi adatbázisokat is felhasználhatunk. Az időszaki kiadványok rekordjait a NEKTÁR-ból célszerű átvenni, ahol a nemzeti könyvtár feldolgozói naprakészen karbantartják őket. A HUMANUS-beli rekordban linkként szerepel a NEKTÁR-beli rekordazonosító, amely az OSZK online katalógusának megfelelő rekordjához vezet. A forrásdokumentum leírása szükség esetén elkészíthető a HUMANUS-ban is.

1. ábra

Átlépés a HUMANUS-ból a NEKTÁR-ba (LibriVision)

A részdokumentum 773-as mezőjében elég a \$w (a forrásdokumentum rekordjának rekordazonosítója) almezőt, valamint a \$g (a részdokumentumnak a forrásdokumentumon belüli helye) almezőt kitölteni.

A rész- és a forrásdokumentum között létrehozott rekordkapcsolat egyirányú, de a szoftver

adta lehetőségek kihasználásával az adatbázisban „visszafelé is lehet rajta menni” (a programozónk megfogalmazása), ami a külső szemlélő számára kölcsönös rekordkapcsolatnak tűnik. Ennek révén lehetővé vált pl. az egyes folyóiratokban megjelent cikkek leírásainak megjelenítése „tartalomjegyzék-szerűen”, vagyis az évfolyamok – számok – oldalszámok sorrendjében.

The screenshot displays a library catalog record for the journal 'Történelmi szemle'. The left pane contains the following information:

- Cím : alcím:** Történelmi szemle : a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének évtésítője
- Megjelenés:** Budapest : Akadémiai K., 1958-
- ISSN:** 0040-9634
- Eredeti, bővebb leírás:** → (NEKTÁR)000001003090 (külső kapcsolat)
- Dokumentumtípus:** folyóirat
- Tudományterület:** Történettudomány
- Feldolgozás foka:** teljes
- Feldolgozó intézmény:** OSZK Humántudományi Bibliográfiai Osztály
- Részdokumentuma:** 111 cikk → évfolyam szerint összesítve

The right pane, titled '111 kapcsolat', lists articles from various issues:

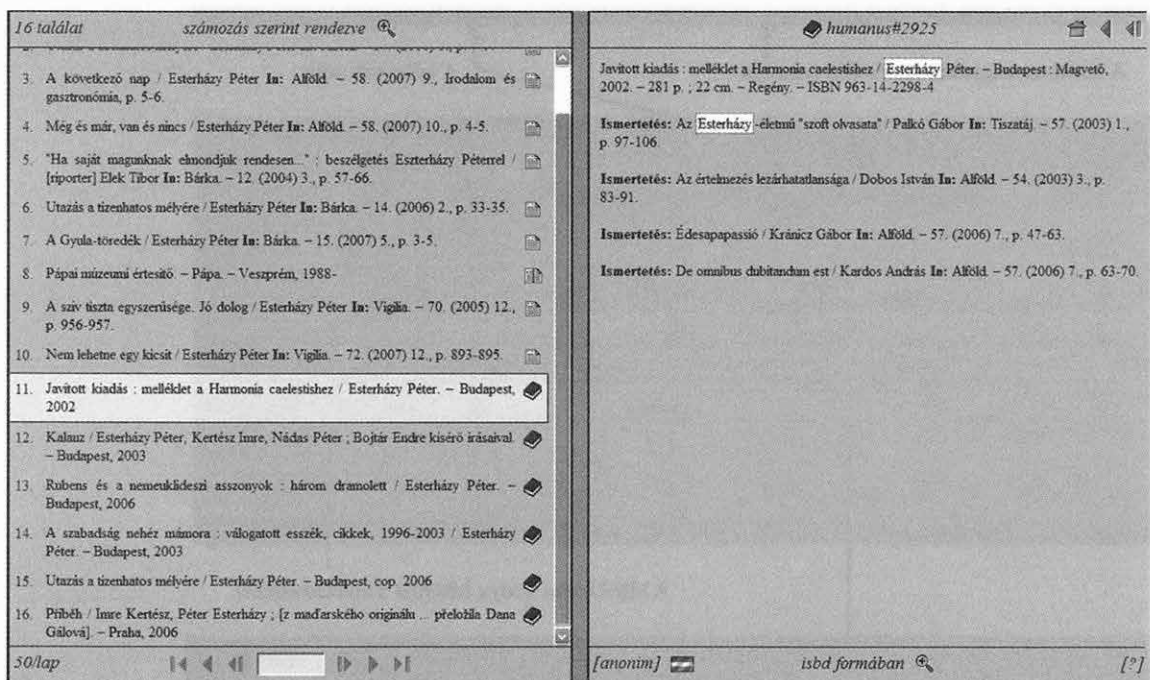
- 1. [15] Történelmi szemle. - 44. (2002)
- 16. [15] Történelmi szemle. - 45. (2003)
- 31. [12] Történelmi szemle. - 46. (2004)
- 43. [21] Történelmi szemle. - 47. (2005)
- [116] Történelmi szemle. - 48. (2006)
- 64. A "Magyar Korona püspökei" : adalékok az egyház 17-18. századi társadalom- és alkotmánytörténetéhez / Joachim Balácske, ford. Ress László **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 1/2., p. 1-24.
- 65. A kommunizmi "terrovizmus" politikája és az 1839-1840. évi országgyűlés / Pajkossy Gábor **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 1/2., p. 25-52.
- 66. 1956 az Akadémián / Póto János **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 1/2., p. 53-90.
- 67. Követett és elvetett múlt az 1956-os forradalomban / Standeisky Éva **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 1/2., p. 91-119.
- 68. A forradalom utáni megtorlás bírósági és ügyészági szervezete : 1956-1961 / Mikó Zsuzsanna **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 1/2., p. 121-169.
- 69. Az ENSZ Tőkárság belső feljegyzései az 1956. őszi magyar viásgyól / Kecskés D. Gusztáv **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 1/2., p. 171-191.
- 70. Egy szétszakadt közösség három alkotmánya : a tibeti emigráció útkeresése alapokmányai tükrében / Rónaháti Cecilia **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 1/2., p.193-213.
- 71. Halotti beszéd Láván György temetésén / Glatz Ferenc **Is:** Történelmi szemle. - 48. (2006) 3/4., p. 217-222.

2. ábra

A Történelmi Szemle c. folyóirat feldolgozott évfolyamai, valamint egy évfolyam cikkei

- b) Könyvismertetés esetén az ismertetésrekordnak többféle kapcsolattal kell rendelkeznie:
- az időszaki kiadványban megjelent ismertetésnek mint részdokumentumnak kell kapcsolódnia a forrásdokumentum (időszaki kiadvány) rekordjához (773–774-es kapcsolati mező), valamint

- az ismertetésnek kapcsolódnia kell az ismertetett kiadvány bibliográfiai rekordjához is (erre a célra a HUNMARC 788 Meghatározatlan rekordkapcsolat mezőjét használtuk fel az ismertetésrekordban, megtoldva egy 789-es párral, amely bekerül az ismertetett kiadvány rekordjába).

3. ábra

A megjelenítéskor egyszerre láthatjuk egy könyv összes feldolgozott ismertetését.

c) *Többkötetes könyv esetében a könyv közös adatait tartalmazó rekord és a kötetrekord között: 787-es, kölcsönös rekordkapcsolat*
 Ebben az esetben a részdokumentum 773-as mezővel kapcsolódik a kötet mint forrásdokumentum rekordjához, a kötetrekord pedig 787-es

kapcsolattal a többkötetes könyv közös rekordjához. A címkés megjelenítő formátumban nagyon ötletesen van megoldva a navigálás lehetősége a többkötetes könyv közös és kötetrekordjai között (a többi megjelenítő formátum egyelőre nem biztosítja ezt a lehetőséget).

<p>humanus#10493</p> <p>Főcím / szerzői költés: A magyar irodalomtörténet 1920-tól napjainkig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>Dokumentumtípus: könyv</p> <p>Formátum: 922 p.</p> <p>Ország: Magyarország</p> <p>Nyelv: magyar</p> <p>Kötetadatok: A magyar irodalom története / [Részlet: Szegedy-Maszárik Mibály] – Budapest, 2007</p> <p>Ismeretterjesztés: "Ról a nyaranta vár" : a nemzeti-költésig programja A magyar irodalom történetében / Papp Endre. In: Hírel – 21. (2008) 2. Rozsokedvnyak tele, p. 97-118</p> <p>Részdokumentum: 68 tanulmány → okkölcsím szerint rendezve</p> <p>Szerző / közreműködő: Szegedy-Maszárik Mibály (1943.) (szerk.) Veres András (1945.) (szerk.) Jeney Éva (1963.) (szerk.) Józán Ilkó (szerk.)</p> <p>ISBN: 978-963-693-009-7</p>	<p>humanus#10481</p> <p>Főcím / szerzői költés: 1920-tól napjainkig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>Dokumentumtípus: könyv</p> <p>Formátum: 922 p.</p> <p>Ország: Magyarország</p> <p>Nyelv: magyar</p> <p>Kötetadatok: A magyar irodalom története / [Részlet: Szegedy-Maszárik Mibály] – Budapest, 2007</p> <p>Ismeretterjesztés: "Ról a nyaranta vár" : a nemzeti-költésig programja A magyar irodalom történetében / Papp Endre. In: Hírel – 21. (2008) 2. Rozsokedvnyak tele, p. 97-118</p> <p>Részdokumentum: 68 tanulmány → okkölcsím szerint rendezve</p> <p>Szerző / közreműködő: Szegedy-Maszárik Mibály (1943.) (szerk.) Veres András (1945.) (szerk.) Jeney Éva (1963.) (szerk.) Józán Ilkó (szerk.)</p> <p>ISBN: 978-963-693-009-7</p>
---	---

A kötetben megjelent tanulmány rekordja

A kötet rekordja

<p>humanus#10481</p> <p>Főcím / szerzői költés: 1920-tól napjainkig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>Dokumentumtípus: könyv</p> <p>Formátum: 922 p.</p> <p>Ország: Magyarország</p> <p>Nyelv: magyar</p> <p>Kötetadatok: A magyar irodalom története / [Részlet: Szegedy-Maszárik Mibály] – Budapest, 2007</p> <p>Ismeretterjesztés: "Ról a nyaranta vár" : a nemzeti-költésig programja A magyar irodalom történetében / Papp Endre. In: Hírel – 21. (2008) 2. Rozsokedvnyak tele, p. 97-118</p> <p>Részdokumentum: 68 tanulmány → okkölcsím szerint rendezve</p> <p>Szerző / közreműködő: Szegedy-Maszárik Mibály (1943.) (szerk.) Veres András (1945.) (szerk.) Jeney Éva (1963.) (szerk.) Józán Ilkó (szerk.)</p> <p>ISBN: 978-963-693-009-7</p>	<p>humanus#10625</p> <p>Főcím / szerzői költés: A magyar irodalom története / [Részlet: Szegedy-Maszárik Mibály]</p> <p>Dokumentumtípus: könyv</p> <p>Megjelenés: Budapest : Gondolat, 2007</p> <p>Formátum: 3 db., 25 cm</p> <p>Ország: Magyarország</p> <p>Nyelv: magyar</p> <p>Kötetadatok: [1920-tól napjainkig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó]</p> <p>3.</p> <p>A kezdetektől 1800-ig / a köt. szerkesztői Jenkovics László, Ortvoskóczy Géza; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>1.</p> <p>1800-tól 1919-ig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>2.</p> <p>Szerző / közreműködő: Szegedy-Maszárik Mibály (1943.) (szerk.)</p> <p>ISBN: 978-963-693-006-6</p>
---	---

A többkötetes könyv rekordja a kötetadatokkal

<p>humanus#10481</p> <p>Főcím / szerzői költés: 1920-tól napjainkig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>Dokumentumtípus: könyv</p> <p>Formátum: 922 p.</p> <p>Ország: Magyarország</p> <p>Nyelv: magyar</p> <p>Kötetadatok: A magyar irodalom története / [Részlet: Szegedy-Maszárik Mibály] – Budapest, 2007</p> <p>Ismeretterjesztés: "Ról a nyaranta vár" : a nemzeti-költésig programja A magyar irodalom történetében / Papp Endre. In: Hírel – 21. (2008) 2. Rozsokedvnyak tele, p. 97-118</p> <p>Részdokumentum: 68 tanulmány → okkölcsím szerint rendezve</p> <p>Szerző / közreműködő: Szegedy-Maszárik Mibály (1943.) (szerk.) Veres András (1945.) (szerk.) Jeney Éva (1963.) (szerk.) Józán Ilkó (szerk.)</p> <p>ISBN: 978-963-693-009-7</p>	<p>humanus#12399</p> <p>Főcím / szerzői költés: "Ról a nyaranta vár" : a nemzeti-költésig programja A magyar irodalom történetében / Papp Endre</p> <p>Dokumentumtípus: híradás</p> <p>Formátum: Hírel - független irodalmi, társadalmi kritikai lap – Budapest, 1988-21. (2008) 2. Rozsokedvnyak tele</p> <p>Formátum: p. 97-118.</p> <p>Ország: Magyarország</p> <p>Nyelv: magyar</p> <p>Ismeretterjesztés: 1800-tól 1919-ig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>1920-tól napjainkig / a köt. szerkesztői Szegedy-Maszárik Mibály, Veres András; a szerk. utasítói Jeney Éva, Józán Ilkó</p> <p>Szerző / közreműködő: Papp Endre</p> <p>Tudományterület: Irodalomtudomány</p> <p>Ismeretterjesztés: http://www.hitefolyoirat.hu/di/pdf/20080227_90414.pdf</p>
---	---

A kötetről szóló könyvismertetés rekordja, linkkel a cikk teljes szövegéhez

4. ábra

Többkötetes könyv rekordjai

- d) *A többkötetes könyvekről szóló ismertetések* esetében bonyolult kapcsolati rendszert kell kialakítani a rekordok között:
- össze kell kapcsolni a többkötetes könyvet leíró rekordokat (787-es kapcsolat);
 - össze kell kapcsolni az ismertetést és az azt közlő folyóirat rekordját (773–774-es kapcsolat);
 - össze kell kapcsolni az ismertetés és a könyv megfelelő rekordját (788–789-es kapcsolat a közös rekorddal, ha a többkötetes könyv egészéről készült az ismertetés, illetve a kötetrekorddal, ha az ismertetés valamely kötetéről szól).

Az analitikus feldolgozás alapelvei

A leírás négy részből áll, amelyeket egy egységként kell megmutatni a megjelenítő formátumokban:

1. A részdokumentum adatai
2. Összekötő elem („In:”)
3. A forrásdokumentum adatai
4. A részdokumentum helye a forrásdokumentumban

Az 1. és 4. rész a részdokumentum (cikk) rekordjában, a 3. rész a forrásdokumentum rekordjában szerepel, az összekötő elemet pedig a megjelenítő formátumban kell beépíteni a rekordok közé.

Egyedi leírást készítünk az egyszeri részdokumentumról (az időszaki kiadvány egyetlen fizi-

kai egységében megjelent cikk, tanulmány, közlemény), valamint folytatásban közölt részdokumentum egyetlen részéről (részlet). Részközleményekből álló részdokumentum esetén minden egyes részközleményről önálló rekord készül. *Összefoglaló leírás* készülhet a folytatásban (az időszaki kiadvány több részegységében) közölt részdokumentum egészéről vagy részeinek egy csoportjáról. Ezt a megoldást elsősorban a retrospektív feldolgozásban alkalmazhatjuk.

A rekordok megjelenítése

A HUMANUS-ban a rekordok megjelenítésére többféle formátum áll rendelkezésre.

A kereséskor a találatok az ún. listás formátumban, sorszámozva jelennek meg a kettéosztott képernyő jobb oldalán. Ebben a felsorolásban ikonok jelzik minden tétel „típusát”: könyv, időszaki kiadvány, cikk, ismertetés, elektronikus dokumentum stb.

Ha a listából kiválasztunk egy elemet, a lista maga átkerül a képernyő bal oldalára, a jobb oldalon pedig megjelenik a kiválasztott bibliográfiai tétel, alapértelmezésben címkés formátumban. A képernyő jobb oldalának alján van lehetőség formátumot váltani: választhatunk az ISBD, MARC, MARCXML és XML formátumok között. Az azonosítóval bejelentkezett feldolgozónak az űrlapos adatbeviteli formátum is rendelkezésre áll.

The screenshot shows a search interface with a left sidebar containing filters and a main area with search results. The sidebar includes a search bar with 'megyei könyvtár' entered, and buttons for 'Keresés' and 'Törés'. The search results list contains 11 items, with the 5th item selected. The interface is titled 'Cikk-MOKKA' and '57 találat'.

keresőkérdés

találatali lista

The screenshot shows a detailed view of a search result. The left sidebar shows the search results list with the 5th item selected. The main area displays the details of the selected item, including the title, author, and other metadata. The interface is titled '57 találat' and 'humanus#16518'. A dropdown menu is visible over the 'Tárgyszó' field, showing options like 'címkes', 'isbd', 'marc', 'marcxml', and 'xml'.

egy tétel kiválasztása

címkes megjelenítés

formátumválasztás

5. ábra

A keresett rekord megjelenítése

Tárgyi feltárás a HUMANUS-ban

Egy szaktudományi bibliográfiai adatbázis elengedhetetlen eszköze a cikkek tartalma szerinti kereshetőség lehetővé tétele. A feldolgozott forrástípusok és műfajok gazdagabb körén, valamint a bibliográfiai kiadványok készítésének támogatásán túl éppen ez az a különlegesség, amely a HUMANUS-t megkülönbözteti az ugyancsak a könyvtárak összefogásával építkező MATARKA tartalomjegyzék-szolgáltatástól.

Már a tervezés korai szakaszában (2004–2005-ben) megfogalmazódott, hogy az adatbázisba kerülő bibliográfiai rekordok tartalmi jellemzésére természetes nyelvű, szabályozott feltáró eszközöket fogunk alkalmazni. Kézenfekvőnek látszott erre a célra a könyvtárak nagyobb körében bevezetett OSZK Tezaurusz/KÖZTAURUSZ-t használni. Az is világos volt, hogy a résztvevő könyvtárak meglévő szaktezauruszaikat, tárgyszójegyzékeiket szintén használhatják majd.

A HUMANUS háttéradatbázisaként már működik az *OSZK Tezaurusz*, illetve a *Könyvtári és tájékoztatósi tézaurusz*, pontosabban a deskriptoraik böngészhető listája a teljes szócikk, illetve a deskriptorok kapcsolatai nélkül. A tárgyszavakat így a feldolgozóknak nem kell begépelniük, hanem a tárgyszólistából kiválasztva beemelhetik azokat a rekordba.

Bebizonyosodott az is, amit már a tervezésnél sejtettünk, hogy ti. az OSZK Tezaurusz nem nyújt elég lehetőséget a mélyebb tárgyi feltárára bizonyos, a HUMANUS gyűjtőkörébe eső területeken. Ráadásul nagyon nehézkes az egyes szakterületekhez tartozó tárgyszókészletének áttekintése, mivel nincs szakrendi csoportosítása. Így aztán a feldolgozás kezdeti szakaszában az OSZK Humántudományi Bibliográfiai Osztálya kísérletképpen, szaktudósok bevonásával a régészet, majd az irodalomtudomány területén dolgozott ki olyan tárgyszójegyzéket, amely jobban megfelel a cikkek tartalmi feltárásnak. Napirenden van a történettudományi fogalmak ilyen összegyűjtése is. Ezeket az

elkészült tárgyszólistákat tervezzük az OSZK Tezaurusz/KÖZTAURUSZ fejlesztőinek is átadni felhasználásra.

A tárgyi feltárást és a téma szerinti visszakeresést egyaránt segíti majd, ha megoldjuk az adatbázisban a tezauruszok „authority fájljának” kezelését. Ennek megvalósítására jelenleg nagyon ígéretes kísérlet folyik a *Könyvtári és tájékoztatósi tézaurusz* tárgyszóanyagával, megtörtént a deskriptorcikkek konverziója az eddig használt MikroISIS-ből a Bodzában kialakított alkalmazásba a *HUNMARC A besorolási rekordok adatszere formátuma* c. tervezet alapján. Jelenleg tesztelés alatt van a konverzió eredménye. Később a tezauruszok építését és karbantartását is szeretnénk automatizálni, ehhez további szoftverfejlesztés szükséges.

Keresési lehetőségek

A HUMANUS jelenlegi keresési lehetőségei a kereshető adatelemek körét tekintve elég gazdagok: a felhasználó 20-féle szempont közül választhat, egyszerre négy keresőelemet adhat meg, amelyeket a rendszer „és” kapcsolattal kapcsol össze. (A feldolgozóknak még több keresési szempont áll a rendelkezésükre.)

Egy-egy szempontot kiválasztva áttekinthetjük az adott „index” tartalmát: ehhez keresőkifejezésként egy pontot kell beírni a megfelelő keresőmezőbe.

Az adatbázis keresési lehetőségeit azonban még erőteljesen fejleszteni kell. Igényeinket már megfogalmaztuk:

- CCL-keresés megvalósítása a jelenlegi mellé, a Boole-operátorok és relációjelek használatával;
- Keresőprofilok tárolása témafigyelő-szolgáltatás üzemeltetéséhez;
- Találati listák kinyomtatása, fájlba mentése, e-mailben való elküldése – a találati halmazban rekordok kijelölésének megoldásával, illetve formátumválasztási lehetőséggel együtt;

- Böngészési lehetőség biztosítása a teauruszban, illetve a keresőkifejezések összeállítás a teauruszból.

Kapcsolat a cikkek elektronikus archívumaihoz

A HUMANUS-ban a feldolgozott cikkekhez kapcsolódva teljes szövegű adatbázis-szolgáltatást is megvalósítunk: mindazokhoz a cikkekhez, amelyeknek nyilvánosan elérhető elektronikus változatuk van, linkek vezetnek el a bibliográfiai rekordból. Az adatbázis építői elsősorban az OSZK EPA-archívumával (*Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázis*) állnak kapcsolatban, és az ott archivált, illetve szolgáltatott cikkek URL-jét tüntetik fel a rekordban.

Megadható természetesen más archívum, vagy közvetlenül az elektronikusan elérhető folyóiratok címe is. Az OSZK a közeljövőben kíván létrehozni egy olyan cikkarchívumot is, amely az olvasói kérésre digitalizált cikkek elektronikus változatait tárolja – persze csak akkor, ha az nem ütközik a szerzői jogi előírásokba.

Konzorcium – kapcsolódási elvek

A HUMANUS adatbázis építését az OSZK kezdetől fogva együttműködő partnerek bevonásával tartotta kivitelezhetőnek. Miután megtervezük, létrehoztuk, házon belül teszteltük az adatbázist, a Humántudományi Bibliográfiai Osztály 2007 májusában, a Könyvtörténeti és Könyvtartudományi Szakkönyvtár 2007 novemberében kezdett el dolgozni benne. Jelen cikk írásáig a két műhely 18 670 tételt hozott létre az adatbázisban (ebben szerepelnek a forrásdokumentumok, illetve az ismertetett művek rekordjai is). 2007 második felében kezdtük el az együttműködő partnerek „beszervezését”, a konzorciumi szerződés ünnepélyes aláírására az „első bátrakal” 2008. február 5-én került sor. A konzorcium megalakulásáról és további szervezéséről részletesebben nem szólok, ezt a kérdést kollégáim

már érintették hivatkozott cikkükben. A konzorciumi működés alapelveiről azonban ide kívánkozik néhány gondolat.

A cikkfeldolgozás országos összehangolása, a párhuzamos feldolgozás kiküszöbölése érdekében alapelvnek már a tervezés korai szakaszában is azt tekintettük, hogy az együttműködő partnerek közösen építik az adatbázist. Ez csak a nulláról indulva valósulhatna meg maradéktalanul. A folyóirat-repertorizálás gyakorlata azonban a „semmin” már messze túljutott: eddigi tevékenységüknek, a meglévő és jól működő adatbázisaiknak a feladását egy új és még ismeretlen rendszer kedvéért nem kívánhatjuk reálisan a könyvtáraktól.

A konzorcium megszervezésének szempontjából – bármennyire furcsának tűnik is – azt kell mondanunk, hogy könnyebb helyzetben vannak azok a könyvtárak, amelyek eddig nem foglalkoztak cikkfeldolgozással, nem volt gépi rendszerük e célra, vagy rendszerük megérett a leváltásra. Ők ugyanis könnyebben tudnak egy új rendszerhez csatlakozni, sőt talán örülnek is, hogy a fejlesztésről nem maguknak kell gondoskodniuk. Ilyen alapon csatlakozott a konzorciumhoz az MTA Irodalomtudományi Intézete, amelynek munkatársai közvetlenül a HUMANUS-ban fognak dolgozni.

Más a helyzet a cikkadatbázisokkal már rendelkező könyvtárak esetében: nem lehet figyelmen kívül hagyni az ő igényüket eddigi rendszerük fenntartására, feltáró rendszerük egységének megőrzése, a használók által megszokott környezet biztosítása érdekében. Ezért lehetővé kell tenni, hogy a HUMANUS-ba rekordokat lehessen fel-, illetve letölteni, tömegesen, rendszeresen. Ez a megoldás azonban megnehezíti a párhuzamos feldolgozás elkerülését, sokkal alaposabb szervezőmunkát kíván meg, és a rendszeres, rövid időközönkénti rekordcsere követelménye nagyobb felelősséget ró a partnerekre a feldolgozási határidők betartásában. Az adatbázis karbantartási oldaláról pedig állandó kíváncsalom a duplumszűrés.

A HUMANUS adatbázis jelenleg egyike a *Cikk-MOKKA* névvel összefoglalt adatbázisoknak. A Cikk-MOKKA-ban rajta kívül megtalálható az OSZK korábbi három nagy, a közeljövőben a HUMANUS-ba konvertálandó cikkadatbázisa, az IKER sajtórepertórium, a hungarika-publikációkat feltáró HUNI, illetve a könyvtártudományi tematikájú MANCI (pontosabban jelenleg ennek 2005. év végi rekordállománya, a hozzá tartozó referátumokkal – MANRF – együtt), továbbá a konzorciumhoz csatlakozott partnerek bizonyos adatbázisai: a Szegedi Tudományegyetem *Egyetemi Cikk*ek nevű publikációs adatbázisa, a Szegedi Egyetemi Könyvtár Társadalomelméleti Gyűjteményének munkatársai által épített *Magyar nyelvű filozófiai irodalom*, valamint a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem könyvtárának munkatársa által készített *Romániai magyar társadalomtudományi irodalom* nevű adatbázis. Mindezek külön-külön és együttesen is kereshetők.

A konzorciumhoz eddig csatlakozott könyvtárak közül a HUNTEKA rendszert használók – az Országos Idegennyelvű Könyvtár, az MTA Egyesített Társadalomtudományi Könyvtár és a HM-HIM Hadtörténeti Könyvtár – adatbázisait szintén el lehet érni a Cikk-MOKKA adatbázisai között, és a többi adatbázissal együttesen kereshetők a Z39.50 protokoll segítségével. Az egyedi rendszert alkalmazó Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum adatbázisának beillesztése nagyobb fejlesztő munkát igényel.

Kutatói bejelentések

A HUMANUS-t úgy terveztük, hogy alkalmas legyen bárki számára bibliográfiai adatok bevitelére. Erre szolgál az adatbázis honlapjáról elérhető „Kutatói tételbejelentés” nevű oldal, ahonnan elérhető az adatbázisnak egy egyszerűsített adatbeviteli űrlapja. Ez anonim felhasználók számára használható, nem szükséges regisztráció a bibliográfiai adatok rögzítéséhez. A bejelentő a cikk leírásához saját tárgyszavakat is megadhat,

ezeket is megőrzi a rendszer. (E kulcsszavak számára beépítettünk egy HUNMARC-on kívüli, 695 hívójelű, ismételhető mezőt.)

A kutatók által beírt tételek átmeneti munkafájlba kerülnek, ahonnan a feldolgozók ellenőrzés után emelik át őket az éles adatbázisba.

Konverziók

A fentiekből kiderül, hogy bár az adatbázis már sokat „tud”, fejleszteni való még bőségesen akad, elsősorban a keresés és a megjelenítés terén. A fejlesztésekkel párhuzamosan az adatbáziskonverziók is napirenden vannak. A közeljövő feladata a konverzióra szóba jöhető források felkutatása, adatszerkezetük elemzése és a megfelelő konverziós eljárások kidolgozása. A konverziók kulcskérdése lesz a duplumszűrés megoldása.

A konverziók első lépése az OSZK cikkadatbázisainak betöltése lesz. Mindhárom MikroISIS-adatbázissal speciális problémákat kell megoldani az eltérő adatszerkezetek miatt:

- az IKER konverziójának előkészítése elkezdődött, tesztverzióban a munkatársak rendelkezésére áll,
- a HUNI adatbázisnak már korábban elkészült a HUNMARC-specifikációja, de betöltésére még nem került sor,
- a MANCI és a Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár azonos szerkezetű retrospektív cikkadatbázisai HUNMARC-specifikációjának első verziója kész, de a nem eléggé szegmentált adatmezők konverziójának lehetőségét még vizsgálni kell.

Konvertálásra vár az OSZK 1971 és 1988 között készített irodalomtudományi bibliográfiája, amely .doc fájlokban áll rendelkezésre.

A csatlakozó könyvtárak adatbázisait ugyancsak be kell majd tölteni, és tervezzük a HUMANUS gyűjtőkörébe tartozó, nyomtatott formában lévő bibliográfiák, repertóriumok digitalizálását és konvertálását is.

Könyvtártudomány és könyvtörténet a HUMANUS-ban

Mint már említettük, a Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár (KSZK) 2007 őszén kezdett el „élesben” dolgozni a HUMANUS adatbázisban, a magyar könyvtári cikkirodalom feltárásával. Az azóta feldolgozott magyar cikkek már nem kereshetők a MANCI adatbázisban.

A külföldi cikkek feldolgozása egyelőre még a MANCI adatbázisban folyik, de mihelyt rendelkezésünkre állnak a HUMANUS-ban a kiadvány-előállításához szükséges eszközök, 2008 második felében a MANCI-t végleg lezárjuk.

A tudományterületek gondozása az adatbázisban

A KSZK gyűjtőkörének kiszélesítése nyomán a dokumentációs feladatai jelentősen bővültek az utóbbi években: az addig gondozott könyvtártudományi irodalom mellé feldolgozni valónak felzárkózott az írás-, nyomdászati-, sajtó-, könyv- és könyvtártörténet (összefoglalóan: könyvtörténet) szakirodalma is.

Ebből következően a KSZK a HUMANUS-ban két tudományterület, a *könyvtörténet* (könyv- és könyvtártörténet), illetve a *könyvtártudomány* (könyvtártudomány és könyvtárügy) gazdája. Minden általa feldolgozott cikket ellát ezekkel a címkékkel, illetve bibliográfiai kiadványaiba és szolgáltatásaiba átveszi a más műhely által feldolgozott, de a tudományterületre jelölt publikációkat.

Az együttműködő partnereknek vállalniuk kell, hogy az általuk feldolgozott cikkek tudományterületi besorolását megadják még akkor is, ha az kívül esik az általuk gondozott témakörön. Ezzel „értessítik egymást” a feldolgozott cikkekről. Az egyes tudományterületek gazdái egyszerű lekérdezés segítségével rendszeresen fel kell,

hogy derítsék a tudományterületükre jelölt publikációkat, különösen akkor, ha az adatbázis rekordjaiból tematikus szolgáltatásokat, kiadványokat is készítenek.

Egy példával jobban megvilágítjuk:

Tóth Péter

Újabb kódextörédek az Egyetemi Könyvtárban / Tóth Péter. In: Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. – 13. (2007), p. 87-127.

Ezt a cikket a KSZK dolgozta fel, tárgyszavazta a *Könyvtári és tájékoztatási tézaurusszal*, és elsődlegesen kijelölte a „Könyvtörténet” tudományterületet. Mivel azonban a cikk az „Irodalomtudomány” területére is tartozik, az erre szolgáló mezőben azt is felvette. Ennek alapján a Humántudományi Bibliográfiai Osztály (HBO) a cikket „átvette”, az „Irodalomtudomány” szakterületet tovább-bontotta (Irodalomtudomány – Irodalomtörténet – Régi magyar irodalom története) és tárgyszavazta is a cikket az irodalomtudomány szemszögéből. A KSZK és a HBO által adott tárgyszavak jól megférnek egymás mellett a rekordban, és több oldalú visszakeresést biztosítanak. (A KSZK tárgyszavai: *Egyetemi könyvtár; Kódex; Könyvtártudományi kutatás; Magyarország, Budapest* – a HBO tárgyszavai: *kódextörédek – kutatástörténet; keletkezéstörténet.*)

Részadatbázisok kialakítása a fenti tudományterületeken

A KSZK feladatai nem merülnek ki a könyvtártudományi és könyvtörténeti vonatkozású publikációk számbavételében, hanem a bibliográfiai feldolgozás alapján különféle szolgáltatásokat kíván nyújtani, illetve meglévő és megújuló kiadványait is szeretné előállítani az adatbázisból. Ennek érdekében ún. részadatbázisokat hozunk létre a tudományterületen:

A részadatbázis tartalma	kódja	a belőle készítendő „termék”
A MAKSZAB-ba nem kerülő magyar anyag	M	csak az adatbázisban
<i>A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája</i> (MAKSZAB)	MAKSZAB	félévente, elektronikusan megjelenő számok
<i>Hungarian Library and Information Science Abstracts</i> (HLISA) – magyar könyvtári tárgyú cikkek, angol nyelvű referátummal	HLISA	évente, elektronikusan megjelenő számok
külföldi könyvtári tárgyú cikkek	K	csak az adatbázisban
külföldi könyvtári tárgyú cikkek, magyar nyelvű referátummal a <i>Könyvtári Figyelőben</i>	KF	negyedévente, nyomtatásban megjelenő számok
kiadványokba nem kerülő könyvtörténeti anyag	KTÖRT	csak az adatbázisban
magyar könyvtörténeti szakirodalom a <i>Magyar Könyvszemlében</i>	MKSZLE	évente egyszer a MKSZle adott évi 4. számában
magyar könyvtörténeti szakirodalom – válogatás a <i>Book History Online</i> nemzetközi adatbázis számára	ABHB	évente egyszer a bibliográfiai rekordok szerkeszthető jegyzéke
<i>A Kárpát-medence magyar könyvtörténeti irodalma</i>	KÁRPÁT	csak az adatbázisban

A részadatbázisok jelölésére az adatbázisban létrehoztuk a 075-ös hívójelű mezőt, amelyet három almezőre tagoltunk:

- \$a – a részadatbázis neve (a kiadvány rövid, kódszerű címe)
- \$b – a bibliográfiai kiadvány füzetszámozása
- \$c – a bibliográfiai kiadványban alkalmazott tematikus csoportok kódja

A mező ismételhető, mert egy rekord több részadatbázisba is beletartozhat. A részadatbázisok szerint keresni is lehet, pl. a KSZK által feldolgozott külföldi cikkek kereshetők lesznek a „K” és a „KF” kód alapján.

Referátumok

A KSZK-nak két referáló kiadványa van, a *Könyvtári Figyelő Külföldi folyóirat-figyelő* c. rovata, illetve a *Hungarian Library and Information Science Abstracts* (HLISA) c. referáló lap. A *Könyvtári Figyelő* számára készített referátumok eddig a MANCI adatbázis mellett kialakított MANRF nevű adatbázisban tárolódtak, és a MANCI webes felületén a bibliográfiai rekordok és a referátumok össze voltak kapcsolva. A HLISA angol nyelvű referátumai eddig csak a nyomtatott kiadványban jelentek meg, elektronikus szolgáltatásba nem vittük őket.

A HUMANUS-ban olyan környezetet kívánunk kialakítani, hogy a referátumok űrlapokon legyenek szerkeszthetők, ezekbe .doc vagy .rtf fájlból lehessen szövegeket betölteni, lehessen a szöveget bekezdésekre tagolni és legalább a karaktereket formázni, az adatbázison belül lehessen összekapcsolni a rekordot a hozzá tartozó referátummal, és a referáló lapok számára együtt „kihozni” a kiadványszerkesztéshez.

Kiadványszerkesztés

A részadatbázisok jelölésére elsősorban a kiadványok előállítása miatt van szükség. A kiadványok számára kijelölt rekordokat rendszeresen „ki kell hozni” a HUMANUS-ból.

A részadatbázis kódját tartalmazó mező megfelelő almezőjében jelöljük a kiadványok füzetszámát, valamint a kiadványban használt tematikus csoportot, amelybe az adott rekordot el kell helyezni. A „MAKSZAB – 2007/1 – 4.4” kifejezés azt jelenti, hogy a rekordot *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája* c. kiadvány 2007/1-es számának 4.4-es számú tematikus csoportjában közöljük.

A szerkesztők a kiadvány periodicitásától függő gyakorisággal exportálják a kiadvány adott számába jelölt rekordokat a kiadvány számára

létrehozott munkafájlbba, további szerkesztés céljából. A munkafájlokat csak belső munkatársak érhetik el, nem nyilvánosak.

A kiadványok – a *Könyvtári Figyelő* (KF) kivételével – nemcsak a HUMANUS-ból kinyert rekordokat tartalmazzák:

Kiadvány	A további szerkesztés helye	A kiadványba kerülő rekordok forrása	A kiadvány mutatója
MAKSZAB	munkafájl	HUMANUS + NEKTÁR (+ esetleg egyéb adatbázisok, illetve közvetlen adatbevitel)	index kell
HLISA	munkafájl	HUMANUS + NEKTÁR (+ esetleg egyéb adatbázisok, illetve közvetlen adatbevitel), a referátumokkal együtt	index kell
KF	munkafájl	HUMANUS, a referátumokkal együtt	index nem kell
MKSZLE	munkafájl	HUMANUS + NEKTÁR (+ esetleg egyéb adatbázisok, illetve közvetlen adatbevitel)	index nem kell
ABHB	szövegfájl	HUMANUS + NEKTÁR (+ esetleg egyéb adatbázisok, illetve közvetlen adatbevitel)	index nem kell

A HUMANUS adatszerkezetével megegyező struktúrájú munkafájlbba exportált adatokat a szerkesztők kiegészítik az egyéb forrásokból származó rekordokkal, elsősorban a NEKTÁR-ból átvett könyvrekordokkal. Ezután programmal

- rendeztetik a rekordokat a tematikus csoportkódok, azon belül a rekord címfejének (a bibliográfiai formátum szerinti megjelenítés első adatelemének) betűrendje szerint,
- a rendezés után a kiadványon belüli tételszámokkal látják el a rekordokat,
- szövegfájlbba íratják ki a rekordokat a tételszámok sorrendjében, a megadott bibliográfiai formátumban,
- automatikusan elkészítik az adott bibliográfiai füzet betűrendes (név- és cím-), valamint tárgymutatóját,
- létrehozzák a füzet kéziratát, amelyből vagy elektronikus kiadvány készül pdf formátumban (pl. MAKSZAB, HLISA), vagy nyomtatott kiadvány, megfelelő kiadványszerkesz-

tő programmal (pl. KF, MKSZLE – *Magyar Könyvszemle*).

A kiadvány-előállításnak ez a módja jelenleg még fejlesztés alatt áll. A munkafájlok elkészültek, rövidesen „kihozható” az adatbázisból a MAKSZAB első, kísérleti számának anyaga, amelyen a további műveletek kikísérletezhetők. A más forrásokból szükséges rekordokat ugyanúgy lehet áttemelni, mint a HUMANUS-ban a forrásdokumentumok rekordját. A munkafájlbba az átvett rekordokat szintén be kell sorolni a megfelelő tematikus csoportokba, majd ezután indítható el az automatikus tételszámozás és indexkészítés. A füzet „futása” után a munkafájl kiüríthető, előkészíthető a következő szám szerkesztésére.

A MAKSZAB előállítása a kísérleti terep. Reméljük, hogy a fejlesztés gyors és eredményes lesz, és a *Könyvtári Figyelő* következő számának referáló rovata már a HUMANUS-ból készülhet, illetve a módszer az együttműködő partnerek kiadványai számára is megfelelőnek bizonyul.

Jegyzetek

1. TAMÁS Kincső – VASBÁNYAI Ferenc: HUMANUS – Humántudományi Tanulmányok és Cikkadatok Adatbázisa. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 17. (2008) 2., p. 29-34.

2. RÁCZ Ágnes: Hol tartunk a Humán Szakirodalmi Adatbázis megvalósításában. = Könyvtári Figyelő, 15=51. (2005) 4., p. 751-760.

3. RÁCZ Ágnes: Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis kiépítése. = Könyvtári Figyelő, 13=49. (2003) 2. p. 295-306.

4. MSZ 3424-1 Bibliográfiai leírás. Könyvek; MSZ 3424-12 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványokban megjelent részdokumentumok; MSZ 2423/2 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése. Könyvek; KSZ/4.1 Hunmarc. A bibliográfiai rekordok adatcseré formátuma, illetve az MSZ 3440-es, a beszerzési adatok közlés módjára vonatkozó szabványcsalád

Nemzetközi könyvtörténeti konferencia az OSZK-ban

2008. május 22-én és 23-án nemzetközi konferenciára került sor az Országos Széchényi Könyvtárban az „új könyvtörténetírás” megszületésének 50. évfordulója alkalmából: 1958-ban jelent meg ugyanis Henri-Jean Martin korszakalkotó műve, és a konferencia címe ehhez igazodott: Cinquante ans d’histoire du livre de L’Apparition du livre (1958) à 2008. Bilan et projets. A kétnapos rendezvényen Európa számos országa képviseltette magát előadókkal, így Ausztria, Franciaország, Hollandia, Lettország, Németország, Oroszország, Spanyolország és a vendéglátó, Magyarország. A rendezvény programja megtalálható az Ecole normale supérieure honlapján (http://www.ihmc.ens.fr/Document/Colloques/colloque_budapest_2008.php), az előadások anyaga hamarosan nyomtatásban is megjelenik.

Határon túli – új információs oldal böngészhető a Könyvtári Intézet (<http://www.ki.oszk.hu/107/page.php?91>) honlapján

Két menüben lehet keresni, az egyikben a Határon túliak-ról szóló információk érhetők el a hazai könyvtárosok és érdeklődők számára (<http://www.htmkultura.mtaki.hu/oka/>), a másikban a határon túliak-nak készült szolgáltatások.

A határon túli tájékozódás részmenüi:

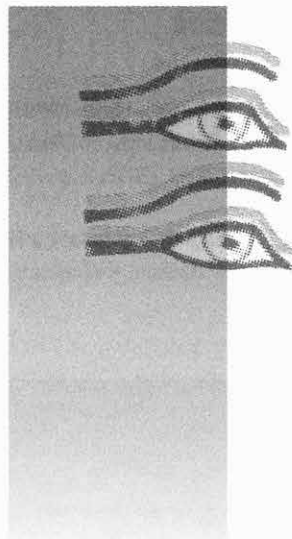
- Határon túli magyar kulturális intézmények adattára ([e107_plugins/content/content.php?cat.htm](http://www.ki.oszk.hu/107/plugins/content/content.php?cat.htm));
- Határon túli magyar könyvkiadók ([e107_plugins/content/content.php?cat.htm](http://www.ki.oszk.hu/107/plugins/content/content.php?cat.htm)),
- Határon túli könyvek hazai nagy- és kiskereskedelme (<http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=1515>);
- Külföldi magyar kulturális intézetek ([page.htm](http://www.ki.oszk.hu/107/page.htm)).

A Határon túliak-nak szóló menüben hungarológiai kézikönyveket és a magyar irodalom teljes szöveggel elérhető internetes oldalait kínálják az érdeklődőknek.

(Katalist, IFLA-HUN, 2008. jún. 3.)

Észak-Európa vagy Balkán?

Tájékoztatói irányok olvasáskultúránk számára a PISA 2006 ürügyén*

NAGY Attila

Jó példákat keresve

Hosszú évek, mondhatni évtizedek óta tudni lehet – többek között a magyar nyelven megjelent szakirodalomból is (legutóbb *Gereben 1998, 2002*) –, hogy az olvasási, könyvtárhasználati szokások országonkénti szóródása nem csupán a fejlettebb-fejletlenebb nyugat-kelet „lejtő” mentén tapasztalható, de még erőteljesebben rendezhető sorba a kutatási eredmények, ha északról dél felé haladva vizsgálódunk. Vagyis a Skandináv-félszigetről (főként Svédországból és Dániából), valamint Hollandiából, de leginkább a Finnországból származó kutatási jelentésekben mind a könyvtárhasználati, mind az olvasáskultúra egyéb mutatói (például a szövegértés színvonala), jóval magasabbak, mint a Közép-Európából származók, míg az európai rangsorban törvényszerűen a portugál, a görög, valamint a további balkáni, tehát a déli államok eredményei állnak az utolsó helyeken (*Báthory, 1973; Nagy, 1994*). Mindez egy, a közelmúltban lebonyolított, nemzetközi összehasonlító kutatás adatainak és következtetéseknek (PISA 2006), bemutatása kapcsán talán mehökkentően felesleges bevezetőnek tűnhet. Mégis gondoljuk meg, ha ezt már legalább négy évtizede makacsul viszatérően így tapasztaljuk, s ráadásul ezek a szövegértési, könyvtárhasználati szokások kemény

összefüggéseket mutatnak a gazdasági fejlődés ütemével, vagyis a humán erőforrás minőségével (a népesség tanulékonyságával, alkalmazkodó képességével), akkor ennek a jelenségnek érdemes komolyabb figyelmet szentelnünk!

Magabiztosan állíthatjuk, hogy amikor olvasási kultúránkról, olvasási, könyvtárhasználati szokásainkról, a gyerekek és a felnőttek szövegértési teljesítményeiről beszélünk, akkor egyúttal a gazdaság versenyképességéről, fejlődési, felzárkózási esélyeinkről, egyszerűbben szólva az ország, a nemzet jövőjéről van szó! Illusztrációként legyen szabad itt csupán a fenti mutatók szerint hosszú évek óta jól szereplő írek és finnek az Európai Unió belüli, rendkívül sikeres gazdasági felzárkózását megemlítenünk a jóval korábban csatlakozott Portugália és Görögország ellenpéldájával együtt.

A címben feltett kérdésünk bizonyára még keményebbé, égetőbbé válik majd a részletek kibontása közben. Honnan is vegyük hát oktatási, kulturális - kiemelten könyvtári -, valamint gazdasági rendszerünk fejlesztési terveinek legvonzóbb példáit?

* Jelen tanulmány előzménye: NAGY Attila: Tájékozódás a PISA 2006 – magyar szemmel. = Könyv és Nevelés, 10. évf. 2008. 1. sz. 47–53. p.

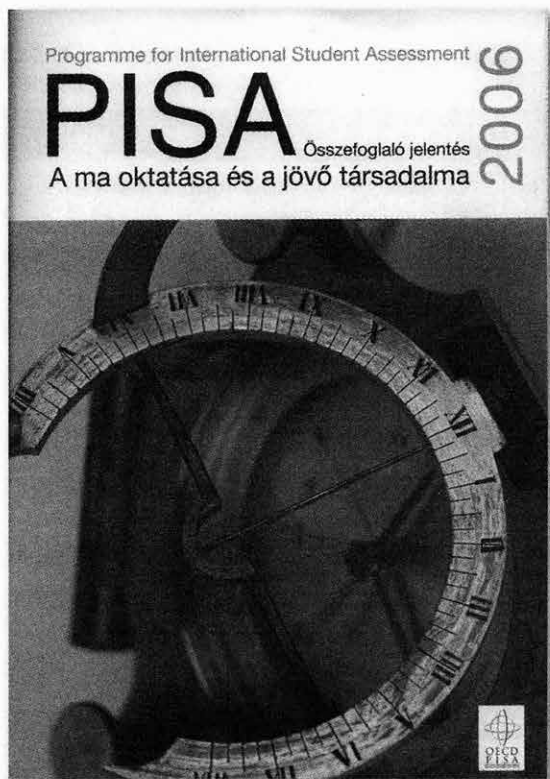
Átfogó eredmények – helyünk a világban

A rendkívül igényes megjelenésű, adatokban és következtetésekben gazdag, 60 oldalas kiadvány (*PISA 2006. Összefoglaló jelentés. A ma oktatása és a jövő társadalmá. Bp. Oktatási Hivatal, 2007. 60 p.*) hetedik oldalán a szójáték kedvéért még zavarba ejtően sejtelmes fotó a híres ferde toronyról, holott hosszú évek óta az oktatással kapcsolatban állók pontosan tudják, hogy itt az angol mozaikszó mögött (Programme for International Student Assessment) nem az olasz város nevezetessége, hanem egy szervezet és a hosszú távú kutatási stratégia áll.

Hazánkban 2002 januárjában robbant az első oktatáspolitikai, önismereti bomba, melyet PISA 2000 címmel jegyzett a szakma. Abban a szövegértés, a három évvel későbbiben a matematika, míg a legutóbbi jelentésben a természettudományos ismeretek álltak a középpontban, miközben az említett három fő műveltségi terület minden szakaszban párhuzamosan, csupán változó arányokkal volt jelen.

A PISA vizsgálatok legalább hármas értelemben új korszakot nyitottak a nemzetközi összehasonlító kutatások sorában. Egyrészt a program háttérében egy nagy nemzetközi gazdasági szervezet (OECD) áll, és ezzel hosszú távon megalapozták a biztonságos anyagi és szervezeti hátteret, másrészt ez az első nemzetközi felmérés, amely szakított a tanterv alapú tematikával, vagyis „*az iskolák, oktatási rendszerek eredményeit nem saját céljaikhoz viszonyítja, hanem az egész társadalom tudásátadó, fejlesztő hatását teszi mérlegre.*” Végül éppen az elsőként említett pénzügyi, szervezeti alapok stabilitásának köszönhetően a kor legjelesebb tudósait egyesítve, adatait tudományosan hitelesnek, az oktatáspolitiká számára relevánsnak kell ítélnünk.

Szükséges röviden indokolni a 15 éves korosztály kiválasztásának okát. A szervezők ismere-

tei szerint ez az utolsó időpont, amikor még a vizsgálandó korcsoport legnagyobb arányban az oktatási rendszeren belül található.

Kezdjük a végéről!

Magyarország azon államok egyike, amely már egy mérési folyamat kezdetétől közvetlenül érintett az eredmények folyamatos értelmezésében. A következő táblázatunk ugyan terjedelmi okok miatt nem lehet teljes – kiemelten a legjobbakat és a hazánk közvetlen „környezetét” mutatjuk be –, de mégis egy távlati kép körvonalai rajzolódni kezd: a magyar közoktatás helyzete a világban és Közép-Európában. A 2006-os eredmények nem szigorúan az átlagpontszámok rangsorát tükrözik, hanem az OECD-országok átlagához is viszonyítottak.

Jelmagyarázat:

+ = az eredmény szignifikánsan jobb az OECD-országok átlagánál,

x = az eredmény megegyezik az OECD-országok átlagával,

- = az eredmény szignifikánsan gyengébb az OECD-országok átlagánál.

A magyar közoktatás helyzete a világban

Ország	Szövegértés	Természet-tudomány	Matematika
Finnország	+	+	+
Hongkong-Kína	+	+	+
Kanada	+	!	+
Észtország	+	+	+
Új-Zéland	+	+	+
Ausztrália	+	+	+
Hollandia	+	+	+
Liechtenstein	+	+	+
Dél-Korea	+	+	+
Szlovénia	+	+	+
Svájc	+	+	+
Makaó-Kína	+	+	+
Belgium	+	+	+
Japán	X	+	+
Tajvan	X	+	+
Ausztria	X	+	+
Írország	+	+	X
Csehország	-	+	+
Egyesült Királyság	X	+	X
Svédország	+	X	X
Lengyelország	+	X	X
Dánia	X	X	+
Franciaország	X	X	X
Izland	-	-	+
MAGYARORSZÁG	-	X	-
Egyesült Államok	-	X	-
Horvátország	-	-	-
Lettország	-	-	-
Spanyolország	-	-	-
Litvánia	-	-	-
Szlovákia	-	-	-
Norvégia	-	-	-
Luxemburg	-	-	-
Oroszország	-	-	-
Olaszország	-	-	-
Portugália	-	-	-
Görögország	-	-	-
-----	-----	-----	-----

A jelzett füzet vége felé, az 57. oldalon az 56 résztvevő ország eredményeit összesítő táblázatban valahol a középmezőny alsó peremén, kevéssel az átlag alatt foglalunk helyet a Csehország, az Egyesült Királyság, Svédország,

Lengyelország, Dánia és Franciaország kezdetű csoportban. Igaz, nem szignifikáns, csupán kis különbségekkel, de mégis az Egyesült Államok, Horvátország, Lettország, Spanyolország, Litvánia, Szlovákia és Norvégia előtt, egyértel-

műen megelőzve a déli uniós tagállamokat (olaszokat, portugálokat, görögöket), majd – Izrael, Chile és Uruguay – között Szerbiát, Bulgáriát. Végül jóval hátrébb, a mezőny utolsó negyedében Thaiföld és Mexikó társaságában találjuk Romániát és Montenegrót. A rangsor utolsó kilenc helyét Mexikó, Indonézia, Argentína, Brazília, Kolumbia, Tunézia, Azerbajdzsán, Katar és Kirgizisztán foglalják el.

A bemutatott, csonka táblázatunkból most talán elegendő a két szélső pólusra koncentrálnunk. A vezető 13 ország – Finnországtól Belgiumig – mindhárom területen jobb eredményt ért el az OECD-országok átlagánál, míg a rangsor utolsó 30 résztvevője mindegyik területen gyengébben szerepelt az OECD-átlagnál. „*E gazdaságok többsége elsősorban az alacsonyabb szaktudást igénylő iparágak megtelepülésére számíthat a közeljövőben, és minden valószínűség szerint magasabb marad a munkanélküliség is.*” (i. m. 56. p.)

Szikáran fogalmazva, hazánk 15 éves diákjai kizárólag a természettudományos tantárgyak területén érik el az OECD-országbeli tanulók teljesítményének átlagos szintjét, de a matematikában és a szövegértésben – kis különbséggel ugyan, de mégis – átlag alatti értékeket produkáltak.

Ezen a ponton kivédhetetlenül felmerül az első jogos kérdés. Valóban érdemes csökkenteni a természettudományos tantárgyak óraszámát mostanában? (És a felszabadult időkeretben valamiféle, homályos, magánvaló olvasásfejlesztéssel foglalkozni? Milyen felkészültségű pedagógusok, milyen típusú szövegekkel dolgoznak majd?) Hiszen ez az egyetlen terület, ahol még oktatási rendszerünk egésze elfogadhatóan teljesít!

Az eredmények értelmezése, megvitatása előtt két pillért szeretnénk egyértelművé tenni:

- A szövegértés leginkább elfogadott meghatározása a kutatásvezető szakértők szerint: „*írott szövegek megértése, felhasználása és az ezekre való reflektálás annak érdekében, hogy az egyén*

elérje céljait, fejlessze tudását és képességeit, és hatékonyan részt vegyen a mindennapi életben” (i. m. 32. p.). Vagyis, végképp szakítani kellene a még ma is gyakran használt dekódolási definícióval, miszerint az olvasás nem más, mint az írott jeleket hangokká, szótagokká, szavakká, mondatokká kódoló, fordító művelet, mert ez a mozzanat csupán kiinduló feltétele az információ-visszakereső, értelmező, jelentést tulajdonító, reflektáló, következtetéseket levonó, az olvasottakat a korábbi ismeretekkel ütköztető összetett gondolati folyamatoknak.

- Gyakran olvasni, hallani olyan véleményeket, hogy olvasási kultúránk hanyatló állapotáról adatokat szolgáltatni, azok felett vitát nyitni, nem több egy bizonyos szűk értelmiségi réteg önérvényesítő „nyafogásánál”. Több pénz a pedagógusoknak, az íróknak, a kiadóknak! Ellenérvként mindössze egyetlen adat és egy rövid idézet: többszörösen ellenőrzött kutatási eredmények szerint a rossz szövegértéssel jellemezhető egyének 74 százaléka vagy munkanélküli, vagy rosszul fizetett, alacsony presztízssű állásokban kénytelen dolgozni, tehát „*a gyenge szövegértési képesség... hatással van az egyén jólétére, valamint a társadalom és a gazdaság állapotára és versenyképességére egyaránt. Fokozottan érvényes lehet ez térségünk országaiban, amelyek célul tűzték ki a gazdasági felzárkózást Európa fejlettebb régiójához*”. (i. m. 36. p.)

Az oktatás az egyik legjobban megtérülő gazdasági befektetés! – ismételtgetjük évtizedek, évszázadok óta. Emlékezzünk csak gróf Széchenyi István a nemzet előrehaladásának feltételül tételezett „*a kiművelt emberfők számát*” tartalmazó gondolatára!

A szövegértési eredményekről

Az első 2000-es mérés idején a szövegértés állt a kutatás középpontjában, s akkor állapították meg az 500 pontos OECD-átlagot (melyet az eredmények fokozatos romlása miatt 2006-ban már 492 pontra módosítottak) a szövegértési tel-

jesítmény viszonyítási alapjaként. Az egyes országokban mért eredményeket két közelítésben tesszük közzé. Egyrészt bizonyos ponthatárokkal jellemezhető, ötfokú skálán elhelyezkedő képességszintekről beszélnek, például az 1. képességszint vagy az alatt 407,5–334,8 pont között vagy 334,8 alatt. Az ilyen szintű teljesítmény természetesen nem jelenti azt, hogy ezek a diákok nem tudnak olvasni, de társaikhoz képest súlyos hát-

ránnyal indulnak, mert szövegértési képességüket nem tudják információszerzésre használni. Magyarországon a megkérdezettek összesen 20,6 százaléka ezen az elégtelen szinten teljesített (1. szint = 14%, 1. szint alatt = 6,5%). A legjobb Dél-Koreában és Finnországban a két leggyengébb diákcsoport nem éri el a 6%-ot, míg a többi OECD-országban ez az adat 10,9% (Kanada) és 47,1% (Mexikó) között változik.

A szövegértés átlagos pontszámai

Helyezés	Ország	Pontszám
1.	Dél-Korea	556
2.	Finnország	547
3.	Hongkong-Kína	536
4.	Kanada	527
5.	Új-Zéland	521
6.	Írország	517
7.	Ausztrália	513
8.	Liechtenstein	510
9.	Lengyelország	508
10.	Svédország	507
11.	Hollandia	507
12.	Belgium	501
13.	Észtország	501
14.	Svájc	499
15.	Japán	498
16.	Tajvan	496
17.	Egyesült Királyság	495
18.	Németország	495
19.	Dánia	494
20.	Szlovénia	494
21.	Makaó-Kína	492
22.	Ausztria	490
23.	Franciaország	488
24.	Izland	484
25.	Norvégia	484
26.	Csehország	483
27.	MAGYARORSZÁG	482
28.	Lettország	479
29.	Luxemburg	479
30.	Horvátország	477
31.	Portugália	472
32.	Litvánia	470
34.	Szlovákia	466
35.	Spanyolország	461
36.	Görögország	460
37.	Törökország	447
38.	Chile	442
39.	Oroszország	440
40.	Izrael	439
41.	Thaiföld	417

Helyezés	Ország	Pontszám
42.	Uruguay	413
43.	Mexikó	410
44.	Bulgária	402
45.	Szerbia	401
46.	Jordánia	401
47.	Románia	396
48.	Indonézia	393
49.	Brazília	393
50.	Montenegró	392
51.	Kolumbia	385
52.	Tunézia	380
53.	Argentína	374
54.	Azerbajdzsán	353
55.	Katar	312
56.	Kirgizisztán	285

Vagy nézzük a másik pólust! Az 5. képességszint, 625,6 pont felett van: itt a diákok már magas fokú információfeldolgozási képességekkel jellemezhetők. Nekik nem okoz gondot a komplex és ismeretlen szövegek feldolgozása, az olvasottak kritikus értelmezése, hipotézisek felállítás, értékítéletek alkotása. A magyar diákok 4,7%-a került erre a szintre, s ez lényegesen gyengébb az OECD-országok átlagánál. (Koreában ez az arány 21,7%, Japánban és Finnországban meghaladja 15 százalékot.)

Másrészt egyszerűen az átlagos pontszámok alapján képeznek egy összesített rangsort. Ebben az 56 tételes táblázatban a 23–30.helyen végeztünk 482 ponttal (mert a csupán néhány pontnyi különbséggel szorosan előttünk és mögöttünk végzettekkel való eltéréseink a matematikai próbák eredményei szerint nem minősülnek szignifikánsnak).

A táblázatban közvetlenül előttünk Norvégia és Izland (egyaránt 484–484), Csehország (483) áll velünk együtt az OECD-átlag alatt, továbbá az átlagos tartományba tartozó Franciaország (488) és Ausztria (490); közvetlenül mögöttünk, mellettünk pedig Lettország, Luxemburg (479–479) és Horvátország (477) található, de eredményeink tőlük sem térnek el jelentős mértékben – ellentétben a már matematikai próbák szintjén is mögöttünk álló Portugália (472), s a még gyengébben teljesítő Litvánia (470), Olaszország, (469), Szlovákia (466), Spanyolország (461), Görögország (460), Bulgária (402), Szerbia (401) esetében. A rangsorban egyértelműen hátrébb került Románia (396), illetve Montenegró (392). -

Ezen a ponton egy fontos kiegészítéssel kell élnünk. A látszat ellenére ez a táblázatunk sem teljes idézet az említett kutatási jelentésből, ugyanis a helyezési számok egészen pontos értelmezéséhez még további 5 oszlopsort kellett volna közölnünk (a szórások átlagait, a legjobb és a legrosszabb helyezési számokat a teljes rangsor és az OECD-országok tekintetében), de ezektől az olvashatóságot könnyítendő eltekintettünk, miközben ezzel a gesztussal kissé bizonytalanra vált a szignifikáns különbségek pontos érzékelése. (A mindig joggal kétkedőket az eredeti dokumentum kézbevitelére buzdítjuk!)

Természetesen a saját helyzet mellett leginkább az élbolyban lévők, illetve a jelentős változást elérők jellemzői lehetnek számunkra tanulságosak. Az utóbbi jó három évtizedben mindig „győztes” Finnországot – nem is apró különbséggel – a 2000-es táblázatban még csupán 6. helyezett Korea most megelőzte, majd Hongkong, Kanada, Új-Zéland, Írország és Ausztrália követi. Feltűnő a keleti előretörés, tagadhatatlan az északiak erős jelenléte, de ugyancsak félreérthetetlen az angolszász, praktikus gondolkodásmód előnyeinek dominanciája. S ennél a pontnál minden gyakorlott szemű olvasóban feltámad a kérdés: vajon akarva, akaratlanul sikerült a feladatokat megfogalmazóknak egy önigazoló ap-

paratúrát összeállítaniuk? Magam jogosnak tartom a vitát, de az egyértelmű választ már – kellő kompetencia hiányában – másokra bízom.

Bulgária (402), Szerbia (401), Románia (396) és Montenegró (392) a rangsor utolsó negyedébe szorultak, és a lista legutolsó öt helyén Tunézia (380), Argentína (374), Azerbajdzsán (353), Katar (312) és Kirgizisztán (285 ponttal) áll.

Ragadjunk most ki néhány számunkra fontosnak ítéltető viszonyítási pontot!

Észtország korábban nem vett részt ezekben a kutatásokban, és ezért feltehetően nem csupán számunkra nagyon kellemes meglepetés átlag feletti teljesítményük és a rangsorban elfoglalt 13. helyezésük. (1983 őszén jártam először távoli rokonainknál, s az utcai kétnyelvű feliratok megütközést váltottak ki bennem. A *kala – rüba* felirat állt a halat árusító bolt tábláján, persze cirill betűkkel, amelyen a ’hal’ – ’kala’ finnugor egyezésre könnyű volt ráismernem. Ez a tény önmagában még indokolható volt a lakosság csaknem felét kitevő oroszul beszélők jelenléte miatt.* Húsz évvel később, 2003-ban az IRA európai konferenciáját Tallinnban rendezték, ahol többek között egy alsó tagozatban oktató fiatal kollégával volt alkalmam hosszabban beszélgetni, például arról a huszonöt fős, általa oktatott gyermekcsoportról, ahol öt orosz anyanyelvű gyereket kellene az észet olvasás, írás „technikájára” megtanítania, miközben e gyerekek szülei nem ismerik az ország hivatalos nyelvét, következésképpen gyermekeiknek is alapvető nyelvhasználati gondjaik vannak. (Máig az ország lakosságának 40% körüli hányada nem észet anyanyelvű.)

Mégis higgyünk a kutatási eredményeknek! Hiszen rengeteg apró jelből már korábban is érez-

* Az esti magánbeszélgetéseken hallott történetek – hogyan irtották ki, telepítették át Szibériába az észet értelmiség döntő hányadát, miként semmisítették meg 1945 után nemzeti könyvtárak csaknem teljes állományát, s hogy miért kell még a 80-as években is az észet kutatóknak kizárólag orosz nyelven megírniuk saját történelmükről, irodalmukról, nyelvükről szóló disszertációikat – megrémítettek 83-as látogatásomkor, netán a mi közeli jövőnket látom ott?

hető volt ennek a népnek a töretlen élni akarása, kultúrájuk iránti mélységes elkötelezettségük; függetlenségük visszanyerése után az oktatás ügyét nyomban stratégiai ágazattá, kiemelten dotált területté nyilvánították. A jelek szerint nem eredménytelenül.

Az észtországi orosz gyerekek többsége természetesen anyanyelvű iskolákban tanul és a PISA tesztet is ezen a nyelven töltötték ki. Kitérőmmel mindössze a kitűnő teljesítmény ellentmondásos történelmi, kulturális háttéréből szerettem volna néhány mozzanatot érzékeltetni.

De térjünk vissza Közép-Európába!

Szlovénia hét hellyel előttünk végzett. Németország a 2000-es rangsorban még két hellyel állt előttünk, az átlag alatt teljesítők mezőnyében. Most (2006!) viszont kilenc hellyel előttünk vannak, a jó átlagosan teljesítők csapatában. Szakmai körökben közismert, hogy a 6 évvel korábbi eredmények „PISA sokkot” idéztek elő náluk, minek következtében átfogó társadalmi mozgalom indult, majd komoly kormányzati döntések születtek helyzetük megváltoztatása érdekében az óvodai mesélő, irodalmi programoktól a nagy egyetemi tudásközpontok megerősítéséig, megteremtéséig.

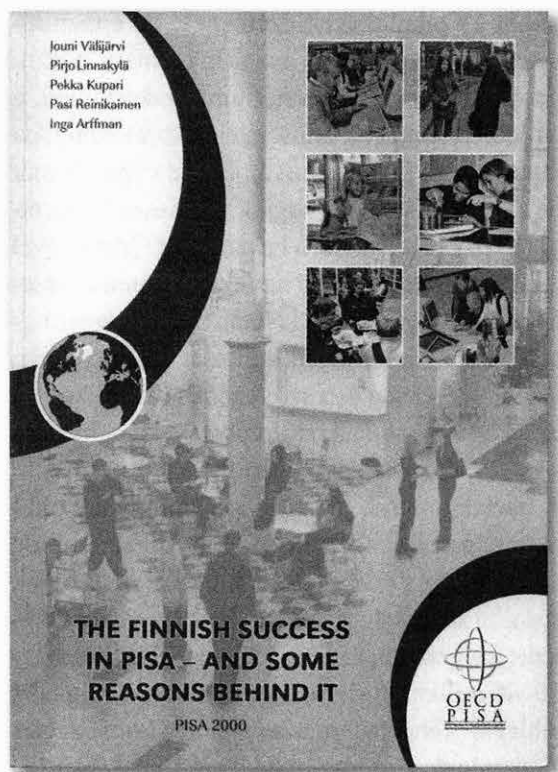
A 2000-ben még közvetlenül mögöttünk álló lengyelek hat év múltán bennünket messze megelőzve, jó átlag feletti teljesítményt nyújtva az előkelő 9. helyre emelkedtek az országok rangsorában. Ismereteim szerint a 6 osztályos alapképzést követően, 3 osztályos kötelező gimnáziumot vezettek be, s ennek következtében a kényszerű pályaválasztási döntést csupán a 9. évfolyam elvégzése (közben) után hozzák meg a szülők és a gyermekek. Vagyis lengyel kollégáink a jelentős mértékű javulás háttérében kizárólag egyetlen oktatásszerkezeti döntés hatását vélik felismerni.

Végül kihagyhatatlanul szóba kell hoznunk, és a nálunk e téren sokkal felkészültebb kollégák körében részletesen értelmeznünk kell a Dél-Koreában élő 15 éves fiatalok szenzációs teljesítményét, illetve annak háttérét. Nem elégedhetünk

meg a kutatási jelentést összeállítók egyetlen idevonatkozó megállapításával, miszerint az ott tanulók az európai átlagnál sokkal gyakrabban kapnak esszé típusú feladatokat, és a felsőfokú továbbtanulás egyik legfontosabb szűrő feladata is ilyen jellegű. Számunkra ez is rendkívül tanulságos, de ennél sokkal többről lehet szó. Az IRA 2006-ban Budapesten rendezett 21. Világkonferenciáján a koreai kollégák műhelybeszélgetését hallgatva egyértelművé lett számomra, hogy Dél-Koreában a tanulás össz-nemzeti ügy. A jó 300 éves japán elnyomás után, különösen az 1960–70-es évektől kezdődően stratégiai kérdéssé vált az oktatás ügye, de nem csupán a ki nyilatkoztatások, hanem a befektetések szintjén is! Ma a tanulás nem egyszerűen az egyén sikerre vagy szégyene, hanem első renden a szülők, a család, az ősök, a nemzet iránti kötelesség. Ennek megfelelően rendszeres kurzusokat szerveznek a szülők számára a gyerek tanulmányi eredményeit leghatékonyabban segítő módszerekről. A szülők nem az iskolai túlterhelés miatt panaszkodnak, de ellenkező előjelű javaslatokkal bátorítják a pedagógusokat. Mérési adataik szerint tanulóik ismereteinek harmada származik az iskolából, s a fennmaradó kétharmadot pedig az ún. „árnyék oktatási rendszerből”, az egyéni és tömegeknek szervezett különórák sorából szerzik (*Győri, 2008*). Nemzeti elkötelezettség, jól megfogalmazott, nemes versenyszellem él bennük: vissza kell szerezniük saját kultúrájukat, s meg kell előzniük az egykori japán hódítók gazdasági, kulturális teljesítményeit. Motivációjukról óhatatlanul az észtek is eszünkbe jutnak. Máshol és másoknak kell majd a dél-koreai szenzációs teljesítményt részletesebben értelmezni, illetve az informális utakon szerzett, a tanulók rendszeres testi fenyítéséről szóló, disszonáns információkat korrigálni vagy megerősíteni. Kötelességünk viszont a tiszteletet parancsoló teljesítményt értékelni és a számunkra is hasznosítható mozzanatokot a lehető leggyorsabban honosítani.

Tájékoztató irányokat emlegettünk írásunk cí-

mében: nos, az ázsiai „kistigrisek” egyikének példája után kötelességünk a bevezetőben jelzett észak–dél „lejtőhöz”, még pontosabban a hozzánk közelebb álló európai kultúrához, az ismerős iskolarendszerhez, nyelvrokonainkhoz, tehát a finn diákok évtizedek óta folyamatos, megbízható, ugyancsak kitűnő teljesítményéhez visszatérni. Mégpedig lehetőleg saját érveiket, szavait, az általuk közreadott hangsúlyokat pontosan idézve (*Väljörvi [et. al.], 2002*).

A jyväsckyläi egyetem pedagógiai kutatóintézetének 64 oldalas „*The finnish success in PISA – and some reasons behind it*” (*Finn siker a PISA-ban és annak háttere*) című kiadványa van előttem, melynek legfontosabb megállapítása szerint kiemelkedő eredményeik nem egyetlen, kulcsfontosságú faktor, hanem sokkal inkább több tényező együttesének, sajátos hálózatot alkotó, egyidejű kölcsönhatásának következményei. Iskolarendszerükben minden gyermek naponta egyszer meleg ételt kap, ko-

moly egészségügyi rendszer áll rendelkezésükre, a szociális, a lélektani támogatás sokoldalúan, folyamatosan jelen van oktatási rendszerük egészében, melyeknek köszönhetően a legkülönbözőbb családi háttérből érkező tanulók is megkapják az egyénileg, számukra kiemelten fontos támogatást. (Az egyéni és a kiscsoportos foglalkozások gyakorisága ugyancsak magas.) Finnországban tanítónak, tanárnak lenni a legnagyobb tekintéllyel rendelkező pályák egyike, tehát már a pedagógusképző intézményekbe való bejutás is a legjobb teljesítményt nyújtó diákok szűrése után lesz valóság.

A szülői társadalom támogató attitűdje, valamint a pedagógusok elvárásainak magas szintje, egyáltalán az olvasás és a könyvtárhasználat népszerűsége, a könyvtári rendszer egészének színvonala, az olvasásra buzdító kampányok ösztönző hatása mind, mind a társadalom sikeres tudásátadó funkcióját támogatják, különös tekintettel a szövegértés képességére. Lehetetlen a kis könyvecske minden összehasonlító adatát, következtetését itt bemutatnunk, de legalább a hozzánk legközelebb állókból idézünk néhányat. A finn 15 évesek olvasás iránti érdeklődése, elkötelezettsége a vizsgálatban használt skálaértékek szerint duplája az OECD-országok átlagának. Ennek többek között ékes bizonyítéka, hogy Finnországban a tanulók 44 százaléka vallotta magáról, hogy havonta legalább egyszer könyvet kölcsönöz a könyvtárból, nálunk ugyanez az adat 22% volt a 2000-es PISA vizsgálatban. A finn családokban a szülők sokkal gyakrabban beszélgetnek a gyerekekkel a társadalmi, közéleti, kulturális kérdésekről (könyvekről, filmekről, tv műsorokról, klasszikus zenéről), mint az OECD-országok átlagában. De már ebben a kutatásban is – meglepetten tapasztalták – kimutatták a finnek, hogy a tanulók intenzívebb vagy gyengébb számítógép használata közvetlen és pozitív korrelációt mutat az olvasás gyakoriságával. Egyszerűbben szólva, a rendszeresebb számítógép-használat az olvasói aktivitásra is ösztönzően hat.

Végül egy általuk is hangsúlyosan kezelt mozzanat két arcát villantsuk fel! A kérdést maguk a szerzők is két oldalról közelítik meg: egyrészt a tanulási, iskoláztatási esélyek egyenlőségét húzzák alá, másrészt, társadalmuk kulturális homogenitásáról beszélnek. Az alig több mint 5 milliós népesség csaknem 94%-a finn anyanyelvű, 6%-a svédnek vallja magát, ennek ellenére ebben az országban mindkét nyelv egyenrangúan az állam, a hivatalok, a közintézmények nyelve is. Vagyis a svédek saját iskolarendszerrel rendelkeznek, melynek természetesen az anyanyelvükön oktató svéd egyetem is része, ugyanakkor minden finn iskolában kötelező a svéd nyelv oktatása, tanulása. Egyéb kisebbségeik, főként lappok ugyancsak sokoldalú és tapintatosan segítő oktatási rendszerhez jutnak. A közismert tétel, mely szerint a leghatékonyabb olvasástanítás akkor valósulhat meg, ha az otthoni, a családban és az iskolában használt nyelv azonos, náluk valóban feszültségektől mentesen működik. (Erről nem írnak külön, de mégis lehet tudni, hogy bevándorlási politikájuk a legszigorúbbak közé tartozik Európában.)

Szociológusként a fentieket legalább egy ponton ki kell egészítenem; amikor finn rokonaink az oktatási esélyek egyenlőségéről, Finnország kulturális homogenitásáról beszélnek, bizony valahogyan „elfeledkeznek” társadalmuk egyik legfontosabb jellemzőjéről, a középosztály jelentős arányáról, méretéről. Velük szemben többek között ezért is vagyunk jelentős hátrányban, ezért is vannak nálunk sokkal nagyobb különbségek az egyes iskolák tanulóinak teljesítményei között. (Vagyis a különböző rétegekből érkező gyerekek szülei kiválasztják a számukra leginkább kívánatos, a gyerek tervezett előmenetelét leginkább garantáló iskolát, iskolatípust.)

Visszatérve saját helyzetünkre, többnyire a már korábban is közismert összefüggések meglétét erősítik meg a szerzők: a lányok jobban olvasnak, mint a fiúk, a legerősebb háttérváltozó a tanulók szocio-kulturális háttere, jelentős eltérések vannak az iskolák, iskolatípusok tanulóinak

teljesítményei között. **

A legerősebb megállapítást szó szerint kell idéznünk: „Az OECD-országok között mindössze négy olyan országot találunk, ahol az egy diákra fordított oktatási kiadások alacsonyabbak volnának a magyar adatoknál.” (i. m. 59. p.)

Könnyű volna ezzel a cáfolhatatlanul fajsúlyos megállapítással zárunk recenziónkat. Sapientsat! Mégsem tehetjük, miközben egyetértünk a jelentéskészítők záróakkordnak szánt mondatával. Még ezt a csatát is meg kell vívnunk nekünk, a szakmai szervezeteknek, az éppen hivatalban lévő oktatási kormányzatnak a mindenkori pénzügyminisztériumi szakértőkkel, a parlament illetékes, költségvetési sarokszámokat megszavazó bizottságaival. Hol is vezették már be (Szlovénia) és hol fogják rövidesen bevezetni (Észtország) az euró használatát? Mennyivel jobb a miénknél a GDP növekedési üteme a csehknél, a lengyeleknél? Netán mégis kézzelfogható összefüggés létezik a gazdasági sikeresség, versenyképesség és a szövegértés szintje, azaz a munkaerő alkalmazkodó képessége, tanulékony-sága, fejleszthetősége között?

A parlamentáris, pénzügyi csatározások előtt azonban a hozzáértők okos gyülekezetében kell hatékony párbeszédet folytatni a szakmai, tartalmi kérdésekről. Mire is kell a majdani többletköltségeket használni? Mostanában mintegy 30–40 milliárd forintot fogunk elkölteni digitális táblákra. Tehát határozottan javul a költségvetés e rovatának nagyságrendje. De ettől az egyetlen gesztustól várható-e, hogy akár a szövegértés, akár a matematikai képességek szintje jelentősen emelkedjék? Jobb felkészültséggel, módszertani elvekkkel fogásokkal oktatnak-e majd a jelen pedagógusai, s valóban érdemi változás várható-e a diákok, netán a szülők motivációs bázisában? E költői kérdés megválaszolása helyett, enged-

** Más kutatások adatai szerint a társadalmi hátrányok kiegyenlítésére, s ezzel összefüggésben a szövegértési teljesítmények javítására a felekezeti iskolák egyértelműen alkalmasabbak, mint az állami, önkormányzati oktatási intézmények (Pusztai, 2004; Dronkers – Róbert, 2005).

tessék meg a recenzensnek, hogy saját javasla-
taiból egy csokorral szolgálhasson.

Elsőként egy interjú vezérgondolatát kell idéz-
nem, melyet Csányi Vilmosmal készítették: az
akadémikus oktatási rendszerünk legnagyobb
hiányosságának (az állatvilágból vett analógi-
át érvényesnek ítélve) a kulturálisan domináns
személyiségek hiányát tartja. Hol vannak ma a
széleskörűen tájékozott, a maguk szakterületén
tekintéllyel rendelkező, vonzó személyiségek?
Iskoláinkban aligha. Az igényesebb kiválasztás,
az emberi, szakmai minőség követelményének
gyakorlati megjelenéséhez tagadhatatlanul maga-
sabb jövedelmekre, a kreativitás esélyének növe-
lésére van szükség, mégpedig mind a pedagógus-
képzésben, mind az iskolai tantestületekben.

A PISA jelentésben említés nélkül hagyott, de
máshol finom és meggyőző elemzéssel fontos-
nak ítélt tényezők sorát ugyancsak szóvá kell
tenni. Mind pedagógusképzésünkben, mind is-
kolai gyakorlatunkból szinte teljességgel hiány-
zik a szülők társadalmának fokozott bevonása,
melyről az angol nyelvű szakirodalom legalább
másfél évtizede folyamatosan tudósít: nevezet-
esen az otthoni könyvek száma, a szülők olva-
sási, könyvtárhasználati szokásainak közvetlen
összefüggése a gyermekek tanulmányi eredmé-
nyeivel, szövegértési képességeivel. Miközben
a 2006-os jelentés is félreérthetetlenül „*az egész
társadalom tudásátadó, fejlesztő hatását*” emle-
geti a kétségtelenül kiemelten fontos iskola mel-
lett. Ki képviseli a „társadalmat” a gyermek szá-
mára elsőrendűen, ha nem a szülők, nagyszülők,
rokonok, szomszédok, az óvónők, a gyermek és
iskolai könyvtárosok, a vele közvetlen kapcso-
latban lévő felnőttek? Netán a képernyő és a táv-
irányító, vagy a mind jobban terjedő internet?
Készséggel hiszünk a jelentés szövegét össze-
állítóknak, miszerint ezt a világraszóló kutatást
valóban a ma élő legkiválóbb tudósok, szakem-
berek tervezték, szervezték, majd adták közre az
itt ismertetett összefoglalót. Azonban egyetlen
ponton hiányérzetünknek is hangot kell adnunk.
Semmiel sem lennének kevésbé megbecsültek

az itt névtelenül emlegetett kutatók, ha csupán
néhány mondattal, és a hozzájuk kapcsolódó
hivatkozásokkal világossá tennék, hogy a jelen
munka több évtizedes, komoly, nemzetközi, s
ráadásul hazai előzményekkel is rendelkezik, to-
vábbá emlékeztetnünk kell az olvasókat *Elley,*
W., Postlethwaite, T. és *Ross* műveire, következ-
tetéseire is. Szerintük a jól olvasó gyerekek mö-
gött nem egyszerűen a jó példát mutató szülők,
a gazdag otthoni könyvválaszték, a rendszeres
könyvtárlátogatások állnak, hanem a szenvedé-
lyesen érdeklődő, olvasó, magasan kvalifikált
pedagógusok, a jól felszerelt iskolai könyvtá-
rak, a diákújságok, valamint a pasztorációs mun-
kát végző iskolai igazgatók jelenléte ugyancsak
szükséges.

Végül – a szerénytelenség látszatát is vállalva
– *Báthory Zoltán, Kádárné Fülöp Judit, Vári Pé-
ter, Horváth Zsuzsa, Bánfi Ilona, Felvégi Emese*
és mások mellett, akik mindnyájan a gyermekek
szövegértési képességeiről végeztek kutatásokat,
legalább *Gereben Ferenc* és jelen sorok írójának
néhány kutatási eredményét érdemes lett volna
röviden felidézni; reprezentatív olvasásszocio-
lógiai kutatásainkból ugyanis egyértelműen ki-
derül, hogy 2000 és 2005 között jelentős mér-
tékben romlott a magyar felnőtt társadalom ol-
vasási kultúrája (*Nagy, 2006*). Ennek pedig ki-
kerülhetetlenül hatása volt, van a gyermekek, a
diákok társadalmára. Vagyis a PISA adatok ha-
zai értelmezése bizony, nem hagyhatja figyel-
men kívül iskolarendszerünk a kívánatostól el-
maradó, de végső soron tisztességes minősíthető
teljesítményét.

Szándékosan hagyjuk utoljára az angol nyelvű
szakirodalom két idevágó, legfontosabbnak
tűnő megállapítását, hogy az olvasásfejlesztés
leginkább célravezető módszerei, királyi útjai
az esszéírás (lásd Korea legújabb eredményeit!),
valamint a tanterv egészét átfogó, azaz a tantes-
tület minden tagjának feladatává tett tankönyv-
ön kívüli szövegek olvastatása (és előállítása),
a „reading through curriculum” követelménye.
Egyszerűbben szólva, az olvasás fejlesztése leg-

alább nyolc, de inkább tizenkét éven át tartó, tantárgyközi feladat!

Befejezésül adjuk vissza a szót a magyar nyelvű jelentés szerzőinek. „*A világ országai között számos példa mutatja, hogy az oktatásba fektetett pénz először a tudásban, nem sokkal később a gazdaságban térül meg. Kanada, Ausztria, Svájc, Hollandia, Belgium, Japán, Finnország pénzüik vásárlóerejét figyelembe véve is kétszer-háromszor annyit költ diákjai oktatására, mint Magyarország.*”

Mi saját tapasztalataink nyomán jól tudjuk, hogy a meglévő kevés pénzt nagyon rosszul is el lehet költeni. Készítsünk előbb átfogó, hosszú távú stratégiát! S csak ezek után kezdődjék a csata döntő szakasza az ide kerülő pénzek nagyságrendjéről, ütemezéséről, az elosztás rangsoráról. Legalább hat évet (2000–2006) már egyértelműen elvesztegettünk. Nem késlekedhetünk tovább! Klebersberg Kunót idézzük: „*A kis nemzetek egyetlen esélye a minőség.*”

Irodalom

BÁTHORY Zoltán: Tanulási eredmények. = Pedagógiai Szemle, 1973. 7–8. sz. 634–639. p.

„...lassan a nyelven kívül nincs más közös hiedelem, amely a társadalmat egyesítené.” Beszélgetés Csányi Vilmos akadémikussal, a Magyar Etológiai Társaság tiszteltbeli elnökével. = Új Pedagógiai Szemle, 2006. 11. sz. 50–62. p.

ELLEY, Warwick B.: How in the world do students read? Hamburg : The International Ass. for the Evaluation of Educational Achievement, 1992.

DRONKERS, Jaap – RÓBERT Péter: A különböző fenntartású iskolák hatékonysága: nemzetközi összehasonlítás. = Educatio, 14. évf. 2005. 3. sz. 519–533. p.

GEREBEN Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. Bp. : Országos Széchényi Könyvtár, 1998.

GEREBEN Ferenc: Olvasás és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon In: Könyvtárosok kézikönyve 4. Szerk.: Horváth Tibor ; Papp István. Bp. : Osiris, 2002. 19–50. p.

GYŐRI János: Dél-Korea oktatási teljesítményéről (Előadás az OSZK-ban 2008. május 30-án a Magyar Olvasástársaság tanácsülésén.)

NAGY Attila: Hol terem a jó olvasó? (Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat eredményeiről). = Magyar Pedagógia, 1994. 3–4. sz. 231–251. p.

NAGY Attila: Az olvasás mint kiváltság? = Magyar Tudomány, 2006. 9. sz. 1113–1119. p. <http://www.matud.iif.hu/06sze/10.html>

PISA 2006. Összefoglaló jelentés. A ma oktatása és a jövő társadalma. Szerzők: Balázi Ildikó, Ostorics László, Szalay Balázs. Bp. : Oktatási Hivatal, 2007. 60 p. (elektronikus változata: <http://oecd-pisa.hu/PISA2006Jelentes.pdf>)

POSTLETHWAITE, Neville T. – ROSS, Kenneth N.: Effective schools in reading implications for educational planners. An exploratory study. Hamburg : The International Ass. for the Evaluation of Educational Achievement, 1992.

PUSZTAI Gabriella: Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón. Budapest, Gondolat K., 2004. 353 p.

VÁRI Péter – BÁNFI Ilona – FELVÉGI Emese – RÓZSA Csaba – SZALAY Balázs: Gyorsjelentés a PISA 2000 vizsgálatról. = Új Pedagógiai Szemle, 2002. 1. sz. 38–65. p.

VÄLIJÄRVI, Jouni, – LINNAKYLÄ, Pirjo, – KUPARI, Pekka – REINIKAINEN, Pasi – ARFFMAN, Inga: The Finnish success in PISA – and some reasons behind it. PISA 2000. Jyväskylä, Institute for Educational Research, 2002. 64 p. <http://ktl.jyu.fi/arkisto/verkkojulkaisuja/publication1.pdf>

A fajok népszerűsége a tudományos szakirodalomban

A különböző rendszertani technikák alapján több mint egymillió állatot és több mint háromszázezer növényt dolgoztak fel a világon. A

mineralógusok mintegy háromezer-ötszáz fajta ásványt tanulmányoztak és írtak le, ám ezek legtöbbje is csak néhány pillanatig volt érdekes.

Felmerül a kérdés: melyek a legnépszerűbbek? Melyek kapták a legtöbb címszerepet és fogyasztották a legtöbb nyomdafestéket a tudományos irodalomban?

A válasz a Science Citation Index adatbázisaiban és a bibliometria matematikai bővízkedésében rejlik. Az ötven diszciplína ötezer-kilencszáz folyóiratából összegyűjtött több mint 33 millió hivatkozás (1991 óta már összefoglalókkal és kulcsszavakkal együtt) bőséges forrás annak megállapítására, hogy melyekről írtak legtöbbet 1945 óta a tudományos szakirodalomban. A forrás persze nem teszi lehetővé, hogy az egyes elnevezések valamennyi, a teljes szövegekben való előfordulását megszámlálják, ám így is jó becslését adják az említés gyakoriságának. Több mint háromszáz állat, növény (beleértve a gyümölcsöket) és ásvány angol egyes- és többes számú nevét keresőszóként használva megszámlálták ezek előfordulásának mennyiségét az 1945 utáni tudományos irodalomnak a Science Citation Indexben található címeiben, rezüméiben és kulcsszavaiban.

Az említések gyakoriságát grafikusán ábrázolva mindhárom esetben világosan kirajzolódik a sorrend hiperbolikus jellege, amit Merton 1968-as cikke (Science, 1968. 159.vol. 56-63.p.) óta Máté-effektus néven ismerünk, és aminek De Solla Price 1976-ban (Journal of American Society for Information Science, 1976. 27.vol. 292-306.p.) a halmazott előny nevet adta és amely jelenséget közismerten úgy szoktunk leírni, hogy keveseknek van nagyon sok, a többség pedig a maradékon osztozik. Az ilyen jellegű eloszlást az $y = ax^{-b}$ típusú egyenlettel írják le a gazdaságtanban a pénzbevételek (Pareto, 1897.), másutt a tudományos teljesítmény (Lotka, 1926.), egy meghatározott szónak angol irodalmi szövegben való előfordulási gyakorisága (Zipf, 1949.), a városok mérete, a kőolajtartalmak, a földrengések nagysága, a galaxis által kibocsátott fény intenzitása (Laherrere – Sornette, 1998), még újabban pedig a honlapok látogatottsága (Levene – Fenner et al. 2002) kapcsán. Átugorva a matematikai fejtegetéseket, lássuk a végeredményt, azaz melyek – legalábbis a tudományos szakirodalom tükrében – a legnépszerűbb fajok?

Az emberi faj nem szerepel a rangsorban, hiszen a soron következőnél több mint háromszoros számú említése kilőna a görbéből. Hason-

lóképpen – bár lényegesen kisebb mértékben – a növények sorát vezető búza is kimagaslóan több említéssel szerepel. Mindazonáltal a legtöbbször előforduló első tíz élőlény valamiképpen kapcsolatos az emberrel vagy laboratóriumi, vagy mezőgazdasági vonatkozásban. Nos tehát, az első tíz állat a patkány, a nyúl, az egér, a kutya, a macska, a tengeri malac, a sertés, a juh, a csirke és a tehén. A növények sorát a már említett búza nyitja, majd a szójabab, a rizs, a kukorica, a burgonya, az árpa, a gyapot, a bab, a fenyő, végül az alma következik. Az ásványok világa a legromantikusabb (a drágakövek bővölete...), ugyanakkor a legkevésbé érdekes: az első helyen álló grafit annyiszor fordul elő, mint az utolsó helyen álló tehén. A grafitot a kvarc, a gyémánt, a perovszkit, gránát, zafír, spinell, kalcit, csillám és a magnetit követi.

Vajon az átlagembert ugyanaz érdekli, mint a tudósokat? A választ a Google keresőmotorja szerinti sorrendben találhatjuk meg. Az állatvilágból (persze ismét az embert követően) a macska, egér, kutya, majd lényegesen kevesebb találattal a csirke, közel azonos mértékben patkány, nyúl, juh, tehén következnek, a sort a sertés és a tengeri malac zárja. A növények esetében a Google sorrendjéből kiemelkedik az alma, jóval kevesebb találattal a gyapot és a rizs következik, „futottak még:” fenyő, kukorica, bab és búza, hátul kullog az árpa és a szója. Az ásványok között abszolút első a gyémánt, majd a zafír, a kvarc és a grafit szerepel említendő mértékben. (Érdekes módon a Google-eredmények grafikus megjelenítésén a bibliometriai eloszlások nem-gaussi természete nem rajzolódik ki.)

Hogy az egész elmérésnek volt-e valami értelme, vagy haszna, azt a szerzők is csak kérdőjelek között említik. Talán egyszer egy tudományos kiadónak eszébe jut, hogy ilyen szempontok alapján indítson könyvsorozatot...

Mindenesetre tehát van egy felmérési eredményünk, miszerint a tudományos irodalom leggyakoribb szereplői a patkány, a búza és a grafit, míg a Web királyainak a macska, az alma és a gyémánt bizonyult.

(Mohor Jenő híre Vidal Barrón és Carlos Barrón: La popularidad de las especies. Las diez principales c. cikke alapján. in: Revista Española de Documentación Científica, 28.vol. 2005. 1.no. 81-85.p.)

Az e-könyvek szolgáltatása profitorientált dokumentumpiaci körülmények között

NÉMETH Márton

Miért kell az e-könyv?

Az a magyarországi könyvtáros, aki először szembesül az elektronikuskönyv-szolgáltatás gondolatával, még megkérdendőt, valóban olyan fontos ez a szolgáltatás a használói célközönség, illetve a hazai könyvtáros-társadalom számára.

A kérdés a világ más részein – mondjuk az Egyesült Államokban vagy kontinensünk nyugati felén – fel sem merülne, mert az e-könyvek szolgáltatása szervesen beépült a könyvtárak mindennapos tevékenységébe.

Az elektronikus könyv az új technikák megjelenésével kikristályosodó, megváltozott felhasználói igényekre ad újfajta választ. Manapság a tudományos munkák javarésze szövegszerkesztővel készül, a digitális példány könnyen kezelhető, bővíthető, beilleszthető újabb jegyzetek, egyszerű a szövegek közötti keresés. Az elektronikus könyv gyorsan ki tudja elégíteni a kurrens tudományos művek iránti tömeges igényt, amelyet a hagyományos formában meglévő szakirodalomból csak magas példányszám beszerzése mellett lehetne megvalósítani. Közkönyvtári környezetben a gyors, konkrét információt igénylő keresé-

seknél is jól használhatók az e-könyvek.

Az e-könyvek a hagyományos könyvek értékét semennyivel sem csökkentik, inkább egymás kiegészítői. Másra használjuk az egyiket, másra a másikat.

Arányok, szerzői jogi és üzleti szempontok

Az e-könyv szolgáltatás és a felhasználói igények nagyságrendje az International Digital Publishing Forum 2005-ös adatai szerint (http://www.idpf.org/doc_library/statistics/2005.htm)¹ csak a tudományos szakkönyvek piacán mintegy félmillió címet jelent, amelyből az adatbázis-szolgáltatók, az aggregátorok és a könyvkiadók mintegy 20 millió dolláros éves forgalmat bonyolítanak le. Számos könyvtár az OPAC-jában is feldolgozza az általa előfizetett elektronikus könyvek adatait, hozzáférést kínálva a gyors információkeresésre vágyóknak. A könyvtárak

1. SILBERER, Z.- BASS, D.: Battle for e-book mindshare: It's all about the rights. = IFLA Journal, vol. 33. no.1. p. 23.

saját profiljukhoz és gyűjtőkörükhöz igazítva „szabhatják magukra” az aggregátor-szolgáltatóktól és kiadóktól előfizetett e-könyveket.

A másik közvetett jelzés az e-könyvek iránti igényre az illegális e-könyv előállítás és forgalmazás itthoni drasztikusan növekvő mértéke, melynek nagysága lassan közelébe ér a zenei és a filmes letöltések nagyságrendjéhez. Tőlünk nyugatabbra ez a folyamat még markánsabban alakult. Ha a könyves szakma nem akar e területen a zeneipari kiadók sorsára jutni, határozott és sikeres cselekvésre van szükség.

Az e-könyvek szolgáltatásánál megkerülhetetlen a szerzői jogi kötelezettségek kezelése. Az olvasók által leginkább keresett kurrens munkák nagy része ugyanis szerzői jogi védelem alatt áll. A keresletet figyelembe véve többfajta szolgáltatási típus formálódik könyvkereskedői és könyvtári részről egyaránt. Az e-könyvek világának kulcsszereplői a kiadók, az aggregátor-szolgáltatók és a könyvtárak. Mindhárom fél intenzív, nyitott együttműködése teremt eredményes szolgáltatási modelleket.

Az e-könyv szolgáltatás és piaci kereskedelem üzleti oldalát jól megvilágítja *Silberer* és *Bass* IFLA Journalbeli cikke,² melyben az alapvető tudnivalók összegzése és a konkrét szolgáltatások bemutatása után ismertetik azt a piaci modellt, melynek a könyvtárak is részesei.

E-könyv szolgáltató platformok

Egyre több nagy nyugati kiadó forgalmazza közvetlenül e-könyvként is termékeit, melyek ugyanúgy megrendelhetők és elektronikus úton vagy átutalással fizethetők, mint papíralapú társaik. A legfőbb különbség (a dokumentumhordozó közegen túl) a nyomtatott változathoz képest az, hogy a kiadóvállalatok e-könyveiket a jogvédelem miatt másolásvédelmi rendszerrel ellátva értékesítik. A legelterjedtebb az Adobe

cég által kifejlesztett másolásvédelmi infrastruktúra használata. Korábban a másolásvédett PDF-alapú e-könyvek kezelését az Adobe Reader programba integrálták. A program túl bonyolulttá válásával szembesülve mára külön e-könyvolvasó célszoftvert fejlesztettek ki rá (Adobe Digital Editions néven), amely átveszi a korábbi, Readerbe integrált e-könyvkezelő funkciókat és az adott felhasználóhoz, illetve a rajta keresztül maximum három konfigurációhoz rendelt PDF-alapú e-könyvek kezelését is. Az Adobe PDF-formátumára alapozva számtalan, a cégtől független másolásvédelmi, dokumentum hozzáférési megoldás is kifejlesztésre került. A következőkben majd konkrét példákat látunk ezekre az aggregátorszolgáltatók kapcsán. Az Adobe legújabb Scene7 nevű megoldása már a PDF és a Flash technológia képességeit ötvözi. A lapozást látványosan imitáló, beépített grafikát és animációt kezelő, tetszőleges részletek kinagyítását, valamint az e-könyv 360 fokos körbeforgatását is lehetővé tévő, gazdag metaadatkezelést kínáló technológia először az exkluzív képes kiadványoknál jelenik meg. Ízelet ad a technológia jövőjéből, amelyben az e-könyv a hozzáadott új vizualizációs elemekkel együtt papíralapon már nem lesz egy az egyben leképezhető.

Az Adobe mellett természetesen megjelentek más cégek is a porondon, így a Microsoft is kifejlesztette a saját maga másolásvédelmi és dokumentumkezelő eljárását és formátumát (Microsoft Reader), a harmadik meghatározó szereplő pedig a SUN, amely a saját operációs rendszerrel működő palmtopjaira hozott létre Mobi Pocket névre hallgató platformot. Utóbbi kettőt az különbözteti meg főként az Adobe-tól, hogy platformjaikat hangsúlyozottan PC-re és PDA-ra (tenyérszámítógép) optimalizálják (illeszkedve a MobiWindows és Symbian operációs rendszerekhez).

S ezzel elérkezünk a harmadik fontos szempont-hoz. Mind a könyvtáraknak, mind a kiadóknak s a viszonteladó aggregátoroknak is figyelembe

2. SILBERER, Z.- BASS, D.: Battle for e-book mindshare: It's all about the rights. = IFLA Journal, vol. 33. no.1. p. 23-31

kell venniük a felhasználói eszközök, technológiák körét, az eszközök és szoftverek kompatibilitását a szolgáltatott dokumentumokkal. Emiatt minél több platformon kell szolgáltatniuk terméket, hogy az a lehető legszélesebb felhasználói célcsoportot lefedhesse. Persze ennek a másik oldalon ára van a licenc költségeket tekintve. Egy cég kalkulálhat úgy, hogy csak bizonyos platformhoz ragaszkodik, a könyvtári gyakorlat és az olvasói igények viszont ezt, véleményem szerint, nem preferálhatják.

Még a kereskedelmi modelleknél maradva, a kiadói értékesítésen túl a másik nagy szeletet az e-könyves aggregátorszolgáltatók jelentik. Utóbbiak több kiadóval kötnek szerződést termékeik árusítására, s alakítják ki üzleti csomagjaikat azokból. Tevékenységük lehet közvetlen kiskereskedelmi jellegű (mint pl. az ebooks.com esetében), de forgalmazhatnak részben vagy kizárólagosan előfizetői csomagokat könyvtárak és egyéb információszolgáltatók számára (mint az Ebrary vagy a NetLibrary). Ilyenkor az EBSCO elektronikus folyóiratmodelljéhez hasonlóan a könyvtár dönti el, hogy milyen dokumentumcsomagokra fizet elő, melyeket aztán saját hálóján szolgáltat. A szolgáltatás általában az aggregátorszolgáltató portálján, szolgáltatásain nyugszik, s az általa kidolgozott webes ellenőrző eljárás azonosítja a szolgáltató felületén az adott előfizető intézmények felhasználóit (hasonlóan, mint az elektronikus folyóiratok esetében). A könyvtár tehát ebben az esetben is olyan anyagot szolgáltat, s dolgoz fel – adott esetben e-katalógus szinten is – és jelenít meg az OPAC-jában, mely fizikailag semmilyen adathordozón nincs meg az állományában.

Mind a kiskereskedelem, mind az aggregátorszolgáltatás esetében megjelenik egy új másolásvédtől szolgáltatói platform, a szolgáltató webalapú célszoftvere. Ez utóbbi egy böngésző plugin segítségével (illetve néha anélkül is, kizárólag szerveroldali technológiával) szolgáltatja a böngészőprogram felületén a másolásvédtől e-könyvet.

Az összes DRM-alapú (digitális jogkezelő) szoftver esetében szabályozni lehet a vágólapra kimásolható, illetve nyomtatható adatmennyiséget. Ez történhet időarányos alapon (meghatározott időtartam alatt egy dokumentum meghatározott hányada), illetve történhet abszolút tartalmi arányszám megadásával is. Mindegyik DRM-szoftver felajánlja a lehetőséget kommentárok, megjegyzések megtételére. Utóbbiak hozzárendelődnek az adott dokumentumhoz, illetve webes használat esetén együttesen az adott felhasználói fiókhoz (melyet a könyvtáron belüli informatikai szolgáltatói térből bármely felhasználó nyithat) és e-könyvhöz. Az egér jobb gombja általában diszfunkcionális, illetve a megadott keret erejéig használható vele a vágólap kezelése. A DRM-szoftverek (mind a hagyományos, mind a webalapúak) viszont jelenleg meglehetősen védtelenek a scrollozni is képes, a csak bizonyos ablakok, keretek tartalmát is menteni tudó fejlett képlőpő programok ellen. A felhasználó dolgát viszont még így is megnehezítik, hiszen a legtöbb esetben az oldaltörést (miután funkciók nyilakra kattintva jön elő a képernyő tetején következő oldal, nem ugrik át az olvasó felület automatikusan a következőre) a képlőpők algoritmusai nem tudja kezelni.

Az e-könyvek használata könyvtárak és partnereik együttműködése révén

Letölthető e-könyvek esetében az aggregátorszolgáltatók által értékesített tartalmakra vonatkozóan konkrét könyvtári előfizetői licencszerződés, illetve a könyvtár elektronikus kölcsönzési politikája határozza meg a letölthető e-könyvek kölcsönzésének időtartamát. Az időtartam végeztével lejár az e-könyv licenc, s a letöltött fájl a felhasználó gépén használhatatlanná válik, így törölhető a számítógépről. A kölcsönzés meghosszabbítható, mert a felhasználó új licenccel aktiválni tudja a hozzáférést. A felhasználók adatait általában központi szerveren tárolják,

ahol egy regisztráció elvégzésével, a felhasználó és számítógépének, valamint könyvtárának beazonosításával akár otthonra, több számítógépre is letölthető az elektronikus mű. Persze ez utóbbihoz a könyvtár és a külső szolgáltató együttműködése szükséges. A legtöbb helyen (tőlünk nyugatabbra) azonban olvasói azonosítóval már be lehet lépni a könyvtár hálózatába, onnan kezdeményezve a letöltést. A felhasználó profilja hozzárendelődik ahhoz a könyvtári IP-címtartományhoz, ahová belépett, így csupán egy felhasználónév és jelszó szükséges a szolgáltatás használatához (akár könyvtáron kívülről is). Arra is van példa, hogy a könyvtár fizikai terében lévő zárt informatikai hálózaton az összes állomány letölthető legyen a könyvtári számítógépek egy csoportjára a helyben használat időtartamára.

Az utóbbi pár mondatból is kitűnik a könyvtár-aggregátorszolgáltató, illetve könyvtár-kiadó partnerség kulcsfontosságú volta. A könyvtár azonosítja az olvasóját, s hozzáférést közvetít az e-könyvekhez a szolgáltató felületén.

A webes böngésző alapú aggregátorszolgáltatásnál viszont a belépett felhasználók időlimit nélkül használhatják böngészőiken az e-könyv állományt. A böngészőbe beépülő alkalmazás segítségével az adott könyvtárhoz hozzárendelve egyéni olvasói regisztrációra, s értéknövelt alapú szolgáltatások igénybevételére is lehetőség nyílik, így összeállíthatják például kedvenceik listáját, jegyzeteket készíthetnek az olvasott műhöz, egyes esetekben pedig akár testre szabhatják a felhasználói felületet.

Az ebooks.com (könyvtárakhoz nem, csak kiadókhoz kötődő) kiskereskedelmi szolgáltatói felületén rendelkezésre áll a letöltés (az adott konfigurációhoz rendelt hardverkulccsal korlátlan ideig tárolható és használható a kifizetett e-könyv). Az Adobe rendszerében összesen három gép rögzíthető egy felhasználói azonosítóhoz, de az állomány jó része Microsoft és Sun platformon is elérhető PC-re és palmtopokra. A kifizetett dokumentumok emellett online hozzáférés-

sel is bírnak, egy önálló, telepítést nem igénylő böngészős keretprogram révén. Így különbözik ki azt a gyakori kompatibilitási problémát, hogy sok mű csak egy vagy két platformon érhető el, de nem mind a három. Offline hozzáférés viszont így csak a meghatározott platformokat (Adobe, Microsoft, SUN) kezelni képes gépeken lehetséges.

Dán és angol gyakorlat

Dániában és Svédországban az Adobe rendszert, illetve a SUN Mobipocket platformot használja néhány nagy közkönyvtár és néhány jelentős kiadó közös szolgáltatása. A letölthető e-könyvek (svéd, dán és angol nyelven százas nagyságrendben, főleg romantikus regények és informatikai szakirodalom) időköddal vannak ellátva és két hétig olvashatóak az Adobe e-könyvolvasó szoftverének segítségével, illetve a SUN szoftverével PC-n és PDA-n egyaránt. Persze itt is alapfeltétel a pdf-fájlok esetében a szoftver adott példányának társítása a hardverkonfigurációval, melyet egy online regisztrációs folyamat keretében végezhetünk el az Adobe-nál. A dán könyvtári-könyvkiadói szolgáltatás eddig kísérleti jelleggel működött, egy közös hasonló dán-svéd határmenti projekttel párhuzamosan, de most már mindkettőt integrálták az e-bogbibliotek.dk (a dán közös e-könyv közkönyvtári portál) keretei közé. Ez utóbbi portál kínálata hangoskönyv kölcsönzéssel is bővült. A hangoskönyvek 30 napra kölcsönözhetőek, ezalatt lehetőség van online módon meghallgatni azokat Macintosh és Windows platformra a Flip4Mac, illetve WMP nevű programok révén, illetve letölteni Windows alatt (ez utóbbi módszerről a NetLibrary kapcsán írok alább bővebben). A portál szolgáltatásait azonban továbbra is csupán a korábbi projekteken részt vett könyvtárak olvasói érhetik el (akik olvasójegyük adataival és a normál kölcsönzéshez is használt személyes könyvtári PIN kódjukkal jelentkezhetnek be az adott könyvtár nevére

kattintva az e-könyv kölcsönzési rendszerbe). A szolgáltatott anyag svéd nyelvű e-könyveket is tartalmaz, a már említett közös kísérleti projekt folyományaként. Így a projektpartner dán közkönyvtárak mellett a résztvevő svéd könyvtárak olvasói is kölcsönözhetnek. A dán partnerintézmények speciális lejátszókat is kínálnak a kölcsönzés időtartamára a hangoskönyvek mellé, melyek kezelik a másolásvédelem formátumot. Dániában külön blog is nyílt az e-könyvek világában megjelenő újdonságok ismertetésére, s a fent említett portál szolgáltatás népszerűsítésére. Cikk és irodalomismertető angolul is elérhetőek voltak. Sajnos, a kellő anyagiak hiányában az idei évtől ennek a könyvtárosok által üzemeltetett információs szolgáltatásnak megszűnt a frissítése. Az e-könyvszolgáltatás (a fent említett e-bogbibliothek.dk portál) mindazonáltal tovább üzemel az összes partner révén.

Arra is van Dániában példa, hogy egyetemi könyvkiadók elektronikus könyv formában értékesítik az amúgy is papíralapon gyorsan avuló jegyzeteiket. Az észak-jütlandi Aalborg egyetemének kiadóvállalata az Adobe technológia lehetőségét kihasználva a diákok felé többféle árképzést alkalmaz. A drágábbik változat lehetővé teszi a dokumentum egyszeri teljes nyomtatását, míg az olcsóbbik csak számítógépen olvasható és jegyzetelhető 5–20 oldalnyomatási jogosultsággal (a nyomtatható oldalak mennyisége ebben az esetben időhatárhoz kötött: például 20 oldal 2 hónap alatt, aztán újra 20). Komoly hiányosság viszont, hogy ezek az e-könyvek könyvtári forgalomban nem hozzáférhetőek (nyilván a diákokra orientált kiadó üzletpolitikája miatt). Másféle modellt követ a patinás brit Oxford University Press kiadó. Tematikusan rendszerezett elektronikus könyveket egyszerű html-állományokban dolgozzák fel az Oxford Scholarship Online szolgáltatás révén. A másolásvédelemre nem helyeznek túl nagy hangsúlyt. A könyvtárak itt kiválaszthatják az előfizetni kívánt címet, illetve teljes témaköröket. A rendszer nagy hiányossága, hogy szemben a nagyobb aggregátorszolgáltatókkal,

nem teszi lehetővé egyéni felhasználói profilok kialakítását. Az e-könyv olvasók tehát nem gyűjthetik össze maguknak az őket érdeklő könyvek listáját a könyvtárak által előfizetett e-könyvek közül. Hozzáteendő ehhez azonban, hogy a legtöbb kiadó a saját csatornáin túl aggregátorokon keresztül is értékesíti műveit. Az Oxford Scholarship Online állománya pl. most integrálódik be az OCLC NetLibrary nevű aggregátorszolgáltatásába.

A legjelentősebb e-könyv szolgáltató aggregátorok

Az aggregátorszolgáltatók esetében érdemes kiemelni, hogy könyvtári részről az e-könyvek előfizetése általában nemzeti, illetve nemzetközi regionális konzorcionális formában történik. Utóbbi megoldás határozott előnye a költséghatékonyság a könyvtári rendszer szintjén. Másrészről ez nem helyettesíti az egyes konzorciumi tagok részéről a saját előfizetői igény pontos felmérését, hiszen alapvetően ennek alapján kell hozzájárulniuk az előfizetés költségeihez (habár az összes tag eléri a konzorcium által előfizetett összes e-könyvet). A használati statisztikák persze jótékonyan árnyalhatják az előzetes könyvtári elképzeléseket. Új szerződéskötési időszakban tehát mindenütt a valós felhasználói igények szerint járhatnak el.

NetLibrary

A könyvtári és a dokumentumpiaci szféra közti sajátos átmenetet jelent az OCLC NetLibrary-je. Ez web alapú e-könyv és letölthető hangoskönyv aggregátori szolgáltatásokat nyújt. A könyvtárak az általuk kiválasztott csomagokra, illetve dokumentummennyiségre fizethetnek elő. Az e-könyv és a hangoskönyv-szolgáltatás két külön részleget alkot, bár aki mindkettőből rendel csomagot, annak azonos felületen, de külön-külön keresőrendszerrel szolgáltatják. A kétfaj-

ta dokumentumtípus között a hozzáférés módjában van az alapvető különbség. Az e-könyveket nem lehet letölteni. Pdf-alapú, de saját fejlesztésű online böngészői felületen, külön böngésző beépülő telepítése nélkül olvashatóak (egér jobb gombja, így a vágólap elérése letiltva, jegyzetek készítésére van lehetőség).

A hangoskönyvekből online csak bemutató szemelvények érhetők el, ezeket le kell tölteni. Windows Media DRM segítségével csak Windows platformon WMP-vel (9-es verziótól felfelé) játszhatóak le ezek a WMA-formátumú hangoskönyv fájlok. A kölcsönzési licenc egy alkalommal a legtöbb esetben meghosszabbítható a fájl ismételt letöltése nélkül. A kódoló algoritmusnak azt a verzióját, amit ők használnak, már feltörték, így egy apró segédprogram segítségével, legális licenc birtokában (ám illegálisan) megkerülhető a másolásvédelem! Itt jogi ellentmondás van, hiszen hazánkban is lehetővé teszi a törvény biztonsági másolatok készítését, ám ez másolásvédelem esetén csak a védelem megkerülésével lehetséges, maga a megkerülés viszont minden esetben illegális. Így nem védi meg a szoftver használóját az, hogy legálisan megvásárolt másolásvédelem példányról készít biztonsági másolatot, hisz ez lehetetlen a védelmi eljárás manipulálása nélkül.

A NetLibrary további lényeges funkciója a védett távoli elérés biztosítása. Amennyiben valaki a könyvtár hálózatán belül regisztrálja magát, akkor adatai hozzárendelődnek az adott előfizető intézmény profiljához, s a következő alkalommal már bárholnan be tud lépni személyes profiljába (IP-cím szűrés nélkül) és elérheti a könyvtára által előfizetett szolgáltatásokat. Magyarországon a CEU könyvtárának hallgatói élhetnek ezzel a lehetőséggel (amúgy tudomásom szerint ez az egyetlen a CEU által előfizetett és általános kampuszon kívüli, beiratkozott olvasói eléréssel is bíró adatbázis). Így aztán egyszeri, a CEU könyvtárápületében elvégzett, regisztráció után szabadon használhatják az előfizetett e-könyveket.

Ebrary

Az Ebrary szolgáltatás a NetLibrary-hez hasonlóan PDF-alapú könyveket szolgáltat. Itt azonban megjelenik már a kiskereskedelmi tevékenység is. Az előző szolgáltatótól eltérően az Ebrary-nek saját böngészőbe beépülő szoftvere van, melyet a szolgáltatás használata előtt telepíteni kell. Az Ebrary adatbázis speciális magán verziója révén több mint 20 ezer elektronikus könyv formában is megjelenő tudományos mű vált elérhetővé magánemberek számára is. Amennyiben csak monitoron kívánja valaki böngészni a könyveket, 5 dollár(!) kezdőösszeget kell a Pay-Pal fizetési metódushoz hasonlóan működő saját Ebrary-szolgáltatás számlára befizetni bankkártyával. A számla bármikor feltölthető, mint a mobiltelefon-kártya egyenlege. Erről akkor költ az ember, ha vágólapra másol vagy könyvrészletet nyomtat. A hozzáférés a képernyőről speciálisan módosított IE vagy Firefox böngésző pluginként működő Ebrary Reader nevű, PDF- alapú szoftverrel történik. Maga az olvasás ingyenes, ha az 5 dollár minimum összeg rajta van a felhasználó egyenlegén. Akiknek a könyvtára nem fizet elő az Ebrary szolgáltatására, például a jóval nagyobb, mintegy 60–70 ezres tételt nyújtó akadémiai csomagra (az összes magyarországi könyvtár tudtommal ebben a cipőben jár), magánemberként is nagyszerű hozzáférési lehetőséget kap ezáltal az adatbázis legjavához. Az Ebrary megint a könyvtárak által hagyott piaci résbe nyomul be (legalábbis nálunk mindenképpen!). Nyugaton ez másként néz ki, mert ott a nagyobb tudományos és közkönyvtárak (vagy intézményi, vagy hálózatos formában) előfizetnek az Ebrary-re; OPAC-jaikba is felveszik a tételeit. S ott – könyvtári licenc birtokában – még a korlátozott nyomtatásért vagy vágólapra másolásért sem kell fizetni (mint a kiskereskedelmi verzió esetében, ahol oldalankénti tarifa van érvényben). Költséghatékony, a humán és bölcsészettudományi kutatás hatékonyságát drámaian erősítő szolgáltatás jelenik így meg az adott intézményi felhasználói kör javára.

E-könyvek igény szerint: e-könyv előállítás felhasználói kérésre

Végezetül egy sikeresnek tűnő itthoni részvétellel (is) zajló kezdeményezésről is be tudok számolni.

Az Európa szerver E-TEN (információs társadalom közösségi fejlesztési program) októberi projektjeként az EOD projektet emelte ki (E-Books Digitisation On Demand avagy E-könyvek digitalizálása felhasználói igény szerint). Felhasználóbarát, az EU által is támogatott kezdeményezésről van szó, melynek 8 európai ország 13 jelentős könyvtára a részese, köztük az Országos Széchényi Könyvtár is. Ennek során a résztvevők online katalógusában az EOD ikonjára kattintva egy gombnyomással lehetséges a digitális másolatkérés – kivéve a szerzőijog-köteles művek. Az olvasó döntheti így el, hogy mihez kíván digitálisan hozzáférni. A dokumentumot többféle minőségben kérheti. Az extra e-könyv visszaadja a mű eredeti kinézetét, s optikai karakterfelismerést is végeznek rajta (ennek pontossága az 1800 előtti műveknél nem garantálható). Fizetni a legtöbb könyvtárban lehet átutalással, online vagy személyesen is. Az olvasó által kívánt e-könyv hordozó lehet CD, DVD, e-mail, illetve letöltheti egy megadott webhelyről is. A már digitalizált könyvért ugyanannyit kell fizetni, mintha még nem lenne. A kivétel, amikor pl. valaki az extra minőségű változatot csak alacsonyabb verzióban kéri, ekkor alacsonyabb az ár. A digitalizált művek megvásárolhatóak lesznek az EOD-tagintézmények közös online könyvesboltjából is. A szolgáltatás jövője legalább 2013-ig biztosított, (egy sikeres pályázati háttérrel) fontos szelete az OSZK digitális tartalomszol-

gáltatásának. Rávilágít arra is, hogy itthon se lehetetlen a felhasználói igényekre reflektáló kereskedelmi elemeket is tartalmazó szolgáltatási projektek kivitelezése. A nagyszabású, régebbi, nem jogvédelemmel védett saját állományra épülő könyv alapú digitalizálási szolgáltatások körében az EOD az első markánsan megjelent jelentős értékesítési modell Európában.

Konklúzió

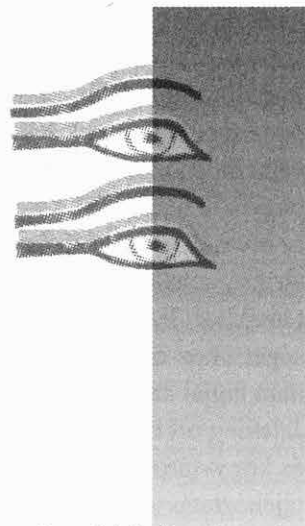
Összegezve a leírtakat megállapítható, hogy a kurrens e-könyvek szolgáltatása (legalábbis ami a kurrens dokumentumokat illeti) a könyves szféra üzleti szereplői és a könyvtárak együttműködésén nyugszik. A könyvtár saját felhasználói igényeinek szem előtt tartásával tud eredményes megrendelői pozícióval fellépni az üzleti partnerek felé és szolgáltatóként a felhasználók irányába. Az igazán sikeres e-könyv szolgáltatás az aggregátorszolgáltatókkal csakis átfogó könyvtárközi összefogással képzelhető el. Kisebbségi kiadókkal egyedi megállapodások is sikeresen kivitelezhetők. Az EOD-projekt világít rá, hogy a könyvtárak a nem szerzői jogvédelemmel védett anyagokkal maguk is jelentős e-könyv előállító és szolgáltató szereplővé válhatnak felhasználók kívánalmai szerint.

Néhány a témához kapcsolódó webes hivatkozás

<http://www.ebooks.com>
<http://shop.ebrary.com> (kiskereskedelmi verzió)
<http://ebrary.com> (céges portál, könyvtárak számára)
<http://www.netlibrary.com>
<http://212.112.169.72/library/default.asp?lib=151> – Dán köz-
 könyvtári e-book kölcsönzési portál
<http://www.oszk.hu/eod> EOD projekt magyar kezdőlap

Virtuális tájékoztatás: helyzetkép és értékelés

KOLTAY Tibor

Bármilyen kommunikációs eszközt adjunk is a felhasználók és könyvtárak kezébe, használni fogják a tájékoztatási tranzakciók során. A 19. században nem volt ritka a levélben küldött referenz-kérdés, majd az 1920-as évek közepén a telefon is bekerült a tájékoztatás eszköztárába; lényegében ugyanez történt – ugyanazokkal a kérdésekkel, problémákkal és ellenvetésekkel – az e-maillal és a többi századvégi technológiával.

Az első e-mail-üzenet elküldése óta számos más technológiát próbáltak ki és használnak tájékoztatásra: elsősorban a csevegést (chat) és az azonnali üzenetküldést (MSN). Más technológiákat, így az SMS vagy a közösségi hálózatok alkalmazását is megpróbálták. A rendelkezésre álló idő és a források szűkössége folytán azonban nem célszerű, ha a könyvtárak mindig a változó technológiák után futnak.

A hálózati technológia tájékoztatásban való alkalmazásának szükségessége még nem jelenti azt, hogy minden magától, problémamentesen ment volna. Több kérdés is felvetődik:

- Mennyi anyagot küldhetünk tovább licenc alapján hozzáférhető adatbázisokból e-mailben vagy csevegő rendszerek útján?
- Küldhetünk-e egyáltalán ilyeneket?

Ezek a kérdések aztán a felhasználó személyes adatainak védelmére és a bizalmas adatok kezelésére is utalnak.

Sok tájékoztató könyvtáros kitűnően ismeri a nyomtatott tájékoztatási forrásokat és a szemtől-szemben történő tájékoztatást, de nekik is szükségük van színvonalas, a virtuális tájékoztatásról szóló oktatási anyagokra. Túl kell lépni ugyanis azon a szemléleten, hogy a „virtuális tájékoztatás nem tájékoztatás”.

Széles körben elterjedt az a nézet – főleg az aszinkron kommunikációs (e-mail) környezetben dolgozók között –, hogy a referenz-interjú (ill. hagyományos formájának) elmaradása megnehezíti vagy lehetetlené teszi a virtuális tájékoztatást. Szerencsére, hamar megszülettek az interjút valamilyen módon helyettesíteni tudó eszközök (ürlapok, scriptek, protokollok stb.). A könyvtárosokkal kapcsolatban is számos kérdés merült fel:

- A virtuális tájékoztatással kapcsolatos feladatokat a tájékoztató pultnál vagy máshol helyesebb-e végezni?
- Szükségünk van-e külön erre a célra rendelt vagy a szokásostól eltérő eszközökre?
- A tájékoztató könyvtárosok közül kik alkalmasak erre a feladatra?

A kérdések egy része az együttműködésen alapuló virtuális tájékoztatási szolgáltatások létrejötte nyomán merült fel, pedig a tájékoztató szolgálatok közötti együttműködés már nagyjából 75 éve ismert. Az együttműködés több szempontból

hatékonyak és kielégítőnek bizonyult, főként abban a tekintetben, hogy a szolgáltatás ebben a formában hosszabb ideig nyújtható. Nehézséget okoz azonban a kérdések irányítása, a megfelelő válaszadóhoz való eljuttatása. Gondot okoz az is, hogy sok helyi vonatkozású kérdést tesznek fel az olvasók. Ezek kötődhetnek magához a könyvtárhoz, annak nyitva tartási idejéhez vagy helyi témákhoz. Ezek korrekt megválaszolása nehézséget okoz azoknak a könyvtárosoknak, akik nem tagjai az adott helyi közösségnek.

Jelenleg ott tartunk, hogy nagyszámú könyvtár és könyvtáros kipróbált már valamit a virtuális tájékoztatás területén. A kísérletek és a korai, kialakulatlan szolgáltatások után számos szolgáltatás intézményesült. Az intézményesülés azok „csatakiáltása” volt, akik úgy ítélték meg, amíg a virtuális tájékoztatás nem kerül be a tájékoztatás fő áramába, addig nélkülözhető luxus marad.

Annak a kérdésnek a vitája, hogy miként nyújthatunk segítséget olyan olvasóknak, akikkel nincs verbális kapcsolatunk (mint a szemtől szemben vagy telefonon történő tájékoztatásnál), számos érdekességgel és vitával járt, de nem hozott meglepő vagy váratlan eredményeket. Hasonló a helyzet azzal az elképzeléssel is, hogy a tájékoztatásnak a digitális és az ingyenesen elérhető forrásokra kellene koncentrálnia, abból az elképzelésből fakadóan, hogy a virtuális tájékoztatás használói előnyben részesítik az ilyen forrásokat. Mindez arra készíten bennünket, hogy feltegyük a kérdést: miért kell a virtuális tájékoztatás témakörével foglalkoznunk? Nem arról van csak szó, hogy új technológiát adaptálunk a könyvtári munkára, ahogy a könyvtárgépesítés során is történt? A választ egyelőre nem tudjuk.

A virtuális tájékoztatás – bár úgy látszott – sohasem csak azt jelentette, hogy kérdéseket válaszolunk meg e-mailben vagy csevegő szoftverekkel.

Itt van például a skálázhatóság kérdése. A tájékoztatás eddigi története során olyan interakciót jelentett, amelyben egyszerre egy személlyel,

egyszerre egy kérdéssel foglalkozunk, a szolgáltatást és a válaszokat egyénekre szabjuk. Egy helyhez kötött és közösségre épülő szolgáltatásnál ez teljesen érthető is. Közben néhányan megpróbálták összegyűjteni a sokszor előforduló és népszerű kérdésekre adott válaszokat, ami az együttműködésen alapuló szolgáltatásoknál sikerült is, a virtuális tájékoztatás azonban, lényegét tekintve „egyszemélyes” maradt.¹

A tájékoztatási interakció lényege a beszélgetés, a társalgás, legyen szó virtuális, telefonos vagy szemtől szemben történő személyközi kommunikációról, ami – bár a kérdéseket irányítják – az együttműködésen alapuló virtuális tájékoztatási rendszerekre is igaz. Felmerül a kérdés, hogy a szemtől-szemben, egy kérdés – egy válasz elvén működő tájékoztatás nem bővíthető-e más társadalmi dimenziókkal. Ennek a tisztázására felmérést végeztek. A virtuális tájékoztató szolgálat keretében beérkezett kérdéseket egy sor szakértő (könyvtáros és kutató) blogjára küldték el, sőt bárki válaszolhatott. A kérdezők nemcsak a választ, hanem annak blogos kontextusát is láthatták. A rendszert monitorozó könyvtárosok „áldásukat adhatták” a válaszokra, ha úgy ítélték meg, hogy azok megfelelőek. Számos szakértő pozitívan reagált a felkérésre, bár külső nyomásra kezdtek a blog-írásba, és nehézséget okozott számukra, hogy találjanak valamit, amiről írhatnak.

A felmérés legfontosabb tanulsága a hitelességre vonatkozott. A könyvtárosok ugyanis hiteles forrásnak tartják magukat, mivel a szakmai és etikai irányelvek alapján előítélet nélkül, az elérhető legjobb információt hivatottak nyújtani. A könyvtárosokról mint hiteles információszolgáltatókról szóló nézetet a nyilvánosság is gyakran osztja. A hitelesség azonban kontextus-függő. Arra a kérdésre, hogy miért élnek vissza a tizenévesek az alkohollal, ketten válaszoltak. Az egyik válasz igen egyszerű volt: „A tizenévesek azért isznak, mert problémáik vannak otthon, túl sok a stressz az életükben, vagy divatosnak akarnak látszani, és be akarnak illeszkedni barátaik

közé”. A másik válasz: „Számos oka van annak, hogy a tizenévesek visszaélnek az alkohollal. A következő információforrások állnak rendelkezésre stb. Nem nehéz kitalálni, hogy melyik választ adta egy tájékoztató könyvtáros, és melyiket egy tizenhat éves fiatal. Az előbbi a hiteles válasz, az utóbbi azonban „autentikus”.

A könyvtárosok közismerten több forrásból származó és többféle szempontra igyekeznek rámutatni. Felvetődhet annak a kérdése, hogy miért kellene ezt egyetlen személy szempontjára szűkíteni? A felhasználók több információforrást is felkutathatnának, aztán maguk döntenék el, melyiket tekintik hitelesnek. Ez nem jelentene megrázkódtatást a tájékoztató szolgálatok számára. Amikor ugyanis megkérdezzük az olvasót, hol kereste már a választ kérdésére, feltételezzük – még ha implicit módon is –, hogy az adott szolgáltatáson kívül is állnak rendelkezésre források. Mindazonáltal a forrásoknak ez a többfélesége több hasznot hozhat, ha magába a tájékoztatási interakcióba épül be.

A felhasználók részvételére épülő virtuális tájékoztatás számos új, integrált könyvtári tevékenységet is lehetővé tehet. A kérdések és válaszok beágyazhatók egy továbbfejlesztett katalógusba, amiben a megválaszolatlan kérdéseket is láthatná a felhasználó, és akár meg is válaszolhatná őket. Ezzel a könyvtáros a tudás forrásából közvetítővé válna.²

A virtuális tájékoztatás megmaradhat olyannak, mint amilyenek ismerjük, tehát szemtől szemben történő kommunikációra épül továbbra is; ebben az esetben az információs igények kielégítésének piacán kis szeletet fog elfoglalni. Ha nem is lesz luxuscikk, de nem az interneten tömegesen jelentkező információs igények kielégítését fogja szolgálni. Ha eszközeit azonban az egyre növekvő igények kielégítésére fogja használni, a tájékoztatás megpróbálhatja, hogy igazi központi szerepet vívjon ki magának azzal, hogy egyszerre van jelen a könyvtárak szövetségében és az olvasók napi információs létében. Ez erősítené a könyvtárak és szolgáltatásaik fontosságát,

továbbá azt a képességüket, sőt annak szükségességét, hogy olvasóikat – az amúgy szükséges – épületeik falain túl is kiszolgálják.³

Ahhoz, hogy a virtuális tájékoztatási szolgáltatásokat minél szélesebb körben használják, egyszerűnek, könnyen megtalálhatónak, könnyen használhatónak és gyors válaszadásra képesnek kell lenniük. A felhasználók ugyanis a kényelmes megoldásokat kedvelik, hiszen korunkban is érvényes a legkisebb erőfeszítés elve.⁴

A virtuális tájékoztatást értékelni is kell, s ez minden tájékoztatási tevékenységre érvényes. Az értékelés mindig is alapvető része volt a virtuális tájékoztatási szolgáltatások menedzselésének. A tájékoztatás, főleg virtuális változata nagyon erőforrás-igényes tevékenység mind a munkaidő, mind az információforrások tekintetében. Az értékelés lényege éppen annak megítélésében rejlik, hogy az erőforrásokat hatékonyan használjuk-e fel. Az értékelés a felhasználó és a könyvtár szempontjai alapján egyaránt történhet. Az előbbi az outputot értékeli, tehát a felhasználók elégedettségét méri a válaszok és a könyvtárosokkal való interakció tekintetében, az utóbbi a működés hatékonyságát mutatja, például a gyorsaság szempontjából.

A tájékoztató pultnál zajló adatgyűjtés régóta ismert gyakorlat, azonban nagyon keveset tudhatunk meg az adatokból: csak a kérdezők számát, esetleg a kérdések témáit. Részletesebb adatokat nehéz kapni, ráadásul bizalmas adatokról van szó. A virtuális tájékoztatás esetében az interakciókat automatikusan rögzítik, ezekből főleg a kérdések mennyiségéről nyerhetünk automatikusan adatokat, ezért érdemes az adatokat elsősorban manuálisan elemezni. A legfontosabb az, hogy igen gondosan meg kell határozni, mit értünk például pontos vagy teljes válaszon. Az adatok bizalmas jellegével kapcsolatos problémák ugyanazok, mint a szemtől szemben történő tájékoztatás esetében. Számos virtuális tájékoztatási szolgáltató megadja, mennyi ideig tárolják az adatokat, de ritkán közlik, hogy milyen adatokat gyűjtenek a felhasználóról. A felhasználónak

módjában áll, hogy hamis adatokat adjon meg, a kérdést viszont nem lehet hamisítani, bár előfordulhat, hogy azt is titokban szeretnék tartani. Ki kell alakítani tehát annak a rendjét is, miként kérhesse a felhasználó, hogy ne gyűjtsenek róla adatokat.

A könyvtár nézőpontjából valóvizsgálódás egyik szempontja a költségek elemzése, amely mindig is nehéznek bizonyult a könyvtárakban, mivel a specifikus költségek nehezen határozhatók meg. (Például a tájékoztató segédkönyvtár vagy az adatbázis-előfizetések költségéből mennyit számítsunk a tájékoztató szolgálat költségébe? Mennyibe kerül egy referenz-kérdésre adott válasz?) A legtöbb könyvtár költségvetését tekintve ezek a kérdések megválaszolhatatlanok.

A felhasználó nézőpontjából történő értékelésben számos hagyományos szempont érvényes a virtuális tájékoztatásban is: ilyen a válasz teljessége, a felhasználó elégedettsége a könyvtáros segítőkészségével, udvariasságával és érdeklődésével, a felhasználó hajlandósága, hogy visszatérjen, újra éljen a szolgáltatással. A virtuális környezet ugyanakkor megváltoztatja a felhasználó és a könyvtáros közötti interakció természetét, és azt is, hogy a felhasználó miként fogja fel ezt az interakciót.

A szemtől szemben történő kommunikációt jellemző nem-verbális elemek hiányoznak az e-mail-es interakcióban. (Az azonnali üzenetküldés annyiban más, hogy az interakció valós idejű, tehát üteme társalgásszerű.) A virtuális tájékoztatásban a visszatérésre való hajlandóság azt jelenti, hogy a felhasználó ugyanattól a *szolgáltatótól* hajlandó kérdezni, míg a hagyományos tájékoztatásban ugyanahhoz a *könyvtáros*hoz tér vissza.

A válaszok teljessége és hasznossága minden tájékoztatási szolgálat fontos értékelési szempontja. A referenz-interakció végén a könyvtáros általában felteszi a felhasználónak a következő kérdést: „Elégedett a válasszal?” Előfordulhat azonban, hogy a felhasználó nem tud erre egyértelműen válaszolni; gyakran időre van

szüksége, hogy felhasználja a kapott információt, bármi volt is kérdésének motivációja. Komplex információs igény esetén előfordulhat, hogy nem is tudja megítélni a kapott információ hasznosságát, amíg nem tölt el bizonyos időt az alkalmazásával. Ezért fontos, hogy a felhasználótól különböző időpillanatokban is gyűjtsünk információkat arról, milyenek találják a szolgáltatást. Fontos, hogy akkor tegyük ezt, amikor megbízható adatokat kaphatunk. Az interakció után a felhasználó csak kezdeti benyomásairól tud beszámolni, ami elsősorban a könyvtáros segítőkészségéről, udvariasságáról és a szoftver könnyű használhatóságáról kialakult kép megalkotását segíti. Az adott információ megbízhatóságáról valószínűleg csak akkor tudunk megbízható képet kapni, ha időt hagyunk a felhasználónak, hogy elolvassa, szintetizálja és használja az adott információkat.⁵

Az értékeléshez szorosan hozzátartozik annak rögzítése is, hogy a virtuális tájékoztatási szolgálatok milyen előírások betartásával működnek. A virtuális tájékoztatással kapcsolatban két irányelv ismeretes:

- az IFLA irányelvei⁶ kifejezetten a virtuális tájékoztatással foglalkoznak, míg
- az ALA irányelvei⁷ eredetileg a „hagyományos” tájékoztatással kapcsolatos előírásokat tartalmazták⁸ (2004-ben átdolgozták, és a virtuális tájékoztatáshoz igazították).

Mindkét irányelv foglalkozik a vezetők és a szolgáltatásban részt vevő könyvtárosok feladataival. Az utóbbiak tekintetében a következőket tartalmazzák:

- általános útmutatásokat (például minden kérdésre haladéktalanul kell válaszolni),
- a tartalomra vonatkozó útmutatásokat (pl. informatív és objektív módon válaszoljunk; jól tagolt üzeneteket küldjünk – fejléccel, főrésszel és aláírással – pontos válaszokat adva),
- a csevegésre vonatkozó útmutatásokat (például azonosítsuk magunkat, szövegeink he-

lyesírási és nyelvtani szempontból megfelelőek legyenek),

- a csevegés lebonyolítására vonatkozó útmutatások (például magyarázzuk meg, hogyan keresünk; teljes hivatkozásokat, egyértelmű terminológiát használjunk, kerüljük a szakszargont).

Kérdés ugyanakkor, hogy a virtuális tájékoztatásban résztvevő könyvtárosok mennyire ismerik az irányelveket, és mennyire próbálják a gyakorlatban alkalmazni ezeket. Az Amerikai Egyesült Államokban működő ötvennégy felsőoktatási és szakkönyvtár gyakorlatának elemzése azt mutatja, hogy csekély mértékben alkalmazzák az irányelveket. Az IFLA irányelvei közül leginkább az objektív viselkedésre vonatkozó előírásokat tartották be, amit (csökkenő gyakorisággal) az alábbiak követték:

- a világos válaszok,
- a válaszok pontossága,
- a válaszok teljessége, hiánytalanága,
- a választ a vállalt időre elküldték.

A RUSA (Reference and User Services Association = az Amerikai Könyvtáros Egyesület tájékoztatással foglalkozó alegyesülete) leginkább figyelembe vett irányelvei hasonlóak voltak. (Ezekhez még a megfelelő írott nyelvhasználat, a könnyű hozzáférhetőség és a webes űrlapok megléte is társult).

Nemcsak a különböző típusú kérdések mutatnak eltéréseket, hanem a különböző felhasználók azonos kérdései is eltérő szolgáltatást eredményeztek.⁹ Felvetődik annak kérdése is, hogy akik nem használják a virtuális tájékoztatási szolgáltatásokat, miért nem használják ezeket.

Egy kétéves, több fázisú és többféle módszerrel elvégzett felmérés a következőket mutatta:

- A virtuális tájékoztatást nem használó tizenéveseknek számos, személyes adataikkal és biztonságukkal kapcsolatos aggályuk van, de van közöttük olyanok is, akik szerint a kérdések begépelése túl sok időbe telik.
- Szívesen használnák azonban a jövőben, ha

volna olyan barátjuk, aki ajánlaná nekik a virtuális tájékoztatást, vagy úgy éreznék, a szolgáltatás valamilyen módon javítaná a könyvtárosokhoz való viszonyukat.

- A felsőbb éves hallgatók jobban szeretnek információt kérni egyetlen, megfelelő felkészültségű szakembertől, mint hogy a kérdésüket a virtuális tájékoztatás során véletlenszerűen kiválasztott könyvtáros válaszolja meg. (Ezek a hallgatók számos Internet-eszközt használnak, azonban körükben negatív a virtuális tájékoztatási szolgáltatások megítélése, például abban, hogy a csevegő szoftverekkel végzett tájékoztatást azonosnak tekintik az általános csevegő-szobában zajló kommunikációval, vagy azért, mert nem szívesen telepítenek és használnak újabb szoftvereket.)
- Nem szívesen zavarják a könyvtárosokat, vagy okoznak nekik bosszúságot, nem akarnak tájékoztatatlannak látszani, és félnek, hogy a rögzített referenz-tranzakciók tartalma az oktatók tudomására jut.
- Szívesen kipróbálnának virtuális tájékoztatási szolgáltatást, ha azt barátjuk ajánlaná nekik, és ha úgy éreznék, hogy a szolgáltatás igénybevétele javítaná a könyvtárosokkal való kapcsolatukat.

A szolgáltatást nem használó olvasók körében végzett másik felmérés azt mutatja, hogy a legtöbben a szemtől szemben történő tájékoztatást tekintik megbízhatónak és hitelesnek, továbbá olyan formának, amely lehetővé teszi, hogy az olvasók pozitív kapcsolatot alakítsanak ki a könyvtárosokkal. Igen sokan részesítették előnyben a tájékoztatásnak ezt a formáját a telefonos és a virtuális tájékoztatással szemben, a könyvtárosok tudására, megbízhatóságára, kitarására és barátságos viselkedésére hivatkozva. Sok nem-használónak nem is volt tudomása a virtuális tájékoztató szolgáltatások létezéséről, de elégedett volt a többi tájékoztató szolgáltatással, és kételkedett abban, hogy a „virtuális” könyvtárosok tudnak segíteni neki. A szemtől

szemben történő tájékoztatást a többség a sikeres referenzsz-tranzakció letéteményesének tekintette, és sokan számoltak be vele kapcsolatos pozitív benyomásokról. A pozitív vonások azonban nem függenek attól, hogy szemtől szemben történik-e az interakció, de kevesen számoltak be a negatív hatásoktól, és az interakció módja helyett inkább a konkrét könyvtárost okolták a sikertelenségért.¹⁰

Jegyzetek

1. JANES, J.: An Informal History (and Possible Future) of Digital Reference. = Bulletin of the American Society for Information Science and Technology, vol. 34. no. 2. 2008. 8–11. http://www.asis.org/Bulletin/Dec-07/DecJan08_Janes.pdf
2. LANKES, R.D.: Virtual Reference to Participatory Librarianship: Expanding the Conversation. = Bulletin of the American Society for Information Science and Technology, vol. 34. no. 2. 2008. 11–14. http://www.asis.org/Bulletin/Dec-07/DecJan08_Lankes.pdf
3. JANES i.m.
4. STORMONT, Sam: Looking to Connect: Technical Challenges that Impede the Growth of Virtual Reference. = Reference & User Services Quarterly, vol. 47. no 2. 2007. 114–119.
5. POMERANTZ, J.: Evaluation of Online Reference Services. = Bulletin of the American Society for Information Science and Technology, vol. 34. no. 2. 2008. 15–19. http://www.asis.org/Bulletin/Dec-07/DecJan08_Pomerantz.pdf
6. IFLA Digital Reference Guidelines. International Federation of Library Associations and Institutions, 2006. <http://www.ifla.org/VII/s36/pubs/drg03.htm> (2008. március 11.)
7. Guidelines for Behavioral Performance of Reference and Information Service Providers. American Library Association, 2004. <http://www.ala.org/ala/rusa/protocols/referenceguide/guidelinesbehavioral.cfm> (2008. március 11.)
8. A korábbi irányelv tömörített magyar nyelvű változata: A tájékoztató és olvasószolgálati könyvtárosok szakmai követelményrendszere. = Könyvtári Figyelő, 50. évf. 2004. 2. sz. 403–412.
9. SHACHAF, P.: Implementation of Professional and Ethical Standards. = Bulletin of the American Society for Information Science and Technology, vol. 34. no. 2. 2008. 20–24. http://www.asis.org/Bulletin/Dec-07/DecJan08_Shachaf.pdf
10. CONNAWAY, S.L., Radford, M.L., Dickey, T.J.: On the Trail of the Elusive Non-User: What Research in Virtual Reference Environments Reveals. = Bulletin of the American Society for Information Science and Technology, vol. 34. no. 2. 2008. 25–28. http://www.asis.org/Bulletin/Dec-07/DecJan08_Connaway_etc.pdf

Kongresszusi Könyvtár – tévén

A Library of Congress megállapodást kötött a History Channellel, hogy a tévécsatorna a dokumentum-műsoraihoz felhasználhatja a könyvtár történeti értékű gyűjteményeit, melyekben 138 millió tételt tartanak nyilván. Két éve a CBS-hez tartozó Showtime Networks és a Smithsonian Institution kötött hasonló értelmű megállapodást. (*Magyar Narancs, Kultúra, 2008. május 15. 6. p.*)

Kamarás István nagydoktori védése

2008. április 18-án pénteken 10 órai kezdettel került sor az MTA székházában, a 2. emeleti kisteremben Kamarás István Az irodalmi mű befogadása (szociológiai és szociálpszichológiai megközelítés) című nagydoktori értekezésének nyilvános vitájára (a BKV-sztrájk miatt viszonylag szűk hallgatóság előtt).

A népes elnökség és a három opponens (Vitányi Iván, Veress András, Szilágyi Edit), valamint Kamarás István részvételével zajló alapos vita után a bizottság egybehangzóan úgy döntött, hogy a jelölt kiérdemelte a tudományok doktora címet. Gratulálunk!

További információk Kamarás Istvánról (önéletrajz, publikációk stb.) a <http://www.embertan.hu/kamaras/kamarasi.html> címen valamint az MTA köztestületi publikációs adattárában (http://www.mtakoztest.hu/pub_kamaras_istvan.pdf) találhatóak.

Az egész életen át tartó tanulás újabb mérföldköve: könyvtárosok mentori szerepben

PAYER Barbara

A „digitális lemaradók” felkarolása

Az információs forradalom korszakára jellemző a változó tér és idő, illetve a tudás-kompetenciák átalakulása. Ez utóbbi tényező reflektál a „behálózott világ” okozta kihívásokra. Az információs szakemberek, könyvtárosok szerepe kulcsfontosságú ebben a folyamatban: egyrészt folyamatosan képezniük kell magukat, hogy hatékonyan tudják használni az új információs és kommunikációs technikákat (IKT), közben pedig meg kell tanulniuk, miképpen lehet az IKT-ismerteket továbbadni a társadalom olyan rétegeinek, akik különféle okok miatt le- és kimaradtak az új eszközök kínálta lehetőségekből. Ez a feladat nem könnyű, és tele van kihívásokkal.

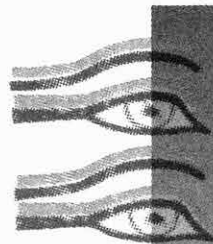
Talán kevesen tudják, hogy 2008 az „e-Befogadás éve” is. A mozgalmat civil szervezetek és vállalkozások kezdeményezték – bekapcsolódva abba az uniós fejlesztési tervbe, hogy 2010-ig a felére csökkentsék a digitális írástudatlanok számát a tagállamokban –, hogy segítsék az emberek számítógépes ismereteinek növelését (ld. még <http://einclusion.hu>). Távlatosabban gondolkozva: az ország gazdasági helyzete és

európai versenyképessége többek között azon is múlik, hogy sikerül-e felzárkózniuk azoknak a szociális vagy társadalmi hátrányokkal küzdő, lakóhelyi vagy egyéb okok következtében kirekesztve és elzártnak élő embereknek (idősek, fogyatékkal élők, romák, szegények), akik ma még kimaradnak az információs társadalom nyújtotta előnyökből. A kormányzati fejlesztési tervek és a civil kezdeményezések egyaránt a digitális ismeretek erősítését kívánják elérni.

A fejlesztésekben nagyon fontos e társadalmi csoportok megfelelő motiválása és a személyre szabott segítségnyújtás.

Az internetes tudáskompetencia kialakítása sok mindent tartalmaz: magában foglalja az e-ügyintézésről kezdve az e-bankolás rejtelmeibe való bevezetést, a különböző adatbázisok használatát, információkeresést, szörfölést stb. A kezdő internetezőnek meg kell ismernie az internetezés árnyoldalait is, hogy képes legyen kiszűrni az ártó, csaló tartalmakat.

Az információs ismeretek átadásában szerepet vállaló személyek jól átgondolt, folyamatosan frissített, a gyakorlati életet követő képzéseken vesznek részt. A képzések kompetencia alapú-

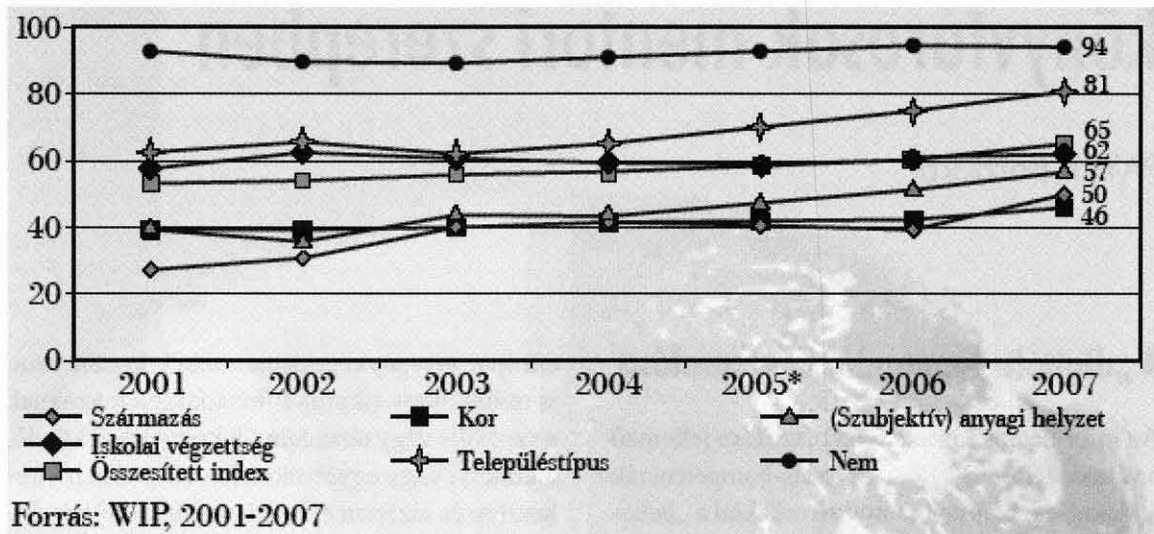

ak, vagyis a résztvevők a mindennapi életben hasznosítható tudást szerzik meg, amit később saját munkájuk különböző területein is alkalmazni tudnak.

Írásomban két olyan képzésről szerzett tapasztalataimról szeretnék beszámolni, amelyek az info-kommunikációs ismeretek és technikák rendszerezett megismertetésére irányultak.

A képzők képzése

Felmérések¹ mutatják, hogy Magyarország lakosságának több mint a fele digitálisan írástudatlan, ami azt jelenti, hogy több millió ember egyáltalán nem képes a technikai eszközök alapvető használatára sem, aminek következtében kizárták magukat az információs társadalom által nyújtott lehetőségekből. (1. ábra)

1. ábra

A digitális megosztottság változása az utóbbi években

A kormányzati fejlesztési projektek (például eMagyarország 1.0 program) eredményei kapcsán bebizonyosodott, hogy helyi közvetítők bevonásával eredményesebben valósítható meg a digitális írástudatlanság csökkentése; nem elég ugyanis, ha a közösségi helyeken (könyvtár, teleház, posta, művelődési ház) mindenki által használható technikai eszközöket helyeznek el, közvetítők, ún. mentorok bevonására is szükség van, hogy a helyi lakosokat megtanítsák ezek használatára.

Erre a segítő vagy mentori szerep betöltésére hozták létre az *eTanácsadó szolgáltatást*, mely az új eMagyarország 2.0 pályázatban már olyan követelményként fogalmazódott, hogy a jövőben minden eMagyarország ponton legalább egy végzett tanácsadónak kell dolgoznia.

A tanácsadó feladata a következő:

- hozzájárulni és biztosítani az eSzolgáltatások használatát,
- megismertetni a lakossággal az elektronikus ügyintézés lehetőségeit és annak előnyeit;
- népszerűsíteni a szolgáltató állam feladatait;
- továbbadni megszerzett ismereteit.

Elvárható még, hogy az eTanácsadó legyen proaktív, rendelkezzen megfelelő attitűddel, folyamatosan képezze magát és bővítse IKT-ismereteit. A tanácsadó feladata, hogy a hozzá fordulókat megismertesse azokkal a tudnivalókkal, amelyek segítségével majd ők is sikeres mentori tevékenységet folytathatnak a későbbiekben azokban a kisebb közösségekben, ahol ők ismerik a legjobban a helyi viszonyokat, az emberek érdeklődési körét, előzetes informáci-

ős ismereteiket, melyekre az egyes IKT-témakörök bemutatása alapozható. (A feladat bizonyos mentális érzékenységet és pedagógiai hozzáértést is kíván.)

Az első eTanácsadó-képzést diplomás könyvtárosoknak, pedagógusoknak, információs szakembereknek alakították ki; ez 2006-ban még *Információs Társadalmi Tanácsadó* nevű 40 órás tanfolyam volt, 2007 nyarától már 60 órás akkreditált képzésként, átalakított, kibővített és felfrísített tananyaggal indult az ország számos pontján. Szerencsés körülménynek tekinthető, hogy modern képzési, tanulási szokásokat alkalmaz, vagyis modulrendszerű, ún. „blended learning” képzés, ami azt jelenti, hogy a hagyományos és a távoktatási formákat egyaránt felhasználja. A tanfolyam 5x5 óra hagyományos, konzultációs órából áll, majd ehhez kapcsolódóan 5x5 óra távoktatás keretében megoldandó feladatokat kap-

nak a résztvevők, amelyek együttesen teszik ki a képzés hat moduljából az első ötöt. Ezekhez kapcsolódik hatodikként a gyakorlati modul, melynek során a résztvevőknek saját ütemezésük szerint fel kell készülniük egy olyan lakossági motivációs oktatásra, amelyet valamelyik közösségi ponton kell megtartaniuk, minimum 5 főnek és 5 óra időtartamban.²

A képzésen feldolgozásra kerülő témák magukban foglalják a számítástechnikai alapok rendszerezését, a legújabb internetes technikákat (például a kollaboratív munkát segítő ingyenes online szoftvereket), markáns szerepet kap a www.magyarország.hu oldalon található *Ügyfélkapu* bemutatása és lehetőségei, további, a lakosságot informáló felületek és adatbázisok ismertetése, illetve a lakosság jelentős részét érintő e-adózás és kapcsolódó felületeinek bemutatása.

2. ábra³

Az ügyfélkapu bemutatása

Hasznos ismeretekkel szolgál az internetes banki ügyintézés és e-kereskedelmet bemutató modul is, melynek segítségével számos olyan tévhit is tisztázható, amely az elmúlt években az ilyen jellegű szolgáltatásokkal szemben bizalmatlanságot ébresztett. A használóknak meg kell tanulniuk, hogy az interneten nincs ugyan teljes biztonság, de a kockázatok nagymértékben csökkenthetők, ha figyelembe vesznek bizonyos biztonságtechnikai szempontokat.⁴

A képzés elsősorban a már megszerzett ismeretek rendszerezésére szolgál, tehát feltételez bizonyos szintű alapismereteket és online jártasságot.

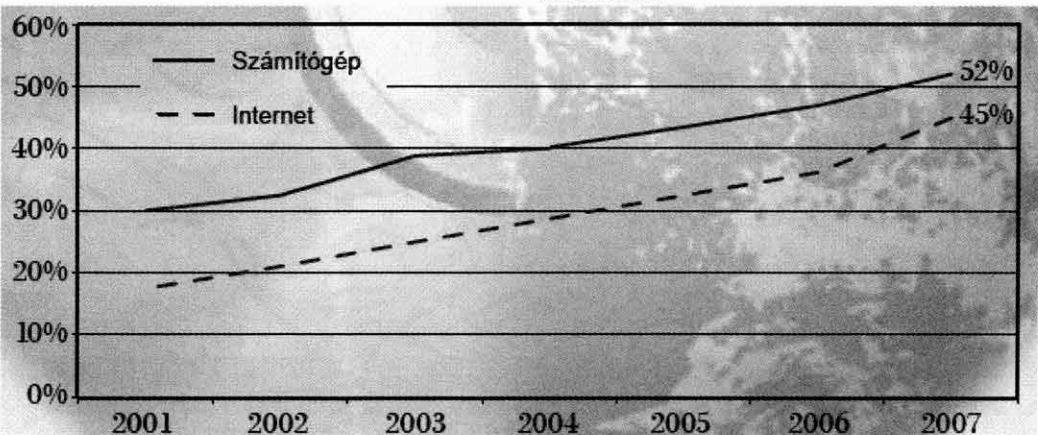
A zömében párhuzamosan az ország különböző könyvtári és felsőoktatási intézményében zajló kurzusok résztvevői könyvtári és informatikai szakemberek, illetve önkormányzatok, és szociális intézmények munkatársai voltak. A tanfolyam budapesti helyszíne több esetben az Országos Széchényi Könyvtár épületében a *Könyvtári Intézet* volt, két továbbiak pedig az *eMagyarország Centrum* adott otthont. 2006 decemberétől 2008 márciusáig csak a budapesti helyszíneken közel 200 hallgató vett részt a képzéseken, ami több mint tíz kurzust jelent, bő tapasztalatokkal.

A szervezők, ill. oktatóként magam is tanfolyamról tanfolyamra építették/tem be azokat a hasznos hallgatói véleményeket, amelyek

egy-egy kurzus végén elhangzottak akár szóban, akár a tanfolyamot véleményező űrlapon. Igyekeztünk időről-időre nemcsak a metodikát, de a témaköröknél feldolgozott anyagokat és az online felületeket is frissíteni, hogy mindig naprakész ismeretekkel (angol kifejezéssel élve „best practices” vagyis a bevált gyakorlat) szolgáljunk annak ellenére, hogy közismert, Magyarország mennyire lemaradt az e-közigazgatás, e-kereskedelem, e-oktatás és e-bankolás terén a nyugat-európai országoktól.

Lássuk tisztán a saját helyzetünket!

Hogy jobban ismerjük hazánk digitális kultúrájának állapotát, a képzésből nem lehetett kihagyni az éppen aktuális *Információs Társadalmi Jelentést*⁵, amely bőséges adatokkal szolgált a lakosság különböző csoportjaira jellemző információs tudásról, az IKT-eszközök használatáról, a lemaradók véleményéről és kifogásairól. Ezeknek a vizsgálatoknak egyik legmeglepőbb eredménye, hogy a lakosság info-kommunikációs eszközöket nem használó rétegei elsősorban nem az anyagiak hiánya miatt, hanem inkább érdektelenségük miatt kerültek távol ezektől az eszközöktől, vagyis sokan egyáltalán nem érzik szükségét saját életükben e technikák használatának.

Forrás: WIP

3. ábra

Az internethasználók aránya a társadalomban

A legfontosabb feladat megtalálni a lakosság különböző korcsoportjánál alkalmazható motívációs eszközöket. Ehhez ad segítséget a képzés második modulja, amely külön foglalkozik a lakossági motivációval, azon belül az e-közigazgatási szolgáltatások használatára ösztönző lehetőségekkel.

Ahhoz, hogy az e-tanácsadó hatékonyan és megfelelő szinten tudjon segíteni (például az Ügyfélkapuval kapcsolatban), természetesen neki is jól kell ismernie ezeket a felületeket. A tanfolyam során kértük az öt évre szóló ún. „végleges” ügyfélkapu létrehozását, hogy folyamatosan végezhessük a felület tanulmányozását és tesztelését. Foglalkoztunk azzal is, hogy hol húzódik az a határ, amelyen túl a mentornak már nem kell segítenie a használókat. Nyilvánvaló hogy az eTanácsadó nem vállalhatja a felelősséget pl. az adóbevallásokért, tehát elég, ha megmarad a technikai segítségnyújtásnál, ami nem jelent mást, mint a felületek és szoftverek elérhetőségének, letöltésének, beállításának megmutatását; de az egyes felületeken kitöltött adatok helyes-ségéért már maga a használó felel.

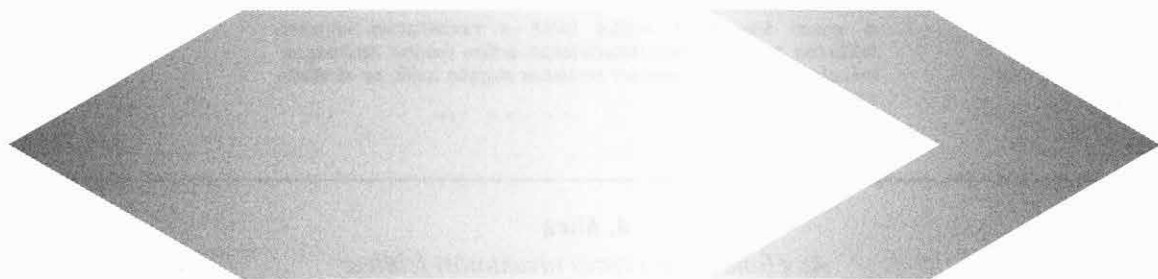
Ennél a pontnál ki kell térnem a szolgáltató helyek felelősségére is, ugyanis a használók olykor pusztán figyelmetlenségéből olyan adatokat hagyhatnak egy nyilvános számítógépen, amire nem is gondolnak, de később kellemetlenséggel járhat. Ezért a segítőknek meg kell tanítaniuk a használókat a szükséges lépésekre, vagy vállalniuk kell, hogy bizonyos időközönként ellenőrzik a számítógépeket, hogy személyes adatok ne maradjanak a gépeken.

A tematika részeként tanítjuk a hazánkban is

egyre nagyobb szerephez jutó e-bankolást és e-kereskedelmet. Nagy hangsúlyt fektetünk a biztonságtechnikai kérdésekre, hiszen sokszor az internetező a legveszélyesebb saját magára, ha nincs tisztában a kockázatokkal, vagy naivan bedől egy-egy csaló elektronikus levelének. A kémprogramok és adathalászok (phishing) okozta veszélyek közül az alábbiak emelhetők ki:

- banki adatok megszerzése;
- mobilvírusok emeldíjas SMS-t küldözgetnek;
- betárcsázó-programok hatalmas telefonszám-lát generálnak;
- álcázott programok leveleinket, fájljainkat szerzik meg, vagy éppen figyelnek minket, hogy utána testre szabott, de kéretlen reklámokkal árásszanak el;
- a csalók igyekeznek megszerezni gépünk felett az uralmat, hogy utána saját céljaikra használják (kéretlen leveleket küldjenek, vagy egyéb illegális tevékenységet folytassanak).⁶

Szerencsére, számos ingyenes eszköz létezik, amelyekkel szinte teljesen kivédhetők a személyes adatok megszerzésére tett kísérletek; az a lényeg, hogy ne csak beszéljünk a megfelelő lépésekről, hanem alkalmazzuk is azokat. Így megakadályozható, hogy később ne árássa el hivatalos vagy nehezen cserélhető postafiókunkat a temérdek kéretlen levél, ne ugráljanak fel a képernyőnkön kéretlenül megnyíló ablakok, és ne telepítsünk „véletlenül” gépünkre olyan alkalmazásokat, amelyek kiléte sokszor rejtett és ismeretlen, vagyis számoljunk az új generációs vírusokkal, és megfelelően védekezzünk ellenük.

eTANÁCSADÓ KÉPZÉS

Nyitólap

Bejelentkezés

Felhasználónév:

Jelszó:

Belépés

GAZDASÁGI ÉS KÖZLEKEDÉSI MINISZTERIUM

Microsoft

...T...Online

▲ Szakmai tudnivalók az eTanácsadó képzésről ▼

Az eTanácsadó Kézikönyv az **Információs Társadalmi Tanácsadó (ITT)** akkreditált képzés szakmai segédanyaga.

A képzés célja, hogy az információs társadalmi területen működő (vagy a terület iránt érdeklődő) diplomás szakemberek speciális, tanácsadói szakoktatásban részesüljenek, amelyet mindennapi tevékenységük során hasznosítani tudnak.

Ez a mindennapi tevékenység céljaink szerint elsősorban az eMagyarország pontokon nyújtandó szolgáltatás biztosítása vagy a szolgáltatás egyes részeiben való részvétel.

A képzés a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium szakmai vezetése alatt került elindításra, jelenleg az eMagyarország Centrum / 4C Központ koordinációjában folyik, az OTP Zrt, a T-Online Magyarország Zrt és a Microsoft Magyarország Kft. támogatásával.

A Kézikönyv tematikája illeszkedik a képzés 6 moduljához:

1. Információs Társadalmi alapismeretek
2. Online ismeretek
3. Információs írástudás és az internet
4. Elektronikus közszolgáltatások és szociális alapú szolgáltatások
5. Az elektronikus banki ügyintézés
6. Gyakorlati modul

Az oktatási segédanyagok - a CD és az eTanácsadó Kézikönyv - használata elengedhetetlenül fontos a tananyag megfelelő szintű elsajátításához és a sikeres vizsgázáshoz. A sikeres tanulás érdekében online képzési felületet is biztosítunk a hallgatók számára. A CD-n a modulok címekre kattintva megjelennek a modulok tananyagai, háttérrodalma, és gyakorlófeladatai.

A CD-n lévő gyakorlófeladatokat minden modul tanulása során szükséges megoldani. A gyakorlófeladatok hozzájárulnak egy-egy modul teljesebb megértéséhez és megtanulásához.

A gyakorlófeladatok megoldásait az oktatók számára szükséges elküldeni a következő modul tanórájának megkezdése előtt.

A soron következő modul előtt a távoktatási képzési felületen található tesztfeladatokat online módon szükséges megoldani. Az itt megismert metódus alapján zajlik az elméleti záróvizsga is.

4. ábra

Az eTanácsadó képzés távoktatási felülete

Az öt modul tananyagának feldolgozása után a résztvevők vizsgát tettek egy online felületen, ami a tanúsítvány megszerzésének csak egyik feltétele; emellett fel kellett készülniük egy motivációs oktatásra is, ami a jelentkezők egy részének különösen nagy kihívást jelentett. Hozzáteszem – ami mások számára is közhímmé – a könyvtárosok számára nem volt idegen a használóképzés: sok olyan résztvevőnk volt, akik évek óta tartanak csoportos internet-felhasználói vagy más számítástechnikai képzést. (Természetesen az ilyen gyakorlott résztvevőknek nem kellett újra bizonyítani a tudásukat, hiszen addigi tematikájuk és gyakorlatuk beszámítható volt ennek a képzésnek a hatodik moduljába.)

Mindezek ellenére – mivel egy ilyen képzésnél nincs előzetes tudásfelmérés – csak elvárt alapismeretek fogalmazódnak meg, nehéz olyan csoportokat létrehozni, ahol a résztvevők közel azonos ismeretszinten vannak. A sok-sok objektív tényező okán érezhető volt, hogy vannak kollégák, akik most ismerkednek a számítástechnika alapjaival, és meg kell tanulniuk a lehetőségeket, hogy hatékonyan tudjanak később másoknak segíteni.

Web 2-es szemlélettel előre

Gyakran úgy érezzük, most már mindenhol a web 2.0-ról hallunk és olvasunk; lassan már azok is tudják mit jelent ez a kifejezés, akik nem az internetes korszakban nevelkedtek, hiszen rengeteg cikk, konferencia, hír és felület csoportosul e fogalom köré.

De mit jelent ez a gyakorlatban? Először is azt, hogy a szolgáltató intézménynek több szempontból interaktív felülettel kell rendelkeznie; ami nagyon sokféle formában, akár ingyenesen is megoldható, hiszen manapság nem számít elérhetetlennek egy portál vagy blog-motor. A hangsúly inkább ezek frissítésén van: be kell építeni ezt a feladatot a mindennapi munkába, és meg

kell tanulni, hogyan kezeljük a látogatók online jelentkező igényeit, véleményét. Fontos, hogy portálunk, vagy blogunk mindig naprakész információt tartalmazzon, és adjunk lehetőséget a felhasználóknak is, hogy bekapcsolódhassanak a szerkesztésbe, amivel létrejöhet a közös tartalomépítés, vagyis megvalósul az új szemlélet, amit sokan web 2-es szemléletnek neveznek. Mindenképpen számolnunk kell azzal, hogy ilyen típusú szolgáltatás elindítása és karbantartása, ha tartalomban gazdag és friss felületet akarunk működtetni, egész embert kíván. A web 2.0-korszak szakmánk számára nem annyira a technikai újdonságot jelenti, hanem a szemléletváltást, ami nagyon sok területen, például a képzéseknél is megmutatkozik.

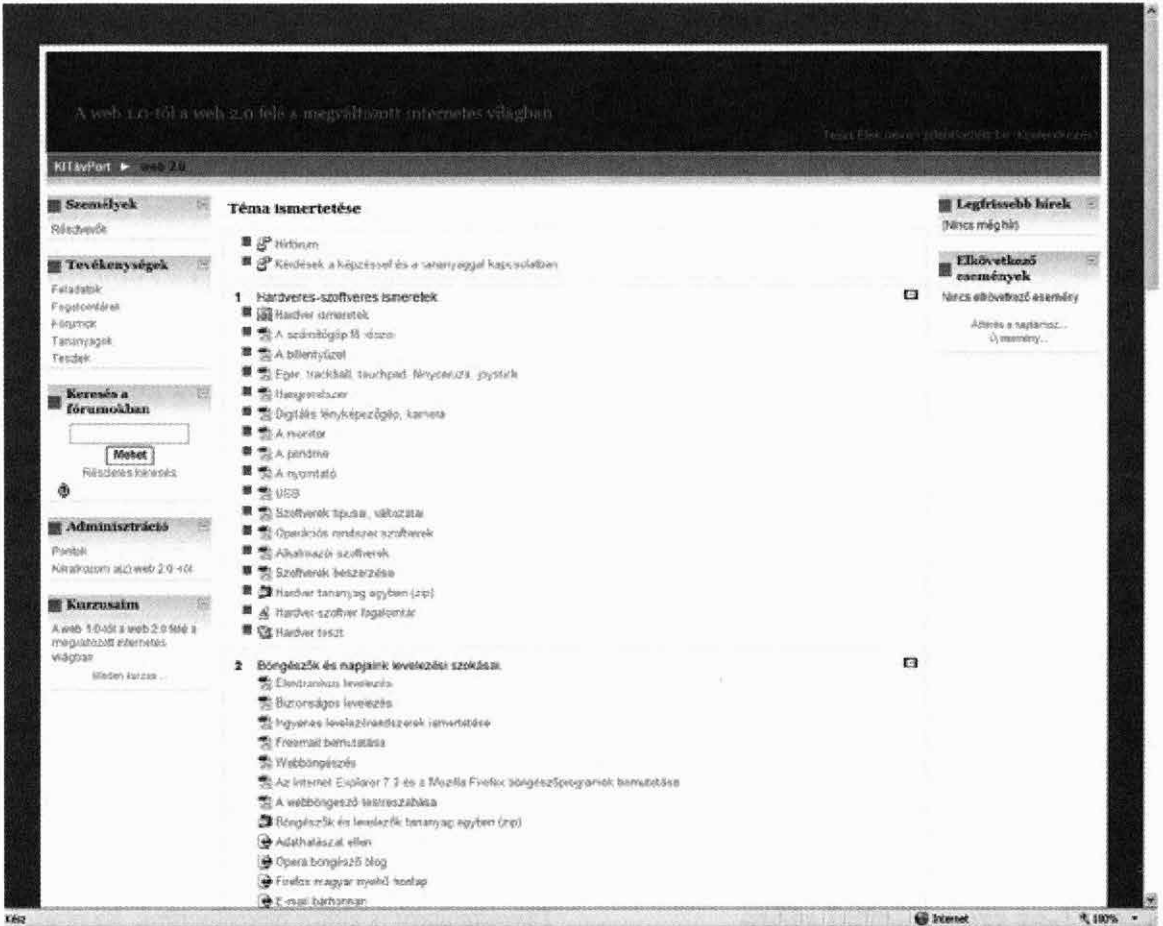
Hagyományos oktatás helyett távoktatás SEGÍTŐK közreműködésével

A szakmai továbbképzések célja tudásunk felfrissítése. Egy-egy földrajzilag távoli, esetleg hosszabb lélegzetvételű tanfolyam mégis nehezen illeszthető be a hétköznapi életbe, ezért egyre több oktatási intézmény (mind iskolarendszeren belüli, mind azon kívüli szakképző hely) alkalmazza a távoktatás-jellegű kurzusokat a hagyományos képzés mellett.

Távoktatásról is akkor beszélhetünk, ha rendelkezésre áll egy olyan kétirányú kommunikációt lehetővé tevő felület, amely a kiadott feladatok elérhetősége mellett biztosítja a hallgatók számára, hogy kérdezzenek, közvetlen kapcsolatot kezdeményezhessenek csoporttársaikkal vagy az oktatókkal, és hogy tudásukat megoszthassák egymással. Az oktató értékelheti a megoldott feladatokat, közös beszélgetést kezdeményezhet a csoport tagjaival, ezáltal – szakmai zsargonban mondva – kialakul a tudásmegosztáson alapuló tartalomépítés.

A Könyvtári Intézet oktatási osztálya felismerve az eTanácsadó képzés folytatásának szükségességét olyan hagyományos és távoktatáson alapuló 60 órás, gyakorlatorientált tanfolyam

tematikáját állított össze, amelyet sikerrel akkreditáltattunk a Könyvtári Akkreditációs Szakbizottságnál. Ennél a képzésnél alkalmaztuk először az intézet új távoktatási felületét, amely a *Moodle-keretrendszerre* épül.

5. ábra

A Könyvtári Intézet távoktatási felületének egyik oldala

A képzéssel azoknak a kollégáknak kívánunk segítséget nyújtani, akik az eddig megszerzett, az új internetes technikákkal kapcsolatos ismereteiket azért szeretnék rendszerezni, hogy hatékonyabban alkalmazhassák munkájukban. Azokra a témakörökre helyeztük a hangsúlyt, amelyeknek az ismeretere és gyakorlására szükség lehet saját intézményük online felületének kezelésekor vagy annak szakmai esetleg technikai kialakításakor.

A képzés címe („A web 1.0-től a web 2.0 felé a megváltozott internetes világban”) is arra utal,

hogy a szakmában most zajlik az eddig egyoldalú kommunikációra használt internetes felületeknek a közösségi munkát ösztönző, dinamikusabb oldalakra való átállása.

Azoknak a könyvtárosoknak, akik nem tudnak angolul, meg kell barátkozniuk azzal, hogy ezek az interaktív felületek, ingyenesen elérhető szolgáltatások sokszor csak angol nyelvűek. Ezért a nehézségerőltetés miatt kárpolást ad a platform-függetlenség: vagyis nincs szükség helyi tárolóeszközökre, mert minden akció az internetes hálózaton keresztül zajlik, legyen az a testre szabható

Google vagy saját blog, esetleg saját munkaidő-, feladat-nyilvántartás, vagy valamilyen csoportmunkával kidolgozott dokumentum.

A tanfolyam konzultációs részében gyakorlófeladatok segítségével sajátíthatják el a résztvevők az általuk korábban még nem használt szolgáltatásokat. A távoktatás lehetővé tette, hogy mindenki a saját időbeosztása szerint tanulmányozhassa a csoportok számára kialakított felületen a kapcsolódó szakirodalmat, és megoldhassák a különböző típusú feladatokat. Igény szerint bekapcsolódhattak a fórumba vagy a témához kapcsolódó fogalomtár építésébe. Meg kell jegyezni, hogy a közösséget építő eszközök akkor használatosak leginkább egy-egy ilyen távoktatási felületen, ha tisztán vagy zömmel távoktatási (e-learning) jellegű képzésről van szó. A kevert (blended) módszert használó képzéseknél nem annyira aktív és élő a fórum, mert a hallgatók támaszkodhatnak a konzultációs napok kommunikációs lehetőségeire is.

A Moodle-rendszer részletes ismertetése meghaladja e tanulmány kereteit, de annyit érdemes tudni róla, hogy számos moduljával tudja segíteni a képzési nyilvántartás elektronikus formáját. Aktív marad a csoport a hagyományos tantermi órákon kívül is, és folyamatosan nyomon követhető, hogy melyik hallgató, mennyi időt töltött az egyes feladatok megoldásával, mely tananyagrészt látogatták a leggyakrabban, melyeket kevésbé, mely fogalmakra kerestek rá a legtöbbször, melyre kevesebbszer. Mindezek az ismeretek informálják az oktatókat abban, hogy a képzés tananyagát – szemben a hagyományos nyomtatott formájú tankönyvvel, jegyzettel – dinamikus alakíthassák az oldalak iránti érdeklődés, ill. aktivitás függvényében.

A röviden vázolt két képzés egyike jellemzően elméleti alapokra, míg a második ezeket kiegészítve, a gyakorlatra fókuszálva szeretné a könyvtárosokat felkészíteni a változó igényekre, az egyéni élethelyzetekben való lehetőség szerinti segítségnyújtásra, a személyre szabott motivációs megoldásokra.

A használatképzés eddig sem állt távol a könyvtáros szakmától: példaként említhetjük az elektronikus katalógusok, adatbázisok használatát segítő bemutatókat, a helyi internetes tanfolyamokat, vagy a rendhagyó tanórákat. Ma a *mentor-képzés* kifejezést kezdik használni, de a lényeg nem az elnevezésben van, ahogyan a bemutatott képzésekben sem a számonkérés a központi szerep. Mindkét bemutatott tanfolyamon az internetes ismeretek rendszerezése volt a fő cél, hogy erre alapozva az érdeklődő kollégák továbbépíthessék, fejleszthessék, naprakészen tarthassák tudásukat. A sikeres mentori tevékenység lényege tehát a megfelelő mentalitás kialakítása mind a téma, mind pedig az egész életen át tartó tanulás iránt.

Irodalom

Magyar információs társadalom jelentés 1998–2008. Készítette a BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központjának (BME-ITTK) kutatócsoportja.

URL: http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_MITJ_1998-2008.pdf

FARKAS János: Az információs társadalom küszöbén.

URL: http://www.titoktan.hu/_raktar/_e_vilagi_gondolatok/FarkasJinfatarskuszt.htm

eMagyarország Centrum

URL: <http://www.emagyarorszag.hu>

Magyarország Portál

URL: <http://www.magyarorszag.hu>

Nagy Gábor: Önvédelmi tanfolyam. In: ITcafé.

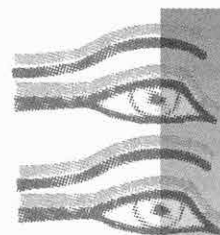
URL: http://itcafe.hu/cikk/onvedelmi_tanfolyam/antiphishing_tizparancsolat.html

Jegyzetek

1. Magyar információs társadalom jelentés 1998-2008.: http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_MITJ_1998-2008.pdf
2. Minták: <http://www.emagyarorszag.hu/object.e4fe2612-7eb7-4d15-8b99-facdc7618e94.ivy>
3. Forrás: <http://href.hu/x/4w4g>
4. <http://www.virusshirado.hu/oldal.php?hid=29>
5. http://www.ittk.hu/web/docs/ITTK_MITJ_1998-2008.pdf
6. Bővebben: http://itcafe.hu/cikk/onvedelmi_tanfolyam/antiphishing_tizparancsolat.html

Az 1945–1950 közötti évek központilag irányított könyvkivonási akcióiról eddig már több tanulmány jelent meg lapunkban az elmúlt néhány év során. Emlékeztetőül: Katsányi Sándor: *Indexek, könyvzúzdák, könyvtárosok. Könyvkivonások a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 1945–1950.* (2004. 3. sz. 513–524. p.); Sipos Anna Magdolna: *Index librorum prohibitorium a demokratikus Magyarországon. Könyvindexek 1945–1946.* (2007. 3. 413–435. p.); Sipos Anna Magdolna: *Könyvek kivonásával és megsemmisítésével a politika szolgálatában. Könyvindexek 1949–1950.* (2007. 4. sz. 684–712. p.); Bánfi Szilvia: „...a káros sajtótermékeknek terjesztését megakadályozhassam.” *A könyvtári zártság gyakorlata a negyvenes évek második feléből.* (2006. 4. sz. 514–520. p.)

Most „színes” adalékként a korszak jellemzésére és a selejtezések szempontjaira egy 1947-ben a Weiss Manfréd gyárban íródott tiltakozó (feljelentő) levelet mutatunk be egy, a két világháború között megjelent szaklexikon indexre tételéről. (Bánfi Szilvia írása), majd egy levéltári forrásból előkerült kivonási jegyzéket, ugyancsak a Weiss Manfréd gyárhoz kapcsolódva, a gyár könyvtári állománya könyveinek minősítéséről (Keresztes Csaba írása). A dokumentumokat a mai helyesírási szabályok szerint, az értelemzavaró hibákat javítva közöljük.

„A barbár lélek hatalmat lát a betűben [...] előnyt, propagandát, fegyvert, egyszóval hatalmat.[...]”

A Könyvben is az erőt tiszteli, a hatalmat, a harc fegyverét, a propaganda eszközét, és nem célját.”

Babits Mihály¹

„...legjobban tennék, ha ezeket a kiadásokat saját jószántukból indexre tennék...”

BÁNFI Szilvia

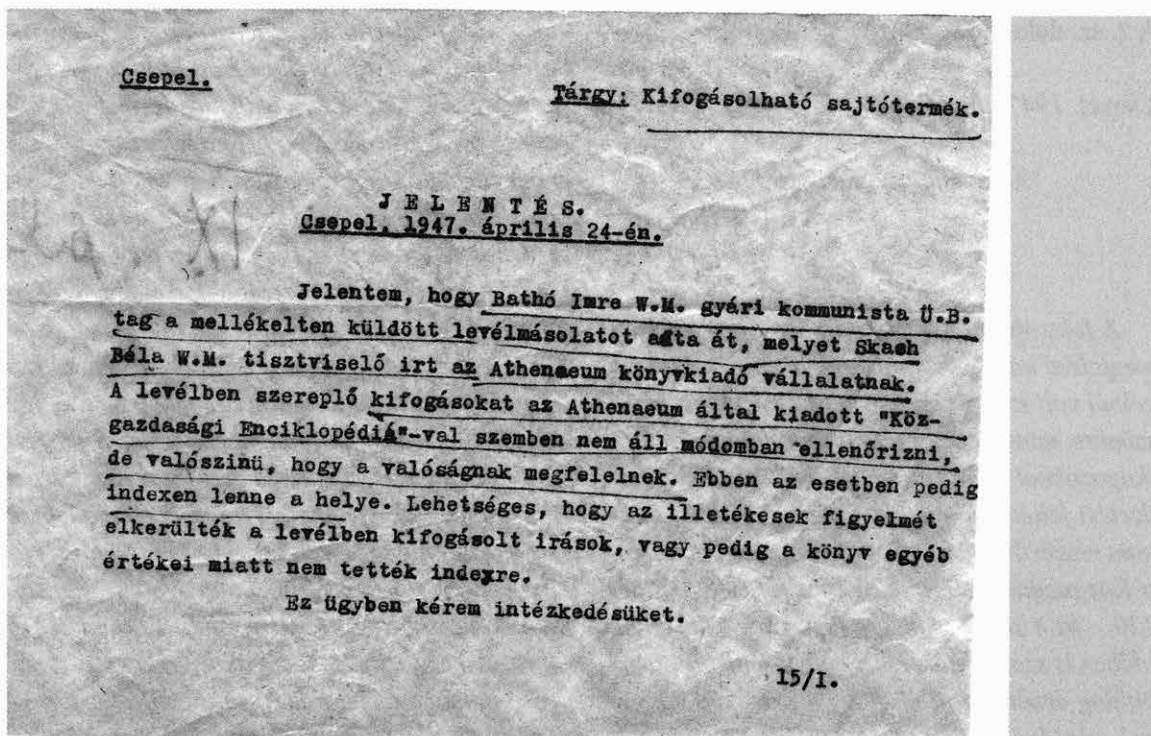
A Könyvtári Figyelő hasábjain² az elmúlt időszakban több publikáció jelent meg, amely dokumentálja, illetve az adatok tudományos elemzésével bemutatja azokat a folyamatokat, amelyek 1945-től kezdődően állandósultak, és hatalmas

mennyiségű könyv kivonását, majd megsemmisítését eredményezték.

A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek megsemmisítéséről rendelkező 530/1945-ös³ kormányrendeletet a későbbiek-

ben sokféleképpen és tágan értelmezték, amely számos félreértelmezésre és túlkapásra adott lehetőséget.⁴ A rendelet kihirdetését követően folyamatosan napirenden volt a fasiszta művek kivonása és megsemmisítése. A romboló háborús propaganda sajtótermékeit főszáolni szándékozó törvényi rendelkezés azonban a valóságban egyre inkább az ideológiai köntösben megnyilvánuló politikai harc egyik eszközévé vált. A reakció erői elleni küzdelem jegyében a kommunista párt által irányított politikai rendőrség hatékony közreműködésével az ország gyűjteményeinek többségét átvizsgálták. Ennek eredményeként újabb és újabb műveket minősítettek ideológiailag károsnak, „fasisztá”-nak. Az ilyen köteteket az V. számú tiltólistára kívánták tenni, mivel véleményük szerint ezek mind kimaradtak a fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus műveket tartalmazó 1945 és 1946 között négy kötetben megjelentetett jegyzékből.⁵ Az alábbi két dokumentum: a Weiss Manfréd

gyár egyik tisztviselője által 1947. április 15-én írt levél, valamint az ezt megbízóihoz továbbító ügynök kísérőlevele érzékletesen szemlélteti ennek a korszaknak politikai hangulatát. A világnézetükkel ellentétes eszmeiséget valló művek üldözése, a közgyűjteményekből történő száműzetése hamarosan olyan „vadhajtásokat” eredményezett a mindennapokban, mint amilyen két évvel később a csepeli Weiss Manfréd gyár könyvtárának selejtezési szempontjait is vezérelték.⁶ Ekkor már olyan baloldali írók is kitiltattak a könyvtárból, mint Balázs Béla vagy Kassák Lajos. A jelentés 15/I. számmal jelzett írója 1947. április 24-én⁷ arról értesítette a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának IX. alosztályát, hogy a csepeli W. M. [Weiss Manfréd] gyár kommunista Ü. B. tagjától kapott levélmásolat alapján „indexen lenne a helye az Athenaeum kiadó által megjelentetett *Közgazdasági Enciklopédiának*.” Ezért a fentnevezett hatóság intézkedését kéri az ügyben.

1. sz. dokumentum

A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának továbbított jelentés

Az 1. sz. dokumentum szövege:

Csepel Tárgy: kifogásolható sajtótermék

JELENTÉS

Csepel, 1945. április 24-én

Jelentem, hogy Bathó Imre W. M. gyári kommunista Ü. B. tag a mellékelten küldött levélmásolatot adta át, melyet Skach Béla W. M. tisztviselő írt az Athenaeum könyvkiadó vállalatnak. A levélben szereplő kifogásokat az Athenaeum által kiadott „Közgazdasági Enciklopédia-val szemben nem áll módomban ellenőrizni, de valószínű, hogy a valóságnak megfelelnek. Ebben az esetben pedig indexen lenne a helye. Lehetséges, hogy az illetékesek figyelmét elkerülték a levélben kifogásolt írások, vagy pedig a könyv egyéb értékei miatt nem tették indexre. Ez ügyben kérem intézkedésüket.

15/I.

A 2. sz. dokumentum szövege:

Csepel, 1947 április 15.

T.

Atheneum Részletosztály.

Budapest

Miksa út 8. I. em.

A felszabadulást követő második év végén megjelent nálam az Önök megbízottja, aki azon célból volt szíves bennünket felkeresni, hogy részünkre, mint szellemi táplálékra éhes kiszívetésű dolgozóknak könyvet adjon el kedvező részletfizetési feltételek mellett. E nemes gesztust magam részéről örömmel vettem és megrendeltem a Közgazdasági Enciklopédia teljes 4 kötetét 120. – frt-s árban. A megrendelt könyveket Önök időben is szállították, mely könyvek meglátakor boldog érzés fogott el, hogy 4 drb szép könyvnek tulajdonosa vagyok. Eddig hiba nem is volt semmi sem. A könyvek átnézegetése alkalmával a tartalomjegyzékben rábukkantam egypár dolog-

ra, ami az érdeklődésemet felkeltette kiváltképp arra való tekintettel, hogy főmunkatársai között olyan nevek szerepelnek, akik a mai demokratikus Magyarország közgazdasági életében részt nem vehetnek fasiszta múltjuk miatt, és ezek a főmunkatársak, illetve munkatársai írnak a könyvben faszizmusról, bolsevizmusról, Mussoliniről és még több hasonló dologról. Voltam bátor, s a könyvet fellapoztam, és megkerestem pl. az I kötet 651.⁸ oldalán a bolsevizmusról szóló írásokat. Ennek elolvasása közben mint öntudatos dolgozónak és kommunistának bizony szégyenpír szállott az arcomba, hogy Sztalin elvtárs a magyarok nagy barátja „hírhedt” jelző alatt a Politbúrónak vezetője, és ugyanakkor az Önök könyve szerint a 3. kötet, 1232. oldalán a rossz emlékü Benitto Mussolini, Olaszország fasiszta vezére meg úgy szerepel mint az emberiség megmentője, és politikai állásfoglalásánál fogva kiérdemelte Magyarország nagy háláját. De mi magyarok az Ő közreműködéséért még csak gondolatban sem lehetünk hálásak neki, mert még nem felejtettük el a fasiszta országok nemzetmentő munkáit, amely a baloldali gondolkodású egység tömeg elnyomására törekedett, sőt attól sem riadt vissza, hogy fent jelzett tömegeket koncentrációs táborokba telerljen, és ott a legembertelenebb bánásmódot gyakorolja felettük.

Megjegyzésképpen hozzáfűzöm még azt, hogy ez a könyv csöppet sem szolgálja a mai demokratikus Magyarország felépítését, mégpedig azon egyszerű oknál fogva, mert a fentebb kiragadott írások antidemokratikus jelleggel bírnak, és így a könyv nem nekünk való, mert a fasiszta mételeyből éppen elégünk van, és szerény véleményem szerint legjobban tennék, ha ezeket a kiadásokat saját jószántukból indexre tennék, és utána pedig elküldenék a zúzdába, hogy demokratikusan gondolkozó és nem fasiszta múlttal rendelkező írók és közgazdászok, továbbá egyetemi tanárok munkáját terjesszék a széles népréteg között azon célból, hogy megismerjék most már tényleg egyszer világosan a kommunizmus és faszizmus közötti differenciákat, ne pedig a Horthy regiem

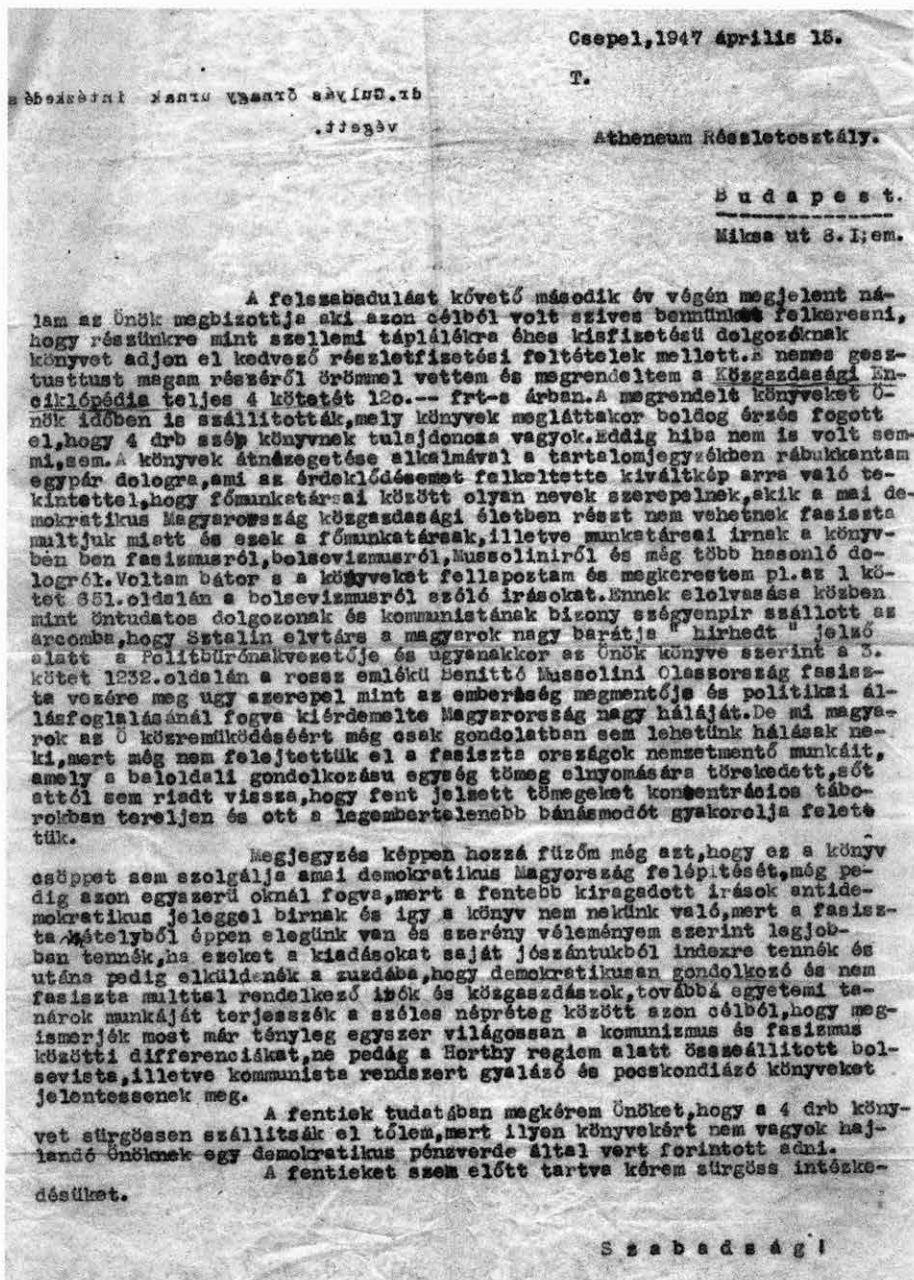
alatt összeállított bolsevista, illetve kommunis-
ta rendszert gyalázó és pocskondiázó könyveket
jelentessenek meg.

A fentiek tudatában megkérem Önöket, hogy
a 4 db könyvet sürgősen szállítsák el tőlem, mert

ilyen könyvekért nem vagyok hajlandó Önök-
nek egy demokratikus pénzverde által vert fo-
rintot adni.

A fentieket szem előtt tartva kérem sürgős
intézkedésüket.

Szabadság!

2. sz. dokumentum

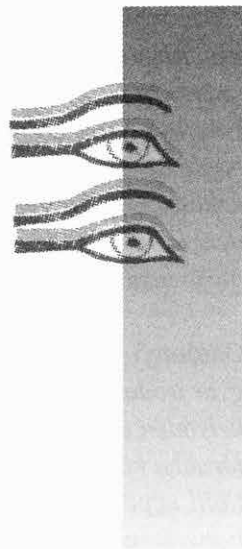
A Weiss Manfréd Gyár tisztviselőjének tiltakozó levele

Jegyzetek

A levélben kifogásolt Közgazdasági enciklopédia az Athenaeum kiadásában 1929 után, feltehetően 1930-ban jelent meg négy kötetben. Az akkori gazdasági és társadalmi berendezkedésnek megfelelő konzervatív szellemiséget képviselő szakenciklopédia tudományos igényvel készült. Szerkesztőbizottságában a korszak politikai és gazdasági reprezentánsai, mint Teleki Pál, miniszterelnök, egyetemi tanár, vagy Popovics Sándor, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, nyugdíjas pénzügyminiszter találhatók. A szakenciklopédia készítésében a hazai szakértőkön, egyetemi tanárokon kívül német és francia kollégáik vettek még részt. Céljük az 1898 óta hiányzó magyar nyelvű, az egész közgazdasági életet feldolgozó lexikális igényű szakkönyv megjelentetése volt. Az adatokra és gazdag szakirodalomra alapozott szócikkek tudományos igényvel íródtak. Éppen ezért kötetei ma is megtalálhatóak a szakirodalmi tájékoztató olvasótermek polcain. A kifogásolt tételek közül a Kiss Dezső által írt szócikk a bolsevizmus történetét, politikai és gazdasági szervezetét adatokkal alátámasztva tárgyalja. Az ismertetést az 1929-es bolsevik Oroszország jellemzése és gazdag szakirodalmi hivatkozás zárja. Mussolini esetében életrajzi adatok alapján ismerteti azokat a szellemi hatásokat, amelyek az olasz politikus személyiségét jellemezték 1929-ig. Az enciklopédia akkori megállapítása szerint „*Mussolini társadalompolitikai és közgazdasági alkotásairól ma nem lehet ítéletet mondani ... rendszerében, intézményeiben sok a problematikus, majdnem utopisztikus, amit a való élet esetleg meg fog cáfolni.*”⁹ Előrelátó értékelését a történelmi események igazolták.

1. BABITS Mihály: Könyvpropaganda és könyvégetés. = Nyugat, 1933. 10–11. sz. 563. p.
2. KATSÁNYI Sándor: Indexek, könyvúzdák, könyvtárosok: Könyv kivonások a Fővárosi Könyvtárban 1945-1950. = Könyvtári Figyelő 2004. 3. sz. 512-524. – BÁNFI Szilvia „...a káros sajtótermékeknek a terjesztését megakadályozhassam.” = Könyvtári Figyelő 2006. 4. sz. 514-520. – SIPOS Anna Magdolna: Index librorum prohibitorum a demokratikus Magyarországon. = Könyvtári Figyelő 2007. 3. sz. 413-435. – SIPOS Anna Magdolna: Könyvek kivonásával és megsemmisítésével a politika szolgálatában. (Könyvindexek 1949-1950). = Könyvtári Figyelő 2007. 4. sz. 684-712.
3. Magyar Közlöny, 1945. 9. sz. 3-4.
4. Fitz József már 1945. április 19-i válaszlevelében kéri a politikai rendőrségtől „a fasiszta stb. jellegű sajtótermékek fogalmának szabatosabb meghatározását”. OSZK It ad 44/1945 vö. Bánfi Szilvia: Könyvtári dokumentumok az ÁVH „fogságában” In: Könyvtárak és a hatalom. Szerk. Monok István. Bp. 2003. 48.
5. A Miniszterelnökség sajtóosztálya által közreadott: A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke. 1-4. k. Budapest, 1945–1946. 1. k. 82 p.; 2. k. 70 p.; 3. k. 29 p.; 4. k. 30 p.
6. KERESZTES Csaba: A baloldali korlátotság illusztrálása... =Könyvtári Figyelő, 2008. 2. sz. 261-264.
7. Az Országos Széchényi Könyvtár egykori Kortörténeti Különgyűjteményében (a hajdani Zárolt Kiadványok Tárában) megőrződött irat a nemzeti könyvtár elkülönített, ún. zárt anyagával 1953. október 12-én a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságától került vissza.
8. A megadott hivatkozás helyesen 561-568. számú hasábk.
9. Közigazdasági enciklopédia. Bp. [1930], Athenaeum. III. köt 1234 hasáb.

„...a baloldali korlátoltság illusztrálására”

Példa egy könyvselejtezésre 1949-ből

KERESZTES Csaba

Az 1951-es év áprilisának végén levelet, valamint egy terjedelmes mellékletet kapott *Nemes Dezső*, a kulturális életet irányító Népművelési Minisztérium politikai csoportfőnöke. A rövid levél megmagyarázta a csatolt hatvanhat oldalas könyvselejtezési lista mibenlétét és jelentőségét. A levél tartalma szerint 1949 nyarán a híres csepeli Weiss Manfréd gyár könyvtárában két irodalom szakos diákból és a gyár alkalmi propagandistájából álló bizottság könyvválogatást és selejtezést végzett. Tevékenységük eredményéről jegyzéket készítettek, melyben nem elégedtek meg a kiselejtezett könyvek felsorolásával, hanem szinte mindegyik mű selejtezésének az okát is megindokolták. Az erősen baloldali szemléletű selejtezést két évvel később még a korszak vezető ideológiai korifeusai is elítélték, sőt – szó szerint – alkalmasnak találták „a baloldali korlátoltság illusztrálására”. Elítélendő „történelmi példaként” az akkori Irodalmi Újságban le is akarták közölni az esetet. Erre végül nem került sor, mivel a minisztérium vezetői úgy döntöttek, ezzel több kára lenne „az ügynek”, mint haszna. A jegyzék azonban fennmaradt, benne – korszakos fogalmakat hasz-

nálva – a „szektarianizmus és a dogmatizmus” számtalan példájával.

A gyár könyvtára vegyesen tartalmazott könnyedebb olvasmányokat, illetve komoly műveket. A selejtezők betűrendben sorolták fel a kidozandónak ítélt műveket, és így vegyesen követi egymást lektúr és szépirodalmi mű. A közismertebb szerzőkről így igen változatos és egyben a korszakot jellemző leírások és ismertetések maradtak az utókorra.

A szerző után zárójelben az a műcím szerepel, amelyikre a tartalmi vélemény vonatkozik.

Selejtezésre ítélt művek a Weiss Manfréd Gyár Könyvtárában

Benedek Elek: „*[A] magyar birodalmi gondolat jellegzetes képviselője.*”

A. J. Cronin: „*Angol bestseller regények polgári ponyva az osztályellentéteket meghamisítja [sic!].*”

Eötvös Károly (Aki örökké bujdosott): „*Az oroszországi napóleoni háborúról szól. Reak-*

ciós, zavaros történelem szemlélet. Oroszellenes. Királypárti.”

Fényes László (A szerb harctér): „A harcokról naplószerűen ír. Egyetlen célja [az] izgalom felkeltése, szórakoztatás. Nemzetiségi elnyomó tendencia van benne. A 14-es [sic!] kapitalista háborút nemzeti háborúnak tünteti fel.”

Gárdonyi Géza: „Annak ellenére, hogy a magyar irodalom jelentős alakjai közé tartozik, ma helytelen és fölösleges a fenti könyveket könyvtárakba kiadni. Műveiben paraszttromantika és idilli népeesség [sic!] található. Át meg át van itatva konzervatív vallásossággal. A parasztkérdést [sic!] mai stádiumában helytelen ezeket a könyveket olvasni.”

Heltai Jenő (Az utolsó bohém, Family hotel): „Bohémeiket ábrázol, akik a társadalom pere-mén élnek. Nem ad reális képet. Dekadens és zavaros.”

Aldous Huxley: „Látja a problémákat, de jellegzetes burzsoá, individualista álláspontjánál fogva, semmi perspektívát nem lát. Tagadja a fejlődést. A dolgokon úgy akar változtatni, hogy a polgárság vezető szerepe megmaradjon.”

Kassák Lajos (Napok, a mi napjaink): „Ez a könyv az 1920-as években íródott Kassák enyhén trockista időszakában. A könyv szellemére jellemző az alábbi részlet: 'Oroszországban győzött az eszme, de az eszme szolgálatában álló emberek még nem az eszme megtestesítői, csak a becsületes törvényhozói, vérszomjas buldogjai, vagy alattomos jezsuitái.'”

Rudyard Kipling (Elborult világ, Vitéz kapitányok): „Bár az angol irodalom történetében jelentős szerepe van, egyike a kiváló költőknek értéke majdnem teljesen elvész, mert műveit az angol imperializmus szellemében írta. A Britt [!] birodalom egyik jellegzetes ideológusa.”

John Knittel (Via Mala): „Ízig vérig polgári. Hőseinek egyetlen felemelkedési lehetősége, hogy kapitalisták lesznek. A polgári, kispolgári, konzervatív életformákért rajong, ezeket isteníti.”

Kós Károly: „Erősen nacionalista és sovinizta. Műveiben erősen hangsúlyozza az erdélyi magyar embert, magasabbrendűségét az ottani nemzetiségekkel szemben.”

Krúdy Gyula (A tegnapok ködlovagjai): „Ebben a könyvében a 'legnagyobb' Habsburg császárt Ferenc Józsefet hízelti körül. Káros, mert a monarchista szellemet erősíti.”

Balázs Béla (Kalandok és figurák): „Kispolgári történetek az első világháborút megelőző és [a] világháború alatti időből. Történetei függetlenek a koruktól, az olvasó hosszas töprengés után is csak sejtethi, hogy hol és mikor játszódik le. Kétségtelenül liberális beállítottságúak, de sok misztikus mellékizzel. Munkáskönyvtárba nem való.”

Eric Knight (Légy hű önmagadhoz, Lassie hazatért [sic!]): „Egy fiatal Angol katonatisztról szól a második világháború idejéből ezt és rajta keresztül [sic!] az Angol polgárságot magasztalja, sok tekintetben haladó, de tulajdonképpen semmijén [sic!] problémát nem old meg, s nem ad útmutatást jövőre vonatkozólag [sic!]. A regény végső kicsengése, hogy az egyén legfőbb célja, hogy önmagába forduljon. Így akarja elkerülni a társadalom bajait. Üzemi könyvtárakban helytelen ma kihozni amikor fontos az, hogy mindenki tisztán és élesen lássa az Angol társadalom valódi helyzetét (a kritika főleg a 'Légy hű önmagadhoz'-ra vonatkozik, de az általános szempontok valamennyi művére helytállóak.)”

Sinclair Lewis (Dr. Arrowsmith stb.): „Egy amerikai orvos karrierjéről szól, a felsőpolgárság problémáival foglalkozik. Helyenként vannak haladó eszméi. Ennek ellenére ha kifejezetten

nem is árt, semmi különösebb értéke nincs. Űze-
mi könyvtárakban felesleges. [...]”

Mikszáth Kálmán (Almanach 1902, 1904, 1907,
1909, 1910): „Bár Mikszáth szerkesztette ben-
ne vannak Gárdonyi Géza, Herceg [sic!] Fe-
renc, Benedek Elek stb. cikkei. Ezért ki kell se-
lejtezni.”

Margaret Mitchell (Elfújta A Szél): „Az 1862-
64-es [sic!] rabszolgafelszabadító háború ké-
pezi a gerincét a történetnek. Hósnője bár néha
kacsingat 'Északiak' szabadabb eszméi irányá-
ba, mindég idejekorán meggondolja magát és
nemhadja [sic!], hogy a rabszolgafelszabadító
eszmék megfertőzzék. Tekintve az akkori idők
változatos eseményeit a könyv nagyon egyhan-
gú és lapos. Az író nő szerelmi és szexuális
részletek beállításával igyekszik színessé tenni
a könyvét. Ez bizonyos mértékig sikerült. Bizony-
ság erre a regény nagy közönség sikere. Ez annál
veszélyesebbé teszi, mert ideálként állítja a dol-
gozók elé a mindenben keresztültörtető s ha kell,
a cél érdekében (hogy gazdag asszony legyen)
az Önmagát is eladó asszonytípust.”

Molnár Ferenc: „A pesti nagy polgárság [sic!]
'koszorúzott' írója minden mondanivalóját tőlük
vagy róluk veszi, legfőbb célja a szórakoztatás,
a nélkül azonban, hogy ezzel az embereket ne-
velné vagy boldogítaná. Azért szórakoztat, hogy
elterelje a figyelmet a valótól. Űgyes író, nagyon
jó a humora és éppen ezért könnyen elhisszük
azokat a hazugságokat amiket mond. Az alsóbb
osztályokról is ír néha, de csak azokat az egye-
seket látja, akikkel [sic!] Pesten találkozik, akik a
polgárságot szolgálják. (Cseléd, hordár) ezek az
alakok az érdekesség tárgyai jelennek meg az író
mosolygós, lenéző kifigurázó stílusában. Űgy ír
a világról, mintha polgári társadalom állandó,
megváltoztathatatlan valami lenne.”

Passuth László (több cím): „Meghamisítja a
történelmet.”

Edgar Allan Poe: „A széthulló, dekadens ameri-
kai irodalom jellegzetes képviselője. Bár egyes
műveinek értéke elvitathatatlan, még is a mai
ember számára már érdektelenekek a magányos
lélek idegbajos gyötrődései. Művei tele van-
nak misztikával túlfűtött intellektualizáltsággal
[sic!]. Néhol egészen ponyvaszerűen detektívre-
gény. Színei sötétek, a befejezés általában pesszi-
mista. Kétségbe esett hang árad műveiből. Nem
közkönyvtárban való [sic!].”

Rabindranath Tagore (Hajótöröttek): „Hindu
írónak a regénye. Teljesen elárulja a Hindu
nemzeti törekvéseit, az angol elnyomó imperi-
alistákhoz szegődik. Regényében a konzervati-
vizmust dicsőíti.”

Jean-Paul Sartre (Férfikor): „Sartre az existen-
cialista filozófia megteremtője. Művéből is ez a
társadalom ellenes felfogás cseng ki. Szerinte
a legfontosabb az egyén, mindenkinek magába
kell fordulni. Így a társadalom teljesen felbom-
lik, atomizálódik és a végtelen egyéni önzésben
az erkölcs is meghal. Ez a filozófia csak gyöngíti
és harcképtelenné teszi az emberiséget, a végső
felbomláshoz vezet és megakadályozza a boldog
szocialista jövő elérését.”

Sárközi György (Mint oldott kéve): „Történel-
mi regény, de a történelmet csak arra használ-
ja, hogy annak keretei között elmondhassa a
fantasztikus, erotikus és perverz történeteket. A
főhangsúly az egyéni történetekre tevődik át és
tele van erotikus részekkel. [...]”

Henryk Sienkiewicz (Tűzzel-vassal): „Egy ko-
zák felkelésről szól, amit végül legyőznek a her-
ceg csapatai. Az író egész határozottan a herceg,
vagyis a reakció oldalára áll. A történet tele van
kalandos részekkel. [...]”

Upton Sinclair (több mű): „Upton Sinclairnek
ezekben a könyveiben megnyilvánul [a] nem
egészen tiszta szociáldemokrata világnézete.”

Politikailag egyre inkább elhajlik és helytelenül magyarázza a világháborúk történetét.”

Szerb Antal (Gondolatok a könyvtárban): *„Irodalmi tanulmányok bár sok érték van bennük, Szerb Antal a szellemtörténeti irodalom szemlélet egyik legjellegzetesebb képviselője [sic!]. Nem szakember számára csak káros, sok félreértésre adhat okot. Tudományos könyvtárba való.”*

Szép Ernő (Lila akác): *„Jelentéktelen fecsegések az élet jelenségeiről. Kritikusán pesti író abból a fajtából, amelyik csak a nagyvárosi polgár könnyed léhűtő szórakozni vágyó életével foglalkozik. A polgári irodalomtörténetben megvan a maga szerepe, de a mai ember számára semmien [sic!] nevelő hatással nincs sőt inkább árt, mert a társadalomról, amely komoly forrongó problémákkal volt kielégítve, idillikus képet ad.”*

Tamási Áron (több mű): *„Komoly irodalomtörténeti szerepe és értéke ellenére közkönyvtárakban káros. Erősen nacionalista, az erdélyi sovinizmus hirdetője. Népieskedése is sokszor a reakciós, romantikus állnépiességhez [sic!] tartozik.”*

Tömörkény István (több mű): *„A 20-as, 30-as évek népies irányának egyik vezető alakja. A reakciós romantikus népiesekhez tartozik. Ősi magyarnak érzi magát, ami abban nyilvánul meg, hogy 100%-osan megalkuszik a Horthy-rendszerrel. Szerinte tökéletes boldog és idillikus [sic!] a paraszti élet. Parasztsjai valami ős magyaros dacc [sic!] képviselői, akik közt nyoma sincs társadalmi vagy belső osztályrétegződési problémáknak. A parasztságnak is főleg a reakciós elemek ab-*

rázolja. A munkásokat lenézi. Ideálja mindaz ami régi, szembeszegül a változásoknak. [...] Irodalomtörténetileg megvan a maga helye és szerepe, de éppen azért mert jó ábrázoló készséggel és könnyen folyó stílussal ír hamar megtéveszti helytelen mondanivalójával a hozzá nem értő közönséget.”

Tormay Cécile (Emberek a kövek között): *„Egy karsztvidéki falu erkölcsi züllésbe sülyedt [sic!] parasztszanyáról és anya bűnei miatt egész életén át megvetett leány története. A csendő világ elnyomott falujának némán beletörődése [sic!], az uraknak való kiszolgáltatottsága mutatkozik a könyvben, mint természetes valami. A regény középpontjában [sic!] az erotika áll. A falu igazi arcáról, a parasztság nehéz helyzetéről teljesen eltereli a figyelmet.”*

Wass Albert (Farkasverem): *„Az erdélyi magyar kisebbség írója. A román elnyomás alatt pusztuló magyar nemességet siratja. A nemeseken kívül más magyar embert nem is ismer, hiszen más meg sem érdemli az ember elnevezést.”*

Veres Péter (több mű): *„Veres Péter könyvei tele vannak narodnyikizmus téves eszméivel. A parasztságot mint egy egységes társadalmi osztályt tekinti. Helyenként nacionalista és a fajelmélet bizonyos vonatkozásaiban a magyar paraszt fajtára nézve elfogadja.” (Magyar Országos Levéltár XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium Általános iratok, ktatószám nélküli irat 1951-ből, 211. doboz.)*

A megjegyzések önmaguk által fejezik ki, illetve foglalják össze egy korszak gondolkodásmódját.

Online közösségi terek a használóknak és a könyvtárosoknak

Könyvtár 2.0 alkalmazások Norvégiában

TÓTH Máté

Bevezetés

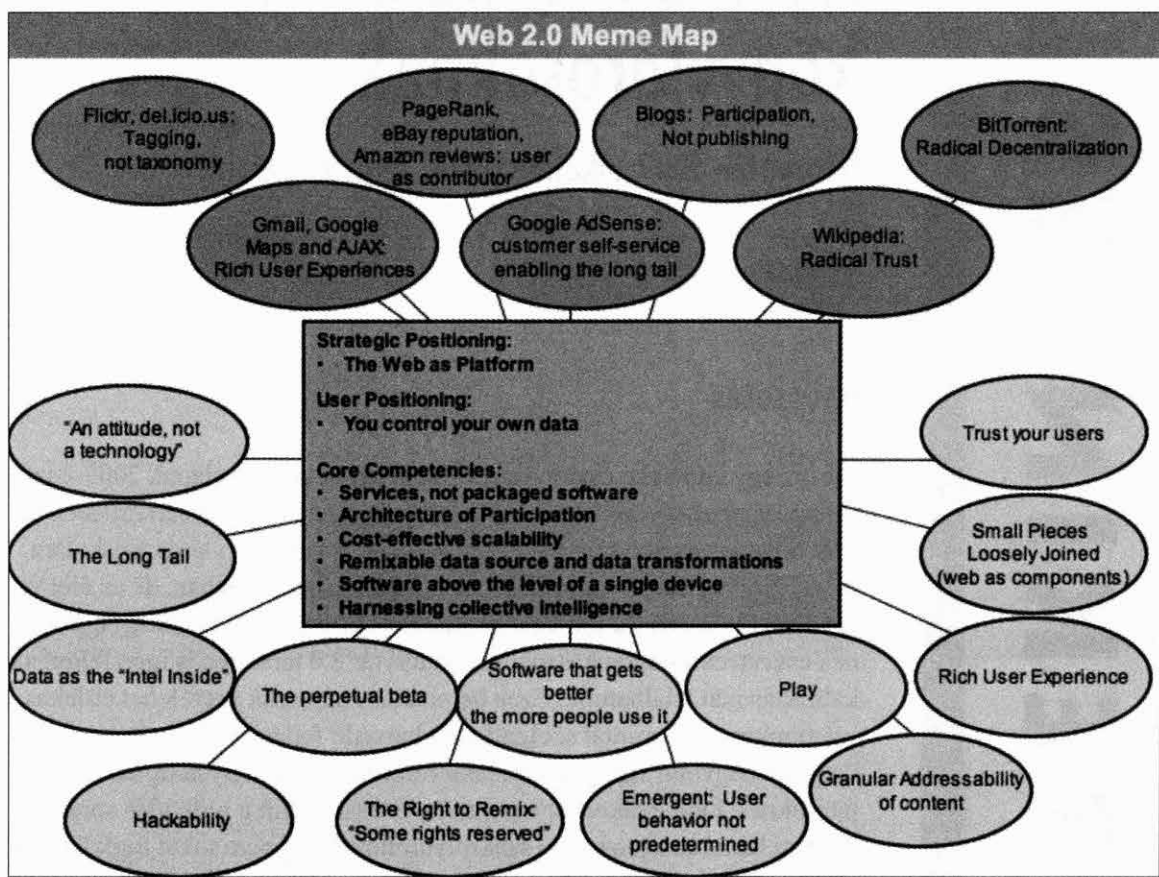
Írásom egy norvégiai ösztöndíjas időszak tapasztalatain alapul. 2007 őszén a magyar és a norvég állam közötti kulturális megállapodás értelmében három hónapos ösztöndíjat nyertem Oslóba a helyi könyvtáros főiskolára. Mivel Norvégiában – egyébként nem csak a könyvtárakban, de az élet valamennyi területén (a tömegközlekedéstől az orvosi rendelőkhöz) igyekeznek csúcstechnológiát használni, a könyvtár 2.0 területén is igen fejlett alkalmazásokat találhatunk. Ezek bemutatása nemcsak azért lehet érdekes a számunkra, mert mintát szolgáltathat hasonló fejlesztésekre, de – mivel a hazainál nagyobb anyagi és szellemi ráfordítás történt ilyen típusú szolgáltatásokra – több gyakorlati tapasztalat is összegyűlt a működés során.

A hazai lektorált könyvtáros szakfolyóiratok eddig nem sokat foglalkoztak a könyvtár 2.0-val. A legteljesebb áttekintés *Ládi László* tollából jelent meg 2008 februárjában a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* hasábjain.¹ Ennél teljesebb ismertetést nem adhatnánk, így csak nagy vonalakban rajzolom fel a fogalom lényegét. Ismertetem a web 2.0-ás szolgáltatások keretétől szolgáló nemzeti szintű koncepciót, a Norvég Digitális Könyvtár projektet. Ezt

követően bemutatok három norvég elektronikus könyvtári szolgáltatást, amelyek hűen reprezentálják a könyvtár 2.0 gyakorlati alkalmazását. Szükségesnek tartok ismertetni egy olyan szolgáltatást is, amely nem elektronikus környezetben működik, szemléletében mégis erősen közelít a könyvtár 2.0 szellemiségéhez. Végül a kutatásom során megkérdezett interjúalanyok által megfogalmazott véleményekből, kérdésfelvetésekből, gyakorlati tapasztalatokból állítottam össze egy csokornyí gondolatot, amely a könyvtár 2.0-ról való gondolkozás elősegítését, a hasonló hazai szolgáltatások fejlesztését segítheti a jövőben.

Web 2.0, Könyvtár 2.0

A web 2.0 kifejezés az *O'Reilly Media* 2004-es konferenciájáról ered, ahol a verziószámmal ki szeretnék volna fejezni, hogy a weben most valami olyannyira radikálisan új fejlesztések vannak, amelyeknek már érdemes új nevet adni. Az alábbi fogalmi térképről leolvasható, hogy az új paradigmát nem egy egységes definícióval, hanem sokkal inkább bizonyos jellemzőkkel, attitűdökkel lehet körülírni, mint részvétel, bizalom vagy játék. Mások tipikus webkettes oldalakkal szokták jellemezni az új fogalom lényegét.

1. ábra

A web 2.0-val kapcsolatos fogalmak

(Forrás: www.oreillynet.com)

Az elnevezés olyannyira sikeres lett, hogy számos más területen is feltűnt. Már beszélünk e-learning 2.0-ról, business 2.0-ról, marketing 2.0-ról, ahogy 2005 novemberében a Talis White Paper-je nyomán feltűnt a library 2.0 (könyvtár 2.0) kifejezés is.²

„Számítanak-e a könyvtárak?” – tette fel a kérdést a két amerikai szerző, majd egy olyan új könyvtári paradigmarendszerről kezdtek beszélni, amelyben a könyvtár:

1. Mindenhol jelen van;
2. Határok nélküli;
3. Támogatja a részvételt;
4. Rugalmas, a legjobb rendszereket használja.³

Erre az időszakra tehető a könyvtár 2.0 születése, amelyet gyorsan követett a közkönyvtár 2.0⁴ az iskolai könyvtár 2.0⁵, a szakkönyvtár 2.0⁶, vagy az egyetemi könyvtár 2.0⁷. Lényegében akármeddig lehetne folytatni a sort.

Sajátos kettősség jellemezte ezt az időszakot mind Magyarországon, mind pedig külföldön. Egyrészt minden korábbinál nagyobb lelkesedés uralkodott el a legújabb generáció tagjain, ami nagyon pozitívan hatott a szakmai álláspontok újragondolására. Ezzel párhuzamosan azonban negatív hatása is volt a mozgalmi úton terjedő „új tanoknak”: ez pedig a tudományos viták színvonalának mélyrepülése. A külföldi lektorált folyóiratok soha korábban nem közöltek ilyen mennyiségben ellenőrizetlen „tudományos” információt. (A hazaiak, mint már említettem, óvatosabban bántak a kérdéssel.) A könyvtár 2.0-ról folyó viták sokkal inkább folytak feltevésekről, szubjektív álláspontokról, mint tudományosan igazolt tényekről.

Ennek oka leginkább abban kereshető, hogy a könyvtár 2.0 fogalomkörhöz való viszonyulás identitást meghatározó tényezővé lett. Ezt bizonyítja a 2.0-s könyvtáros esküje⁸, vagy azok a webkettes oldalakon megjelenő csoportok, mint a „könyvtár 2.0 iránt érdeklődők köre” a *facebook* közösségi portálon, egész közösségi hálók, amelyek az ilyen érdeklődésük kö-

zött jöttek létre. Egyre több könyvtáros blogger tűnt fel a színen, akik webnaplókban cserélték ki gondolataikat egymással. Az új idők új dalaival a tradicionális könyvtári világ nehezen nyíló érckapuit döngetők csoportja azonban nem aratott osztatlan elismerést az újításokkal óvatosabb kollégák körében. A szembenállás hamar megszülte a „hagyományos könyvtáros” identitást. (Csak egy hazai példát említve, amely azonban nem egyedülálló történet a nagyvilágban, a 2.0-s könyvtáros esküjére pillanatok alatt megjelent a H.0-ás könyvtárosé.) Míg az álláspontok, érvek, ellenérvek a nálunknál szerencsésebb országokban is ugyanazon motívumok szerint fogalmazódtak meg, a szembenállás talán kevésbé sikerült élesre, és a vita – például Norvégiában – több párbeszéddel, előremutató kompromisszummal járt.

Norvégiában a könyvtár 2.0-ás szolgáltatások a professzionalizmus talaján, nagyon jelentős anyagi támogatással születnek. Nincsenek azonban túlhangsúlyozva. Mindenki tisztában van vele, hogy ezek a fejlesztések egyelőre csupán izgalmas kísérletnek tekinthetők, amelyeknek a tapasztalatai lehetséges, hogy új utakat mutatnak majd a könyvtári szolgáltatások fejlesztésében.

A felmérés során norvég könyvtárosokkal készítettem interjúkat Oslóban, Bergenben és Tønsbergben. Beszélgetőpartnereim között voltak oslói főiskolai oktatók, akik közül egy fő érdekelt a Biblioteklaboriet projektben. Négyen a Deichman Könyvtárból azokról a könyvtár 2.0-ás szolgáltatásokról beszéltek, amelyekért ők maguk voltak a felelősek. A Tønsberg és Nøtterøy városok által közösen fenntartott közkönyvtár vezetője egy közepes városi intézmény perspektíváját mutatta be, Bergenben pedig a megyei könyvtárak vezetője mondta el álláspontját. Az alkalmazások bemutatása előtt röviden vázolom a könyvtári web 2.0-s fejlesztések háttéréül szolgáló országos fejlesztési koncepciót.

A Norvég Digitális Könyvtár

A Norvég Digitális Könyvtár (Norsk Digitalt Bibliotek⁹) program 2003 novembere óta működik az ABM Utvikling (Levéltári, Könyvtári és Múzeumi Hatóság) felügyelete alatt. Az ABM Utvikling 2003. január 1-jétől létező, a három terület fejlesztéséért felelős központi szerv. Ők készítik a könyvtári stratégiát, ők határozzák meg a könyvtári terület fejlesztésének fő irányvonalait. A norvég könyvtári terület 2014-ig tartó fejlesztési tervét a „Könyvtárreform 2014” című dokumentum¹⁰ tartalmazza, amely az első pontban egy minden szempontból egységes, nemzeti szintű könyvtári rendszer képét rajzolja fel (Nationwide library), ahol a szolgáltatások az ország bármely pontjából elérhetők, és a használó mindenütt ugyanazt a színvonalat kapja. A vízióban első helyen szerepel a digitális tartalmak, szolgáltatások fejlesztése. (Feltűnő lehet a dokumentumban a törekvés a nagyon erős centralizációra. Míg a digitális tartalmak egyenlően elérhetők a legkisebb szolgáltató pontokon, a szolgáltatói oldalon csak nagyon keveseknek szán szerepet a fejlesztésben. Egyre kevesebb feladatot kapnak a kisebb – települési, városi – könyvtárak; küldetésük az országos koncepció kiszolgálása, a központi szolgáltatások helyi szintű elérhetővé tétele.)

A digitális könyvtári program több egymástól független nemzeti szintű digitális könyvtári kezdeményezést finanszíroz részben vagy egészben. Ezen szolgáltatások között vannak olyan könyvtár 2.0-ás szolgáltatások, mint a *Reaktor* vagy a *Biblioteksvar*, amelyekről később részletesen lesz szó. Hogy lássuk a digitális könyvtári program szerepét, néhány mondatban említést teszek azon projektekről, amelyek még ennek a keretében működnek. A *NORA*¹¹ (Norwegian Open Research Archives = Norvég Nyílt Kutatási Archivum) olyan egységes keresőfelület, amely a norvég egyetemek és főiskolák nyílt archívumainak e-printjeiben keres. A *Közös olvasójegy*¹²

(Felles lánékort) projekt azt teszi lehetővé, hogy az olvasók egyetlen olvasójeggyel használhassák valamennyi norvég könyvtárat. Az *Olvasóbarlang*¹³ (Lesehulen) gyerekeknek szóló projekt, amely elsősorban a 8–12 éves korosztály olvasási kedvét szeretné erősíteni. Képek, videók, mesék érhetőek el az oldalon keresztül. Nagyon változatos azon nemzeti szintű projektek sora, amelyek a norvég digitális könyvtári program keretében kerültek megvalósításra. A következőkben azon szolgáltatásokat mutatom be, amelyek a könyvtár 2.0 fogalmi körében értelmezhetők. Megemlítek egy olyan szolgáltatást is, amely szemléletében rokonságot mutat a 2.0 szellemiségével.

Az oslói Deichman Könyvtár szolgáltatásai

Oslo közkönyvtára a könyvtár 2.0 mozgalom megjelenésétől kezdve igen magas színvonalú alkalmazásokat hozott létre. A bevezetés óta eltelt időszak alatt sok tapasztalattal gazdagodtak a folyamatos kísérletezés során. Nagy szerepe lehet ebben a norvég könyvtárosok nyelvismeretének, hiszen a nemzetközi szakirodalom történéseiről jellemzően első kézből, és nem fordítások alapján, hosszú átfutási időt követően értesülnek. A Deichman könyvtár a világ élvonalába tartozik könyvtár 2.0-s alkalmazások fejlesztésében.

► Reaktor (www.minreaktor.no)

A szolgáltatás lényege, hogy a használók maguk hozzák létre a dokumentumokat. Művészeti alkotások megosztását célozza a szolgáltatás: fényképeket, filmeket, grafikákat, hangfelvételeket, festményeket és szövegeket tölthetnek fel a használók az oldalra regisztrációt követően. Kicsit félrevezető tehát a szolgáltatás szlogenje: „A te saját digitális könyvtárad”, amely inkább valami olyasmit sugall, hogy a használó maga állítja össze azokat a forrásokat, amelyekből rendszeresen tájékozódik. A középpontban ezzel szemben sokkal inkább a kreatív munka segítése áll.¹⁴ A

web 2.0-s technológiák segítségével az alkotósaikat feltöltő amatőr művészek visszajelzéseket kaphatnak műveikre vonatkozóan, illetve tippet a többiekől, hogy miként fejlesszék tovább képességeiket. Inkább a közösségi művészeti műhely szerepét próbálja betölteni az oldal. A szolgáltatást a Deichman Könyvtár fejlesztet-

te ki, de részben az ABM Utvikling (Könyvtári, Múzeumi és Levéltári Hatóság) finanszírozásával működik a Norvég Digitális Könyvtár projekt keretében. A szolgáltatás minden ízében a könyvtár 2.0 szellemében jött létre, tekintve azonban, hogy 2003-ban indították útjára, tekinthetjük úgy, hogy megelőzte korát.

Reaktor
ditt eget digitale bibliotek

BRUKERNAVN:
PASSORD: OK
REGISTER DEG GLENT PASSORDET

FORSIDEN HELE REAKTOR SEND INN MIN SIDE HJELPERESSURSER REDAKSJONELT OM REAKTOR

SIST PUBLISERTE
Hjortedyr

Av Tháli
iskjærester
Slådalsveien
Sommerfugl
Rushtrafikk?
Forside
The one, two, three
Bestefar Mime feirer Halloween
Girl
Uten tittel

PUBLIKUMS FAVORITTER
Delfiner ved Dolphin House Reef

HELE REAKTOR

KATEGORIER	FORMATER	BRUKERE
Arkitektur (12 verk)	Kunst (16 verk)	Natur (194 verk)
Arrangementer (365 verk)	Litteratur (34 verk)	Samferdsel (13 verk)
Fritid (35 verk)	Mennesker (74 verk)	Samfunn og politikk (43 verk)
Geografi og reiser (73 verk)	Musikk (9 verk)	Teknologi (6 verk)
Humor (5 verk)	Myster og folketre (8 verk)	Tid (49 verk)

Sorter på: Best likt Tittel Innsender Dato

"Kall meg mann" - et foredrag om advokat Hermansen av Arnfinn Aabs Sendt inn av fopp
lastet opp 01.02.2007 kl. 22:32

Adisplatt Sendt inn av Vektorized
lastet opp 26.04.2005 kl. 22:00

Advokat Hermansen - en byoriginal Sendt inn av fopp
lastet opp 01.02.2007 kl. 22:25

Avis Sendt inn av Vektorized
lastet opp 26.04.2005 kl. 22:06

Deichmanske bibliotek på Hammersborg Sendt inn av monad
lastet opp 19.02.2005 kl. 10:14

Fanget i en demonisk dans Sendt inn av eivindv
lastet opp 18.03.2005 kl. 18:53

2. ábra

A Reaktor felhasználói felülete

A felületre feltöltött munkákat téma, formátum és szerző szerinti bontásban lehet megjeleníteni, majd dátum, cím, beküldő (ez megegyezik a szerzővel) vagy népszerűség szerint rendezni. A témák sokkal inkább követik a használók érdeklődését, mint a hagyományos könyvtári visszakeresési szempontokat. Olyan kategóriák vannak, mint például természet, művészet, szabadió, humor, utazás, emberek stb. Eze-

ken belül további hierarchiaszinteket határoztak meg, így például a *természet* téma alatt található az állatok, növények, tájképek és az ég; az *állatok* alatt: a halak, madarak, rovarok és házi kedvencek; majd a *házi kedvencek* belül kutyák és macskák. Világos, hogy ezek a kategóriák meg sem próbálják lefedni valamennyi fogalmat, ugyanakkor – mivel a „használók nyelvén”, a valóban létező dokumentumok le-

írására készültek – otthonosságot biztosítanak a használat során.

A formátumoknál szintén több hierarchiaszint van, amelyek ugyancsak nem követik szigorúan a könyvtárosok által elfogadott dokumentumtipológiát, így például a képekre kattintva a következő kategóriák szerinti bontás jelenik meg: éjszakai fotó, víz alatti fotó, csendélet, állatokról, emberekről, természetéről vagy épületekről készült fotók. A dokumentumok osztályozása a meglévő többszintű hierarchia ellenére is sokkal inkább emlékeztet a folkszonómiák gyakorlatára, mint a könyvtárosok szigorú rendszereire. A művek szerzők (használók) szerinti listázása betűrendben történik.

A munkák mellett a szerző készíthet egy leírást az alkotáshoz, és nyilatkozik a felhasználási jogokról, hogy milyen feltételek mellett bocsátja rendelkezésre a művet másoknak. A használók egytől hatig terjedő skálán értékelhetik egymás alkotásait, és megjegyzéseket is fűzhetnek a művekhez. Az értékelések alapján jelenik meg a bal oldali menüsorban a közönség kedvencének tartott alkotás.

A *Reaktor* sokkal inkább egy könyvtár köré szerveződött amatőr alkotó műhely, mint digitális könyvtár. Ehhez járul hozzá, hogy a projekt vezetői igyekeznek olyan segédleteket is elérhetővé tenni, vagy hagyományos papír formátumú dokumentumok esetében csak felhívni rájuk a figyelmet, amelyek segíthetik a művészi ambícióval rendelkező olvasókat abban, hogy magas szintre fejlesszék képességeiket. Szépirodalmi műveknél pl. a klasszikus verstani munkák, digitális formában publikálандó szövegek írásához készült útmutatók kerültek a „Segédletek” menüpont alá.

A szolgáltatás műhely-jellegéből fakadhat, hogy az új használóknak, újszerű módon tudnak a könyvtár virtuális kapuin belül vonzó lehetőséget nyújtani: szórakozásra, együttlétre, közös alkotásra. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy ez a projekt, és a szemlélet, amely a háttérben húzódik, nagyon szerény számú hasz-

nálót ér el. Erős túlzás lenne azt állítani, hogy a norvég könyvtárügyben a használók írják a dokumentumokat, és az általuk adott kulcsszavak alapján osztályozzák a műveket, mivel mindez csak erre az egyetlen, nagyon szűk körben használt projektre igaz.

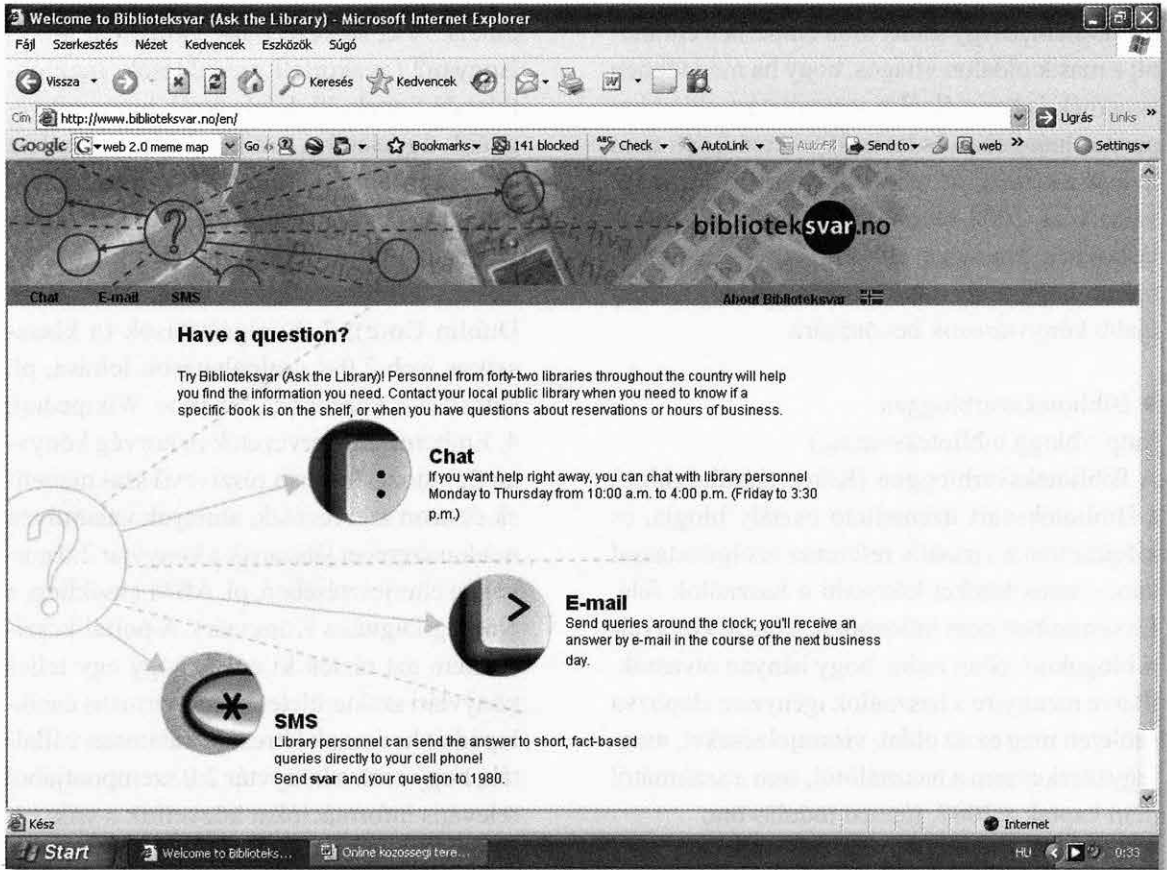
2008 januárjának első napjaiban 125 regisztrált használótól 935 művészeti alkotás volt elérhető a Reaktoron keresztül. Mivel a szolgáltatás célközönsége egész Norvégia, elmondható, hogy nagyon kis körben ismert és használt szolgáltatásról van szó, különösen akkor, ha hozzáesszük, hogy az alkotások 2003 óta gyűlnek. A Reaktor tehát sokkal inkább egy izgalmas kísérlet, mint egy új szolgáltatási paradigma úttörője. A szolgáltatás vezetője szerint az a legnagyobb probléma, hogy nagyon kevés olvasó „harapott rá” a lehetőségre. A projekt munkatársai nem adják fel a próbálkozást, folyamatosan fejlesztik tovább a szolgáltatást.

► Biblioteksvar (www.biblioteksvar.no)

A web 2.0-s alkalmazások legelemibb szintjét jelentik a valós idejű online kommunikációt lehetővé tévő rendszerek. A *Biblioteksvar* így kerül a jelenlegi ismertetésbe. Ugyanakkor célszerű tisztázni, hogy voltaképpen ez egy teljesen hagyományos, a könyvtáros világban a 90-es évektől kezdve igen elterjedt „Kérdezd a könyvtárost” (Ask a librarian) típusú szolgáltatás.¹⁵ A Biblioteksvar jelentése szó szerint „könyvtár-válasz”. A szolgáltatás két korábban jól működő, de a megnövekedett igényeknek változatlan formában eleget tenni már nem tudó virtuális referenzpult összeolvasztásával jött létre 2004-ben. A Vestfold Megyei Könyvtárban chat referenz, a Deichman Könyvtárban pedig a hazai Libinfo-hoz hasonlóan email alapú virtuális tájékoztatás működött. A szolgáltatás egész Norvégiára kiterjed, nem csak a célközönségét tekintve, de a résztvevő könyvtárosokat is. Az ország 50 könyvtára vesz benne részt. A chat és az e-mail mellett SMS-ben is igénybe lehet venni a könyvtárosok segítségét. Természetesen mind-

egyik csatornának megvannak a saját speciális jellemzői. SMS-ben csak olyan kérdéseket célszerű feltenni, amelyek megválaszolhatók egy 160 karakteres szöveges üzenetben. Az e-mailre egy munkanapon belül válaszolnak, a chaten érkezett kérdésekre pedig igyekeznek azonnal. Ez utóbbi sajátja, hogy a szolgáltatás nagyfokú túl-

terheltsége miatt átlagosan csak minden harmadik kérdező kerülhet kapcsolatba a könyvtárossal (ugyanis egyidejűleg csak egy könyvtáros van szolgálatban). A chaten induló kérdések egy része végül e-mail-en kerül megválaszolásra, mert a könyvtárosoknak gyakran több időre van szükségük a kérdés teljesítéséhez.

3. ábra

A Biblioteksvar angol nyelvű felülete

A multikulturális Norvégiában a könyvtárak nagyon komolyan veszik a társadalmi esélyegyenlőség javításában betöltött szerepüket. A chat referenzs ehhez is hozzájárul. Gyakran előfordul, hogy a társadalmi beilleszkedéssel kapcsolatos kérdéseket kapnak a bevándorlók-tól, akik a szolgáltatás „arcnélküliségét” kihasználva, olyan kérdéseket is fel mernek ten-

ni, amelyeket egy személyes beszélgetés során szégyellnének. (Volt szerencsém beletekinteni a szolgáltatás mindennapjaiba is. A jelenlétemben érkezett csapnivaló norvégsággal a következő kérdés, feltételezhetően egy Európába beilleszkedni szándékozó illetőtől: Hordhatnak-e férfiak női hajviseletet és fordítva?) Az anonimitás egyoldalú, mert a könyvtáros nevével és

arcával együtt vesz részt a beszélgetésben. Azt ugyanakkor nem írja ki a rendszer, hogy melyik könyvtárból kapja a válaszokat a használó. A chat referenz munkanapokon tíz és négy óra között vehető csak igénybe.

A legfőbb probléma a Biblioteksvar esetében a szerény kapacitás. A chat referenz szolgáltatások paradoxona itt is megjelent. Egyik oldalról igyekeznek a virtuális tájékoztatásra mint közjó-
ra tekinteni, és így minél több emberhez eljuttatni; a másik oldalon világos, hogy ha még többen ismernék és használnák a szolgáltatást, akkor kapacitás hiányában összeomlana a rendszer: nem tudnák a kérdéseket megfelelő színvonalon megválaszolni. 2008-ra a legfőbb tervük a kapacitásbővítés, amelyhez először is igyekeznek felmérni, hogy mely napszakokban lenne szükség újabb könyvtárosok bevonására.

► Biblioteksvarbloggen

(<http://blogg.biblioteksvar.no>)

A Biblioteksvarbloggen (Könyvtárválaszblog) a Biblioteksvar üzemeltető osztály blogja, és kifejezetten a virtuális referenz szolgáltatással kapcsolatos híreket közvetíti a használók felé. Ez semmiben nem különbözik a hazai könyvtári blogoktól. Nem tudni, hogy hányan olvassák, illetve mennyire a használók igényeire alapozva született meg ez az oldal, visszajelzéseket, megjegyzéseket sem a használatól, sem a szakmától nem kaptak a 2007. júniusi indulás óta.

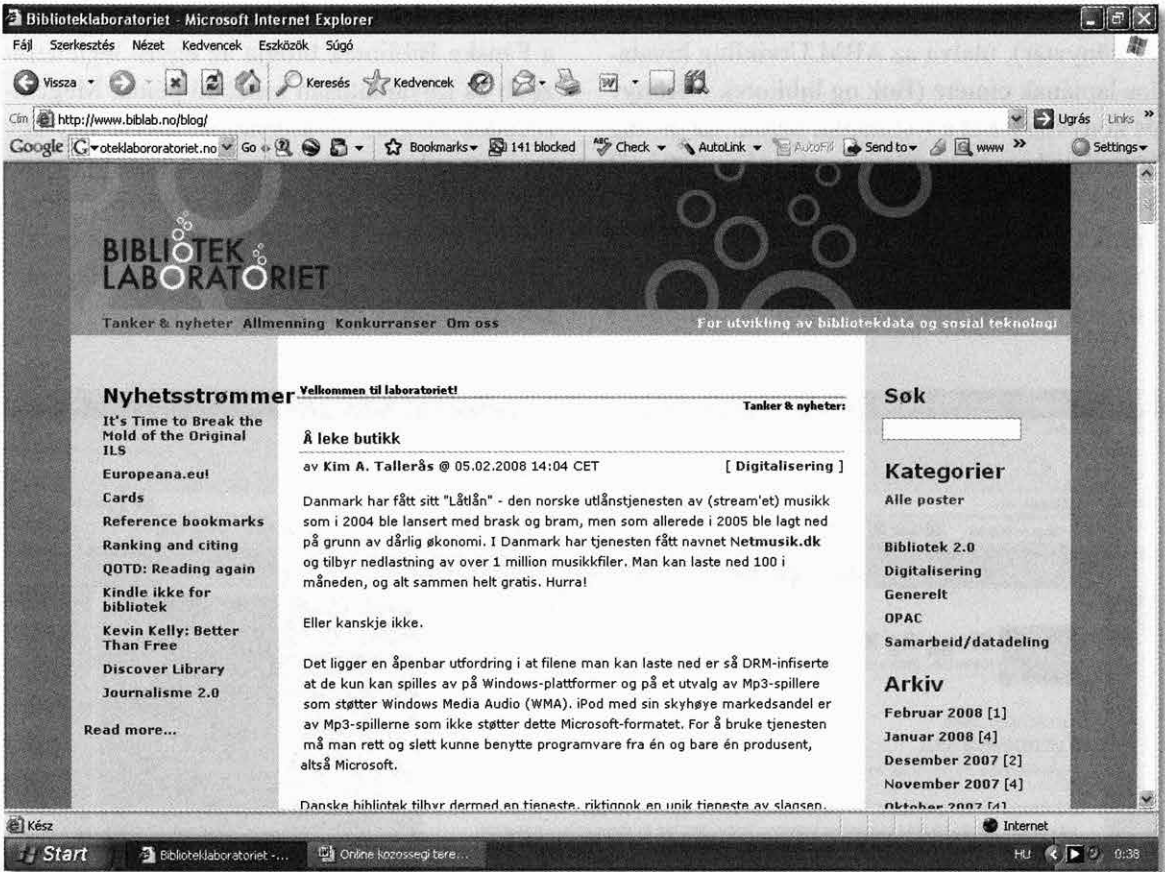
Biblioteklaboriet

(<http://www.biblioteklaboriet.no>)

A Biblioteklaboriet (Könyvtár-laboratórium) az ABM Utvikling (Könyvtári Múzeumi és Levéltári Hatóság) és az Oslói Főiskola közös projektje. Az oldal célja, hogy a könyvtár

2.0-ás fejlesztésekhez egy független műhelyet biztosítson.¹⁶ A következő szolgáltatások érhetőek el az oldalon keresztül:

- *Gondolatok és hírek*. A könyvtár 2.0 iránt érdeklődő könyvtárosok számára készült blog. Ez lényegében a portál nyitóoldala, ahol a legfrissebb híreket közvetítik az érdeklődők számára.
- „*Közlegelő*” – a Biblioteklaboriet wiki oldala. A következő négy aloldalból áll: 1. Hogyan? (gyakorlati megoldások, megfontolandó tippek. Pl. leírás arról, hogy mit vegyünk figyelembe, amikor CMS-t (Content Management System = Tartalomkezelő Rendszert) választunk); 2. Mit? (Könyvtár-technológiai terminológia, pl. MARC, OPAC, FRBR, folkszonómia, PHP, RSS, Dublin Core); 3. Szolgáltatások (a klaszszikus web 2.0-s szolgáltatások leírása, pl. CiteULike, Facebook, YouTube, Wikipedia); 4. Emberek és szervezetek (a norvég könyvtár 2.0 mozgalomban résztvevő szakmabeliek és azon szervezetek, amelyek valamilyen módon szerepet játszanak a könyvtár 2.0 norvégiai elterjesztésében, pl. ABM Utvikling, a Norvég Digitális Könyvtár). A portál készítői nem azt tűzték ki célul, hogy egy teljes könyvtári szakterületet lefedő virtuális enciklopédiát hozzanak létre, sőt tudatosan vállalták, hogy csak a könyvtár 2.0 szempontjából releváns információkat közvetítik a wiki oldalon.
- *Könyvtár* – a LibraryThing oldalon létrehozott gyűjtemény, amelyen keresztül a projektben résztvevők könyveket ajánlanak az érdeklődőknek. A virtuális gyűjteményben könyvtár 2.0-ról, szemantikus webről, tématerképekről és könyvtári szempontból hasznosnak ítélt új technológiákról szóló olvasnivalók vannak.

4. ábra

A Biblioteklaboratoriet nyitóoldala

A *Biblioteklaboratoriet* nagyon jó kiindulási pontként szolgál a könyvtár 2.0 iránt érdeklődőknek, bár a projektben résztvevőknek nem sikerült igazán széles szakmai köröket elérni. Egy 2.0-ás szolgáltatásnak az erejét a széles szakmai nyilvánosság szakértelme adhatná. Ezzel szemben jelenleg inkább a technológia iránt fokozottan érdeklődő könyvtáros fiatalok műhelye csupán az oldal.

A Biblioteklaboratoriet szerkesztői számára a legnagyobb kihívást az jelentette, hogy nem volt kellő mennyiségű tartalom az oldalon. Részbeni megoldást a témával kapcsolatos konferenciák és pályázatok jelentették, amelyekkel sikerült újabb és újabb szakmabelieket bevonni a közös munkába. 2007. november 12–13-án Bergenben kétnapos workshopot tartottak, amelyet követő-

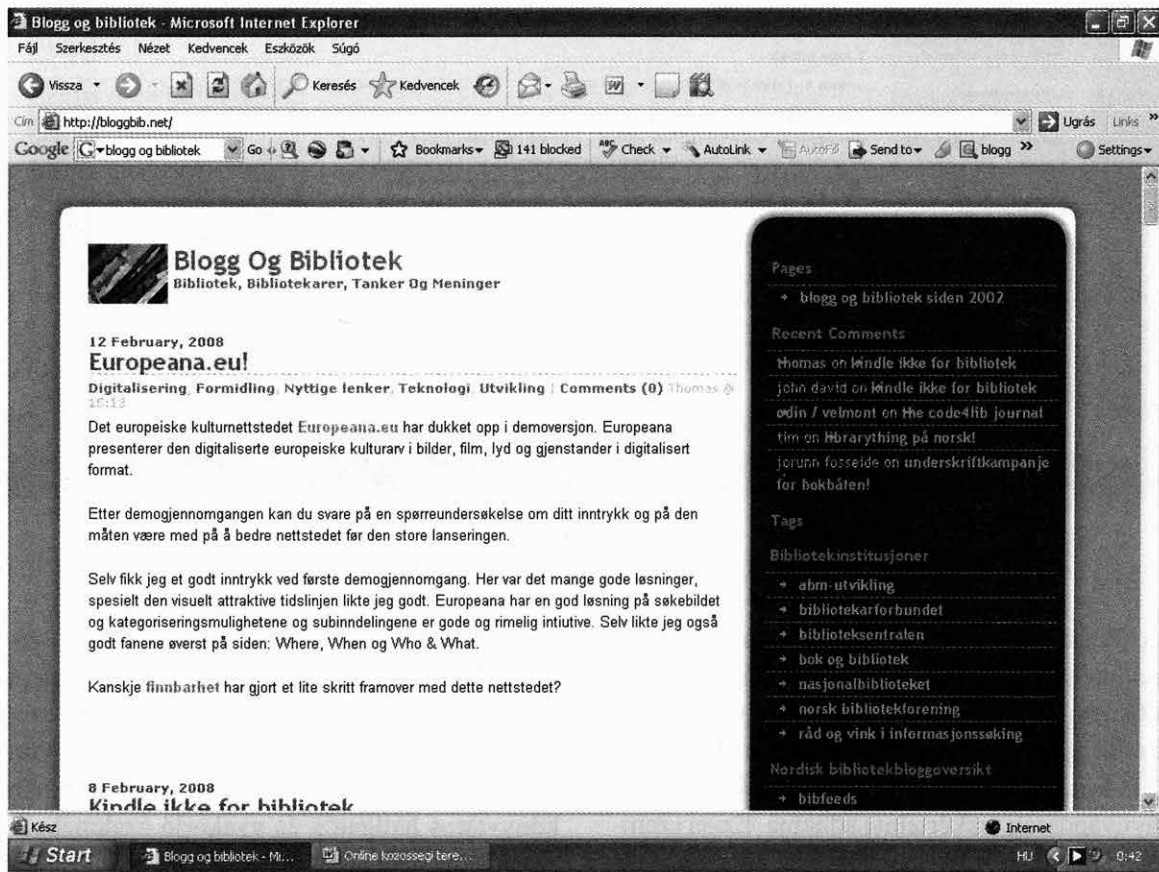
en nagyon sok új szócikk jelent meg a „közlegelőn”. 2007 októberében mash-up pályázatokat hirdettek 12.500 norvég korona (kb. 400 ezer forint) összdíjazással, amelyet 3 pályázó között osztottak szét. A magas összeg nyomán újabb könyvtáros hallgatók és gyakorló szakmabeliek érdeklődését sikerült felkelteni, akik értékes ötletekkel gazdagították a Biblioteklaboratoriet portált.

Néhány könyvtári blog

Már említettük a Biblioteksvar blogját a Deichman könyvtár 2.0-ás szolgáltatásai között, most felsorolok néhány további könyvtári szempontból jelentős webnaplót. 2001-től írják a norvég könyvtári blogolás történetét,

amikor is elindult a Blogg og bibliotek (Blogg és könyvtár), utalva az ABM Utvikling hivatalos lapjának címére (Bok og bibliotek = Könyv és könyvtár). Ezt a webnaplót három, az ország különböző pontjain élő könyvtáros írta. 2004-től vált a blogolás a norvég könyvtárakban az olvasókkal, partnerekkel való kommunikáció elfogadott formájává. Többségében ezek könyvtárosok személyes blogjai voltak, de egyre

több hivatalos webnapló is indult. Ezek közül a Fauske Bibliotek blogja az egyik legjellemzőbb és folyamatosan működő példa. Megemlítendő még az olvasónaplók, illetve egy-egy projekthez kapcsolódó blog. Érdekesség ugyanakkor, hogy míg a kisebb intézmények, települési könyvtárak szívesen blogolnak, az ország nagykönyvtárai, egyetemi, nemzeti, nagyobb szakkönyvtárak nem teszik.¹⁷

5. ábra

Az egyik legrégebbi norvég könyvtári blog a „Blogg Og Bibliotek”

A norvég blogoló kollégák szerint legnagyobb kihívást még mindig a funkciók tisztázatlansága jelenti. Nem kérdéses, hogy ez a kommunikációnak egy igen hatékony módja. Ugyanakkor a blog és a könyvtár hivatalos honlapjának a vi-

szonyát célszerű lenne végre tisztázni. Milyen funkciókat tölts be a könyvtár külső kommunikációjában az intézményi blog? Amennyiben csak információk párhuzamos publikálására szolgál, úgy nem sok haszna van, sőt el is

bizonytalaníthatja az olvasót.

Elsősorban azoknak lehet terhes egy blog léte, akik a világhálót tájékozódásra használják, és nem szabadidejük agyonütésére. Ők nem szeretik az irreleváns információhalmazból kiszemezgetni a számukra értékeset, nem érdekli őket a könyvtárak mindennapjai, csak a nyitva tartásra, az online katalógusra vagy a tájékoztató osztály telefonszámára kíváncsiak. Nem biztos, hogy érthető a számukra, miért van szükség két helyen is publikálni a világhálón például a könyvtár ünnepi nyitvatartását. Sőt, az irreleváns információkkal tüzdelt személyes hangú beszámolók rendezvényekről vagy a könyvtár mindennapjairól gyakran kifejezetten bosszanthatja is őket, és rombolhatja a könyvtár imázsát.

Az általam megkérdezett norvég könyvtárosok szerint a könyvtári webnaplók legfőbb problémáját a blog-műfaj és az intézményi jelleg összeférhetetlensége jelenti. Az intézményi blogolás paradoxona, hogy míg a műfaj legfőbb sajátossága a személyes hang, egy intézményi álláspont nem lehet soha személyes. Kétségtávol vannak azonban felhasználók, akiknek arra van szükségük, hogy a könyvtár ne intézményként, hanem embereken keresztül, közvetlenül kommunikáljon velük. Ezeket az olvasókat sem kellene elveszíteni.

A Deichman Digitális munkaállomásai (<http://verksted.deichman.no/>)

Az oslói közkönyvtár központi épületében működő digitális munkaállomások projekt nem tekinthető könyvtár 2.0 szolgáltatásnak, azonban a szemlélet, amely a háttérben meghúzódik, hűen reprezentálja az ún. 2.0-s gondolkodást, így érintőlegesen érdemes szólni erről is. A központi könyvtár földszintjén egy nagyon jól felszerelt gépparkot azért tartanak fenn és bocsátanak a használók rendelkezésére, hogy ők maguk hozzanak létre tartalmakat, legyenek saját projektjeik, alakítsanak alkotó közössége-

ket. Amikor valaki használni szeretné ezeket a munkaállomásokat, akkor meg kell győznie a könyvtárosokat, hogy a projektje, amit meg kíván valósítani, az a könyvtárlátogató, illetve a könyvtárat fenntartó közösség érdekét szolgálja. Például a nagypapa oslói városképeket tartalmazó képeslapgyűjteményének digitalizálása olyan projekt, amelyből valamennyi könyvtárlátogató profitálhat, de az unokatestvér esküvői videójának összevágása már nem. A könyvtárosok jogában áll elutasítani kéréseket a közösség érdekében, hogy csak a legértékesebb vállalkozók munkáit támogassák. Nem kell feltétlenül annyira direkt kapcsolatnak lenni a közösség és az alkotás között, mint a fenti példában. A színvonalas művészet, a tehetség éppen elég érv arra, hogy érték születik a közösség által fenntartott munkaállomásokon.

A projekt honlapján részletes leírás található arról, hogy milyen eszközök érhetők el a szolgáltatás keretében. Amikor a könyvtárosok és a használó megismerik egymást, és bizalmas viszony alakul ki, akkor az eszközöket ki is lehet kölcsönözni, és nyitvatartási időn túl is lehet használni. Egy példa az alkotó közösségekre három felhasználó: Tor Halvar, Eirik és Daniel triója, akik filmeket készítenek. Ők nem tudták volna kibontakoztatni tehetségüket a Deichman könyvtár digitális munkaállomásain rendelkezésükre bocsátott technikai eszközök nélkül. Saját honlapjukon¹⁸ lehet tájékozódni az alkotásaikról.

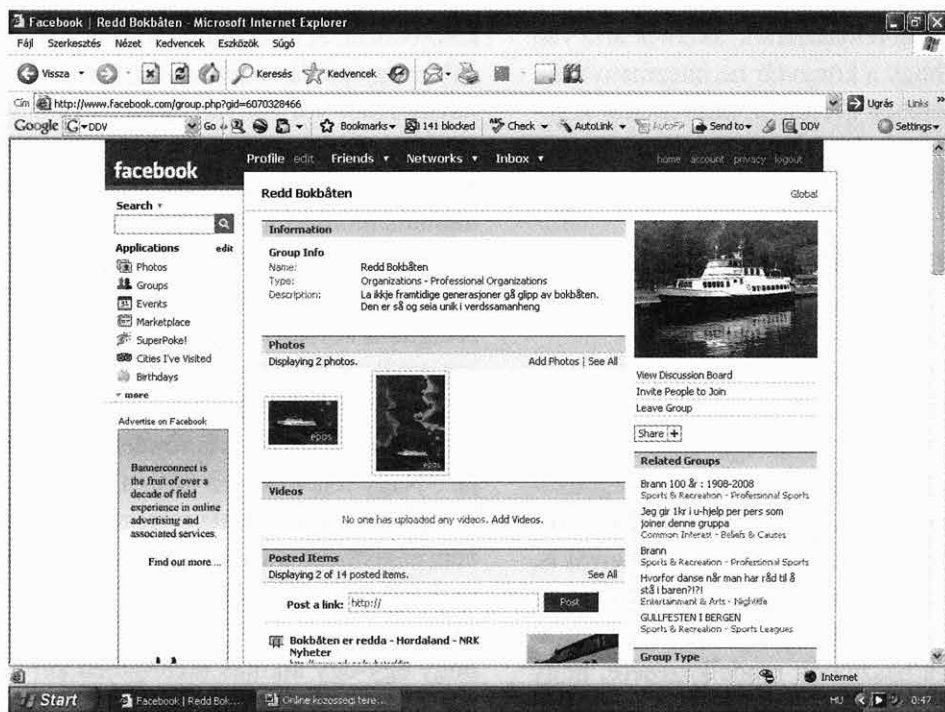
A digitális korban újraértelmezett szociális funkció egyik eleme ez, amikor a könyvtár a digitális szakadék csökkentése érdekében a drága technikai eszközöket is rendelkezésre bocsátja.¹⁹ Nagy lehetőség ez azon alkotóknak, akiknél a tehetség kibontakoztatásának gátja, hogy nem engedhetik meg maguknak a legmodernebb eszközök megvásárlását. Nagy felelősség van a könyvtárosok vállán, akiknek dönteniük kell, hogy egy-egy alkotás mennyiben képvisel értéket, illetve tekinthető hasznosnak a közösség szempontjából.

Könyvtárak, könyvtárosok online közösségi oldalakon

Kifejezetten norvég közösségi oldal, mint hazánkban az „iwiv”, nem létezik, illetve próbálkozások voltak, amelyek szinte alig lettek ismeretek a használók körében. A legnépszerűbb ilyen oldal az amerikai eredetű Facebook²⁰, amely 2007 első hónapjaiban robbant be a köztudatba Norvégiában. Akkor azonban olyan hirtelenséggel, hogy a napilapok „Facebook láz” cím alatt foglalkoztak a jelenséggel.²¹ Tény, hogy öt hónap alatt meghuszonhatszorosodott az oldal norvég használóinak száma. Azóta csaknem minden norvég fiatalnak van saját oldala. A Facebookon a norvég könyvtárak nagyon élénk társadalmi életet élnek. Itt – az iwiv-hez hasonlóan – lehetőség van csoportok létrehozására. Például kifejezetten szakmai közösség a „Könyvtárosok” (Bibliotekerer) csoportja. Fialat könyvtárosokat, könyvtárosshallgatókat és a könyv-

tárossal szimpatizálókat tömörít a (szabad fordításban) „Könyvtárosok, majdnem könyvtárosok és azok, akik szerint a könyvtárosok királyok” (Bibliotekarene, semibibliotekarene og de som synes at bibliotekerer er kule) elnevezésű csoport.

Az internetes összefogások erejét példázza egy bergeni csoport, amely 2007 őszén alakult egy kifejezetten nemes célra. A Hordaland megyei könyvtár által fenntartott könyvtárhajónak juttatott anyagi támogatást kívánta az önkormányzat megvonni a könyvtártól. A „Mentsd meg a könyvtárhajót!” (Redd Bokbåten) csoport a facebook felületén szervezte meg az aláírásgyűjtéseket a könyvtárhajóért, itt tájékoztatták egymást a megjelent riportokról, híradásokról, itt gyűjtötték az érveket a könyvtárhajó megmentéséért. Az akció sikeres volt, a használók, a könyvtárosok és a kezdeményezéssel szimpatizálók elérték, hogy a megyei önkormányzat költségvetésébe újra bekerült a könyvtárhajó fenntartása.

6. ábra

A „Mentsd meg a könyvtárhajót!” elnevezésű csoport a facebook közösségi portálon

Következtetések, tapasztalatok

A web 2.0 terminus keletkezése után már több mint három, a könyvtár 2.0 után több mint két év telt el. Az egyre növekvő időbeli távolság lehetőséget teremt az ebben a szellemben indított, vagy továbbfejlesztett szolgáltatások elfogulatlan értékelésére. A 2.0-ás szolgáltatások terjedésének mozgalmoszerűsége Norvégiában is, de más országokban is erősen gátat vetett a párbeszédnek, a szemléletmódban rejlő előnyök kiaknázásának. A fenti 2.0-ás körképet követően az ösztöndíjas időszak alatt – könyvtár 2.0 témában – megszólaltatott norvég szakemberek tapasztalatait foglalom össze.

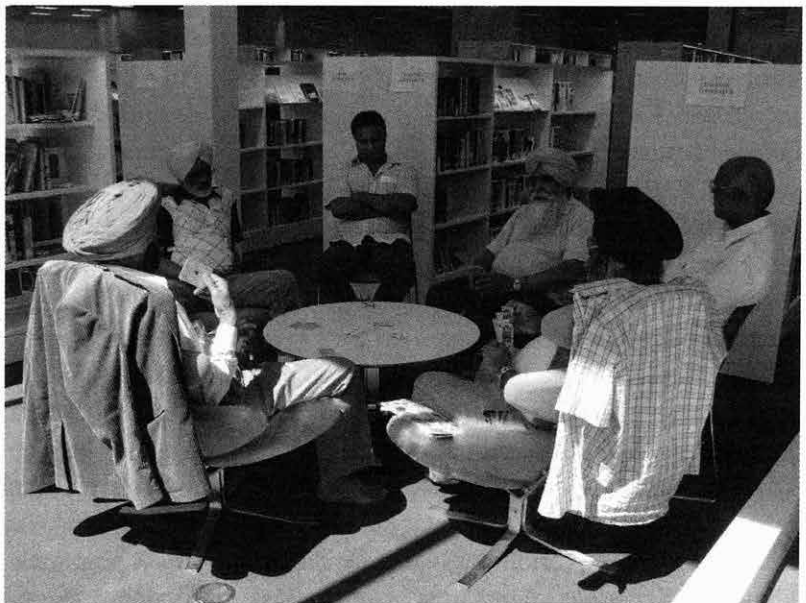
Ami a webkettes gondolkodás legfőbb hozománynak tekinthető, hogy soha nem került ekkora hangsúly a produkcóra. Egy hagyományos könyvtári közegben értelmetlenül csengtek az IFLA szellemi szabadságról szóló kiáltványának azon passzusai, miszerint a könyvtárak támogatják a véleménynyilvánítás szabadságát.²² Egy átlagos használó egy hagyományos könyvtári paradigmában gondolkodva maximum a tájékoztató pultnál mondhatta el a véleményét (miközben a pult másik oldalán a

kisasszony nagyban támogatta a kedves olvasó szabad véleménynyilvánításhoz való jogát). Az új technológia lehetőséget teremt arra, hogy a könyvtár alakításában aktívan részt vegyen, a dokumentumok létrehozásától kezdve azok feldolgozásáig és elérhetővé tételéig. Lehetőséget teremt, amellyel viszont a használó – az esetek döntő többségében – nem kíván élni.

A norvégiai könyvtár 2.0-ás szolgáltatások egyik legégetőbb problémája, hogy nem sikerül tömegeket megszólítani. A könyvtár hiába blogol, a használók nem olvassák, de legalábbis nem kommentálják, nem véleményezik az írásokat. Mindezidáig nem sikerült megszerezni azt, ami a 2.0-ás szolgáltatások legfőbb ígérete volt: a használók tudását, véleményét, részvételét. Norvégiában a közkönyvtár fizikai valójában a találkozás, a véleménycsere, a társadalmi párbeszéd színtere lett. Nem véletlenül itt született az „alacsony intenzitású találkozóhely”-ekről szóló koncepció (low-intensive meeting-place), amely szerint a könyvtár olyan agóra, ahol nemcsak egy-egy téma iránt érdeklődők (bélyeggyűjtők, sziklamászók) vagy hasonló élethelyzetben lévők (kismamák, nyugdíjasok, valamilyen szenvedélybetegséggel küzdők stb.) találkoznak, hanem valóban a társadalom egésze.²³

Norvégiában a könyvtáraknak online környezetben nem sikerült az, ami fizikai térben igen: a könyvtárat a legkedveltebb találkozóhelyé tenni.

(Forrás: Flickr)

Online térként ezt a funkciót a könyvtár – egyelőre – nem tudta felvállalni, megszerezni, pedig a webkettes technológia nyomán megvolt az elvi lehetőség. A könyvtárak elkéstek, vagy eleve vert helyzetből indultak? A válaszádra nem vállalkozhatunk, viszont arra igen, hogy találjunk néhány szempontot arra, hogy miben írható le a könyvtár hátránya a web 2.0 paradigmarendszerében.

Az első hátrány, hogy a web 2.0-ás szolgáltatásoknak a tömegek, a nagyszámú és intenzív részvétel adnak értelmet. Hétköznapi nyelven fogalmazva van néhány szolgáltatás, ami mindent visz. A közösségi oldalak csak akkor érdekesek, ha vannak ott mások is, akikkel együtt lehetünk. Egy átlagos embernek nincs értelme több közösségi portálon is profilt fenntartani, ha van egy, ahol minden barátját megtalálhatja. Mindenki oda szeretné feltölteni a videóit, ahol a többiek is megfordulnak, hogy legyen, aki megnézi. Ki kezd bele egy új online enciklopédiába, bármely szakterületen, amely versenytársa lehetne a Wikipédiának, amikor az soha nem látott tömegek tudását reprezentálja? A második generációs web farkastörvényei nyomán így választódnak ki az oldalak, és veszítik értelmüket a többiek. Egy könyvtárnak online közösségi teret építve a globális piacon kell labdába rúgni, fizikai valóságában pedig csak a közvetlen környezetében fellelhető versenytársaival kell mérgőznie. Ez lehet az egyik oka annak, a jelen cikkben bemutatott könyvtár 2.0-ás szolgáltatások nem fogják meghatározni, vagy érdemben befolyásolni a jövőben sem a könyvtár szolgáltatási paradigmáját. Amit most könyvtár 2.0-ának hívunk, az nem lehet más, mint a könyvtárak kiegészítő szolgáltatásai.

A nagy elemszám és a hatékonyság között előfordul, hogy éppen fordított arányosság van. Web 2.0-ás szolgáltatásoknak tekintik rendszerint a valós idejű kommunikációt lehetővé tevő rendszereket, így az erre alapuló könyvtári tájékoztatást is. A Biblioteksvar, a Deichman könyvtár „Kérdezd a könyvtárost” szolgáltatása

eljutott arra a szintre, hogy kapacitásbővítés nélkül lehetetlen biztosítani a fenntarthatóságát. A kapacitást pedig nem lehet közpénzből a végtelenségig bővíteni. Mindezt továbbgondolva felmerül, hogy az azonnali üzenetküldésre alapuló tájékoztatás mennyiben maradhat közjő a jövőben is. Megoldatlan probléma, amelyet a szolgáltatást működtető könyvtárosok úgy próbálnak ideig-óráig áthidalni, hogy kevésbé reklámozzák a lehetőséget olvasóik felé...

A blogok kapcsán már szóltunk az intézményi és a személyes jelleg közötti feszültségről, amely más szolgáltatások kapcsán is felmerül, egyelőre kérdésként. Van-e létjogosultsága a könyvtárnak személyek számára létrehozott közösségi portálokon? A könyvtár ajánlhat-e oldalakat, szövegeket linkmegosztó portálokon (például a CiteULike-on) felhasználóként; egy-egy személy, vagy az intézmény véleménye lesz, amely ott megjelenik? Egy független intézmény, mint a könyvtár, megengedheti-e magának, hogy véleményt fogalmazzon meg bármilyen kérdéssel kapcsolatosan?

Végül a személyi feltételekről is szóljunk pár szót. A Biblioteklaboriet munkatársainak véleménye szerint Norvégiában a könyvtárosok szakértelme, informatikai ismeretei túlságosan szerények ahhoz, hogy igazán korszerű online szolgáltatásokat tervezzenek helyi szinten. Ennek következménye (és részben oka) a centralizáció. A norvég digitális könyvtár projekt központi szolgáltatásokat tervez, amelyek csak elvtve támaszkodnak a helyi intézmények munkájára. Például a Biblioteksvarban valamennyi nagyobb vidéki és fővárosi könyvtár részt vesz, de a Reaktort kifejezetten a Deichman könyvtár működteti, a Biblioteklaboriet leginkább az Oslói Főiskolához köthető. Ebben a rendszerben nagyon nehéz megtalálni a kisebb könyvtárak helyét. Még nem várható el, hogy egy kisvárosi könyvtár munkatársai például helytörténettel foglalkozó wikit vagy képmegosztó szolgáltatást hozzanak létre önerőből. A szakértelem általános színvonalának emelése érdekében a

könyvtárosképzésben egyre nagyobb hangsúlyal van jelen a digitális könyvtári tananyag, sőt az Oslói Főiskola kifejezetten digitális könyvtári mesterkurzust indít minden évben.

A web 2.0-ás technológiák könyvtárra alkalmazásában Norvégia a világ élvonalához tartozik. A könyvtár 2.0 fogalomrendszere, az ezen körben értelmezhető projektek a stratégiai döntéshozatal szintjén vannak jelen a norvég könyvtári gondolkodásban. Az évek óta futó projektek során felgyűlt tapasztalatokkal, sikerekkel és kudarccal való szembenézés eredményeként indulhatott el az érzelmektől mentes, érdemi párbeszéd a könyvtár 2.0-ról, amely irányadó lehet más nemzetek számára is.

Irodalom

AUDUNSON, Ragnar: The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places = *Journal of Documentation*, 2005. (61. köt.) 3. sz. 429–441.

BREVIK, Thomas: LibWorld – Norway, Norwegian library blogs = *Infobib*, 2007. április 30. <http://infobib.de/blog/2007/04/30/libworld-norway/>

CHED, Ken – Miller, Paul: Do libraries matter? The rise of library 2.0. Talis. White paper http://www.talis.com/applications/downloads/white_papers/DoLibrariesMatter.pdf

CHOWDHURY, Gobinda – POULTER, Alan – MCMENEMY, David: Public Library 2.0: Towards a new mission for public libraries as a “network of community knowledge” = *Online Information Review*, 2006. (30. köt.) 4. sz. 454–460. p.

ETCHES-JOHNSON, Amanda: Special Library 2.0 the highs, the lows and everything in between, 2006. nov. 23. <http://www.blogwithoutalibrary.net/talk/SLATor06/2point0.pdf>

HABIB, Michael: Academic Library 2.0 Concept Models <http://mchabib.blogspot.com/2006/08/academic-library-20-concept-models.html>

HARRIS, Christopher: School Library 2.0 Say good-bye to your mother’s school library = *School Library Journal*, 2006. jan. 5. <http://www.schoollibraryjournal.com/article/CA6330755.html>

JENSEN, Christine: Facebook-feber = *Aftenposten*, 2007. április 26. <http://forbruker.no/digital/nyheter/data/article1756049.ece>

JOKITALO, Päivi: A public library up-to-date = *Scandinavian Public Library Quarterly*, 2007. (40. köt.) 4. sz. http://www.splq.info/issues/vol40_4/11.htm

KARLSEN, Signy Irene: The Public Library: a New Version = *Scandinavian Public Library Quarterly*, 2006. (39. köt.) 3. sz. http://www.splq.info/issues/vol39_3/02.htm

A könyvtárak és a szellemi szabadság, az IFLA/FAIFE kiáltványa, 1999. március 25. http://www.ifla.org/faife/policy/iflastat/iflastat_hu.htm

LÁDI László: Könyvtár 2.0 = *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2008. (17. évf.) 2. sz. 16–29. p.

Library Reform 2014. Oslo, ABM Utvikling, 2006. http://www.abm-utvikling.no/publications/abm-publications/30_eng_web.pdf

NYBRÅTEN, Frank Robert – ARNTZEN, Jonas Svartberg: Participation and Interaction / *Scandinavian Public Library Quarterly*, 2007. (40. köt.) 1. sz. http://www.splq.info/issues/vol40_1/06.htm

TÓTH Máté: A könyvtáros szakma szerepváltása a digitális korban. *Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben = Tudományos és műszaki tájékoztatás*, 2004. (51. köt.) 1. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3486&issue_id=447

Jegyzetek

1. LÁDI László: Könyvtár 2.0. = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2008. (17. évf.) 2. sz. 16–29. p.
2. CHED, Ken – MILLER, Paul: Do libraries matter? The rise of library 2.0. Talis. White paper http://www.talis.com/applications/downloads/white_papers/DoLibrariesMatter.pdf
3. CHED – MILLER, i. m. 9–11. p.
4. CHOWDHURY, Gobinda – POULTER, Alan – MCMENEMY, David: Public Library 2.0: Towards a new mission for public libraries as a “network of community knowledge”. = *Online Information Review*, 2006. (30. köt.) 4. sz. 454–460. p.

5. HARRIS, Christopher: School Library 2.0 Say good-bye to your mother's school library = School Library Journal, 2006. jan. 5. <http://www.schoollibraryjournal.com/article/CA6330755.html>
6. ETCHES-JOHNSON, Amanda: Special Library 2.0 the highs, the lows and everything in between, 2006. nov. 23. <http://www.blogwithoutalibrary.net/talk/SLATor06/2point0.pdf>
7. HABIB, Michael: Academic Library 2.0 Concept Models <http://mchabib.blogspot.com/2006/08/academic-library-20-concept-models.html>
8. A 2.0-s könyvtáros esküje. = FIKSZ K2 Webzine, 2006. nov. 15. <http://fiksz.klog.hu/?p=31>
9. www.abm-utvikling.no/nibliotek/norsk-digitalt-bibliotek/
10. Library Reform 2014. Oslo, ABM Utvikling, 2006. http://www.abm-utvikling.no/publications/abm-publications/30_eng_web.pdf
11. Norwegian Open Research Archives <http://www.ub.uio.no/nora>
12. Felles Lånekortet <http://lanekortet.no>
13. Lesehulen <http://lesehulen.no>
14. NYBRÅTEN, Frank Robert – ARNTZEN, Jonas Svartberg: Participation and interaction. = Scandinavian Public Library Quarterly, 2007. 40. köt. 1. sz. http://www.splq.info/issues/vol40_1/06htm
15. KARLSEN, Signy Irene: The Public Library: a New Version = Scandinavian Public Library Quarterly, 2006. (39. köt.) 3. sz. http://www.splq.info/issues/vol39_3/02.htm
16. JOKITALO, Päivi: A public library up-to-date = Scandinavian Public Library Quarterly, 2007. (40. köt.) 4. sz. http://www.splq.info/issues/vol40_4/11.htm
17. BREVIK, Thomas: LibWorld – Norway, Norwegian library blogs. = Infobib, 2007. április 30. <http://infobib.de/blog/2007/04/30/libworld-norway/>
18. <http://www.thed.no/>
19. TÓTH Máté: A könyvtáros szakma szerepváltása a digitális korban. Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben. = Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2004. (51. köt.) 1. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3486&issue_id=447
20. <http://facebook.com/>
21. JENSEN, Christine: Facebook-feber. = Aftenposten, 2007. április 26. <http://forbruker.no/digital/nyheter/data/article1756049.ece>
22. A könyvtárak és a szellemi szabadság, az IFLA/FAIFE kiáltványa, 1999. március 25. http://www.ifla.org/faife/policy/iflastat/iflastat_hu.htm
23. AUDUNSON, Ragnar: The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context. The necessity of low-intensive meeting-places. = Journal of Documentation, 2005. (61. köt.) 3. sz. 429–441. p.

Az ALA éves konferenciája 2008. június 27-én kezdődik a kaliforniai Annaheimben. A tavalyi konferencián 21 500 résztvevő és 7000 kiállító volt jelen és a hat nap alatt több száz előadás, kerekasztal-beszélgetés és egyéb program várta a látogatókat. A konferencia egyik kísérő eseménye a szervezet új webkeresőjének elindítása. Az új keresőről Király Péter számolt be a Katalistón (2008. jún. 26.) A kereső és az ALA elérhető a következő címen: <http://staging.ala.org/home.cfm>

Kínai könyvtárügyi körkép: élni vagy olvasni?

SONNEVEND Péter

„Minden alacsonyabb szintű, mint az olvasás.”
(Kínai közmondás)

Általános ismeretek

Kína a világ legnépesebb országa: a ma élő 6,5 milliárdból *minden ötödik ember* kínai. A hivatalos nevén Kínai Népköztársaság *lakossága közel 1,3 milliárdra* tehető (emellett igen sok kínai él Délkelet-Ázsiában és Amerikában). Ennél is többen lennének, ha a 70-es évek elején nem vezetnek be szigorú korlátozást, kormányzati tiltást (akkor egy nőnek átlag 5 gyereke volt, ma 1,5). 2006-ban közel 16 millió születést és 9 millió halált regisztráltak, tehát a mérsékelt növekedés folytatódik. Kína területe kontinens méretű: *9,6 millió km²*, amellyel harmadik a világon (Oroszország és Kanada után).

A *kínai civilizáció* a legrégebbi a világon, az írásbeliség is a leghosszabb, *négyezer* éves fejlődésre tekint vissza (az egyiptomi hieroglifák háromezer évig szolgáltak). A logogram típusú írás tömör kifejezést eredményez: az ENSZ hat nyelvre (angol, arab, francia stb.) fordítja minden dokumentumát, közülük az egyetlen nem

alfabetikus, a kínai eredményezi a *legrövidebb* lejegyzést. Érdekes jelenség, hogy a kínai írással kapcsolatos diszlexia az agy más területeihez, kapcsolódik, mint a más típusú írásoknál.

Az első központosított birodalom i.e. 221-ben – Hannibál háborúja idején – jött létre (*Csin-dinasztia*): ekkor épült ki a Nagy Fal (6400 km), ugyanakkor az első császár pusztította el az összes korábbi írásos művet. *Luis Borges* ír le fontos gondolatokat a két tett (feltételezett) belső összefüggéséről *A Fal és a könyvek* című nevezetes esszéjében (1950). Szerinte *Si huang-ti* „azért építtette a falat, mert az védte birodalmát; azért égettette el a könyveket, mert az ellenzék azokra hivatkozva dicsőítette” az előző uralkodókat... Más szóval: zárt rendszert akart építeni. Utóbb is előfordult hasonló pusztítás, például Csien-lung (Qianlong) császár (Qing dinasztia, uralkodott 1735–1796 között) – ő tolta ki a legtávolabbra Kína határait – az összes *mandzsuelenes* művet tüzre vetette. Ám az ő idejében bontakozott ki az ellenkező folyamat is, ami-

kor a *Si Ku Quan Shu* (Siku Quanshu = A négy tárház összes könyve) negyedfélezer könyvét összesen mintegy 4 millió oldal terjedelemben nyomtatták ki.

Kína a porcelán, puszkapor, a selyem, a papír, a könyvnyomtatás, az iránytű – és még sok-sok más felfedezés – hazája. A 18. században – egyes számítások szerint – még Kína állította elő a világ GDP-jének ötödét. A következő két évszázad azonban – az egymást követő harcok, háborúk, forradalmak, (fél)gyarmati elnyomás, pusztítások, majd a *maoizmus* uralma (1949–1976) miatt – az elmaradottság felé taszította.

Mao Ce-tung, a „Nagy Kormányos” 1976-ban bekövetkezett halála hozta el a kibontakozás lehetőségét, amely *Teng Hsziao-ping* nevéhez és politikai reformeszméihez fűződik. Pragmatikus mondása: *mindegy, fehér vagy fekete a macska, csak fogja meg az egeret...* Az elmúlt 30 évben Kína gazdasági, tudományos és kulturális fejlődése szinte egyedülálló. GDP-je egyes számítások szerint *tizenkétszeresére* nőtt. Az országban formailag többpártrendszer van, ám minden hatalom a *Kínai Kommunista Párt* (KKP, 73 millió párttag) kezében összpontosul (miközben „konzultál” a partner pártokkal). Ennek számos következménye van, egyebek mellett az emberi jogok terén.

2008 augusztusában Peking ad helyet a nyári *olimpiának*, 2010-ben pedig Sanghajban lesz a legújabb *világkiállítás*. Április végén felavatták a világ legnagyobb hídját, mely 36 kilométer hosszú. Döntöttek a *Peking – Sanghaj* gyorsvasút megépítéséről (1300 km, 31 milliárd dollár költség). A szélsőségekre jellemző, hogy közben a kínai rendőrség razzijára 2008 áprilisában száz gyermekkrabszolgát szabadított ki az egyik távoli tartományban.

Kína *államszerkezete*: 22 tartomány (23-iknak tekintik *Tajvant*), továbbá 5 autonóm (nemzeti-ségi) terület és négy központi igazgatású egység (ez a négy nagyváros), végül a nemrég csatlakozott *Hongkong és Makaó* mint „különleges” igazgatást élvező terület. A két tucat nagyváros

szerepe egészen kiemelkedő. (Alábbi jegyzeteink Hong-Kongot és Tajvant – különleges vonásaik miatt – nem tárgyalják.)

Gazdaság, társadalom

A kínai népesség *nagyobbik hányada* (közel kétharmada) még falun él, és a mezőgazdaságban tevékenykedik, amelynek az ország GDP-jéhez való hozzájárulása folyamatosan csökken (2006-ban 12%, miközben az iparé 50%, a szolgáltatásoké pedig közel 40%). 2008-ban a három fő ágazat várható növekedése: 3, 12, illetve 11%, vagyis még mindig az ipar a növekedés motorja. Az egy főre jutó GDP dollárban kétezerre tehető, vásárlóerő szerint számolva ennek duplája mondható (ez a fejlett világnak tizede-huszada). A munkaerő jelentős hányada ma már a *magánszektorban* dolgozik.

A népesség döntő többsége kínai (han), az 56 nemzetiség összesen 8,4%-ot tesz ki (ez is 100 millió ember).

A 7–800 milliós falusi népesség körében az egy főre jutó nettó éves jövedelem alig 3600 jüan (7 jüan = egy dollár, tehát a falusi lakosság körében az egy főre jutó átlagos jövedelem napi 1,5 dollár), ugyanez a szám a városi lakosság esetében bő háromszoros. Falun komoly gond a munkanélküliség, a város pedig minden gyors fejlődése (évi 10 millió új munkahely) mellett sem tudja kellő iramban fokozni a munkaerő iránti igényt. Kína fejlett régiói keleten, az óceán félkörívében helyezkednek el, míg a kevésbé fejlett, vagy épp súlyosan elmaradottak az ország belsejében, főként nyugaton és északon találhatók. Az árak viszonylag stabilak: az infláció évi 1–2%-os (ennél komolyabb, 5–8% mutatható ki például az energiahordozók vagy városi ingatlanok esetében). Idén viszont meglódultak az árak, akár 5–6%-os infláció is várható. Ma kb. minden nyolcvanadik emberre jut egy személygépkocsi – ennél jóval nagyobb számban vannak a motoros vagy egyszerű két- és háromkerékű kerékpárok.

Kína a világ harmadik export-hatalma – miköz-

ben ennek értéke meghaladja az importét. Az ország valutakészletei a legnagyobbak a világon, elérik az *1300 milliárd* amerikai dollárt (kellő félelmet gerjesztve nyugati pénzügyi körökben). A kínai *hadsereg* létszáma mintegy 2,5 millió, ez valamivel nagyobb a megfelelő amerikai számnál.

Kína területének igen jelentős része hegyvidék, terméketlen sivatag – vagy legfeljebb legeltetésre alkalmas. Az erdők az összterület ötödét közelítik meg. A szántóföldi gazdálkodásra mindössze 130 millió hektár áll rendelkezésre (ennek háromszorosa a mező és legelő), ám ezt a különféle közlekedési, városfejlesztési és egyéb igények ijesztő mértékben csökkentik. Tehát már ma egy hektárról kell(ene) tíz lakos élelmezését megtermelni, miközben az igények folyamatosan nőnek. Termőterületük a világnak tizede, a lakosság viszont harmada – érthető, hogy fokozódik az élelmiszerek importja.

Oktatás, tudomány

2006 szeptemberében átdolgozott formában látott napvilágot az általános *tankötelezettségről* szóló húszéves törvény. Ez egyebek mellett leszögezi az ingyenesség elvét a kötelező 9 általános osztályban, s előíranyozza a kiegyenlített – minden gyerek számára azonos esélyt biztosító – fejlesztést.

Még mindig igen jelentős gond az *írástudatlanság*. Az 1949-es hatalomátvételkor ennek aránya *80%-os* volt (mint 1917-ben, az orosz forradalom idején, az északi szomszédnál). Hivatalos adatok szerint ma a 15 éves és idősebb népesség körében ennek aránya országosan 10% (105 millió ember), közülük 75 millió nő (a férfiak írástudatlansági aránya 5,8, míg a nők csaknem 15%). Természetesen itt is jelentős regionális különbségek tapasztalhatók: a nagyvárosokban ennek aránya 5–6%, falun ennél jóval nagyobb, Tibetben viszont 44%-os.

2002-ben az ország 630 ezer iskolájában összesen *310 millió* gyerek és fiatal tanult 15 millió

pedagógus tevékenységének köszönhetően (a diákok száma 2006-ra 300 millióra csökkent). Ebből a *felsőoktatás* főbb számai: 1500 intézmény – *15 millió* hallgató – közel 1 millió oktató. Megjelentek a felsőoktatásban a magánintézmények, újabban már ezer körüli a számuk, hallgatóik száma pedig egy millióra tehető.

Ennél kifejezőbb adat, hogy a középiskolát elhagyta 2002-ben 26 millió gyerek, közülük úgy minden *tizedik kaphatott* helyet a 3,2 millió gólyát befogadó felsőoktatásban. Ugyanitt ekkor 1,33 millió végzőst számláltak. 25 évvel korábban 860 ezer hallgató volt mindössze (11-szeres növekedés), illetve 210 ezer oktató (háromszoros növekedés). Tehát ott is adnak a hatékonyságra (hány hallgató jut egy oktatóra: ma épp 15). A legutóbbi években *rohamosan növekedett* a felsőoktatási felvétel: friss adatok szerint a *nemzedék 22%-a* nyerhet felvételt, ami már nemzetközi összehasonlításban is komoly teljesítménynek számít (bár ebben jelentős a távoktatás és egyéb megoldások szerepe). A középfokú oktatás a nemzedék felét fogadja be. Évente 20%-kal nő a külföldi hallgatók száma, manapság 500 felsőoktatási intézmény fogadóképes. Éves szinten a doktori hallgatók száma megközelíti a 100 ezret. Sokan ilyen célból tanulnak külföldön.

A kínai egyetemista komoly *tandíjat* fizet: ennek mértéke a *8 ezer jüant* (ezer dollár) is eléri, amiből az következik, hogy a vidéki szegényebb lakosság gyermekei aligha gondolhatnak továbbtanulásra (az összes diák körében arányuk 15% körüli lehet, szemben a lakossági 60%-kal). Újabban 2,4 millió diák vehetett igénybe kedvezményes hitelt (összesen 20 milliárd jüan értékben), vagyis ebből épp kifizethették a tandíjat. (Nagy visszhangot váltott ki egy földműves öngyilkossága, aki attól félt, hogy nem tudja tovább fizetni fia tandíját.)

Az utóbbi két-három évben a végzett *diplomások álláslehetőségei* drámaian csökkentek (egyres számok szerint ötödük számíthat végzettségének megfelelő állásra). Mások elhagyják tanult

szakmájukat (így számos jól képzett fiatal informatikus könyvtáros szakember megy el a jóval magasabb jövedelmet ígérő üzleti szférába).

Kína fokozatosan növeli a *tudományos kutatás és fejlesztés* (K+F) ráfordításait – ennek értéke 2002-ben elérte a GDP 1%-át (ez a magyar érték is, az USA-é viszont 2,7%), mostanra pedig 1,4%-ra emelkedett. Az Unesco adatai szerint (Towards knowledge societies, 2005) a kilencvenes évek végén Ázsia részesedése a világ K+F ráfordításaiból már meghaladta az európaiak szintjét (30% fölé emelkedve, míg utóbbi 30 % alá süllyedt). E versenyben még mindig Észak-Amerika vezet kb. 37 %-os részarányával (Latin-Amerika és Afrika elenyésző részt – pár százalékot – mondhat magáénak).

A kutatásfinanszírozás terén – az egyetemeket fenntartó minisztériumok mellett – komoly szerephez jut a *kínai természettudományos alap* (National Natural Science Fund of China, <http://www.nsf.gov.cn>), mely 2006-ban 3,6 milliárd jüan (500 millió USD) költségvetésből gazdálkodott. Az *alapkutatások* támogatása szigorú elbírálás (40 ezer szakértő közreműködése) mellett nyerhető el. Terveik szerint a jelenlegi ötéves (2006–2010) időszakban összesen 20 milliárd jüan támogatással gazdálkodhatnak.

A *Kínai Tudományos Akadémia* keretében több mint száz intézmény működik, ezekben összesen 40 ezer kutató tevékenykedik. A *Kínai Társadalomtudományi Akadémia* szerényebb, itt 32 intézetben háromezer kutató tevékenykedik. A kutatás jelentős része egyetemeken folyik, közülük tucatnyi számít elit tudományos központnak.

A *Thompson Reuters* idei elemzése a *kémiai tudományok* terén születő publikációk hivatkozási adatairól azt mutatja, hogy Kína tudósai a világban a hatodik helyet szerezték meg (élen az USA, Japán, NSZK, Egyesült Királyság, Franciaország) a közel 128 ezer írásra jutó 590 ezer hivatkozással. Az angol alapítású *Science and Development Network* intézet 2007 végi adatai szerint Kína a *természettudományi és műszaki publikációk* terén Japánt és az Egyesült Királysá-

got maga mögé utasítva az USA mögött második lett a 2006-ban regisztrált 172 ezer tudományos közleményével. A *Thomson Scientific* múlt év végén állapotodott meg a Kínai Tudományos Akadémiával, hogy annak természettudományos hivatkozási adatbázisát (*Chinese Science Citation Index*) saját platformján is közzéteszi (ezer tudományos folyóirat 1,3 millió írásával). Mindez egyetlen következtetést sugall: Kína nagy erővel igyekszik bekapcsolódni a nemzetközi tudományos vérkeringésbe.

Könyv- és lapkiadás

A *Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO)* való belépéskor Kína nyitási kötelezettségeket vállalt, így 2006-ban az egyik könyvterjesztési vállalatba és egy nyomdaipari kombinátba kapcsolódhatott be külföldi tőke. Elkezdődött a világban ismert és szokásos nemzetközi *sz szerzői jogi törvények* bevezetése. Önállóan külföldi tulajdonú cégek egyelőre nem jelenthetnek meg a könyv- és lapkiadás piacán, de például a számítógépes lapok kiadói kooperálnak külföldiekkel. A 2006-os frankfurti könyvvásáron 4 ezer kínai könyv kiadási jogát adták el, míg ők 1250 külföldi könyv hazai megjelentetésének jogát vették meg.

Kínában 2004-ben *6,44 milliárd* példányban adtak ki könyveket (és brosúrákat), ami egy lakosra számítva csaknem 5 példányt jelent (hazai adatunk 4 példány). A példányok többsége tankönyv. Szépirodalmi példányszám: 136 millió, vagyis évente átlagosan tíz kínai lakosra jut egy szépirodalmi kiadvány. 2008 áprilisában a *Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál* kiemelt vendége volt Kína. Eddig itthon soha nem látott változatosságban lehetett betekinteni a kínai könyvkiadás termékeibe. Az itt kapott kiadvány (China Book Review, CBR – Trial issue) adatai a kínai könyvkiadásról: 2006. *második negyedében* összesen *csaknem 46 ezer fél* kiadvány látott napvilágot (könyv és brosúra együtt), ami hajszállal elmarad az egy évvel korábbi (46,1 ezer) szint-

tól. A 2006-os év első negyedében mintegy 35 ezer kiadvány látott napvilágot, tehát az első fél-évben összesen 80 ezer. Az éves választék eléri a 200 ezret (ennek nagyobbik fele új kiadvány). Az nyilvánvaló, hogy Kína könyvkiadásban is a világ legnagyobbjainak (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, NSZK stb.) sorába tartozik. A tartalmi összetételt néhány adat érzékeltesse: a tankönyvek a teljes választék harmadát közelítik meg, 10% körüli a szépirodalom, 10–12% a műszaki témájú könyvek aránya, viszonylag számottevő arányú (5–10% között mozog) a gazdasági tematika, valamint (együtt) a történelem és földrajz, s igen lecsökkent a marxista-leninista-maoista ideológiai művek kiadása.

A gyermekek érdeklődését mintegy háromezer kínai író igyekszik kielégíteni, gyermekkönyvek kiadásával pedig több tucat kiadó foglalkozik. Az utóbbi évtized lehangosabb sikerét természetesen Kínában is a *Harry Potter* sorozat aratta.

A vidéki szegény családok (mintegy 80–90 millió ember él évi 900 jüanból) gyermekeinek iskoláztatását újabban ingyenes tankönyvekkel segítik.

Az 56 nemzetiség közül 36 rendelkezik saját nyelvű kiadóval, így is az összes nemzetiségű nyelvű könyv mindössze 3000-re tehető egy évben (100 millió emberre). Időszaki kiadványaik száma a 400-as nagyságrendet éri el.

A könyvkiadás ma még erős állami irányítás alatt működik: az országban összesen 573 kiadó működik, ezekhez társul még további 300 AV-kiadó. 2006-ban mintegy 400 kiadó próbálkozott *e-könyvek* kiadásával. Hamarosán várható a magántőke – eleinte nyilván alárendelt szerepű – bekapcsolódása is. A külföldi érdeklődés jele lehet, hogy a Springer kiadásában megjelenő *Publishing Research Quarterly* című folyóirat 2008 tavaszán különszámot bocsát ki a kínai könyvkiadás témájában a pekingi Kínai Tudományos Könyvkiadási Intézettel (Chinese Institute of Publishing Science) együttműködve.

Érdekes módon a nyomdai területet nem ennyire

koncentrált: egyes adatok 180 ezer (!) nyomda működéséről szólnak, ezek közel tizede végez digitális előállítást.

Általában minden tartománynak van egy *könyvkiadói és –terjesztői konszernje*, benne néhány meghatározó nagykiadóval. Ma 55 ilyen konszernről tudhatunk. A CBR bemutat néhányat: közülük emeljük ki a *Shandong* (Sandung) tartomány kiadói és terjesztői szervezetét, mely ebben a formában 2006-ban jött létre (a tartományi kiadó 1951 óta működött). A tartomány kínai viszonylatban az egyik legfejlettebb, a keleti partvidéken – Peking és Sanghaj között – található, s az egy főre jutó GDP elérte a 3 ezer dollárt (vásárlóértéke ennek a duplája). Az egyesüléshez tíz könyv-, továbbá négy lapkiadó, számos könyvesbolt, valamint nyomdák, s végül egy szakképzést biztosító technikum tartoznak. Jelenleg a tartomány kiadói évente mintegy ötezer művet tesznek közzé.

Az utóbbi évtizedben elkezdődött az *e-könyvek* megjelentetése. Számuk ma összegezve eléri 210 ezer címet (ebben egyes hivatásos kiadók mellett komoly szerepet vállalnak a legtekintélyesebb egyetemek kiadói). 2006 júniusában látott napvilágot az első olyan *e-könyv*, amely 90 nappal megelőzi a papírkiadást (előbbi 6 jüanba kerül, utóbbi ennek háromszorosába).

A mennyiségi gyarapodás árnyoldala a nagy remittenda. Újabb adatok 50 milliárd (!) eladatlan példányról szólnak. Ha e számot az utóbbi évtized termésére vetítjük, akkor elmondható, hogy a *kiadványok* zöme feleslegesnek bizonyul. Elérkezett az ideje a minőségi váltásnak, – ezen belül az olvasói igények jobb figyelembe vételének.

Kínában 1978-ban mindössze 930 folyóirat jelent meg (760 millió példányban), számuk 2006-ra megközelítette a tízezres határt (csaknem 3 milliárd példány). A humán és társadalomtudományi folyóiratok ebből szerény – pár száz – nagyságrendet képviselnek. Egyre jelentősebb az ismert nemzetközi kiadókkal (Springer stb.) való kooperáció, különösen a műszaki és termé-

szettudományok, valamint az orvostudomány területén. Ezen felül négyszáz napi- és több ezer képlep lát napvilágot. Kétezer időszak kiadvány már a *világhálón* is olvasható.

Szakértők általában óriási illegális, vagyis *kalóz* könyv-, film- és lemezkiadásról beszélnek: becslések szerint ennek a prosperáló feketegazdaságnak a nagyságrendje és értéke elérheti a legálisét (minthogy kb. ötödét, tizedét kéri a hivatalos árnak, a „piac” étvágya szinte végtelen). Van jócskán politikai *szamizdat* is, mely az érzékeny témákban (Tibet, kommunista párttörténet stb.) látja el az érdeklődőket.

Bár egyelőre „gyermekcipőben”, de elindult a „nyílt hozzáférés” (open access) mozgalom Kínában is. Számos intézmény érzi, hogy ez – nem utolsósorban a mind szorongatóbb piaci árak miatt – a jövőben egyre komolyabb szerephez juthat.

Olvasás, kommunikáció, internet

„Felmérések szerint 1999-től kezdve a kínai lakosság körében az olvasók aránya folyamatosan csökken. 1999-ben a *kínai olvasók aránya 60,4% volt, ám 2005-ben már csupán 48,7%./.../Az internet és a digitális könyvek elterjedése az oka a hagyományos könyvek iránti érdeklődés csökkenésének, tartják egyesek. /.../ Song Xuhua, a Zhejiangi Egyetem kiadójának szerkesztője szerint a csökkenés oka, hogy az emberek pénzszerzésre fordítják energiájuk nagy részét, nem pedig műveltségük növelésére. Egy nemzet szellemi műveltségének színvonala az olvasottságtól függ, és a kínai emberek életében mindennél fontosabb szerepet kell, hogy kapjon az olvasás, – mondja Zhu Yongxin, a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület (= parlament. – S.P.) tagja”. (China Radio International 2007. augusztus 3-i adásából.) Ugyanakkor egy felmérés válaszadóinak 84%-a nyilatkozott a könyvolvasás fontosságáról... A *China View* 2008. február 14-i beszámolója szerint a legújabb *olvasásszo-**

ciológiai vizsgálatok a *hat éve kezdődött csökkenési* folyamat folytatódását állapították meg. Fenti adatok értelmezéséhez tudni kell, hogy a felmérés mindig *nagyvárosi* környezetben (20 ötszázezernél nagyobb lakosságú településen) történt, vagyis országosan ezek az adatok bizonyára *lényegesen alacsonyabbak*. Ha az írástudatlanokat is beszámítják, akkor valószínűleg a kínai lakosság *maximum harmada, esetleg csak ötöde* tekinthető könyvolvasónak. A sajtóolvasás – természetesen – ott is magasabb értéket mutat. Egy felmérés válaszadóinak nagyobbik fele mondta, hogy drágák lettek a könyvek.

Újabb tendenciát jelez, hogy a fiatalok körében az *internet használata magasabb* arányt mutat, mint a könyvolvasásé. (Számos adatot *köszönhetek Major Kornéliának*, az ELTE BTK Kelet-ázsiai Tanszéke könyvtárosának.)

Egy felmérés szerint 100 tekintélyes minisztériumi főhivatalnok közül 87 időhiány (!) miatt nem jut olvasáshoz...

A kínai telefonhálózat az utóbbi évtizedben lendületes fejlődést ért el: 2006-ban már közel 370 millió vezetékes és 460 millió mobiltelefont használtak – az utóbbiak száma és aránya egyre inkább meghatározó. Ugyanekkor 140 millió család fizetett kábeltelvízióért, 13 millió pedig már *digitális* tévéadást élvezhetett. 2005 óta mobiltelefon-készülékre szánt újságok és tévéadások is nézhetőkké váltak.

2008 tavaszán megérkezett a (szakértők által előre jelzett) hír: Kína *internetezőinek létszáma* (221 millió, egy év alatt 61%-os növekedés) először *múlta felül* a Egyesült Államokét (lakossági arány: 16% – ott 70%). Ebből mintegy kétharmad tud otthon internetezni. Jelentős még az *internetkávészó* mint használati hely (egyharmad használja) – ez megelőzi a munkahelyet is (a könyvtár nem jelenik meg lehetőségként)! Leglassabban a munkahelyi terjedés bővül. Az otthoni hozzáférés éves szinten közel ezer jüanba kerül. A legutóbbi időszak figyelemreméltó vonása, hogy növekszik a *falusi* internetezők szá-

ma és aránya is (2007-ben az összes internetező körében arányuk 25%, ám az új internetezők 40%-át tették ki). Tehát a regionális „digitális szakadék” még erőteljes: a lakosság kétharmada (falu) a netezők negyedét teszi ki. Az országos használati arány jelenleg 16% (a világátlag 19%) – míg a fejlett világban 60–70%. Minden bizonynyal folytatódik a gyors terjedés a következő években is, e feltételezést alátámasztja a gazdaság expanziója, de a mobil telefónia is. *Pekingben* már majd minden második lakos él a hálón, míg a legelmaradottabb körzetekben a megfelelő arány 1% körüli. A városi internetezők körében a nők aránya közelít a 45%-hoz, ám falun csak 37%. Az internetezők – szinte kizárólag – *fiatalok*: az összes használó 80%-a 30 év alatti, míg az 50 év feletiekre csak 4% jut. *Iskolázottsági* mutatók is aláhúzzák a digitális szakadék létét: az összes internetező 75%-a érettségizett vagy diplomás, miközben az összes lakosság körében egy hatod az arányuk. A jövedelem is említhető e körben: a havi minimum ezer jüannel rendelkezők adják az összes internetező 60%-át. 2008 elején mintegy 50 millió blogíró jeleznek. A májusi tragikus földrengés megrendítette a cenzúrát is: a *blogírók* – amerikai elemzők szerint – változtatás nélküli kifejezésekkel minősítik a kártyavárként összeomló épületekért felelőseket. Még gyorsabban terjed a *szélessávú* hozzáférés, amiben a korszerű mobil telefonok nem lebecsülendő szerephez jutnak. A rohamos mennyiségi növekedés és térben való terjedés minden jel szerint folytatódik. Kérdések a tartalom terén merülnek fel, ugyanis Kína „előszertettel” *cenzúrázza* a számára nem kívánatosnak ítélt tartalmakat, amint erről számos nyugati forrás (pl. az MIT Technology Review április 24-i száma) beszámol. A múlt és jelen (jövő) összeütközésének látványos példája, hogy neves egyetemek kollégiumai igyekeznek eltüntetni (!) gólyáikat a laptop bevitelétől és használatától (félteve őket a játék-függőségtől). A legfejlettebb körzetekben (Peking, Sanghaj) az internet használata már

a lakosság 50%-ához közelít, míg az elmaradott régiókban meg kell elégedni 5–10% alatti aránnyal. A digitális szakadék 10–12 éve Amerikában is jelentős volt, mára ott szinte eltűnt. Kérdéses Kínában a fejlettebb körzetek megközelítésének szélessége és gyorsasága.

Kína gigantikus üzletei az informatikai ágazatra is érvényesek. Pár éve vették meg az IBM-től a PC-gyártást, s a kínai Lenovo cég újabban a Microsofttal is 1,2 milliárdos üzletet kötött.

Kulturális politika

2006 elején jelent meg az a dokumentum, amely a KKP és az Államtanács közös döntéseként a kulturális terület reformjának elmélyítését célozta. Erre először került sor a modern Kína történetében. Ennek lényegi mondandója, hogy számos kulturális intézmény (könyvkiadók stb.) vállalkozássá alakul át, azzal a céllal, hogy mielőbb *részvénytársaságok* legyenek, amelyek a tőzsdén is bejegyeztetik magukat. 2006 őszén középtávú (ötéves) kulturális fejlesztési program született a 2006–2010-es évekre. Ennek főbb területei: az alapszintű kulturális intézmények fejlesztése, szakemberképzés, kulturális külkapcsolatok, a kultúrához kapcsolódó iparágak fejlesztése. Újabban minden évben nagy figyelmet szentelnek egy-egy nagy ország kultúrájának (pl. kínai-japán kulturális csereév). A magyar (könyv)kultúra is kapott (szerényebb) bemutatkozási lehetőséget 2007-ben.

2006-ban 2300 *múzeum* működött – számuk a tervek szerint rövid időn belül további ezerrel gyarapodhat. A cél az, hogy minden városnak legyen saját múzeuma. Az érvényes döntések szerint a múzeumok 2009-től – kevés kivétellel – ingyenesen lesznek látogathatók (a többiek jelentős kedvezményt adnak majd a gyerekeknek, katonáknak és nyugdíjasoknak). Az évi mintegy 5 ezer időszakos kiállítást 100–150 millió látogató tekinti meg, tehát itt még bőven van javítani való.

Könyvtárügy

A kínai könyvtárügyre két alapvető megállapítás kockáztatható meg. Egyrészt egészében egy *fejlődő ország* szintjén mozog, ugyanakkor – a hatalmas társadalmi különbségekhez hasonlóan – itt is vannak kiemelkedően fejlett „szigetek”, főként a sokmillió nagyvárosokban, tehát az ipar, a külkereskedelem, a felsőoktatás és tudományos kutatás központjaiban. Utóbbiak adatbázis-ellátását, digitális könyvtárait bármely hazai szakmabeli is megirigyelhetné.

A hatalmasra duzzadt felsőoktatás, a mind erőteljesebben támogatott kutatás és fejlesztés, valamint az emberek életszínvonal-igényei alapot adnak a jövő optimistább megítélésére. Azt viszont nem tudjuk még, hogy az „élni és olvasni”, netán ellenkezőleg: *élni vagy olvasni* szindróma fog-e fellépni. (Idehaza – köztudottan – most az utóbbi tendencia erősödik.)

A közkönyvtárak a Kulturális, míg az oktatásügy könyvtárai (iskolaitól egyetemeiig) az Oktatási Minisztérium irányítása alatt működnek. Egyelőre nincs még könyvtáros egyesület, ezt részben pótolja a Kínai Könyvtári Társaság (*Library Society of China*, LSC), mely 1979-ben jött létre, eleinte felülről jövő megbízatás alapján kapott tagsággal (ez négy évre szólt). Újabban már 11 ezer személyi és félezer intézményi tagról tudósítanak.

Kínában jelenleg *nincs könyvtárügyi törvény*, bár ennek szükségességét felismerve a kulturális miniszter vezetésével 2005 őszén előkészítő bizottság kezdte meg működését. Ugyanígy a kötelempéldányok szolgáltatása is csak részlegesen van szabályozva, aminek következtében a teljesség koránt sincs biztosítva (egy nemzeti könyvtári szakértő 70%-osra becsüli a beérkezést).

A kínai kollégák ott voltak 1927-ben Edinburghban az IFLA alapításánál. Az LSC 1981-ben nyert tagságot az IFLÁ-ban. Ma is hatalmas az érdeklődés a nemzetközi szinten való részvétel iránt, például az IFLA világkonferenciáin Kína

a maga száznál több delegátusával az egyik legnépesebb küldöttséget jelenti.

Nemzeti könyvtár

A *Kínai Nemzeti Könyvtár* (KNK) 25 milliós állományával *Ázsia legnagyobb* könyvtára (1984 óta megduplázódott az állomány, mely egyébként 1949-ben még csak 1,4 milliót számlált). Az éves gyarapodás 600–700 ezer egység. A KNK megkapja minden kínai disszertáció egy példányát is, továbbá a mesterszintű szakdolgozatok válogatását is megőrzi. Az intézmény elődje egy 1909-es intézkedés nyomán 1912-ben jött létre – megkapva a forradalom előtti császári könyvtár anyagát – mint a főváros könyvtára (Metropolitan Library of Peking). Mai 19 emeletes épülete a föld alatt további 3 szint raktárral egészül ki. Most fejeződik be az új szárny (80 ezer m²-es !) építkezése: ez 12 milliós raktára mellett a *Nemzeti Digitális Könyvtárnak* fog helyet adni, amely napi nyolcezer látogatót lesz képes fogadni. A 2008-as tavaszi fesztivál kezdetén a KNK megszüntette a beiratkozási díjat. Hasonlóan járt el 24 pekingi nyilvános könyvtár is (addig évi 10 jüan, vagyis 1,3 dollár volt a díj). A KNK-at jelenleg átlagban naponta 12 ezer látogató keresi fel, akik körében elégedettséget váltott ki, hogy az intézmény számos szolgáltatás árát is jelentősen csökkentette. Mint a legtöbb kínai nagykönyvtár, a KNK is *minden nap* kinyit, így érthető, hogy éves látogatói száma megközelíti a 4 milliót (115 ezer beiratkozott olvasó, 18 millió dokumentum használata). A dolgozók száma 1400 körül mozog.

A KNK évekig dolgozott a UNIMARC alapú CNMARC kézikönyv összeállításán. 1997-ben hozták létre az Online Library Cataloging Centert, mely közel ezer hazai könyvtárat lát el bibliográfiai adatokkal. A KNK a nyolcvanas években kezdett hozzá az érdemi automatizáláshoz. E folyamat kiemelkedő állomása volt, mikor – közel öt éve – megvették az *Aleph 500*-as integrált szoftvert, hogy megkönnyítsék a fejlett világ-

gal való könyvtári együttműködést (az *Aleph*-re alapozva új formátum is született, mégpedig a *MARC21* figyelembe vételével).

Az országosan öt kötelezpéldány közül egyet egyet kap a kiadói főigazgatóság és intézménye, hármat pedig a KNK. A háromból egy archív példány, a másik kettő a feldolgozást és olvasói használatot szolgálja (utóbbi célból természetesen sok másból további példányokat vásárolnak).

A KNK 1929-től tervezte, majd 1957-től megvalósította a kínai központi katalógust.

A KNK *állományi adatai* (az intézmény honlapjáról):

- kínai könyvek: 5,8 millió,
- külföldi (nem kínai nyelvű) könyvek: 3 millió (ebből 1,53 nyugati nyelveken, 0,56 oroszul, 0,84 millió japánul stb.), tehát *könyvek összesen 8,8 millió darab*,
- időszaki kiadványok: cím szerint 44 ezer kínai (4,9 millió darab), külföldiek 41 ezer (6,2 millió darab), összesen *11 millió darab* (ez bizonyára nem kötet, hanem tényleg darab, vagyis szám),
- külföldi hivatalos kiadványok: 0,755 millió (ebből 0,48 millió ENSZ),
- *mikrofilm* lapok: 1,06 millió darab,
- disszertációk: kb. 70 ezer darab stb.

A KNK *élén öt férfi* áll. A tiszteletbeli igazga-

tó – a Pekingi Egyetem professzora – elmúlt 90 éves. Az irányítást végző Zhan Furui (1953–) 1991-ben szerzett doktori címet, 2003-ban lett igazgató-helyettes, majd 2005-ben kapta mai kinevezését. Három helyettese közül egyik doktorált (1988–2001 közt a Szecsuáni Egyetemi Könyvtár igazgató-helyettese, majd igazgatója), míg a másik kettő korábban az intézményi párt-szervezet élén állt.

Közkönyvtárak / Nyilvános könyvtárak

A kínaiak angol nyelvhasználatában – erre érdemes például a hivatalos statisztikákban figyelni – a *public library* inkább nyilvános könyvtárat jelent, vagyis ide értik a nemzeti és a nagy országos könyvtárakat is. 2006 végén Kínában 2767 nyilvános könyvtár volt, összesen 500 milliós állománnyal (átlag: 180 ezer egység). Minthogy ebben benne lehetnek a mamutintézmények is, a többiek átlaga ennél jóval szerényebb. Munkatár-saik száma: 51,3 ezer fő. Egy intézmény így átlag 18 munkatárssal működik. (Ugyanakkor tekintetbe kell azt is venni, hogy e könyvtári szám az *önálló szervezetet* jelenti, vagyis ehhez még közel 20 ezret kell hozzátenni „szolgáltató helyként”). A kínai közkönyvtárak szerény hányadában van külön gyermekkönyvtár, esetleg gyermekolvasó-terem.

Fontosabb könyvtári adatok 2004-ben és 2006-ban

	Összes		Tartományi irányítású könyvtárak		Megyei irányítású könyvtárak	
	2004	2006	2004	2006	2004	2006
Gyűjtemény (millió = M egység)	460	500	140	147	160	197
Polckilométer (ezer)	12,5	14,1	3	3,1	4,46	4,58
Olvasójegy (M olvasó)	10,6	11,6	1,9	1,95	4,5	5,75
Kölcsönzött kötetek (M)	185,3	210,4	23,1	32,8	107,7	113,9
Összes kiadás (M jüan)	2750	3441	726	923	803	1250
– Ebből gyarapítás (M jüan)	-566	-661	-201	-231,5	-87	-159
Új beszerzés (M kötet)	16,3	16,9	3,34	3,15 (!)	5,88	7,91
Alapterület (M m ²)	6,25	7,19	1,0	1,05	3,0	3,86
Olvasói helyek (ezer hely)	470	1590	40	210	300	850

Forrás: a központi statisztikai kiadvány (China Statistic Yearbook 2007. – 22-6 Facilities, services and expenditures of public libraries, 2004 és 2006.).

Egy tartományi könyvtár adatait láthatjuk *Li és Huang* cikkében, mely különben a szociálisan hátrányban lévők könyvtári ellátásával kapcsolatos új fejleményeket ismerteti. Eszerint a *Guangdong Tartomány Szun Jat-szen Könyvtára* 1912-ben létesült, jelenlegi állománya 5,2 millió egység és 450 dolgozóval működik összesen 56 fiáléjával együtt (nem számítva ide a 25 börtönkönyvtárat, melyet szintén ők látnak el olvasmánnyal). A *80 milliós* délkelet-kínai (tengerparti) tartomány fővárosa a 8 milliós *Guangzhou*, közismert angol nevén *Kanton*. Egyes adatok szerint a kínai belső – munkahelyre igyekvő – migráció egyik központja, talán 30 millió (!) „vendégmunkással”. A főváros egyik szegénynegyedében (20 ezer alacsony jövedelmű zsúfolódik itt) szerveztek könyvtári fiókot 2002 végén: 500 m²-en elhelyeztek 30 ezer kötetet, továbbá 39 időszaki kiadvány és 2 számítógép várja a látogatókat. Említésre méltók a szerzőkről közölt rövid életrajzok. Li 1949-ben született, 1975 óta dolgozik a könyvtárban – diplomát nem említ –, közben az egyik megyei „fiókot” vezette, s 1998 óta áll a tartományi intézmény élén. Huang kisasszony 1965-ben született, 1985-ben már diplomát szerzett a Vuhani Egyetem könyvtáros szakán, majd elhelyezkedett a tartományi „OMIKK”-ban, s 2006-ban került át Li mellé.

2006-ban országosan 596 *nemzetiségi könyvtár* igyekezett ellátni az érintett lakosságot.

A 2006-os irányadó állami (és párt-) dokumentumok kibocsátásával egyidejűleg elhatározták, hogy öt év alatt *200 ezer falusi olvasószobát* hoznak létre, mindegyikben kb. *ezer könyvvel és 30 lappal*. (A hazai olvasót ez a száz év előtti „népkönyvtárainkra” emlékezteti.)

A Sanghaji Városi Könyvtár – külföldi szemmel

H. Michael, a Torontói Egyetem könyvtárának munkatársa 2004 őszén egy hónapot töltött a *Sanghaji Városi Könyvtárban* (SK). A 17 milli-

ós mamutváros – bár tengernyi biciklis a meghatározó az utcaképben – rendkívül rossz levegővel fogadta a látogatót. Az óriási könyvtárban 900 ember dolgozik (közülük mintegy 200 takarít egész nap). A létszám arra is elegendő, hogy a másolást és adatbázis-lekérdezést könyvtáros végzi. Egyidejűleg háromezer olvasót tudnak hellyel megkínálni a 32 (természettudományi, genealógiai, külföldi dokumentumok stb.) olvasóterem valamelyikében. Összesen 48 millió egységnyi gyűjteményt birtokol a SK, ebből több mint egymillió idegen nyelvű, illetve páratlanul gazdag a régi kéziratok és kiadványok gyűjteménye. Külön *100 ezres kölcsönzési* állomány gyorsítja az ilyen célú használatot, mivel az állomány döntő többsége a raktárból csak könyvtárosi segítséggel érhető el. A gépi katalógusban való keresés után a raktárból megrendelt anyag mintegy félóra alatt érkezik meg a teleliftre emlékeztető szállítórendszernek köszönhetően. A SK minden sanghaji kiadványt megvesz, más kínai kiadványok beszerzése a gyarapítási keret lehetőségei függvényében történik. Külföldi kiadványt az erre a célra szakosodott kínai könyvkereskedő vállalat listái alapján rendelnek. A könyvtárigazgató könyvtártudományi doktori fokozatát a walesi *Aberystwyth* Egyetemén szerezte, s így természetesen folyékonyan beszél angolul. A könyvtári dolgozók étkezdéje olyan olcsó, hogy a vendég négy hét alatt mindössze 20 kanadai dollárt költött étkezésre. A munkatársak „egyenruhában”, fényképes kítűzővel vesznek részt a nyilvános szolgálatban. A SK részt vesz az igényes tudományos tájékoztatásban és dokumentumellátásban is, az ismert nyugati adatbázisok (CAS stb.) lekérdezésétől a fordításszolgálaton keresztül a máshonnan (KNK, japán nemzeti könyvtár, amerikai és kanadai nagykönyvtárak) megszerezhető másolatok rendelkezésre bocsátásáig. A SK is a *kínai könyvtári osztályozást* alkalmazza. A SK tagja a sanghaji információs hálózatnak (Shanghai Information Resources Network), amely 31 intézmény összefogásával jött létre. Másik fontos

– országos – hálózat a CALIS (China Academic Library and Information System), ebben az 1400 egyetemi könyvtárból a legjelentékenyebb száz vesz részt.

A *szakszervezetek* működtetnek országosan 12 ezer könyvtárat (s további közel 200 ezer olvasószobát), összes állományuk megközelíti a 200 milliót. Ismeretes még 1600 *pártiskolai*, 1200 *kórházi*, s ennél bizonyára nagyobb számú könyvtár a *hadseregben*.

Országos, felsőoktatási és szakkönyvtárak

A kínai „OMIKK”, az *ISTIC* (Institute of Scientific and Technical Information of China) 1956-ban jött létre a tudományos akadémia keretében, majd idővel fenntartót váltva a Tudományos Állambizottsághoz kapcsolódott. Ezen intézmény információgyűjtéssel, elemzéssel és tárolással foglalkozik az összes *műszaki, valamint élő és élettelen természettudomány* terén. Keretében működik az Országos Természettudományi és Műszaki Könyvtár. 1980-tól jelenik meg szakfolyóirata, a kínai „TMT”. 1995-től hozzájárult a kínai tudományos és műszaki *informatikai hálózat* (STINET) létrejöttéhez. 2000-tól hongkongi leányvállalata keretében Országos Technológiai Könyvtár működik (kft. jogállással). Az *ISTIC* 850 munkatársa nagy szerepet játszik az ország kutatóinak és szakembereinek korszerű információellátása terén, továbbá a nemzetközi együttműködésben (Unescotól a hannoveri TIB-ig). Ehhez az intézményhez hasonlóan minden érdemi ágazat – mezőgazdaság, orvostudomány stb. – rendelkezik központi országos könyvtárral, mely a minisztériumi ágazat hálózati központja.

Az 1500 *felsőoktatási* intézmény legjava (mintegy 150) az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartozik, míg a többiek esetében a tartomány kormányzatok látják el a fenntartó szerepét (egy bizonyos kör kap kiegészítő központi támogatást). Könyvtáraikban összesen 55 ezer fő dol-

gozik, ennek ötöde a központi fenntartású intézmények könyvtáraiban (vagyis ezekben az átlagos létszám 75 körül mozog, míg a többieké átlag 30). A könyvtárak látogatóinak száma együttesen meghaladta a 80 milliót, ebből az elítelté 23 millió. Az összes *állomány* eléri az *egy milliárdot*, a vezető intézmények mind milliós állományt gondoznak. Egészében megállapítható, hogy a kínai könyvtárügyben még mindig a *felsőoktatás* vezet, a *közkönyvtárak* szerényebb támogatást kapnak az államtól.

Guangdong tartomány 58 felsőoktatási könyvtárában együttesen 2140 fő dolgozott, ebből 1660 könyvtárosként. Az összesből csaknem 100 rendelkezett egyetemi vagy doktori végzettséggel, s további 1570 BA- vagy felsőfokú szaktanfolyami („junior college student”) végzettséggel.

H. Michael meglátogatta a *Jiaotong Egyetem* (természet- és műszaki tudományos) könyvtárát is. Ennek központi könyvtára 2,7 milliós állománnyal rendelkezik, kurrens (nyomtatott) folyóiratainak száma négyezer, ennek fele idegen nyelvű (utóbbiak korábban orosz, német, japán és angol nyelvet képviseltek, míg újabban az angol kiadványok dominálnak). Elektronikus kiadványokra költik a beszerzési keret bő harmadát (!), ennek keretében 40 adatbázis-csomagot (Web of Knowledge stb.) rendelnek összesen 200 adatbázissal, melyek a használók IP-tartományában mindenki számára ingyen elérhetők a proxy-szervernek köszönhetően. A könyvtár komoly szerepet tölt be a használók informatikai és információs ismereteinek erősítésében. A könyvtárosok egy része szakterületi specialista, beleértve ebbe a terület adatbázisainak gondozásával és használatával összefüggő tennivalókat is. A CALIS keretében elkezdték a *virtuális tájékoztatási* együttműködés kiépítését.

Az *egyéb tudományos és szakkönyvtárak* száma megközelíti a *tízezres* nagyságrendet, állományuk pedig meghaladja az egy milliárdot. Közülük érdemes kiemelni a Kínai Tudományos Akadémia könyvtári hálózatát a maga százas intézményi nagyságrendjével, 1500 munkatár-

sával, 35 milliós állományával. A Kínai Társadalomtudományi Akadémia könyvtárhálózata szerényebb: 20 könyvtár, 5 millió állomány, 300 munkatárs.

Iskolai könyvtárak

Friss adatok szerint összesen 600 ezer iskolai könyvtár működik (az intézmények 90%-át lefedve) 29 millió m² alapterületen (átlag 50 m²) az alap- és középfokú iskolákban, állományuk pedig hamarosan elérheti a 3 milliárdot (átlag ötezer egység).

Országos szolgáltatások, nagyobb projektek

Számítógépesítés

Az első gyorshálózat kiépítése kormány pénzből és a Világbank kölcsönéből valósult meg 1989-ben a Kínai Tudományos Akadémia számára. Pár év múlva a hálózat elérte a Pekingi Egyetemet és néhány más intézményt. Az Oktatási Minisztérium a következő években kiépítette a CERNET-et, a felsőoktatási hálózatot. A kilencvenes évek végére a nagy ország minden lényeges városát elérte a gyors hálózat.

Nemzeti bibliográfia – közös katalógizálás

Nincs hivatalosan kimondva, de a KNK az ország *bibliográfiai központja*. Illetve a helyzet kicsit bonyolultabb. A „szovjet” minta szerinti (minisztériumi rangú) kiadói állambizottság irányítása alatt működik ugyanis egy olyan letéti (megőrző) és bibliográfiai műhely (*National Depository Library*, NDL), amely a KNK-val párhuzamosan végzi a frissen kiadott művek regisztrálását, készíti továbbá a CIP-et és biztosítja a kiadványok megőrzését. Ben Gu, a KNK illetékes – egyben az IFLA katalógizáló szekció-

jának titkára – úgy értékeli a helyzetet, hogy az NDL talán teljesebb anyagot képvisel, viszont nem áll kapcsolatban a könyvtárüggyel, viszont a KNK – a hiányos kötelempéldány-szolgáltatáson túl – nem dolgozza fel a kurrens nemzeti bibliográfiában a gyermekirodalmat, illetve a nagyszámú tankönyvet. Ugyanakkor korszerű, nemzetközileg is értelmezhető feltárást és gépi adathordozón való közzétételt végez. A két intézmény közti együttműködést szerinte az egységesített adatok állományának (authority file) közös építésével kezdhetnék (A KNK ilyen nyilvántartása 600 ezer egységet tartalmaz). A kérdés kínai viszonylatban összetett jellegét tanúsítja, hogy 2006 őszén az LSC katalógizáló bizottságában arról állapodtak meg, hogy a szabványügyi bizottság közreműködésével minden kínai könyvtár számára érvényes módon kidolgozzák a könyvek bibliográfiai leírási szabványát (*National standard for the description rules of monographs*).

A KNK 1987-ben (!) látott hozzá a kurrens nemzeti bibliográfia összeállításához: ez 1985-1993. közt papíron jelent meg. Ekkortól – az óriási mennyiségre tekintettel – áttértek az elektronikus változatra, mely előbb CD-ROM-ot, később pedig hálózati közzétételt jelentett. 2006-ban 1,2 millió rekordot számlált a teljes anyag, s ez évi mintegy 120 ezerrel nő (ennyi új könyv lát napvilágot). 2005 végén új vállalkozás indul a legnagyobb kiadói szervezet égisze alatt a *Chinese Books in Print* közreadására. Így hamarosan már három (párhuzamos!) kurrens nyilvántartásról beszélhetünk.

A KNK – a kurrens munkák mellett – erőteljesen dolgozik a 20. századi kínai kiadványok *retrospektív nemzeti bibliográfiáján* (pl. 1911–1949-es időszokról 140 ezer leírás).

A KNK a kilencvenes évek vége óta *közös katalógizálást* végez nagyszámú – a Kulturális Minisztériumhoz kapcsolódó – partnerével (számuk 2007-ben meghaladta az 500-at, a közös adatbázist használóké megközelíti az ezret). Egy év alatt másfél millió letöltést végeznek.

Elkezdődött a közkönyvtárak *régióközi együttműködése* is, főként közös katalogizálás szervezése érdekében (pl. *China Regional Libraries Network* = hat tartományi és további néhány tucat könyvtár közreműködésével). Ha a hetvenes évek amerikai fejlődésére (OCLC és hasonló rendszerek létrejötte) gondolunk, akkor jobban értelmezhető e folyamat.

Korszerűbb szemléletet tükröz a *Shanghai Information Resources Network* (SIRN), mely eltérő (egyetemi, szak-, köz-) könyvtár típusok kooperációját valósítja meg két-három tucat résztvevővel.

Jelentős közös katalogizálási rendszer jön létre 1999 óta a *felsőoktatási* könyvtárak körében (*CALIS* – China Academic Library and Information System) az Oktatási Minisztérium támogatásával. Ebben 2006 végén – 27 tartomány 600 intézménye munkájának köszönhetően – már 2 millió rekordot számláltak, a havi letöltés eléri a 200 ezret. Terveik szerint e kínai „OCLC” keretében a legnagyobb kínai digitális könyvtárat építik ki, mely középtávon már 1500 felsőoktatási intézményt fog kiszolgálni.

Több éve az *OCLC* is jelen van Kínában, számos kérdésben segítve a kínai partnereket. Ez megnyilvánul a dokumentumszolgáltató tevékenységben, de az *OCLC* jelentős kínai anyaggal való feltöltésében is.

Könyvtárközi kölcsönzés

Már a 17. század második felében született olyan dokumentum, amely – címe szerint - a *Régi könyvek kölcsönzését* (és másolását, valamint cseréjét) szabályozta. Újkori elterjedése azonban mai napig problematikus. Ennek gátja főként a valódi (nem töredékes) központi katalógus hiánya, valamint a megbízható szállítás, végül a hagyományos könyvtárosi szemlélet (az „én” könyvtáramból nem adok ki) – s utóbbihoz kapcsolódóan a magas térítési díj. Egy 2002-es cikk szerint 700 egyetemi könyvtárból 400 vál-

lalkozott (elvben) e szolgáltatásra, de csupán 24 esetben haladta meg az éves teljesítmény a szerény ezres nagyságrendet.

Egy friss tanulmány (Fang, C., 2006) a legfontosabbnak a közös/központi katalógusok mielőbbi építését tartja. A *CALIS*-ről szólva elmondja, hogy ez ma már három szinten működik (országos központ – 15 tartományi alközpont – egyetemi könyvtári fogadó állomások). A *CALIS* vezette be elsőként Kínában a nemzetközi szabványokat (ISO 10160 és 10161). A 2 millió rekordhoz – mely éves szinten 150 ezerrel bővül – ma 7 millió lelőhely-adat társul. A 2 milliós választék 60%-a kínai kiadvány, nyugati nyelveken jelent meg kb. egyharmad, míg a fennmaradó közel 10% Japánból származik. A *CALIS e-folyóiratai és e-könyvei* (24 illetve 200 ezer) 2005-ben összesen 68 millió letöltést értek el. A *CALIS* párja a *CASHL*, mely a társadalom- és humántudományi anyagot összegzi, különös tekintettel négyezer folyóiratra.

A használók számára magas térítési díjak problémáján úgy enyhítenek, hogy minden félévben (májusban és novemberben) van egy-egy „ ingyenes” hét, amikor nem kell a könyvtárközi küldeményért fizetni. A könyvek kölcsönzése egyébként 8–20 jüan, a disszertációké 30, a másolatoké is utóbbi ár közelében mozog. A *CASHL* keretében egy év alatt 74 ezer küldeményt indítottak (átlagár 27 jüan).

A *Google Book Search* vállalkozás kínai megfelelőjét a *Baidu* (a kínai „Google”, ld. www.baidu.com) most kezdi kiépíteni. A vállalkozásnak már megnyerte a Pekingi Egyetem és a Kínai Tudományos Akadémia Könyvtárát, illetve a *Chaoxing Digital Library*-t (utóbbi a legnagyobb – üzleti célzatú – digitális könyvtár Kínában). A helyzet fonák jellegét mutatja, hogy közben az Államtanács (vagyis a kormány) a könyvtáraknak *csak saját olvasóik körében* engedélyezi a digitális változat rendelkezésre bocsátását. Fang feltételezi, hogy a *Baidu* hamarosan teljes szövegeket fog kínálni megrendelőinek.

Digitális könyvtárak

A kilencvenes évek közepén kezdődtek az első projektek mind könyvtári, mind pedig szélesebb, tudományos körök és intézmények érdeklődésének köszönhetően. Egyik irány a nemzetközi együttműködés. Erre jó példa az amerikai *Carnegie-Mellon* alapítvány és egyéb tengerentúli szakmai szervezetek közreműködésével készülő *China-US Million Book Project*. Ennek keretében máris több százezer kínai könyv digitalizálása készült el. 2005 végén a *Zhejiang Egyetemen* (a „keleti Cambridge”, az azonos nevű tartomány székhelyén, 180 km-re Sanghajtól: 40 ezer hallgató, 5,8 milliós könyvtári állomány) nemzetközi konferencia keretében az oktatási miniszter demonstrálta a vállalkozás sikerét, az új nevén *China-America Digital Academy Library* (CADAL) megszületését.

A másik irány a hazai erők tömörítése. A legnevesebb hazai vállalkozás a *China Digital Library Project*, amely 2000-ben kezdődött, először öt-éves tervezéssel. Ebben két tucat partnerintézmény tömörül, élén a KNK-val. A tudományos akadémia – profiljának megfelelően – természet-tudományos digitális könyvtárat épít (*Chinese National Science Digital Library*, új nevén *National Science Library of Chinese Academy of Sciences*). A kínai szándékok több célt fogalmaznak meg: a megőrzés mellett a kutatás lehetőségeinek előmozdítása is jelentős hangsúlyt kap (eredeti kutatási-felmérési adatok tárolása és hozzáférése stb.). A digitális állomány (53 adatbázis, 8 ezer e-folyóirat, 20 ezer e-könyv) 2006-ban együttesen 17 millió letöltést ért el.

Konzorciumok

Számos jelentős konzorcium közül emeljük ki az orvostudományi egyetemi könyvtárak együttműködését (*Medical Library Association of Chinese Universities and Colleges*), melyben 150 intézmény fog össze (hozzájuk kapcsolódik még számos jelentős kutatóintézet és az ISTIC

részét képező kínai „OMK”). Igen jelentős közös folyóirat-állományuk 70%-ban külföldi kiadványokat tartalmaz.

Képzés, kutatás, szakfolyóiratok

Ma Kínában közel 50 felsőoktatási intézmény kínál könyvtár- és információtudományi (KIT) képzési lehetőséget. Többségük az alapképzést (BA) végzi (ilyen minden tartomány valamelyik egyetemén van), míg mesterképzésre másfél tucatnyi vállalkozik. A doktori képzés *könyvtártudományból* öt, míg *információtudományból* másikat vezet intézményben koncentrálódik.

A korábbi „könyvtár tanszék” elnevezés a kilencvenes évek elején tipikusan „könyvtár- és információtudományi”, újabban viszont „információ-menedzsment” (*Information management*) névre váltott, kifejezve egyben a gyors paradigmaváltást. Az országos kutatásirányítás 1994-től ismeri el önálló KIT létezését.

Egy konkrét tanszék főbb adatai. Az ország vezető intézményében, a *Department of Information Management* (*Pekingi Egyetem*) tanszéken, mely 1947-ben jött létre, 30 főállású oktató és még 10 fő segítő személyzet tevékenykedik. Évente 50 *alapképzésű* (BA), illetve 30 *mesterképzésre* jelentkező hallgatót vesznek fel (köztük külföldit is), továbbá van 20 helyük a *doktori* képzés egy-egy évfolyamán. A könyvtár-, illetve az információtudományi képzés mind a három szintet lefedi. A számok jelzik, hogy nem tömegképzést, hanem inkább a minőséget és jövőbeli kutatást garantáló szakemberek képzését tekintik fő feladatuknak.

A KIT – amerikai szemmel mérhető – kínai termését a *Social Sciences Citation Index (SSCI)* alapján végzett kutatás jellemzi (Tianwei – Wei). A SSCI első (szárazföldi) kínai publikációját 1983-ban regisztrálták, ötéves periódusban haladva az 1980-1984 közti négyről 2000-2004-re a szám 179-re emelkedett. Ez a világból regisztrált összes 1,75%-át jelentette. Bő háromnegyedük valamelyik kínai *egyetemen*

íródott, közkönyvtári háttérű mindössze 1%. A cikkek közel fele intézményközi vagy nemzetközi (döntően amerikai és európai) együttműködésben íródott. A közlemények fele *négy fontos kínai KIT-folyóiratban* (Information and Management, Scientometrics, Journal of Information Science, Telecommunications Policy) látott napvilágot.

Általában minden tartományban legalább egykét szakfolyóirat lát napvilágot. Emellett természetesen országos jelentőségűek is vannak (*Library and Information Service, Library Work in Colleges and Universities* stb.), melyek között helyet kapnak olyan ágazati jellegűek is, mint például a mezőgazdasági, vagy az erdőgazdasági könyvtártudomány témájával foglalkozók.

Összefoglalás

Kína egyszerre fejlődő ország és olyan nagyhatalom, mely az elmúlt három évtizedben mindenki másnál gyorsabb gazdasági fejlődést valósított meg. Most ér a minőségi fejlesztés szakaszába: már nem a szénbányászat vagy az acélgyártás növelése a tét. A minőségi továbblépéshez kutatás és fejlesztés, kiválóan képzett szakemberek – ehhez viszont adekvát *információellátás* szükséges. Néhány – főként a tudományos információellátást célzó – szegmensében a kínai szakma már világszínvonalú teljesítményre képes. A közkönyvtárak is mintha fokozatosan a felhasználó felé fordulnának, levetkezve az ideológiai „szolgálóleány” kötevényét. Az emberek százmilliói számára még a jövőben kell megteremteni a korszerű könyvtári és információs szolgáltatást. Feltéve és remélve, hogy az emberek erre igényt tartanak, s nem csupán a fogyasztás mindent kiszorító élvezetére vágyanak majd.

Aki régebb idő óta foglalkozik, érdeklődik Kína dolgai, különösen kultúrája iránt, az hozzászokhatott a meglepetésekhez. Remélhetőleg Kína a jövőben mind több pozitív folyamattal lepi meg a külvilágot. S akkor nem válik be *Krasznahorkai László* Kína-könyvének keserű jóslata...

„*El fog tűnni az összes kultúra, s ebbe beletartozik a klasszikus császárkori kultúra is, /.../ Semmivé lesz. Vegyük a fiatalokat. Őket egyáltalán nem érdekli a klasszikus kínai kultúra/.../ Nincs idejük tanulni. Olvasnod kellene könyveket, hogy megtudd, mi micsoda, de neked nincs időd. Játszani akarok a computeremen, relaxálni akarok, könnyűzenét akarok hallgatni, és táncolni este. /.../ És ezt nem tudod feltartóztatni. A fejlődés borzalmas.*

Ilyen fordulatot, ami végbement, nem lehet érzelmekkel követni.” (Krasznahorkai László: Rombolás és bánat az Ég alatt. Bp., Magvető, 2004.)

Irodalom (válogatás)

China Internet Network Information Center. Statistical survey report on the Internet development in China (Jan. 2008.) 86 p. <http://www.cnnic.net.cn/uploadfiles/pdf/2008/2/29/104126.pdf>

Fang, Conghui: The history and development of interlibrary loans and document supply in China. = *Interlending and Document Supply*, 35. vol. 2007. 3. no. 145–153. p.

Fang, Conghui – Xiaochun Zhu: The open access movement in China. = *Interlending and Document Supply*, 34. vol. 2006. 4. no. 186–193. p.

Gu, Ben: China National Bibliography at the crossroad. 18 October 2005. Symposium on 21st century cataloging and national bibliography policy. The National Library of Korea.

Huang, Qunqing: Reading outside the library: how has the internet affect reading in China. 1-9 August 2003. Berlin. = *World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council*. <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/018e-Huang.pdf>

The Library Society of China: The vigorous advancement of libraries in China. = *IFLA Journal*, 32. vol. 2006. 2. no. 113–118. p. (Tömörítése: Papp István, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 54. évf. 2007. 5. sz. (E-tmt))

Zhaochun, Li – Huang Qunqing: Reaching out to vulnerable groups in China: a broad library with social inclusion. = *IFLA Journal*, 34. vol. 2008. 1. no. 13–19. p.

Lyon, Liz: Digital libraries in China. = Ariadne, 33. iss. September 2002. 3 p. <http://www.ariadne.ac.uk/issue33/china>

Miao, Qihao: From literature center to knowledge portal: Shanghai Library in search of excellence 2.0. = Library Review, 50. vol. 2001. 7–8. no. 349–354. p.

Shen, Ying: Chinese academic librarianship in transition: a comparative study between China and the United States. = The International Information and Library Review, 38. vol. 2006. 89–100. p.

Song, Yafan: Continuing education in Chinese university libraries: issues and approaches. = Libri, 55. vol. 2005. 1. no. 21–30. p.

Song, Yafan: Impact of LIS education on development and prosperousness of LISJ in China. 14-18th August 2005. Oslo, World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council. <http://www.ifla.org/IV/ifla71/Programme.htm>

Sun, Tan – Guobin Huang: Analysis of the paradigm evolution of digital libraries in China. = Data Science Journal, 6. vol. Suppl. October 2007. 5641–5650. p.

Tianwei He – Wei Wang: Library and information science research in China: an international perspective. = The International Information and Library Review, 38. vol. 2006. 185–191. p.

Tim Jiping Zou – Elaine Xiaofen Dong: In search of a new model: library resources sharing in China – a comparative study. 19–23

August 2007. Durban, World Library and Information Congress, 73rd IFLA General Conference and Council. <http://www.ifla.org/IV/ifla73/index.htm>

Wang Yuguang: Trends of LIS education in China. 3-6 April 2006. Singapore, Asia-Pacific Conference on Library & Information Education & Practice 2006. (A-LIEP 2006) http://dlist.sir.arizona.edu/1922/01/Wang_Yuguang.A-LIEP2006.pdf

Wang, Chengzi: Badly wanted, but not for reading: the unending Odyssey of The Complete Library of Four Treasures of the Wensu Library. = Library Trends, 55. vol. 2007. 3. no. 387–402. p.

Wanhua Ma: The trajectory of Chinese doctoral education and scientific research. 12 p. Research and Occasional Papers Series: CSHE.12.07. University of Berkeley. <http://cshe.berkeley.edu/>

Zhang Guirong: Library service in minority communities in China. China Internet Network Information Center. World Library and Information Congress: 72nd IFLA General Conference and Council. 20–24 August 2006. Seoul. <http://www.ifla.org/IV/ifla72/index.htm>

Zhang Jie: The academic impact of Chinese humanities and social science research. = Aslib Proceedings, 60. vol. 2008.1. no. 55–74. p.

Zhou, Ping – Leyersdorff, Loet: The emergence of China as a leading nation in science. = Research Policy, 35. vol. 2006. 1. no. 83–104. p.

Az e-könyvtárak (s a régi könyvek) iránt érdeklődőknek jó hír lehet, hogy elérhetővé vált az MTD@ (Magyar Társadalomtudományok Digitális Archívuma) 300. kötete, az alkalom tiszteletére pdf és html formában egyaránt. A Pesten, 1866-ban kiadott könyv unikumnak számít, vélhetően nemcsak a néprajz és népszokások iránt érdeklődők számára. Az mtd@egy, a PPP elvei alapján működő független magánkezdeményezés, melynek honlapja elérhető: <http://mtdportal.extra.hu/>

Multimédiás ismertetője a YouTube-on is elérhető:

<http://www.youtube.com/watch?v=dSUqQzPm60w>

(Reisz László tájékoztatójából, Katalist, 2008. máj. 6.)

Le bibliografie nazionali: il caso della Cina. Di Ben Gu, pemessa di Mauro Guerrini. = Bollettino AIB, 46. vol. 2006. 3. no. 255–261. p.

Mauro Guerrini a tanulmány bevezetőjében arról ír, hogy a távol- és közép-keleti országok könyvtárügyéről milyen keveset tudunk, noha azok éppen az utóbbi időben nyitnak egyre jobban a nyugati minták felé. Mind a nyitás, mind az ismerkedés szempontjából jelles alkalom volt a szöuli IFLA konferencia, ahol Ben Gu, a kínai nemzeti könyvtár gyarapítási és feldolgozási részlegének vezetője is előadó volt; előadásának szövegét Mohor Jenő tömörítette

A kínai nemzeti bibliográfia

Ben Gu

A kínai nemzeti bibliográfia története

Az első ízben 1987-ben publikált kínai nemzeti bibliográfia – melyet a pekingi nemzeti könyvtár nemzeti bibliográfiai bizottsága szerkesztett – 17 000 címet tartalmazott és lefedte a teljes 1985-ös monográfia-termést, az 1984-es kiadványok egy részét, és néhány új és fontos időszaki kiadvány leírását is tartalmazta. A bibliográfiával egyidejűleg megjelentek a kötetek mutatói is. A nemzeti bibliográfia megjelenése nyomtatott formában 1994-ben szűnt meg. A publikált forma megszüntetését három tényezőre lehet visszavezetni: elsődleges okként a címek éves mennyisége említendő (a számítások szerint több mint 120 000 egység), ami legalább 10 nyomtatott kötetet tenne szükségessé, a második ok a kiadványok árának drasztikus emelkedése, a harmadik ok pedig, hogy a lehetséges használói kör behatároltsága miatt gazdaságtalan a megjelentetés. A kínai könyvtárak többsé-

ge MARC formátumot használ a katalogizáláshoz és a nemzeti könyvtár online katalógusát a könyvtárak a nemzeti bibliográfia elektronikus változataként használhatják.

A nemzeti bibliográfia: a nyomtatott változattól az elektronikus formátumig

A nyomtatott változat megszűnésének pillanatától a kínai nemzeti könyvtárnak mint nemzeti bibliográfiai ügynökségnek a következő problémákkal kellett szembenéznie:

- 1) a kötelepéldány-szolgáltatás többé-kevésbé korlátozott lefedettsége nem teszi lehetővé, hogy a nemzeti könyvtár katalógusa minden kiadványt tartalmazzon;
- 2) mivel a gyermekirodalom és tankönyvek nem

Az előadás szövege angolul: <http://www.ifla.org/IV/ifla72/papers/109-Gu-en.pdf>

szerepelnek a nemzeti könyvtár gyűjtőkörében, a lefedettség mértéke is korlátozott;

- 3) a nemzeti könyvtár és más kínai könyvtárak közötti együttműködés hiánya miatt kimaradnak a nemzeti könyvtár és más, az OLCC konzorciumban részt vevő könyvtárak állományából hiányzó kiadványok.

Mindezen problémák elkerülésére új szervezetre és a bibliográfiai információk elektronikus formátumú kezelésre van szükség.

A nemzeti könyvtár gyarapítási és feldolgozási részlegén belül működő online katalogizálási központ egy Aleph 500-as rendszerrel támogatott osztott katalogizálási modellről tárgyal, ami egy korszerű nemzeti bibliográfia előkészületeit jelentheti. Jelenleg a nemzeti könyvtár katalóguscédulán kapja a többi könyvtártól a dokumentum-leírásokat, hogy saját adatbázisát teljesebbé tegye.

A retrospektív adatbázisok és az online szolgáltatások

A kínai nemzeti könyvtár 1998-ban kezdte meg nemzeti bibliográfiai adatbázisának építését, 1990-ben pedig a MARC formátumú rekordok forgalmazását. 1995–96-ban elkészítette az 1975–1987 közötti kiadványok retrospektív adatbázisát (egy 20 902 karaktert tartalmazó, az ISO 10646 szabványhoz igazodó karakterkészlettel), melynek CD-ROM változatát az 1996. évi pekingi IFLA kongresszus idején adta közre. 1998-ban (három nagy könyvtárral együttműködve) befejeződött az „1949–1987-es évek retrospektív bibliográfiai katalógusa” c. projekt, melynek 400 000 rekordja a vonatkozó időszak kiadványtermésének több mint 80%-át tartalmazza.

Jelenleg az OLCC konzorcium a CNMARC formátumú rekordok forgalmazója, függetlenül attól, hogy a nemzeti könyvtár vagy a projektben részt vevő más könyvtárak munkáján alapulnak az adatok. A használó a Z39.50-es protokollt hasz-

nálva vagy közvetlenül az OLCC hálózatába lépve, ill. más, kisebb könyvtárakon keresztül kapcsolódhat az adatbázisokhoz. A katalógus összesen mintegy 1 200 000 monográfia-rekordot tartalmaz, és évente közel 100 000 monográfiával gyarapodik.

A kötelezpéldány-szolgáltatás működése Kínában

Kínában nincs egységes, hatályos jogszabály a kötelezpéldány-szolgáltatásról, de több rendelet létezik, melyeket az államtanács, vagy az ahhoz tartozó kiadói és nyomdai főigazgatóság (GAPP – General Administration of Press Publication) adott ki. Ezek szerint a könyvekből, újságokból, folyóiratokból és audiovizuális anyagokból létbe kell helyezni egy példányt a GAPP-nál és az országos letéti könyvtárnál, hármat pedig a nemzeti könyvtárnál. Gyakori, hogy a kiadók nem tartják be ezeket a szabályokat. Mivel nem a kínai nemzeti könyvtár felel az ISBN-számok kiadásáért, és nincs egységes kötelezpéldánytörvény, a nemzeti könyvtárra az a nehezen teljesíthető feladat hárul, hogy az ország területén megjelent összes kiadványt be kell szereznie. A kiadók elsősorban a nyomdai főhatósággal szemben mutatnak hajlandóságot a beszolgáltatásra, és csak másodsorban a nemzeti könyvtár felé. Mivel nincs megfelelő koordináció a GAPP és a nemzeti könyvtárt felügyelő kulturális minisztérium között, a nemzeti kiadványtermésnek bizonyos hányta teljesen kimarad a nemzeti könyvtár regisztrációjából. (Pl. a könyveknek kb. 70%-a érkezik be a nemzeti könyvtárba, de ebben nincsenek benne a gyermek- és ifjúsági irodalmi munkát és a tankönyvek.) Hogy adatbázisát a lehető legteljesebbé tegye, a kínai nemzeti könyvtár kénytelen megvásárolni minden olyan művet, amit nem kap meg. A nemzeti könyvtár tárgyalásokat kezdett a GAPP bevonásával az egységes kötelezpéldány-szolgáltatásról; aminek hatására remélhetőleg a jövőben növekedni fog

a beszolgáltatott köteles példányok mennyisége. Kívánatos lenne egy olyan könyvtári törvény kibocsátása is, amely tekintettel van a köteles példányok ügyére.

Hongkong, Makaó és Tajvan esete

Noha Hongkong és Makaó 1997-ben, illetve 1999-ben ismét Kína fennhatósága alá kerültek, speciális irányítású, autonóm tartományai a Kínai Népköztársaságnak, tehát nem is kerülnek be a nemzeti regisztrációba, mint ahogy a tajvani publikációk sem. E mögött kizárólag politikai és nem technikai okok húzódnak. Hongkongban a köteles példányokat a városi közkönyvtárak és néhány egyetemi könyvtár kapja. Makaó központi nemzeti könyvtárának feladata az ISBN regisztráció, ezért ez a könyvtár kapja a köteles példányokat. Tajvan esetében a nemzetközi kiadványcsere hivatal az ISBN-iroda, mely megkapja a tajvani kiadók kiadványait, és az ISBN, ISSN, ISNC számokon kívül címléírással (CIP) is ellátja azokat. Az a használó, aki nemzeti bibliográfiai szintű tájékoztatást szeretne kapni, az említett intézményekhez fordulhat. Az OLCC szolgáltatni tudja az említett három területen megjelent azon monográfiák CNMARC formátumú rekordjait, amelyek jelen vannak a kínai nemzeti könyvtár gyűjteményében.

Bibliográfiai formátumok és az osztályozási rendszerek

Kínában a könyvtárak két MARC formátumot használnak: a MARC21-et és a nemzeti CNMARC változatot. A nemzeti változatot az Unimarc struktúrája szerint a kilencvenes évek elején készítették el, és a szabványos Unimarc mezőkhöz speciális mezőket illesztettek a kínai nyelvű publikációk számára. Számos kisebb könyvtár a CNMARC-ra alakított Unimarc for-

mátumot használja, minden kiadványtípusra. A nagyobb, jelentősebb idegen nyelvű állománnyal rendelkező könyvtárak inkább az USMARC/MARC21 formátumot részesítik előnyben, a nemzetközi csereformátum kompatibilitására is gondolva. A nemzeti könyvtárban a CNMARC-ot használják és a kínai osztályozási rendszert, kínai tezaurusszal a kínai nyelvű kiadványokhoz, és a MARC21-et a külföldi kiadványokhoz, ide értve nemcsak a nyugati nyelveket, hanem a japánt és az orosz is. A nyugati nyelvek esetében legszívesebben az AACR2 szabályait, az amerikai Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékét (LC Subject Headings) és egységesített besorolási rekordjait alkalmazzák, osztályozási rendszerként pedig a kínai könyvtári osztályozást. Az Aleph 500-as rendszer lehetővé teszi a kétféle katalogizálási szabályzat szerint készült két adatbázis külön kezelését, jelenleg azonban semmilyen informatikai szintű korreláció nincs a két adatbázis között, ezért keresik a kapcsolat megteremtésének lehetőségét.

Különböző MARC formátumok és különböző leírási szabályzatok a tartományokban

A könyvtárak nagyobb része a kínai kiadványok tekintetében a CNMARC prototípusára alapozott Unimarc formátumot használja. Hongkongban a legtöbb könyvtár a nyugati országok szabályait követi és a MARC21 formátumot alkalmazza, minden kiadvány esetében. Makaó könyvtárai vagy a CNMARC, vagy a MARC21-et használják. Tajvanon a nagykönyvtárak a CNMARC, vagy az LCMARC/USMARC, a közepesek inkább a CNMARC formátumot használják. Az Unimarc-ot használó könyvtárak számára különböző leírási szabályok léteznek, különösen a nevek autorizált formái tekintetében. A latin betűkre átírás során előfordul a nevek eltérő tagolása (pl.: „mao ze dong” vagy „Mao Zedong”).

CIP, BIP és az országos letéti könyvtár

A kiadói és nyomdai főigazgatósághoz tartozó országos letéti könyvtár a CIP (*Cataloging in Publication*) szolgáltatás felelőse. A kulturális minisztérium és a GAPP közötti koordináció hiánya mutatkozik meg a kínai nemzeti könyvtár és az országos letéti könyvtár közötti kapcsolat gyengeségében is. A CIP problémái három pontban összegezhetők.

- 1) A CIP alapja az a pre-publikáció, amit a GAPP-nak küld a kiadó. Néhány cím közvetlenül a megjelenés előtt változik meg, ezért sok CIP-leírás nem tudja tükrözni a kiadvány tényleges helyzetét, állapotát. A CIP voltaképpen csak egy hasznos segédlet a kiadó számára az ISBN regisztrációhoz.
- 2) A CIP-et nem könyvtárosok készítik.
- 3) A CIP nem jogosít fel a MARC formátumú rekord forgalmazására.

Néhány kereskedelmi társaság megfontolás tárgyává tette Kínában, hogy a CIP-et felhasználja BIP (*Books in Print*) információk előállítására. A Rentian nevű magán-könyvkereskedés igyekszik létrehozni egy „Kínai könyvek megjelenés előtt” (*Chinese Books in Print*) elnevezésű szolgáltatást.

Tulajdonképpen a GAPP információs rendszere a BIP egy típusának tekinthető, csak éppen az eredményei még nem láthatók. A kínai kiadók egyesülete is létrehozott egy társaságot a megjelenés előtt álló könyvek regisztrálásra, versenyben a Rentian kereskedéssel. Nagyszabású terveik megvalósítására öt évet szánnak.

Egy másik nemzeti bibliográfia

Léven a GAPP az ISBN-regisztráció felelőse, a hozzá tartozó letéti könyvtár évente kiadja a megjelent könyvek országos jegyzékét. Tulajdonképpen egyfajta nemzeti bibliográfiáról van szó, mely részben a CIP szolgáltatáson alapul, és amelyet elsősorban a gyarapító könyvtáro-

sok használnak. Mivel nincs BIP-szolgáltatás, a könyvtárosok gyakran használják információforrásként a CIP-et. Ennek az országos könyvtárnak van egy CD-ROM változata is, ám mivel nem követi szigorúan a címeírási szabályokat, a feldolgozó könyvtárosok számára gyakorlatilag használhatatlan.

Authority control

A kínai nemzeti könyvtár 1995-ben kezdte meg építeni saját egységesített besorolási adatfájlait, mely mostanra egy mintegy 600 000 rekordot tartalmazó adatbázis lett. A GARR (*Guidelines for Authority Records and References*) irányelvei szerint megfogalmazott névforma-egységesítési szabályokkal. Ugyanakkor a szabályzat még nincs véglegesítve, viszont évek óta hiányzik a revíziója is. Többek között ellentmondások vannak az egységesített névforma és a hozzáférési pontként kiválasztott névformák között a különféle kínai könyvtárak gyakorlatában.

A testületi nevek esetében még csak most tervezik az egységesítést, ám mindez igen jelentős emberi és anyagi ráfordítást igényel. A kínai nemzeti könyvtár keresi a lehetőséget a más könyvtárakkal való együttműködésre és egyetlen egységes szabályzat használatára.

Problémák

A fejlesztésekhez az alábbi problémákat kell még figyelembe venniük:

- 1) a két nemzeti bibliográfia egyidejű jelenléte: egyikük (a kínai letéti könyvtár országos könyvjegyzéke) teljesebb, de nem a könyvtárosok számára készült, a másik (a nemzeti könyvtár által készített nemzeti bibliográfia) viszont nem teljes, de a könyvtárak egy részének van címezve (szabályos, átvehető rekordokkal);
- 2) az idegen nyelvű kiadványok kimaradnak a nemzeti bibliográfiából, attól a pillanattól, hogy a kínai és az idegen nyelvű kiadvá-

- nyok külön adatbázisokban szerepelnek, más formátumú rekordokkal;
- 3) a meglehetősen hiányos bibliográfiai lefedettség. A nemzeti könyvtár adatbázisa nem tartalmazza a tankönyveket, a gyermek és az ifjúsági irodalmat, amit számos ország nemzeti bibliográfiája magában foglal;
 - 4) készült egy terv a bibliográfiai adatszolgáltatásra más országok számára. Ennek kapcsán az alábbi kérdésekkel kell szembenézni:
 - a) átmenet a CNMARC és a MARC21 formátum között: szükség van a manuális beavatkozásra, nincs egyszerű és kétirányú konverzió;
 - b) a kínai osztályozási rendszer áttérése a Dewey rendszerre: az átjárás teljességgel lehetetlen; csak egy részét lehet tervezni, manuális munkát igényel;
 - c) a kínai és a transliterált karakterek kon-

verziója, és a 880-as mező létrehozása a kínai karakterek számára: sok rész tekintetében lehetséges, de a személynevek esetében nem automatizálható;

- d) a manuális és automatikus konverzió: ha döntés születik a külföldiek számára nyújtandó MARC21 formátumú rekordokról, szükség lesz nagy mennyiségű emberi és gazdasági erőforrásra.

Zárszó

A kínai nemzeti könyvtár jelenleg azon fáradozik, hogy bibliográfiai pozícióját megerősítse. Adatbázisát még teljesebbé teszi a jövőendő használók számára, és keresi az utat, hogy a különböző felhasználók számára a megfelelő formában nyújtson szolgáltatásokat.

Teljessé vált az OSZK hangarchívuma, melyben a magyar hanglemezgyártás történetét reprezentáló normál és mikrolemezeket gyűjtötték. Legutóbb a Corvina Alapítvány támogatásával sikerült 4300 lemezt megvásárolniuk.

Mint ismeretes, 1956 októberében az OSZK legnagyobb háborús veszteségeként a Magyar Rádió szomszédságában lévő zeneműtári hangarchívum gyakorlatilag megsemmisült. 1979-ben hívták fel az OSZK figyelmét Kovács József gyűjtő Csepelen őrzött hanglemez-hagyatékára, mely az 1930-as években elkezdett módszeres retrospektív gyűjtés eredményeként példás rendben, teljességre törekvően megőrizte a magyar (és az itthon megvásárolható nyugat-európai) hanglemezkiadás első évtizedeinek anyagát. A Kovács-hagyatékot dokumentáló 20 kéziratos gyűjtőfüzet 56 hanglemezgyártó cég 9479 hanglemezét tüntette fel, közte 23 magyar cég produkciójának adataival. Az 1979-ben levédett gyűjteményt a jogutódoktól sok évi módszeres gyarapítási munkája eredményeképpen vásárolta meg a nemzeti könyvtár zeneműtára.

(Szőnyiné Szerző Katalin tájékoztatója alapján, OSZK lista, 2008. május 9.)

MESSINA, Maurizio: *Un manifesto per le biblioteche digitali* (Bollettino AIB, 45. vol. 2005. 4. no. 489–497. p.) c. írását és annak végén közölt nyilatkozatot **Mohor Jenő** fordította.

Digitális könyvtári nyilatkozat Olaszországból

1999-ben jelent meg a *Cluetrain* kiáltvány¹, melynek célja az volt, hogy az egyént helyezze az online-kereskedelem középpontjába, azzal, hogy a folyamatot személyek közötti kommunikációnak tekintette. A kiáltvány szerkesztői szerint, miközben érzékelhetően csökken a cégek intermediációs kapacitása az egyéni igények kielégítésében, növekszik az egyének képessége a virtuális közösségalkotásra a termékekről és a szolgáltatásokról való közvetlen információcsere révén, amivel viszont soha nem látott mértékben lehet befolyásolni a piac irányultságát. Azok a cégek, amelyek nem képesek belépni a személyek közötti kommunikációs folyamatok közé, alighanem marginalizálódnak a piacon. Felmerült, hogy e megfontolások némelyikét át lehetne helyezni az elektronikus/digitális könyvtárak környezetébe is, és annak megértése is, hogy az előbb körvonalazott kommunikációs folyamatok a világháló világában (amit pl. az Amazon vagy a GoogleBookSearch típusú kereskedelmi tevékenységek jellemeznek) azonosak az egyének és a rögzített információk közötti interakciókkal. Ezekre a megközelítésekre támaszkodva az olasz könyvtáros egyesület digitális könyvtári munkacsoportja² javaslatként kidolgozott egy digitális könyvtári nyilatkozatot³.

A nyilatkozat közreadását bevezető írásában⁴ a munkacsoport egyik tagja elsőként a manifesztum 4. pontját emeli ki, miszerint „a digitális könyvtárak – könyvtárak”, azaz szolgáltatásuk természete azonos minden más könyvtáréval: az ismeretekhez való hozzáférés közvetítése, melyet történelmileg meghatározott az interreláció saját környezetükkel. A nyilatkozat eredeti címében a *per* (-ért, számára) elöljárószó szerepel, nem a birtokviszonyt kifejező *delle*. Ezzel is a szöveg nem konkluzív, még befejezetlen, nem lezáró jellegét kívánták hangsúlyozni, hiszen az első tézis is azt mondja, hogy „a digitális könyvtárak beszélgetések”, azaz interakciók a használó és az információs forrásokat elosztók közöisége között, és ezek a beszélgetések könnyen vehetnek előre nem látható fordulatokat, amikre egy statikus és egyértelmű digitális könyvtári modell képtelen lenne reagálni.

A nyilatkozat tehát a digitális könyvtár pluralista koncepcióját rajzolja fel.⁵ Pluralitásról beszélve arról van szó, hogy különféle közösségek digitális domíniumait kell világosan meghatározni, nemcsak a könyvtárakét, levéltárakét, múzeumokét, hanem a képző és kutató intézményekét, a közigazgatását, a kulturális és az infokommunikációs iparét stb. is. Amint az 5. tézis mondja: „a digitális könyvtárak integrálják

a közösségeket”, ami a vonatkozó szolgáltatások funkcionális integrációját, azaz a konvergenciát jelenti. Plurálisak tehát a szolgáltatásokat nyújtó közösségek, és ezzel párhuzamosan plurálisak a hasznélvezők, a használók (olvasók) és a hasonló szolgáltatások közösségei.

Egy olyan olvasónak, aki ritkán megy be a könyvtárba, de gyakran használja a netet, a digitális könyvtár nem annyira dokumentumok gyűjteménye (ahol elektronikus formában a polc és a raktár maga a net), hanem szolgáltatások összessége, ami inkább az Amazon vagy az Ebay képét mutatja, mintsem a könyvtári OPAC-okét. Sokféle a koncepció, és sokféle az elvárás. Digitális könyvtárakról van tehát szó, többes számban, ami nemcsak a valóság hű tükre, hanem politikai jelentősége is van: „a digitális könyvtárak rosszul viselik a központosítást” (9. tézis). A nyilatkozat nem fogadja el a digitális könyvtár intézményi modelljeit, ahol valamely intézmény lenne megbízva a fejlesztéssel, sokkal inkább azt, hogy az ügyben érintett intézmények a szabványos megoldások terjesztésén fáradozzanak, sőt, akár meghatározásukban és gondozásukban is tevékenykedjenek.

A nyilatkozat első tézise szerint a digitális könyvtárak: beszélgetések, de nem egyetlen „szisztematikus narratívát” jelentenek, hanem sok-sok beszélgetést, melyeket egy közös nyelv tart össze. Ez a fogalmazás nem kívánja megtagadni az együttműködés kultúráját, mely kétségtelenül jelen van a könyvtári szolgáltatások fejlődésében (különösen az 1970-es évek vége óta), azonban mégis a realitás talaján áll. A digitális könyvtárak meglehetősen esetleges módon fejlődtek, ezért nem mentesek az átfedésektől és ismétlésektől. Ha létrejönnek is diszciplináris rendszerek (a szemantikus web fejleményei nyomán), vagy az intézményi, vagy tudományági nyílt archívumok hálózatai, ezek alighanem utólagosan koordinált rendszerek lesznek. Döntő jelentőségű tehát, hogy a használó mozoghasson a különböző digitális könyvtárak között, és „beszélgethessen”, kapcsolatba

léphessen azokkal. A digitális könyvtárak közös nyelvét az interoperabilitás adja. Célja az információk „hordozhatósága” térben és időben, és lévén az egymás közötti kölcsönös működőképességnek számos – technikai, szemantikai, jogi, adminisztratív és szervezeti – aspektusa, az interoperabilitás tűnik annak az eszköznek, mely elvezethet a sokféle digitális könyvtár funkcionális egységesítéséhez.

A nyilatkozat három részben – az elvekkel, a modellekkel és a funkciókkal kapcsolatban – 30 tézist fogalmaz meg. Az *Elvek* címszó alatt voltaképpen a digitális könyvtárak alapvető jellemzőinek listáját találjuk. A manifesztum nem tartalmazza a digitális könyvtárak meghatározását, de a felsorolt jellemzők összessége egyfajta definícióként értékelhető. A *Modellek* fejezetben a szolgáltatási, szervezeti és technikai modellekről esik szó, melyek az „elveket” működő valósággá teszik. A *Funkciók* cím után azon tevékenységeknek felsorolását találhatjuk, amelyek a modellek alkalmazásával válnak lehetővé.

Következzék most már további kommentárok nélkül a manifesztum – inkább nyilatkozat, mint kiáltvány – fordítása⁶.

Digitális könyvtári nyilatkozat

A) Elvek

1. A digitális könyvtárak – beszélgetések

Ez a nyilatkozat digitális könyvtárakról szól, nem pedig „A” digitális könyvtárról. A digitális könyvtárak nem alkotnak egyetlen rendszert vagy nagy, rendszerezett narratívát, inkább sok-sok beszélgetésből állnak, amelyeket a közös nyelv és kommunikációs struktúra köt össze, és amely különböző közösségeknek a legkülönbözőbb használói csoportokkal szembeni elkötelezettségén alapul.

2. A digitális könyvtárak szolgáltatásokat nyújtanak

A digitális könyvtárak szolgáltatásokat nyújta-

nak használóiknak. Tudományterületi specializációjuk, földrajzi vagy intézményi hovatartozásuk szerint különböztethetők meg egymástól.

3. A digitális könyvtárak segítik a megismerést

A digitális könyvtárak olyan szolgáltatásokat valósítanak meg, amelyek célja – az ismeretekhez való hozzáférés előmozdítása révén – az állampolgári jogok teljes körű gyakorlásának megkönnyítése és az élethosszig tartó tanulás segítése.

4. A digitális könyvtárak – könyvtárak

A digitális könyvtári szolgáltatások természete azonos a többi könyvtáréval: az ismeretekhez való hozzáférésben segítenek, és történelmileg meghatározza tevékenységüket a környezetükkel való kölcsönhatás. Ami a hibrid könyvtárak kérdését illeti: a digitális és nem digitális források integrálására kell törekedniük a használói igények megfelelő kiszolgálása érdekében.

5. A digitális könyvtárak integrálják az intézményeket

A digitális könyvtárak megvalósítják azon szolgáltatások funkcionális integrációját, melyeket különféle intézmények, a könyvtárak, levéltárak, múzeumok, képző- és kutatóintézmények, a közigazgatás, a kulturális vállalkozások, valamint az információ- és kommunikáció-technológiai ipar nyújtanak.

6. A digitális könyvtárak dokumentumokat terjesztenek

A digitális könyvtárak kötelesek biztosítani a dokumentumok tartós megőrzését és terjesztését, köztük a pre-printekét, belső beszámolókéit, jegyzetekét, kutatási projektekét, kísérleti eljárásokét, intézményi jegyzőkönyveket és más e-printekét is, melyeket egyébként az ún. „szürke irodalom” körébe utalnánk.

7. A digitális könyvtárak mindenkinek a jogait tiszteletben tartják

A digitális könyvtáraknak törekedniük kell arra, hogy a szellemi tulajdon vagy a szerzői jog tulajdonosának a jogai és érdekei, valamint a felhasználóknak az ismeretekhez való teljes és akadálytalan hozzáférési joga között méltányos egyensúlyt teremtsenek. A digitális könyvtárak emellett védik a személyes adatokat is.

8. A digitális könyvtárak megosztják problémáikat közönségükkel

A digitális könyvtáraknak interaktív kapcsolatot kell kialakítaniuk használóikkal; segíteniük kell az egyének aktív részvételét a közösség életében, és megpróbálni szót érteni velük.

9. A digitális könyvtárak nehezen viselik a központosítást

A központi ellenőrzés és irányítás régi modellje már több digitális könyvtári projekt bukását eredményezte; összehangolt fejlődésük azonban garantált, ha interoperabilitást biztosító műszaki szabványokat, valamint az együttműködést segítő szervezeti modelleket alkalmaznak és terjesztenek el.

10. A digitális könyvtárak hálózati könyvtárak Mindenki, aki hozzáfér az internethez, a digitális források potenciális használója.

11. A digitális könyvtárak elérhetők

Hogy a használók legszélesebb és legváltozatosabb köre hozzáférhessen az összes digitális forráshoz, a digitális könyvtárak infrastruktúrájának meg kell könnyítenie ezek felderítését és használatát, vagyis olyan megoldásokat kell alkalmazniuk, melyek legyőzik a digitális megosztottságot, figyelembe veszik a weboldalak használhatóságának és hozzáférhetőségének a követelményeit, ide értve a többnyelvű megoldásokat is, a tartalmak nemzetközi terjesztése érdekében.

12. A digitális könyvtárak népszerűsítik magukat

A digitális könyvtáraknak népszerűsíteniük kell tevékenységük minden vonatkozását, és meg kell tanítaniuk felhasználóikat a szolgáltatások és források helyes használatára.

13. A digitális könyvtárak készek a vitára és az újításokra

A digitális könyvtáraknak folyamatosan értékelniük (auditálás, benchmarking) és frissíteniük kell struktúrájukat, szolgáltatásaikat és tartalmaikat, hogy kitzűzött céljaikat a legmegfelelőbb módon elérjék, és hogy tevékenységüket az újonnan felmerülő célokra irányítsák.

14. A digitális könyvtárak finanszírozása átlátható

A digitális könyvtárak finanszírozása legyen dokumentált, átlátható és nyilvános. Minden projektet annak alapján kell értékelni, hogy mennyire innovatív jellegű és milyen hasznos a köz számára.

15. A digitális könyvtáraknak semmi köze a „techeológia”-hoz

A digitális könyvtárakról folyó vitákban gyakran úgy beszélnek a műszaki eszközökről, mintha a technológia és az ideológia keverékei lennének (*techeológia*), vagyis mintha a szolgáltatás végső céljai, nem pedig eszközei lennének.

B) Modellek

16. A digitális könyvtárak modelljei rugalmasak

A digitális könyvtári modellek legyenek elég rugalmasak ahhoz, hogy a technológiai újításokból adódó frissítések könnyen elvégezhetőek legyenek. Nyitottaknak kell lenniük azokra az információs és kommunikációs technológiai (IKT) alkalmazásokkal való szinergikus integrációkra is, amelyek már túlmutatnak a digitális könyvtárak és archívumok speciális területén

(elektronikus kereskedelem, tanulás, közigazgatás, digitális jogkezelés stb.).

17. A digitális könyvtárak tartalmakból és szolgáltatásokból állnak

A digitális könyvtárakat a tartalmak, a szolgáltatások, a használók, a szolgáltatók és a technológiák jellemzik. A tartalmak vagy források digitális tárgyakként és ezek (leíró, strukturális, technikai, adminisztratív, a megőrzéshez és a jog-kezeléshez kapcsolódó) metaadataiból állnak. A szolgáltatások teszik elérhetővé a digitális objektumokat a különböző használói csoportok számára a metaadatok által nyújtott információknak megfelelően.

18. A tartalmak és a szolgáltatások heterogének

A digitális könyvtárakat az objektum-típusok sokszínűsége, életciklusuk változatossága, az objektumokhoz kapcsolódó metaadat-típusok különbözősége és az azok tanulmányozását, használatát lehetővé tevő szolgáltatások sokfélesége jellemzi.

19. A tartalmakhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egységes

A digitális könyvtáraknak olyan összetett keresőinterfészeket kell választaniuk, amelyek integrált hozzáférést biztosítanak a legkülönbözőbb jellegű és formátumú objektumokhoz, és ezáltal olyan források visszakeresését is lehetővé teszik, amelyeket különböző szabványok szerint dolgoztak fel, illetve amelyek sokféle művészi és tudományos alkotást képviselnek.

20. A digitális könyvtárak szabványokon alapuló komplex architektúrával rendelkeznek

A digitális könyvtári architektúra felépítésének nélkülözhetetlen elemei:

- a hálózati portálok, melyek a szolgáltatásokat és a tartalmakat szervezeten kínálják,
- a megoldások (az egyidejűleg több adatbá-

zisban végzett keresés, metaadat-begyűjtés, a hivatkozások összekapcsolása stb.),

- c) a protokollok (SRU/SRW, OAI-PMH, NISO OpenURL, ISO-ILL, LDAP stb.) és műszaki szabványok (HTTP, WebServices, XML, PKI stb.), melyek a kereső szolgáltatásokat és a hálón található források hozzáférését integráló közvetítők,
- d) a metaadat szabványok (DC, MAG, ODRL, METS, MPEG-21, RDF stb.).

21. A tartalom-szolgáltatók és a szolgáltatásokat végzők kölcsönösen hatnak egymásra

A digitális könyvtárak infrastruktúrája sokféle digitális repozitórium és szolgáltató együttélésén nyugszik az Open Archives Initiative (OAI) által leírt modell szerint. A repozitóriumok biztosítják a leíró és az adminisztratív metaadatokat az OAI-PMH protokoll szerint, a szolgáltatók pedig begyűjtik ezeket szakterületi, intézményi vagy területi típusú portálok létrehozása céljából.

22. A tartalmak különféle gyűjteményekbe szerveződnek

Egy-egy repozitórium egy vagy több gyűjteményt tartalmazhat, amelyeket a tartalomszolgáltatók teljesen önállóan kezelnek. Ösztönözni kell az együttműködési kezdeményezéseket, hiszen céljuk a tartalmak összehangolása és a gyűjtemények átfedéseinek csökkentése.

23. A gyűjteményekhez való hozzáférést és azok felhasználását autonóm módon irányítják

A repozitóriumokért felelős tartalomszolgáltató önállóan dönt a forrásokhoz való hozzáférésnek és a használatnak az egyes szolgáltatók esetében alkalmazandó szabályairól, a különböző használati csoportoknak megfelelően.

C) Funkciók

24. A digitális könyvtárak a használókra összpontosítanak

A digitális könyvtárak felhasználják a portáltechnológiát és az olvasói nyilvántartásokat jogosultságok és a hitelesítés kialakítására, hogy azután a keresést, böngészést, lelőhely-megállapítást és hozzáférést integrálják a használói útmutatókkal és segédletekkel, a válogatott tartalomjegyzékekkel, valamint az interfészek és a személyes web-terek testre szabásával.

25. A digitális könyvtárak ápolják a kapcsolatokat a köz- és felsőoktatással és a kutatóintézetekkel

A digitális könyvtárak az oktatás és a kutatás segítése érdekében repozitóriumait és szolgáltatásait ingyenesen bocsátják rendelkezésre, hogy az oktatási és kutatási az intézmények tevékenységét – elsősorban az elektronikus tanulást (*e-learning*) – minden szinten támogassák a szükséges digitális forrásokkal.

26. A digitális könyvtárak együttműködnek a digitális kulturális örökség tartós megőrzése érdekében

A köteles-példányokról szóló jogi szabályozással összhangban egyes archívumok feladata a digitális kulturális örökség tartós megőrzése (vagy szükség esetén selejtezése). Ennek érdekében együttműködnek és funkcióikat integrálják a legjobb szabványokat alkalmazva (pl. Open Archival Information System /OAIS/ ISO 14721). Ugyanakkor a kötelespéldány-jogú intézmények olyan technológiát alkalmaznak, mely biztosítja az adatok megőrzését és hosszú távú olvashatóságát.

27. A „Digitális Könyvtárak Országos Portál” számos szolgáltató hozzáférési pontja

A Digitális Könyvtárak Országos Portál a különböző szolgáltatók részére egységes hozzáférési pontot kínál, és integrált áttekintést nyújt az or-

szág területén hozzáférhető valamennyi forrásról; metaindexként és országos kalauzként kell működnie.

28. A nyílt forráskódú szoftverek és a nyílt szabványok alkalmazása kedvez a digitális tartalmak terjesztésének

A digitális gyűjteményekben található tartalmak terjesztésének segítése érdekében elengedhetetlen a nyílt forráskódú szoftverek és szabványok alkalmazásának és fejlesztésének a támogatása, ezek ugyanis a hozzáférés korlátainak megszüntetését segíthetik elő, újabb akadályok létesítése nélkül.

29. A digitális könyvtárak közösen használják az eszközöket és szolgáltatásokat

Megfelelő szolgáltatásokat kell kifejleszteni, tesztelni és közösen működtetni a digitális források egyértelmű és tartós azonosítóinak megállapítása, a digitális jogok kezelése és a közös tezauruszok létrehozása érdekében.

30. A digitális könyvtárak előmozdítják a keresőmotorokkal való funkcionális integrációjukat

A digitális könyvtáraknak elő kell segíteniük a keresőmotorokkal való funkcionális kapcsolatok létrehozását, mivel ők gyűjtik össze és terjesztik a digitális források metaadatait.

Jegyzetek

1. <<http://www.cluetrain.com/#Manifesto>>
2. Az olasz könyvtáros egyesület (Associazione Italiana Biblioteche – AIB) tanulmányi csoportja a digitális könyvtárakról. Tagjai: G. Bergamin, A. Di Iorio, M. Messina, V. Pasqui, R. Raielli.
3. A szövegből (és más olasz írásokból) kiderül, hogy inkább arról az „elektronikus tartalomszolgáltatásról” van szó, amit a hazai szaknyelv többnyire „elektronikus könyvtár” névvel illet, az ismertetés és a nyilatkozat fordítása során mégis meghagytam az eredetiben szereplő „digitális” kifejezést. (MJ)
4. Messina, Maurizio: Un manifesto per le biblioteche digitali. = Bollettino AIB, 45. vol. (2005.) 4. no. 489-493. p.
5. A „pluralitás”, a „konvergencia” és az „interoperabilitás” mint a digitális könyvtár kulcsszavai már egy korábbi cikkben fontos szerepet kaptak. Lásd: Leombroni, Claudio: Appunti per un'ontologia delle biblioteche digitali: considerazioni sulla Biblioteca digitale italiana. = Bollettino AIB, 42. vol. (2002.) 2. no. 115-131. p.
6. Manifesto per le biblioteche digitali. = Bollettino AIB, 45.vol. (2005) 4.no. 493-497. p. A fordítás során igyekeztem meghagyni az eredeti szöveg szóhasználatát és mondat-szerkezetét. (A nyilatkozat olaszul és angolul is olvasható a <http://www.aib.it/aib/cg/gbdigd05a.htm3> címen is. – A szerk.)

Jeles Napok – véglegesen az OSZK-ban

A Jeles Napok c. szolgáltatás, amely 2006-ban a Naumann-házban készült el, immár véglegesen az OSZK szerverére került.

Elérhetősége: <http://jelesnapok.oszk.hu>.

A gyűjtemény gyarapítása és bővítése ezután is folytatódik.

(Bánkeszi Katalin, Sudár Annamária híre, Katalist, 2008. ápr. 29.)

Könyvtári Intézet

Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár

Budapest, I. Budavári Palota F. épület
Levélcím: 1827 Budapest, Telefon: 224-3795
e-posta: kszk@oszk.hu

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2008. július —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hirt adunk)

a Könyvtári Intézet honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

*(A LISA-t könyvtárunkban helyben
szolgáltatjuk)*

a szakkönyvtár honlapja:

<http://www.ki.oszk.hu>

Szakkönyvtár menüpont

Könyvtári Figyelő:

<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html>

az online katalógus (LibriVision):

http://nektar1.oszk.hu/librivision_hun.html

magyar könyvtári lapok

tartalomjegyzéke:

www.matarka.hu

Dokumentáció, Könyvészet,

Könyvtárak opció

**könyvtárközi kölcsönzés,
dokumentum-szolgáltatás:**

kszk@oszk.hu

online tájékoztatás a LibInfo

keretében:

<http://libinfo.oszk.hu>

adatbázisok (MANCI, THES):

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>

Régi magyarországi szerzők

A Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségében folyó bibliográfiai gyűjtőmunka segédleteként 1989-ben jelent meg a Régi Magyarországi Szerzők első változata. A *Szabó Géza* adatgyűjtésének felhasználásával *Pintér Gábor* szerkesztésében kézirat gyanánt napvilágot látott névjegyzék 3782 magyarországi szerző életrajzi adatát tartalmazta. Megjelenésének pillanatában már kiderült, hogy az egyes szerzők közreadott rövid életrajzi adatsora sok vonatkozásban kiegészítésre és kiigazításra szorult. A kutatók és bibliográfusok részéről megfogalmazódott az az igény, hogy a szerzők neve bővüljön névváltozataikkal, ezek mindegyikéről készüljön utaló, valamint az adatok egészüljenek ki a források megjelölésével is. Ezt a hatalmas munkát vállalta magára dr. *Wix Györgyné László Borbála*, az Országos Széchényi Könyvtár Gyarapítási Osztálya nyugalmazott vezetője, aki *Borsa Gedeon* irányításával és az OTKA program támogatásával végezte el igényes kutatómunkáját. Lelkiismeretes és aprólékos munkájának köszönhetően a Régi Magyarországi Szerzők névjegyzéke kétharmadával kibővült. Ezért a korábbi egy kötetes kézikönyv kiadása csak több kötetben valósítható meg. Sajnálatosan *Wixné* a 2002-ben bekövetkezett halála miatt, az első kötet L betűjéig tudta csak követni a nyomdakész kézirat elkészültét. Adatgyűjtésének kiegészítését és publikálását *P. Vásárhelyi Judit* tevéleges közreműködésével és irányításával az RMNy Szerkesztőség munkatársai, *Kiss Eleménné* és *Kovács Zsuzsa*, az ő gondolatmenetét és elveit folytatva fejezték be.

Az elkészült első kötet azoknak a magyarországi szerzőknek az életrajzi adatait tartalmazza betűrendben, akik a kezdetektől 1700-ig éltek, illetve akik ugyan a XVIII. században haltak meg, de legalább egy nyomtatásban megjelent munkájuk ismeretes az 1701-előtti időszakból. Összesen 6484 személy adatát közlik 8076 rájuk vonatkozó utalóval. A 71%-os gyarapodás

Wix Györgyné
Régi magyarországi szerzők :
RMSz / Wix Györgyné ;
[közread. az] Országos Széchényi
Könyvtár. - Budapest :
OSZK, 2008-. - 1036 p.
ISBN 978-963-200-534-8

annak is köszönhető, hogy a két kiadás közötti időszakban számos új bibliográfia (RMNy III.; RMK III. Pótlások öt füzeté névmutatóval), életrajzi lexikon (UMIL), egyetemi matrikula, szövegkiadás, szakmunka stb. jelent meg, amelyek adatait Wix Györgyné beépítette az RMSz-be. A felhasznált források nagy számáról győzhet meg minket az idézett művek rövidítésjegyzéke, amely a kötet elején található (15-23. p.).

A gazdag névjegyzék előtti *Bevezetés*ben az RMSz készítői pontos meghatározását adják a régi magyarországi, vagyis hungarus szerző fogalmának, amelybe beleértének minden olyan Magyarországon született vagy az alkotás idején megszakítás nélkül legalább két évig ott megtelepedett, külföldön született személyt, aki valamely 1801 előtti nyomtatvány legalább egy önálló részének szellemi létrehozásában közreműködött, tekintet nélkül annak terjedelmére.

A névjegyzék négy nagyobb egységből épül föl. Elsőként a *Név és az azt kiegészítő adatok* szerepelnek. A szerzői vezetéknev besorolása a szakirodalomban (UMIL, RMNy stb.) már meghonosodott alakja szerint történik, amelyet zárójelben követ a vezetéknev változatainak felsorolása, beleértve ebbe a monogramokat és az álneveket is. A csak keresztnévvel jelölt személyek esetében a szentek, pápák latin, míg az uralkodók, hercegek nemzeti nyelven kerülnek felvételre. Másodikként következnek a *Születési és halálozási adatok*. Ennek része a szerző születési helyének neve, egykorú régi magyar alakban. A régi magyar helynév-adatoknak az 1913. évi helységnévtár „új magyar,” valamint mai formájával való megfeleltetéseit a kötet végén található *Helynévmutató* tartalmazza. A helyneveket zárójelben követi a megye, szék stb. megnevezése. Harmadik egységként a *Tanulmányi és működési adatok* következnek. Az alsóbb iskola, a középiskola és kollégium csak abban az esetben szerepel a felsorolásban, ha az illető személy már akkor publikált. Az egyetemi tanulmányok mindig fel vannak tüntetve, összevontan a különböző felsőfokú intézmények megnevezésével és kiegészítve az ott eltöltött esztendőknél a kezdő és befejező év jelzésével. Végül a *Működési adatok* következnek. Ebben a részben az alkotók a szerzői pálya legtömörebb összefoglalására törekednek. A tevékenység megnevezését, működési helyét(eit) úgy adják meg, hogy azt kiegészítik annak időpontjával, időkorével. Ennek fontossága a születési és halálozási évszám hiányában szembeötlő. Az egyházi pályán tevékenykedő szerzők esetében jelölik a felekezeti hovatartozást is, megtoldva Zoványi Jenő egyháztörténeti lexikona alapján a működési terület egyházkerületi, egyházmegyei megnevezésével. Amikor a szerző foglalkozása nem állapítható meg, akkor az illető írói működése

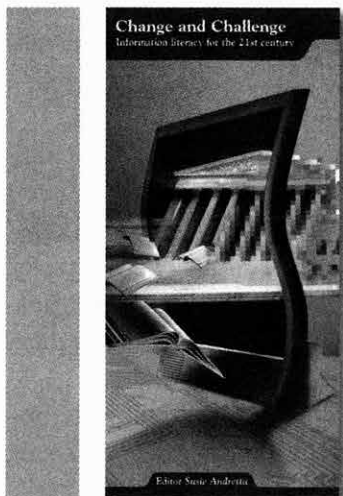
pótolja azt (pl. alkalmi vers szerzője stb.) az adott mű keletkezési helyének és évének szerepeltetésével.

Az RMSz-ben való tájékozódást négyféle utaló biztosítja. A szerzők és az utalók betűrendben, a hazai könyvtári besorolási gyakorlatnak megfelelően követik egymást. A monogramok és a sziglak a betűk élén állnak ugyancsak betűrendben. Közülük az azonosak megszámozva és kronológiai sorrendben következnek.

Az RMSz új, bővített kiadása hasznos segédeszköze lesz sok-sok diszciplína, mint pl. a biográfia, bibliográfia, művelődéstörténet, helytörténet, rendtörténet, irodalomtörténet, könyvtörténet stb. művelői számára. Ezen felül óriási jelentősége van a régi könyves gyűjtemények szakszerű földolgozása szempontjából. Alapul szolgálhat ugyanis arra, hogy a hazai és a nemzetközi gyakorlatban egységes névalakkal idézzék magyarországi szerzőinket akár tudományos publikálás, akár a magyar nemzeti bibliográfia tételének leírása a cél.

A szerzőkre vonatkozó több ezres adatközlésben való tájékozódást *Rövidítésjegyzék*, *Források jegyzéke*, *Keresztnévmutató* és *Helynévmutató* segíti.

Bánfi Szilvia

Change and challenge : information literacy for the 21st century / ed. Susie Andretta. – Adelaide ; Blackwood : Auslib Press, 2007. ISBN 9780980330113

Változás és kihívás

Tanulmányok az információs műveltségről.

Ritkán kerül kezünkbe ausztrál szakkönyv. Igazából a *Susie Andretta* szerkesztésével készült tanulmánygyűjtemény írásainak is csak egy része kerül ki abból a körből, amelyet az információs műveltség kapcsán akár ausztrál iskolának is nevezhetnénk. Andretta, a szerkesztő a Londoni Metropolitan Egyetem oktatója, és a kötetbe számos más brit szerző munkáját is beválogatta.

Andretta korábbi könyvét már megismerhették a Könyvtári Figyelő olvasói¹. Abból a kötetből is kiderül, hogy Andretta azok közé tartozik, akik az információs műveltséget az iskolarendszerű és azon kívüli oktatás pedagógiai keretének tekintik. Számára az információs műveltség olyan keret, amely az önálló tanulást elősegítő tudáskonstrukció és ezzel az egész életen át tartó tanulás alapja.

A recenzensnek viszonylag könnyű dolga van, amikor erről a könyvről ír, mert első fejezete² bevezető és szerkesztői előszó is egyben, tehát sok mindent megtudhatunk belőle. „Az információs műveltség a 21. század funkcionális írástudása” címet viselő fejezet két részből áll: előbb áttekintést kapunk az információs műveltséggel kapcsolatos kezdeményezésekről, főként a 20. század első éveiben, Nagy-Britanniában történekről, amit a könyv fejezeteinek rövid áttekintése követ.

A fejezet első részében Andretta a *Prágai Nyilatkozat* meghatározást idézi: „Az információs műveltség fogalmába beletartoznak az egyének a saját információs érdeklődésére és igényeire vonatkozó ismeretei, valamint az, hogy képes azonosítani, megtalálni, értékelni, megszerezni, hatékonyan létrehozni és felhasználni, majd kommunikálni az információkat egy kérdés vagy egy probléma megoldása érdekében. Az információs műveltség előfeltétele az információs társadalomban való hatékony részvételnek, valamint része az egész életen át tartó tanuláshoz való alapvető emberi jognak.”³

Hozzáteszi, hogy a társadalmi és oktatási vonatkozásokat megerősíti az *Alexandriai Nyilatkozat*, mely kimondja, hogy az információs műveltség a digitális világban alapvető emberi jog. Pótolhatatlan az egyes emberek és cégek (különösen a kis- és középvállalkozások), az egyes régiók és nemzetek versenyképessége szempontjából.⁴

Nem csoda tehát, hogy az információs műveltség széles körű elterjesztése ellenállásba ütközik. A felsőoktatásban régóta így van (Nagy-Britanniában legalábbis), ahol a felsőoktatási könyvtárak munkatársai megkísérelték az információs műveltség oktatását integrálni a szaktárgyak oktatásával, ami elutasításra talált az oktatók és a hallgatók körében, sőt ellenséges érzületeket is gerjesztett, továbbá esetenként könyvtárosok ellenzését is kiváltotta.

Európai szinten viszont fontos állomást jelentett 2005-ben – emeli ki Andretta – az a virtuális fórum, amelynek feladata az információs

műveltség és a könyvtárosképzés kérdéseinek megvitatása volt, és amelynek eredményeit az európai könyvtárosképzés számos területét tárgyaló könyv egyik fejezeteként megjelent írás tükrözi.⁵

Andretta tudósít az információs műveltséggel kapcsolatos brit eseményekről is. Ezek egyike volt az ITALICS (<http://www.ics.heacademy.ac.uk/italics/>) folyóiratnak a témával foglalkozó különszáma is. Ezek a cikkek képezik ugyanis a kötet írásainak alapját.

Az első dolgozat *Sharon Markless* és *David Streatfield* munkája.⁶ Dolgozatuk legfontosabb mondanivalója, hogy az információs műveltség nem csak a könyvtárak feladata. A pedagógiai kutatások ugyanis azt mutatják, hogy a felsőoktatásban az információs műveltség integráns része a tanuláshoz, és tudományterületektől független. *Christine Bruce*, *Sylvia Edwards* és *Mandy Lupton* ausztrál szerző-hármas első írásában⁷ az információs műveltség oktatásának hat modelljét (keretét) vázolja fel. Ezek közül kiemelkedő szerepet tulajdoníthatunk a relációs modellnek, amely a másik öt modellben foglaltakat is beépít(het)i működésébe.⁸ A relációs modell nem választja szét a tanulót és az információs műveltséget. Elvei között a következők szerepelnek:

- A tanulás a fogalmak változásáról szól.
- A tartalom és folyamat együttese, tehát amikor információt keresünk, akkor az adott diszciplináris tartalomról is tanulnunk kell.
- A tanulás a tanuló és a tárgy közötti viszony, tehát nem a tanuló, a tanár vagy az információ áll a középpontban, hanem a köztük meglévő kapcsolatok.

Bruce, *Edwards* és *Lupton* második írása⁹ azal az a kiegyensúlyozatlansággal foglalkozik, amely abból adódik, hogy a hallgatók csak korlátozott mértékben rendelkeznek a weben található információk kritikai értékeléséhez szükséges képességekkel, miközben az online világban otthonosan mozognak. Ahhoz, hogy ezt a felborult egyensúlyt helyreállítsuk, az szükséges, hogy az információs műveltséget összekapcsoljuk az ok-

tatás reflexivitásával, mind tanulás közben, mind azt követően.

Az információs műveltség egyik fontos stratégiájának része az, hogy a különböző írástudások¹⁰ elsajátíttatása során ne csak a befogadói, hanem az aktív létrehozói szerepek kialakítására törekedjünk, annak érdekében, hogy a felhasználók domesztikálása helyett képessé tegyük őket¹¹ arra, hogy az információs műveltséggel éljenek. Ezt a szemléletet a kötetben a tanulási nehézségekkel küzdők vonatkozásában képviseli Peter Williams és Andy Minnion írása.¹² Ők egyúttal azért is síkra szállnak, hogy az információs műveltség szöveg-központú fogalmát egy szélesebb, a képi információt és a multimédiával való interakciót is magába foglaló értelmezés váltsa fel.

Andrew Whitworth¹³ éppen az információs műveltségnek fentebb említett emancipációját írja le. Érvelésének alapja Habermas kommunikatív cselekvésemélete. Jürgen Habermas német szociológus szerint ugyanis a 20. század médiája azzal, hogy egyirányú tömegkommunikációs rendszert nyújt, lényegében megsemmisítette azt a nyilvános teret, amelyben a közösségi eszmecserék létrejöhetnének.¹⁴ A kommunikatív racionalitás kommunikatív akciókban manifesztálódik – idézi Habermast Whitworth¹⁵ –, hozzátéve, hogy azoknak, akiket bizonyos döntések érintenek, részt kell venniük a döntésről folytatott vitában.

Az információs műveltség oktatásában a könyvtárosoknak van némi kezdeti előnye más szakmákkal szemben, mivel rendelkeznek az információkezelés technikai készségeivel, továbbá szakmai szemléletükbe olyan értékek épültek be, mint az információhoz való szabad és egyenlő hozzáférés elve.

Szükségszerű, hogy az információs műveltséggel kapcsolatos szakmai gyakorlatunkat úgy alakítsuk, hogy az oktatás megfeleljen a digitális korszak kihívásainak. A tartalom megváltozása ugyanis együtt jár az oktató és az oktatás hagyományos szerepének a megváltozásával. Az ismer-

retátadás helyébe a tanulás – mindenek előtt az önálló tanulás – segítése lép. Ehhez azonban meg kell szűnnie a könyvtárosok és az oktatók közötti rivalizálásnak, amelyet az együttműködésnek kell felváltania. Ezt képviseli Ruth Stubbings és Ginny Franklin írása.¹⁶ Azt mutatja be, hogy milyen ellenállást váltott ki, amikor az egyetemi könyvtár munkatársai az információs műveltség integrált oktatása során „oktatók” lettek.

Dolgozatuk egy részében az információs műveltség fontos részterületét, a plágiumot és annak elkerülésének kérdését vizsgálják, amelynek fő forrása a hallgatók körében általában a megfelelő tanulási készségek hiánya.

Az együttműködés lehetőségét viszont Greg Walton és munkatársai írása mutatja be.¹⁷

Markless és Streatfield már említett tanulmányában¹⁸ éppen az integrált oktatás kapcsán állapítja meg, hogy az információs műveltséggel kapcsolatos kutatások csak akkor hozhatnak komolyan vehető eredményeket, ha a hallgatók és az oktatók a tanulás integráns részének tekintik azt.

A hallgatók – bár számos készséget képesek elsajátítani – nem tudják azokat új tanulási helyzetekre átvinni. Nem ismerik fel, hogy az egy meghatározott területen elsajátított készségek más területen is alkalmazhatók. Ezért arra kell bátorítanunk őket, hogy amikor tevékenységüket megtervezik, konkrét célokat tartsanak szem előtt, figyeljenek a várható akadályokra, kritikusan közelítsenek az információhoz, és folyamatosan értékeljék azokat a problémamegoldás során. Olyan helyzetekhez kötött tanulási és megismerési helyzeteket kell nyújtaniuk számukra, amelyek lehetővé teszik, hogy amit tanulnak, az konkrét kontextusokhoz kötődjék, ne pedig általánosságban tanuljanak róla.

Markless és Streatfield ismertet egy olyan modellt, amely a tudás létrehozására és átalakítására helyezi a hangsúlyt, azzal az elképzeléssel, hogy a hallgatók a jövőben a kutatási feladatokat nem pusztán információgyűjtésnek tekintik majd, hanem saját távlatokat és új meglátásokat alakítanak ki. A (brit) felsőoktatás ugyanis a kri-

tikai szemléletű és önálló hallgatók kinevelését tűzte ki célul. Ezt a keretet gyakorlatokkal, problémákkal és tanácsokkal tölthetik meg az oktatók és a könyvtárosok.

A modell három fő folyamata a következő:

1. az információhoz való kapcsolódás,
2. az információval történő interakció,
3. az információ használata.

Az információhoz való kapcsolódás a következőket tartalmazza:

- a meglévő tudás és tudáshiány számbavétele;
- a probléma definiálása: a fókusz és a határok meghatározása;
- helyzetkép kialakítása, áttekintés;
- böngészés (célzott és véletlenszerű);
- kapcsolatrendszerek kialakítása;
- a források azonosítása;
- az információk és forrásaik helyének megállapítása;
- fókuszálás (magában foglalja a kulcsszavak azonosítását és a kérdések megalkotását);
- szisztematikus keresés;
- a folyamat (az előrehaladás) ellenőrzése.

Az információval történő interakció (személyes és csoportos távlat és álláspont kialakításának) elemei:

- az információ megkérdőjelezése;
- értékelés és ellenőrzés;
- finomítás és interpretálás (az alkalmasság megteremtése);
- analízis és szintézis;
- új fogalmak, tudás és érvek létrehozása;
- elegendő tudás (kell-e még információ?);
- strukturálás (az értelem megteremtése érdekében);
- reflexió.

Az információ használata a következőket jelenti:

- a megtanultak birtokba vétele (a megtanultak komplexitásának és gazdagságának a kifejezésével) a megfelelő hordozók használatával;
- kommunikálás többféle (odaillő) formátumban;

- megfelelő idézés és hivatkozás;
- az információ felhasználása problémamegoldás, döntéshozatal és kritikai gondolkodás céljaira;
- az információ újrastrukturálása különböző célokra (ide értve a különböző hordozókra való átalakítást);
- a folyamatra és eredményére történő reflexió.

Andretta összegzésül megállapítja, hogy hosszú út vezet meg annak az ideális állapotnak az eléréséig, amelyet a (már említett) Prágai Nyilatkozat és az Alexandriai Nyilatkozat képvisel. Megint csak Markless és Streatfield az, aki kiemeli, hogy az információs műveltség oktatása csak úgy lehet eredményes, ha arra épít, amit már tudnak a hallgatók. Nem célszerű ugyanis felülről kezelni őket azzal, hogy mindent nulláról kezdünk. Felhívják a figyelmünket arra, hogy az információs műveltség oktatására jól felhasználható tananyagok keletkeztek az 1980-as évek brit középiskolai oktatásában.

Érdeemes odafigyelnünk a személyiségtípusok és az információs viselkedés összefüggéseire is. A hallgatók a következő három típusba sorolhatók:

1. Akik a keresésre minimális időt és energiát fordítanak, a könnyű hozzáférést előnyben részesítik a minőséggel szemben, és nehézségbe ütközik számunkra az információ kritikai értékelése.
2. Akik a források széles körét használják, rugalmasan böngésznek. Gyakran a véletlenre hagyatkoznak és nyitottak a megismerés irányában.
3. Akik nagy fokú készletet éreznek, szisztematikusan közelednek egy-egy problémához, hajlandók az információ megszerzése érdekében erőfeszítést kifejtteni, intellektuális kíváncsiság hajtja, és csak a jó minőségű információ érdekli őket. (Ez az ideális információkereső sztereotípiája.)

Az információs műveltség oktatása során hajlamosak vagyunk arra, hogy az utóbbi típus tömeges kinevelésére törekedjünk, miközben a másik

két típus képviselőit és azok készségeit is fejlesztésüknek kellene.

Az információs műveltséggel kapcsolatos kutatások szerintük azt mutatják, hogy az információs műveltség csak akkor vehető komolyan, ha a hallgatók és az oktatók egyaránt az oktatás integráns részének tekintik. A legproduktívabbnak a konstruktivista pedagógia bizonyult, mert a tanulás megéléséhez köti az ismeretek, készségek elsajátítását. Kulcskérdés ebben, hogy jól válaszszuk meg, mikor van szükség tanári közreműködésre, továbbá hogy figyelembe vegyük, hogy építsünk arra, amit a tanulók magukkal hoztak.

Koltay Tibor

Jegyzetek

1. Koltay Tibor: Kézikönyv az információs kultúráról, gyakorló szakembereknek. Andretta, Susie: Information literacy: A practitioner's guide. Oxford, etc.: Chandos Publishing, 2005. = Könyvtári Figyelő. 52. évf., 1. sz., 2006., 139-145.p.
2. Andretta, S.: Information literacy: the functional literacy for the 21st century. 1-13.p.
3. Prágai nyilatkozat. A társadalom információs műveltségéért. = Csik Tibor (szerk) Információs műveltség és oktatásügy. Nemzetközi szemle. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2006. 11-12.p. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> (2006. április 26.)
4. Beacons of the Information Society. The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning. IFLA, 2005. <http://www.ifla.org/III/wsis/BeaconInfSoc.html> (2006. szeptember 6.)
5. Virkus, S. et al.: Information Literacy and Learning. = European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education. Ed. by Leif Kajberg and Leif Lørring. Copenhagen: Royal School of Library and Information Science, 2005. 65-83.p.
6. Markless, S., Streatfield, D.: Three decades of information literacy: redefining the parameters. 15-36.p.
7. Hughes, H.–Bruce, Ch.,–Edwards, S.: Six frames for information literacy education: a conceptual framework for interpreting the relationship between theory and practice. 37-58. p.
8. Erről a modellről a szerzők egy korábbi írása alapján (Bruce, C. – Edwards, S. – Lupton, M.: Six Frames for Information literacy Education: a conceptual framework for interpreting the relationships between theory and practice. ITALICS. Innovations in Teaching And Learning in Information and Computer Sciences. vol. 5, no. 1, 2006. http://www.ics.heacademy.ac.uk/italics/vol5-1/pdf/sixframes_final%20_1_.pdf (2006. március 21.)) már részletesebben szoltam. (Koltay Tibor: Információs műveltség: pedagógiai forradalom a könyvtárban? = Könyvtári Figyelő. 53. évf., 2. sz., 2007. 278-288. p.)
9. Hughes, H.–Bruce, Ch., –Edwards, S.: Models for reflection and learning: a culturally inclusive response to the information literacy imbalance. 59-84. p.
10. Többé-kevésbe elfogadottnak tekinthetjük, hogy az információs műveltség fogalma ernyőfogalom, amely magába foglalja az Internet-írástudást, számítógépes írástudást, média-írástudást és más írástudásokat (műveltségeket).
11. Az angol empower ige és a belőle képzett empowerment főnév ezt fejezi ki, miközben nehezen fordítható egyetlen, egyszavas terminusként. Az empower szó másik jelentése feljogosít, felhatalmaz, töve pedig a power főnév, amelynek egyik jelentése hatalom.
12. Williams, P., –Minnion, A.: Exploring the challenges of developing digital literacy in the context of special educational needs. 115-144. p.
13. Whitworth, A.: Communicative competence in the information age: towards a critical pedagogy. 85-113. p.
14. Feather, J. P.: Theoretical perspectives on the information society. In: Challenge and change in the information society. Ed. by Susan Hornby and Zoë Clarke. London: Facet, 2003., 3-17. 103.
15. Stubbings, R., –Franklin, G.: Does advocacy help to embed information literacy into the curriculum? A case study. 145-167. p.
16. Walton, G. et al.: Facilitating information literacy teaching and learning in a Level 1 sport and exercise module by means of collaborative online and reflective learning. 169-202. p.
17. Markless, S., Streatfield, D.: Three decades of information literacy: redefining the parameters. 15-36.p.

Glóbusz kiállítás Zircen

Visszakerültek a zirci ciszterci apátság Reguly Antal Műemlékkönyvtárába azok a 350 évnél is régebbi glóbuszok, amelyeket húsz évvel ezelőtt szállítottak az OSZK-ba, hogy ott restaurálják őket. Ezek a darabok az ország legrégebb, Hollandiában készült, nagy méretű föld- és éggömbjei. A kiállítást kísérő konferencián elhangzott, hogy elkészült a gömbök digitalizálása is. További információk: <http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2008/04-11-zirc/zirc.htm>

BÉNYEI Miklós

A civis szellem nyomtatott hírnökei : írások a debreceni könyv- és lapkiadás történetéről / Bényei Miklós. – Debrecen, Szerzői kiadás, 2007. – 266 p. ISBN 978-963-06-2979-9

Fejezetek Debrecen könyv- és sajtótörténetéből

Révész Imre, Debrecen 20. századi tudós püspöke 1940-ben publikált *Debrecen lelke* című tanulmányában a város és öntudatos lakói, a civisek egyik leglényegibb tulajdonságának a lokálpatriotizmust tartotta. Mint írta: „Élni, mozogni, fejlődni akart a debreceni ember minden időben, de csak ott, a magyar földnek és a magyar történetnek ama nagy útkereszteződésén, ahová őt a magyar sors egyszer odaállította. A lokálpatriotizmus a debreceni léleknek olyan különleges vonása, amely a történetben is, a jelenben is első pillanatra feltűnik – s amelyet ennél markánsabb kifejelettségben a történelmi magyar területen sehol sem találunk meg az egy székelységen kívül.” A debreceni öntudatnak és lokálpatriotizmusnak kétségtelenül van miből merítenie. Sok évszázados történelme során két alkalommal is az ország ideiglenes fővárosa volt, de oktatási, művelődési intézményei révén a nemzet életében szintén a város határain messze túlmutató szerepre és jelentőségre tett szert. Különböző műfajú alkotások sora tanúsítja, hogy valóban megkülönböztetett helye és jelentősége van a magyar települések sorában, történészek nemzedéke kutatta és kutatja históriáját és azt a sajátos lényegiséget, amit Révész Imre a „kálvinista Róma” lelkeként határozott meg, vagy a költő *Gulyás Pál* a debreceni múlt nagy gondolati versében, a *Debrecen, ó-kikötőben* idézett fel.

Debrecen története immár négy évtizede tárgya *Bényei Miklós* munkásságának, és nyugodt szívvel kijelenthető, hogy folyamatosan gazdagodó életműve nemcsak a jelen, de a jövő Debrecen-kutatásában is megkerülhetetlen. A tiszántúli nagyváros históriájának beható vizsgálatától természetesen nem függetlenül, hanem azzal szoros kapcsolatban bontakozott ki a szerző könyvtári helytörténeti-helyismereti elméleti és gyakorlati tevékenysége, és vált e különgyűjtemények vitathatatlanul legnagyobb hazai szaktekintélyévé, számos nélkülözhetetlen kézikönyv írójává és publikációival, valamint nem utolsósorban egyetemi oktatói munkájával könyvtáros generációk tanítójává. Bényei Miklós számos, a város történetével különféle szempontok szerint foglalkozó kötet után a közelmúltban tette közzé *Debrecen helytörténeti irodalma. Válogatott bibliográfia* címmel könyvészeti összeállítását, amely – válogatva, vagyis többek között a napilapok cikkeit mellőzve – több mint 10 000 tételben ad számot a helység múltjával fog-

lalkozó releváns publikációkról. Egyfajta nagyszintézise e kötet Bényei munkásságának, hiszen ötvöződik benne a város tudós kutatóját jellemző erudíció a tapasztalt és elméletileg is felkészült bibliográfus szorgalmával. A Debrecen-bibliográfia ismételten markánsan bizonyítja azt a klasszikus tételt, hogy szakkönyvészet összeállítója egyúttal a diszciplína kiemelkedő művelője kell hogy legyen. A monumentális tájékoztató eszköz egyébként a *Debrecen története* című sorozat befejező, hetedik köteteként jelent meg, és a kollektív vállalkozásban készült korábbi tomosok egyik szerzője – talán mondani is fölösleges – Bényei Miklós volt.

Sokat írtak tehát a városról, sok publikáció látott napvilágot Debrecen könyv- és nyomdatörténetéről is; utóbbiról idáig két összefoglaló monográfiát tettek közzé: *Csűrös Ferencé* 1911-ben, *Benda Kálmán és Irinyi Károly* munkája pedig 1961-ben jelent meg. Mindkét kötet évfordulós kiadvány volt, az 1561-ben *Huszár Gál* által alapított officina első nyomtatványa megjelenésének 350., illetve 400. évfordulója alkalmából foglalták össze a nyomda történetét. Ha csak e két monográfia készült volna a debreceni nyomdászatról és könyvkultúráról, már az is érzékeltené nem akármilyen szerepét a magyar tipográfia történetében: a városban található a jelenlegi Magyarország legrégebben alapított és folyamatosan működő műhelye (a történelmi ország területéről is csak Kolozsvár előzi meg, az 1550-ben létesített Hoffgreff, majd később Heltai-féle nyomda óta lényegében megszakítás nélkül dolgozik officina a kincses városban). De 1986-ban alapos forráskutatások alapján, a 425. évfordulóhoz kapcsolódóan jelent meg a *Nyomdatörténeti és nyomdászélelmód-kutatási tanulmányok* című terjedelmes gyűjteményes kiadvány, valamint szép számmal láttak napvilágot az elmúlt évtizedekben a cívisváros könyvkultúrájának egy-egy részkérdését bemutató kötetek. Ezek sorában hagyta el a sajtót *Tóth Bélától A debreceni rézmetsző diákok*, *Takács Béla* munkája, *A debreceni könyvkötő művészet*, ugyanő írta meg

a *Gyöngyhímzéses debreceni díszkötéseket* tárgyaló könyvet és – a kitűnő forrásadottságoknak köszönhetően – tette közzé *A debreceni nyomda mintakönyve* című tomust. A közelmúltban, 2002-ben pedig újabb tanulmánykötet jelent meg *Debreceni festett pergamenkötések* címmel.

Mindezek ellenére idáig még nem íródott meg a debreceni könyvkultúra egészét bemutató átfogó szintézis. Bényei Miklós több írásában sürgette ennek elkészítését; most megjelent köteté ugyan nem pótolja ennek hiányát, ám kétségtelenül kijelöli azokat a kérdéseket, amelyekre az összehangolt kutatásoknak majdan irányulni kell, és fontos állomást jelent az összegzéshez vezető úton.

A civis szellem nyomtatott hírnökei. Írások a debreceni könyv- és lapkiadás történetéről című, illetve alcímű kötet tanulmánygyűjtemény, a szerző különféle rendeltetésű és műfajú írásait tartalmazza. Akad közöttük terjedelmes, a levéltári primer forrásokra alapozott tanulmány, és találhatunk a kötetben oldottabb, a tudományos apparátust mellőző esszét. De olvashatunk ismertetések, helytörténeti vonatkozású elvismódszertani cikkeket, és helyet kapott a kötetben a helyi sajtó története kapcsán a *Szentmihályi János pályájának debreceni szakasza* című dolgozat is, amely a *Szentmihályi-émlékkötetben* jelent meg először. (Mint ismert, a bibliográfia tudományának későbbi kiválósága debreceni banktisztviselő korában, az 1930-as években különféle helyi lapokban rendszeresen publikált zenekritikákat.)

A szerző az írásokat két nagy tematikus részbe sorolta. Az első, a kisebb terjedelmű (7–74. p.) a *Könyvkiadás*; terjedelmesebb a *Lapkiadás*. Ugyanakkor az első cikluson belül több cikket találunk, itt 24 írás kapott helyet, a másodikban valamivel kevesebb, 21 közlemény tanulmányozható. Vagyis a debreceni könyvkiadással, nevezetes könyvekkel, műhelyekkel foglalkozó írások többsége rövidebb terjedelmű, a tudományos apparátust mellőző, eredetileg napilapban publikált olvasmányos újságcikk. Ezekben az él-

vezetesen megírt könyv- és nyomdászattörténeti miniatűrökben találkozhatunk *Huszár Gállal*, *Melius Juhász Péterrel*, de a szerző felvillantja *Maróthi György* vagy *Weszprémi István* portréját is egy-egy művük keletkezésének, megjelenésének bemutatása kapcsán, és felidézi Debrecen művelődéstörténetének sok más jeles személyét, epizódját. Olvashatunk e részben *Adyról*; nem eléggé köztudott, hogy első kötete, a *Versek* 1899-ben a városban hagyta el a nyomdát.

Ezek és a külön nem említett további írások egymáshoz csak lazán kapcsolódó előtanulmányaként olvashatók a majdani szintézisnek, és mint ilyenek szükségszerűen hézagos fejlődésrajzát adják a debreceni könyvtörténetnek, ezzel szemben a Könyvkiadás elnevezésű rész bevezető tanulmánya (*A debreceni könyvkiadás múltja és jelene*) rövid, de egységes szempontok szerint megrajzolt keretét nyújtja a kezdetektől az 1980-as évekig, az írás keletkezéséig. A dolgozat megszületésének közvetlen kiváltó oka az volt, hogy 1988-ban megalakult a *Csokonai Kiadó*; az 1980-as évek végének átalakuló és forrongó korszakában létesült tehát ismét igazi főhivatású könyves műhely a városban. A szocializmus időszakának centralizált művelődéspolitikája ugyanis korábban nem engedélyezte Budapesten kívül könyvkiadók működését; a magyar írók egységes fellépése, az Írószövetség akkori súlya ugyan a hatalomtól kikényszerítette 1955-ben a Magvető Könyvkiadó Debrecenben, Pécsen és Szegeden működő leányvállalatai megalakításának engedélyezését, ám 1957-ben az irodalmi „konszolidáció” jegyében központilag már meg is szüntették e helyi könyvkiadókat. Ennek megfelelően a városban kiadott könyvek különböző tudományos intézmények, közgyűjtemények, társadalmi szervezetek vagy éppen a megyei, illetve városi tanács közreadásában láttak napvilágot. Vagyis – és ez természetesen nem csak debreceni sajátosság volt – Magyarországon évtizedeken át nagy múltú, gazdag szellemi élettel, tudományegyetemmel rendelkező városok sem voltak arra méltók, hogy könyvkiadóval

rendelkezzenek, meg kellett elégedniük azzal, hogy ún. „nem hivatásos könyvkiadók” jelentőségük meg helyi szerzők többnyire egyáltalán nem helyi jelentőségű műveit. (A kötet tanulmányainak egyike a frissen alakult Csokonai Kiadó első évét veszi górcső alá.)

A kötet második, terjedelmesebb része a Lapkiadás (75–252. p.) Kétségtelen sajátossága Debrecen sajtótörténetének, hogy viszonylag későn indultak a városban a lapok, csak 1843-ban jelent meg a kereskedelmi célokat szolgáló *Debreczen-nagyvárad* *Értesítő* című hirdetési újság. Vitathatatlanul igaz Bényei Miklós megállapítása, miszerint a „*debreceni polgárosodás megkétszerezése és ellentmondásossága*” volt az oka annak, hogy csak pár évvel a forradalom előtt indult, ráadásul nem is „igazi”, vagyis politikai cikkeket közlő újságként, hanem hirdetési hetilapként. Ugyanakkor Debrecen a magyarországi városok nagy részét mégis csak megelőzte a lapalapításban. 1843 előtt – *Kereszty István* munkája (*A magyar és a magyarországi sajtó időrendi áttekintése 1705-1849.* = Magyar Könyvszemle, 1914.) a forrásom – csupán a következő városokban jelent meg periodikum magyar vagy egyéb nyelven: Pozsony, Buda, Sopron, Besztercebánya, Nagyszombat, Komárom, Kassa, Győr, Pest, Temesvár, Kolozsvár, Brassó, Arad, Károlyváros.

Inkább az egész magyarországi – és ezen belül a magyar nyelvű – sajtó indulásának, pontosabban kibontakozásának viszonylagos megkétszerezéről lehet beszélni. 1848/1849 hozta meg a nagy áttörést, és immár Debrecenben is keletkezett „igazi” újság. Az országgyűlés és a kormány 1849-es ott-tartózkodásának következtében természetesen változatos tartalmú és a politikai erőviszonyok mentén szerveződő periodikumok jelentek meg; persze kétségtelen tény, hogy ezeket a lapokat azért nem lehet egyértelműen a debreceni kiadványok közé sorolni, hiszen nem a helyi, hanem az országos politika és a történelem sodrása hívta őket létre, pontosabban kikényszerítette ki megjelenésüket a cívisvárosban.

Három terjedelmes, levéltári forrásokra támaszkodó nagy tanulmány adja e rész gerincét: *1918–1919 debreceni sajtója, Debrecen sajtója 1944. október – 1945. április, A debreceni sajtó 1944 után*. Ezekhez a tanulmányokhoz csatlakoznak azután olyan sajtótörténeti mélyfúrások, mint például az *Adalékok a vasút és a debreceni sajtó kapcsolatának történetéhez*, a már említett *Szentmihályi János pályájának debreceni szakasza* vagy e sorban említhető *A debreceni sajtó a közoktatás megújulásáért*. Recenziók, kisebb írások tartoznak még ebbe a tematikus blokkba, amelyet két elvi-módszertani jellegű dolgozat fog keretbe. Az első, a *Polgári fejlődés és helyi sajtó* a debreceni periodikumok múltjának nagy ívű áttekintése, a másik, *A helyi sajtó történeti kutatásának néhány kérdése* pedig egyike Bényei Miklós módszertani vonatkozású jelentős és fontos tanulmányainak. Ahogyan az első részben, a könyvkiadással kapcsolatos írásoknál is írta, e résznél is hangsúlyozza, hogy mielőbb szükséges lenne a debreceni sajtótörténeti szintézis elkészítése.

A két nagy tematikus részben a közlemények a tárgyidő rendje szerint sorakoznak. A cikkek végén mindenhol megtaláljuk az eredeti közlés bibliográfiai adatait, és ha változott a cím vagy a szöveg, rövid útbaigazítás tájékoztat e tényről. A kötet valamennyi írásában, a jegyzetekkel kísért tanulmányokban épp úgy, mint a népszerűsítő

cikkekben, roppant sok, a további kutatás számára nélkülözhetetlen adat található. A gyakorló bibliográfus és elméleti szakember szerző természetesen gondosan szerkesztett név- és címmutatóval könnyíti meg az adatok visszakeresését, az anyagban való tájékozódást. Kissé fölöslegesnek tűnhet e magától értetődő segédletek említése, ám mégsem az, mert sajnos ismét egyre több olyan könyv jelenik meg, amelyből kihagyták a szükséges mutatókat.

Bényei Miklós az előszóban a kötettel kapcsolatban írja: „*Szeretném hinni, hogy a sok-sok adatot tartalmazó válogatás hozzásegíthet a civisváros történetének, közelebről elmúlt két évszázadának alaposabb megismeréséhez. Haszonnal forgathatják majd a helytörténeti kutatók, a pedagógusok, a diákok, a sajtó munkatársai, a spontán érdeklődők stb. S miután Debrecen a magyar könyvkultúra és a hazai időszak sajtó fejlődésében hosszú ideje különleges és fontos szerepet játszik, a kötet a nemzeti kulturális örökség mélyrehatóbb, árnyaltabb feltárásához is adalékokat, támpontokat nyújthat, a művelődéstörténet országos folyamatainak megértését is előmozdíthatja.*” Ehhez csak annyit fűzhetünk hozzá – nem hittel, hanem teljes bizonyossággal –, hogy feltételes helyett kijelentő módon lett volna szabatos és pontos az idézett rész fogalmazása.

Pogány György

Elkészült az Országgyűlési Könyvtár Országgyűlési dokumentumok (Képviselőházi naplók és irományok, főrendiházi naplók 1861–1918) c. adatbázisa. Az adatbázisban 57 év 769 kötetének, 312 670 oldal terjedelmű anyaga vált kereshetővé az interneten.

Az adatbázisról további információk olvashatók a könyvtár honlapján (www.ogyk.hu/legfr/hirek/20080611_mpgy.html).

Az adatbázis elérhetősége: <http://mpgy.ogyk.hu>

(Redl Károly híre, *Katalist*, 2008. jún. 12.)

A Berzsényi Dániel Könyvtár Évkönyve : 4. / szerk. Pallósiné Toldi Márta. – Szombathely : Berzsényi Dániel Könyvtár, 2007. – 211 p.

ISBN 978-963-7621-90-1

Újra itt...

A Berzsényi Dániel Könyvtár Évkönyvének negyedik kötetéről

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár azon megyei könyvtárak közé tartozik, melyek évkönyv kiadására vállalkoznak. Igaz, az anyagiak hiánya miatt hosszú szünet után (1980-ban jelent a 3. kötet) született meg a könyvtár negyedik évkönyve; megjelenését az intézmény tevékenysége, sokrétű munkája már szinte halaszt-hatatlanra tette és az NKA támogatása lehetővé tette.

A kötet lapjain olvasható tanulmányok – tekintettel a terjedelmi korlátokra – nem tükrözhetik az évkönyv legutóbbi megjelenése óta eltelt időszak valamennyi változását, elvégzett feladatát. Kívánjuk (és reméljük), hogy az évkönyv-sorozat következő tagjára kevesebbet kell várjunk.

A kiadvány tartalmilag négy jól elkülöníthető fejezete nagyjából a könyvtári gyakorlat jelen problémái, ill. tevékenységei – szolgáltatás, gyűjtemény, feltárás – szerint csoportosítja az írásokat. A négy fő témakör: Szolgáltatások és használói elégedettség; Könyvek a gyűjteményből és a szellemi műhelyből; Elektronikus katalógus; Események a múltból és jelenből. Ez utóbbi fejezet (*Gerő Gyula* és *Rácz Ágnes* munkája) sajátos retrospektív függelékként kapcsolódik a tanulmányokhoz: kronologikus adattár Vas megye könyvtárügyéről a kezdetektől 2006-ig.

Egy formai megjegyzés ide kívánczok: a kiadványban a fejezetek tipográfiaileg nem különülnek el határozottan egymástól, ami nehézkessé teszi az eligazodást a szövegek között.

Az elengedhetetlen szerkesztői előszó után a *Szolgáltatások és használói elégedettség* c. fejezet a nyilvános könyvtári szolgáltatások vizsgálatának eredményéről készült tanulmánnyal kezdődik, és az ezredforduló körüli évek helyzetét veszi górcső alá. *Pallósiné Toldi Márta*, a könyvtár igazgatója a tőle megszokott alaposággal tájékoztat arról az elemzésről, melyet a szakmát gyökeresen átalakító informatikai és technológiai változásokon túlmenően 2000–2002 között a Berzsényi Dániel Könyvtárban végbement épületbővítés és korszerűsítés is szükségessé tett. Képet kapunk a tradicionális könyvtár korszerű infrastruktúrájú média- és információs központtá válásának folyamatáról, valamint azokról a makro- és mikro társadalmi tényezőkről – többpártrendszer, kultúrafinanszírozás, gazdasági és foglalkoztatási szerkezetváltozás stb. –,

melyek a változásban szerepet játszottak.

A használói kört illetően a szerző beszámol arról a széles körű pr-munkáról, ami hozzájárult ahhoz, hogy „minden elvonó hatás ellenére” a könyvtárnak fennállása óta a legtöbb regisztrált olvasója 2005-ben volt. Grafikonokon illusztrálják a regisztrált könyvtárhasználók, az olvasótábor alakulását életkor és foglalkozás szerinti megoszlásban 1990 és 2005 között. Ugyanerre az időszakra vonatkoznak a személyes könyvtárhasználat alakulásáról készült indexek. A kölcsönzés, a helyben használat és a látogatások mérését szolgáló szoftver és a mágneskapu belépszámlálója korrekt és sokrétű statisztikai adatokkal alapozta meg az elemzést. E három szempont szerint elemzi a szerző a 14 éven aluliak és a 14 éven felüliek megoszlását és könyvtárhasználati mutatóit. A gyűjtemény igénybevételével kapcsolatban a kölcsönzések naponkénti alakulásánál figyelemre méltó adatot találunk, ami a legutóbbi (1982-es) felmérés óta egyre markánsabb: a könyvtár szombati igénybevételének kiugró voltát. Kitér a szerző a könyvtárhasználat – kölcsönzés, számítógép, dokumentumok helyben – különböző aspektusaira, motivációjára is. A tömegesen igénybevett alapszolgáltatások felvázolása mellett (pl. a távolról elérhető digitális tartalmak igénybevételének vizsgálatával) ezt a képet a Berzsenyi Könyvtárról még árnyaltabbá lehet tenni.

A rendszerváltást követően a települések életében szinte egészében megváltozott a közfeladat-ellátás finanszírozására létrejött intézményrendszer. *Németh Tiborné és Pallósiné Toldi Márta* tanulmánya a települési intézményrendszeren belül a könyvtárfinanszírozás változása következtében kialakult Vas megyei állapotokat mutatja be. A *VASKIR*-ről (Vas Megyei Könyvtári Információs Rendszer) szóló szociológiai is megalapozott elemzésük a könyvtári stratégia kialakításának alapjául szolgált, melynek megírása e tanulmány készítésekor még csak folyamatban volt. Elemzésük átfogó: képet kapunk a megye településszerkezetéről, a közigazgatási

egységekről és a különböző szempontok közötti összefüggésekről – terület nagysága, települések száma, kistérségi társulások, népességszám csökkenése: lélekszám, megyeszékhely túlreprezentálása, megyén belüli vándorlás, lakosságon belüli nemzetiségi összetétel, össznépszerűség életkora –, melyek figyelembevételével válik érthetővé és értékelhetővé egy kialakított stratégia. Megdőbentő – és feltehetően országosan is igaz – az az adat, hogy egy-egy település felmérésére szolgáló, a teljesítőképességet, a fejlettséget mérő harminc statisztikai szempontból a vasi kistépülések (1000 lakos alatt 180) önállóan csupán három-négy adatnál tudnak pozitív mutatót jelezni. A szigorúan korrekt felmérés eredményeként azt a következtetést vonják le a szerzők, hogy az itt élők igényeinek ellátását könyvtári szempontból is csakis a települések közös könyvtári működése biztosíthatja. Ennek szellemében alakították/alakítják ki azt az ellátórendszeri formát, melyben „az elsődleges célállomás a megye legkisebb lélekszámú falva”. A szolgáltatóhelyek megoszlása, az ellátórendszer működésének biztosítása, a működési háttér megyei támogatásának részletes ismertetését találjuk a cikkben. A 90-es években az ellátórendszer változása a pénzügyi feltételrendszer változását vonta maga után. Világosan kiderül, hogy a központi ellátás elkerülhetetlenül szükséges; ugyanakkor az önkormányzatok anyagi hozzájárulási kötelezettsége és az önállóságra való törekvés együtt jelenik meg Vas megyében is, és ez nem egyszer zavart okozott/okoz a könyvtári ellátásban (is). A cikk írója szinte figyelmeztet: csak az ellátórendszerek és az önkormányzatok között létrejött szerződések tisztázhatják a feltételeket úgy jogi, mint pénzügyi szempontból. A megye térségére vonatkozó feladatokat, a *VASKIR* működésének alapelveit a Megyei Közgyűlés valamint a Városi Könyvtári Kamara közösen dolgozta ki – ennek története 1994-től 2005-ig követhető nyomon a cikkből. Világos képet kapunk arról, hogy a *könyvbiztosítási társulások* voltaképpen a korábbi ellátórendsze-

ri együttműködés helyére léptek. Az ilyen típusú társulásoknál – kapjuk a figyelmeztetést – az ellátórendszerek szerződéseikhez hasonlóan kell eljárnunk.

Képet kapunk az NKA-tól pályázat útján nyert pénzből létrehozott helyi kezdeményezésről, az *Újdonságkönyvtárról*, mely a kispénzü települések vásárlásának kiegészítését célozza. Kár, hogy még kevés a tapasztalat a *teljes körű szolgáltatás megrendeléséről* Andrásfa, Hegyhátszentpéter, Petőmihályfa és Rádóckölked esetében, hiszen a leírt gyakorlat a mozgókönyvtári ellátáshoz hasonlóan alternatívát jelenthet a kistelepülések könyvtári ellátása számára.

Nagy Éva részletes tanulmányban számol be a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által kiírt *Könyvtári minőségfejlesztés – könyvtári korszerűsítés c.* meghívásos pályázatra készült felmérés eredményeiről és a *teljesítménymutatók* számításáról. A Könyvtári Intézet által összeállított kérdőívek kitöltésére 2003. november 10–29. és 2004. február 1–15. között került sor. A négy kérdéscsoport körül megfogalmazott kérdések közül az elsőre kapott válasz: *Mit csinált a könyvtárban?*, különösebb meglepetést nem okozott, a hagyományos könyvtári szolgáltatásról adott hagyományos képet: a látogatók döntő többsége (70%-a) könyvet kölcsönzött. Összehasonlításként: egy 1999-ben végzett felmérésben ez az arány 72% volt¹). Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a diagram szerint 16-féle szolgáltatásból az olvasók 21–21%-a használ valamilyen célra internetet, ill. számítógépet, sajnálatos módon változatlanul a korábban idézett, 1999-es felméréshez képest. A kérdés a gyakoriságot nem vizsgálja, így a számok nem differenciálnak a rendszeres, ill. az egyszeri használó között. Itt viszont már találkozunk, bár csak szórványosan, a nívós szolgáltatás igénybevételével is: a távoli hozzáférésű dokumentumok, ill. adatbázisok használatával.

A „*Mit keresett ma?*” második kérdéscsoport kapcsán a két diagram nem csupán a dokumentumtípus szerinti olvasói elvárásról ad képet, de a könyvtárosok szakmai felkészültségéről és a színvonalas tájékozódás lehetőségéről is. A szerző a válaszadók 25, ill. 23%-ánál jelezte, hogy az elvárt dokumentumon (könyv, CD, videó, DVD) túl a használó kapott olyan információt, mely újabb kölcsönzésre készítette. Önkritikus elemzés boncolja annak a 4%-os mutatónak a hátterét, amikor a felhasználók nem kaptak választ a problémájukra.

A harmadik kérdéskör két csoportban foglalkozik a felhasználói elégedettség kérdésével. Az első az eligazító jelek elhelyezése, a terek elrendezése, a könyvtár külső és belső állapota, az akadálymentes bejutás és közlekedés, a dokumentumok minősége, a könyvtárosok szakmai felkészültsége, a másik a különböző szolgáltatások vetületében. A feleletválasztós kérdőív alapján közölt statisztikai diagramokból kiderül, hogy az elégedettségi mutató 12 esetben a legmagasabb, három esetben (*A könyvek példányszáma és minősége, Más anyagok példányszáma és minősége* és a *Várakozási idő a szolgáltatás igénybevételére*) pedig a második helyen szerepelt. A negyedik kérdéskör hat diagramja a használókról ad beszédes képet. Kiderül, amit az olvasáskutatási vizsgálatokból is tudunk, hogy csaknem kétszer annyi nő látogatja a könyvtárat, mint a férfi, leginkább 25 és 49 év közöttiek; 30%-ban nappali tagozatos egyetemi hallgatók, valamint, hogy az olvasók csaknem harmada hente látogatja a könyvtárat.

A pályázat másik eredménye a teljesítménymutatók vizsgálata volt. Segítségével – valamint *Murányi Péter: A szabvány új ruhája* c. tanulmányában közölt ajánlásait is figyelembe véve – remélhetően egyértelműbbé válik majd a könyvtári szolgáltatások hatékonyságának mérése, valamint a kapott eredmények felhasználhatósága a döntés-előkészítésben és normatívák meghatározásában. A kétfordulós pályázat meglepő eredménye az lett, hogy az együttműködő könyvtá-

1. Tamási Csilla: Könyvtárhasználók és a közkönyvtárak. = Könyvtári Figyelő, 48.évf. 2002.1-2. sz. 71-100.

rak – a kecskeméti Katona József Könyvtár, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár és a szegedi Somogyi Könyvtár – adatainak összevetése, öt év adatainak felhasználásával a következtetések levonása újabb vizsgálatokat: új mérési módszerek kidolgozását tette szükségessé, melyet egy közös pályázati beszámoló tartalmaz. (Jelen tanulmányban *A gyűjtemény iránti érdeklődés és A szolgáltatások hatékonyságának mutatói* szerepelnek.) Nagy Éva tanulmánya mögött alapos és kimerítő munka rejlik. A szerző mégis önkritikusan jelzi: az olvasók által kialakított pozitív kép ellenére a rendszer néhány eleme alapos javításra szorul.

Az olvasást népszerűsítő törekvések jegyében megszervezett két egymást követő mozgalomról, a 2000-ben kiírt *Olvasás éve* c. pályázatról és a 2005-ben meghirdetett *Nagy Könyvről* számol be *Németh Tiborné* Vas megye közkönyvtárainak tevékenysége alapján.

A Ranganathan nyomán kialakult tézis, a „*Tiszteld a múltat, és tegyél a jövőért*” jegyében született a *Könyvek a gyűjteményből és a szellemi műhelyből* c. fejezet négy tanulmánya a régi könyvekről, az első kiadásokról, a dedikált művekről valamint a könyvtár kiadványairól.

A Berzsenyi Dániel Könyvtár gyűjteményében fellelhető 1711 előtti könyvek gyarapításának, feltárásának történetéről, számbavételükről és megjelenési lehetőségükről írt *Szabó Márta*. Követendő példaként kellene tekintenünk a cikkében leírt akciót, melyet a muzeális dokumentumok restaurálására hirdetett meg a könyvtár. Az „örökbe fogadott” dokumentumok rekordjában a patrónus nevét is feltüntették. Az annotált, kultúrtörténeti megjegyzésekkel ellátott csatolt könyvjegyzék 67 kiadványa között megtalálhatjuk Julius Caesar 1519-ben Velencében kiadott könyvét a gall háborúkról, vagy Werbőczy Hármaskönyvének második, 1643-as bártfai kiadását. (A cikket bőséges irodalomjegyzék teszi teljessé.)

A könyvtár állományában található negyvenhárom első kiadásról (editio princeps) *Székelyné*

Török Tünde készített összeállítást. A muzeális értékű kiadványok szerzői között irodalmunk modern klasszikusait (pl. Kassák Lajost, Szentkuthy Miklóst, ill. a kortársak közül Esterházy Pétert, Nádas Pétert) találjuk.

A dedikációkutatáshoz nyújt segítséget *Janics Edina* tanulmánya, mely a Berzsenyi Dániel Könyvtár dedikált könyveiből válogatott. A néhány oldalas tanulmány számba veszi „az emocionális indíttatásból papírra vetett gondolatok” szerepét is (pl. Szentkuthy Miklós műalkotás-ként nyilvántartott dedikációit épp úgy, mint a forrásként, életrajzi, helytörténeti stb. segítséget nyújtó ajánlásokat, possessorium bejegyzéseket). A könyvtár kiadványairól – a fejezet negyedik tanulmánya – szóló áttekintésében *Köbölkuti Katalin* képet ad arról a példamutató tevékenységről, melyet a BDMK fejtett ki 1973-tól a helyi sajátosságokra építő, folyamatosan bővíthető központi szolgáltatások közvetítésének és létrehozásának lehetőségeiről. Sorra veszi e tevékenységeket, és kitér a szolgáltatásokat ismerető kiadványokra, bemutatva a bibliográfiákat, repertóriumokat és az életpályákat bemutató tanulmányköteteket. Kuriózumként könyvelhetők el egy megyei könyvtár életében azok az emlékülésekhez összeállított konferencia-kötetek, melyek bekerültek az ország tudományos vérkeringésébe. Kiemelkedik a tudományos igényű szerkesztett, grafikus által tervezett *Szombathely bibliográfiája*. A megyei könyvtár munkatársainak lelkiismeretes állományépítő és a helyismereti feltáró munkájának köszönhetően a 9089 tételből álló kiadvány nem csupán a könyvtár legnagyobb bibliográfiai vállalkozása volt, de a helyismereti kutatások nélkülözhetetlen forrásává vált. A szemlézett kiadványok sorát a periodikus és módszertani kiadványok, valamint az aprónyomtatványok számbavétele teszi teljessé.

Janics Edina és *Székelyné Török Tünde* foglalta össze az OLIB 7.1 integrált könyvtári rendszer alkalmazásának tapasztalatait. A könyvtár és a hagyományos feltáró eszközök bemutatása után a feltárás gépesítésének közvetlen előzménye-

iról olvashatunk. A leírtakból kiderül: a szombathelyi könyvtár az elsők között csatlakozott a hazai számítógépes könyvtári fejlesztésekhez, a szombathelyi könyvtárosok elsők között kapcsolódtak be „... a hazai könyvtárügyet alapjaiban érintő automatizálás elméletének kidolgozásába, javaslataikkal folyamatosan jelen voltak a szakmai közéletben.” 1973-ban itt kezdődött el a kölcsönzés gépesítésének tervezése, melynek kudarcát az akkori hazai szűkös számítógépes kínálat okozta. Az 1989-ben elkészült *Könyvtári kölcsönzési rendszer vonalkóddal* elnevezésű rendszer viszont már a kölcsönözhető dokumentumokról is adott információt. Az OLIB bevezetését a MicroISIS alkalmazása előzte meg, melyre az addig fénylukkártyán nyilvántartott helyismereti gyűjteményt, előbb a VAS, majd a VAS 2 adatbázis építésével tették elérhetővé.

Az 1996-ban megvásárolt OLIB 7.1-es rendszer használatát a zenei dokumentumok adatbevitelével kezdték. A szerző, a világviszonylatban is professzionálisnak tartott rendszernek nem a teljesítményét emeli ki elsősorban. Az 1996 óta Magyarországon is kapható OLIB funkcionalitás, használhatóság, megbízhatóság, hatékonyság, karbantarthatóság, hordozhatóság szempontjából 21 kategóriában itthon az egyik legmagasabban értékelt könyvtári szoftver. Felhívja viszont a figyelmet a feldolgozás folyamata során – a katalogizáló modulban, ahol a feltárás eredménye valamennyi modulban tükröződik – észlelt rendszerproblémákra (pl. kiderült, hogy ellentmondás található a HUNMARC- és az ISBD-formátumok között; problémák jelentkeznek a többkötetes dokumentumok leírásánál, 4000 karakternél hosszabb leírásokat nem képes megjeleníteni; nem támogatja az egységes parancsnyelvet (CCL-t) stb., a rekordok importálásánál nem tudja értelmezni az alárendelt bibliográfi-

ai szintet). A felhasználói interfészben elsősorban a parancsmódú kersőfelületet hiányolják (a menüvezérelt keresés mellett), valamint a több gyűjteményben való keresést. Számos kompromisszumos megoldás leírása bizonyítja, hogy szakértelem nélkül a legrangosabb rendszer sem képes a személyre szabott információszolgáltatásra. Ez a körülméteknél megírt tanulmány jól tükrözi a Berzsényi Könyvtár szakmai felkészültségét, ugyanakkor támpontot, szempontokat is nyújt az integrált rendszer bevezetése előtt álló könyvtárak számára. Nyilvánvalónak tűnik, hogy amint a körülmények lehetővé teszik, a Berzsényi Könyvtár az OLIB további fejlesztéseinek (<http://www.oracle.com/technology/products/database/oracle11g/index.html>) ismeretében megfelelően dönt a rendszer további fejlesztéséről/sorsáról.

Gerő Gyula összeállításában és Rác Ágnes kontroll-szerkesztésével készült el a kiadvány záró fejezete: „*Vas megye könyvtárai – könyvtárügye a magyar könyvtártörténeti kronológiában 1470–2006*” címmel.

Csak remélhető, hogy a hazai könyvtártörténeti kronológia szinte egyszemélyes intézménye, Gerő Gyula tevékenysége, sok követőre talál. A kronológia első bejegyzéséből megtudjuk, hogy 1470-ben *könyvhordozó* volt a könyvtárosok titulusa, az egyik utolsóból (2006. november 21–december 4.) pedig arról értesülünk, hogy a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium a szombathelyi megyei könyvtárban indított diplomások számára információs társadalmi tanácsadó képzést. Költői a kérdésem, vajon a szombathelyi képzésen jelentésvők, akiket manapság eTanácsadónak, (vagy mentornak) is neveznek, tudják-e, hogy ők szegről-végről a németújvári ferencrendi kolostor ’ken hordozói’-nak kései leszármazottai?

Hajdú Katalin

Könyvtár- és információtudomány

Általános kérdések

08/082

WELLER, Toni – HAIDER, Jutta: Where do we go from here? An opinion on the future of LIS as an academic discipline in the UK = *Aslib Proc.* 59.vol. 2007. 4/5.no. 475-482.p. Bibliogr.

Hogyan tovább? A könyvtár- és tájékoztatástudomány mint felsőoktatási szakterület helyzete és jövője az Egyesült Királyságban

Informatika; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártudományi kutatás; Tanterv, óraterv

A cikk bemutatja a könyvtár- és információtudomány (LIS) jelenlegi helyzetét és jövőbeni szerepét az Egyesült Királyságban. A szerzők véleménye szerint a helyzetet a következők jellemzik: a kohézió hiánya, a tudományos kutatások szükségességének igazolása a szakmai képzésben való azonnali alkalmazhatóságuk tekintetében, valamint a szakadék az információs szakma és az információtudományi kutatások között. A cikk bevezető gondolatokat közöl ezekről a tényekről. Rövid áttekintést és értékelést nyújt a jelenlegi helyzetről a szerzők nézőpontjából. Pierre Bourdieu tanulmánya alapján az egyetemet, mint hierarchikusan felépített rendszert vizsgálja. Kifejti, hogy meg kell erősíteni az egyetemi LIS-kutatásokat, folytatni kell az elméleti vitákat, és mindennek tükröződnie kell a tananyagban is. Megvizsgálja, milyen tényezők játszanak közre abban, hogy a könyvtár- és információtudományi kutatások milyen helyet foglal-

nak el jelenleg az egyetemi világban. A szerzők vitaindítónak szánták tanulmányukat.

(Autoref. alapján)

08/083

CASTELLUCCI, Paola: Eredita e prospettive per la documentazione in Italia = Boll.AIB. 47.vol. 2007. 3.no. 239-255.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Res. angol nyelven

A dokumentáció öröksége és kilátásai Olaszországban

Dokumentáció; Informatika; Terminológia

Lopez Yepes: A dokumentáció fogalma és hatása a szakember- és kutatóképzésre Spanyolországban (= Boll.AIB. 45.vol. (2005.) 3.no. 277-295.p.) című cikkéből kiindulva Bisogno 1980-as dokumentáció-elméleti könyvét (Bisogno, Paolo: Teoria della documentazione, Milano: F. Angeli, 1980) elemezve megállapítja, hogy annak öröksége ma is érvényes. Az alapkérdés ugyanis az, hogy a „dokumentáció” mint fogalom és kifejezés érvényes-e még az adott szakterület megjelenítésére; ha nem, vajon mivel váltható fel a történeti, immár százéves fogalom; és végül is mi a diszciplína kutatási területe?

A „dokumentáció” elemeit nemzetközi (Otlet, 1934) és olasz (Bisogno, 1980) hagyományok fektették le, és az olasz nyelvi hagyomány ma is használja, akár levéltár- vagy könyvtárügyről (-tanról), akár bibliográfiáról van szó. Nemzetközi szinten a kifejezés egyre ritkábban fordul elő, az informatika tudósai a dokumentációs kutatásokat egyre inkább „*information retrieval*”, technológiai megközelítésben adatbank címke alatt tárgyalják, sőt, egyre gyakrabban „*information science*”-ként említik.

Bisogno szerint a dokumentáció „a dokumentumok feltérképezésével, feldolgozásával, köz-

lésével, kutatásával és terjesztésével” foglalkozik, illetve olyan mentális tevékenység, amely a dokumentum fogalmi tartalmát elemzi és interpretálja annak érdekében, hogy meghatározza informatív egységeit, és megfelelő eljárásokkal terjessze azt. Így a diszciplína mindkét – elméleti és gyakorlati – aspektusa látható. Hasonlóan vélekedik Lopez Yepes, aki szerint a dokumentáció kettős természetű, egyaránt van szakmai (professzionális) és elméleti (teoretikus) karaktere. Bisogno, aki idézett könyvét az elméleti aspektusnak szentelte, leszögezi, hogy episztemológiai nézőpontból a dokumentáció rendelkezik mindazokkal az elemekkel, amelyek bármely lehetséges tudomány alapjait képezik: van általános elmélete, terminológiája és saját módszertana.

Az adatbázisok, az „*information retrieval*” és a Net „paradigmájának” megszilárdulása csak technológiai, technikai változás, ami mögött a tartalom azonos maradt; így Bisogno öröksége ma is érvényes. Kétségtelen, hogy ma az internet a legkedveltebb tárgya mindenféle tanulmányoknak, gyakran gyümölcsöző párbeszédet tartva fenn a társdiszciplínákkal, különösen a könyvtártannal, és ugyanakkor befogadva azokat az ösztönzéseket, amiket a multidiszciplináris megközelítés, különösen az úgynevezett „*cultural studies*” kínál manapság.

(Mohor Jenő)

08/084

WELLER, Toni: Information history. Its importance, relevance and future = Aslib Proc. 59.vol. 2007. 4/5.no. 437-448.p. Bibliogr.

Az információtörténet jelentősége, relevanciája és jövője

Információ; Könyvtartudomány története; Tanterv, óraterv

Az utóbbi évek egyik legdinamikusabban fej-

lődő tudományterülete az információtörténet. Határterületről lévén szó, nem meglepő, ha a történészek és az információtudománnyal foglalkozó kutatók egyaránt látnak benne fantáziát. Az eredmények publikálásával egyidejűleg azonban természetes módon lángolt fel a vita a kutatási módszerekről, a használt fogalmakról, a jövő útjairól.

Az információ tudományáról, történeti dimenziójáról szóló – az utóbbi 50-60 év során megjelent – munkák többnyire a társadalmi jelenségek és az információ kapcsolatát vizsgálták, hangsúlyosan kezelve azt a kérdést, hogyan változott a társadalmi közeg a végbement fejlődés révén. Az információ története ebben a kontextusban az emberiség és a tudás különböző formái közötti viszony bemutatásával törődött. Markánsan elválik ettől a brit A. Black véleménye, aki az 1800 utáni időszakban afféle ernyőfogalomként alkalmazza azt, beleértve az információs társadalmat, az információmenedzsment történetét, az infrastruktúra vonatkozásait, ugyanakkor kivéve a körből a könyvtártörténetet (ez utóbbit részletesen tárgyalja). Tény, hogy a könyvtártörténet megfoghatóbb, míg az információtörténelem fogalma jóval elvontabb, mert nemcsak arra kísérli meg a válaszadást, hogy mi volt, vagy mi most az információ, de az a mód is érdekli, ahogyan egyes korok az információról gondolkodtak, illetve alkalmazták azt.

Vannak, akik a kiutat a posztmodern történelemtudomány módszereiben vélik felfedezni. Ez az irányzat egyre jobban előtérbe állítja az elmúlt korok hétköznapi emberének gondolkodását, élete során szerzett tapasztalatait. Innen szemlélve a kérdést (és figyelembe véve, hogy a nevetés vagy a félelem kultúrtörténetéről már születtek komoly munkák) egyesek nem tartják lehetetlennek, hogy az információról közgazdasági, politikai, társadalomtörténeti vagy kulturális aspektusában írjanak. Black mindehhez hozza, hogy ezzel akár a modernitás történeti íve is megrajzolható lenne – ha visszanyúlunk egészen a 14-15. századig.

A körvonalazódó módszertani alapvetésnek mindazonáltal nem szabad figyelmen kívül hagynia az információtudományról mostanra széles körben elfogadott nézeteket. Csak így lehet elkerülni azokat a buktatókat, amelyeket a túl szűk körű kutatás, a többi területre oda nem figyelő szemléletmód eredményezhet. Anakronisztikus – bár kétségkívül tetszetős elmélet első hallásra – párhuzamot vonni a 15. és a 20. században végbement technikai fejlődés között, és egyenesen kommunikációs forradalomról beszélni a kora újkorban. Ugyanígy elvetendő, hogyha túlságosan teleologikus fejlődési képet rajzolunk az elmúlt öt évszázad történéseiről. Tekintve, hogy ma sem rendelkezünk általánosan elfogadott, pontos definícióval az információtörténetről, történelmietlen a múlt magyarázata (és vizsgálata) ezzel a módszerrel, fogalomkészlettel. Mindenekelőtt kontextualizálni kell az egyes kifejezéseket, keletkezésük és használatuk idejében vizsgálni azok jelentését és szemantikai viselkedését, és az így létrejött eredmények fényében idővel az információtörténelem – egyébként ígéretes területe – is gazdag és hasznos tudományággá válhat.

(Vasbányai Ferenc)

Terminológia

Lásd 128

Történet

Lásd 84, 103, 137

08/085

LUNA-MORALES, María Elena – COLLAZO-REYES, Francisco: Análisis histórico bibliométrico de las revistas latinoamericanas y caribenas en los índices de la ciencia internacional: 1961-2005 = Rev.Esp.Doc.Cient. 30.vol. 2007. 4.no. 523-543.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Közép- és dél-amerikai folyóiratok a nemzetközi tudományos indexekben (1961-2005): történeti és bibliometriai elemzés

Adatbázis; Bibliometria; Felmérés; Folyóirat; Publikálás -tudományos kiadványoké

A nyolcvanas évek elejétől kezdve számos szerzőnél tűnnek fel olyan megállapítások, hogy a harmadik világ (és ide értik Latin-Amerika és a karibi térség országait is) tudományos élete kevésbé van jelen a nemzetközi szinten, hogy folyóiratai és az azokban megjelenő publikációk kevés befolyással vannak a tudomány fejlődésére. Mivel a Science Citation Index 1965, a Social Science Citation Index 1974, az Arts & Humanities Citation Index pedig 1978 óta tartalmazza a szükséges adatokat, azokat csak ki kellett gyűjteni, és meg kellett vizsgálni az adott kérdés szempontjából. Az eredmény szerint 121 folyóirat 45 éven keresztül folyamatosan biztosította a térség jelenlétét az ISI három indexében, 136 021 publikációval. Ezek 68%-a az SCI, 19%-a az SSCI és 13%-a az A&HCI témakörébe vág. A legtöbb (27) folyóirat mezőgazdasági, biológiai és környezettudományi tárgyú, ezt 25 természettudományi, 23 társadalomtudományi, 20 orvosi-biológiai, 16 humán tudományi, 6 klinikai orvosi és végül 4 műszaki és számítástechnikai jellegű követi.

A folyóiratok több mint fele két országból, Bra-

zíliaából (33) és Mexikóból (32) származik, ezeket Argentína (16) és Chile (10) követi. A 121 címből 69 (57%) élő, 43% megszűnt az adott periódusban, 11 folyóirat változtatott címet, és kettő indult újra. A folyóiratok 38%-a a hetvenes években indult, jelentős még a kilencvenes és a nyolcvanas évek új címtermése (19 ill.18%). A folyóiratok átlagéletkora országonként változó, 17 év (többek között) a chilei, venezuelai, kubai, míg legrövidebb (13 év) a mexikói lapok átlaga, a 121 lapra vonatkozó átlagéletkor 15 év. A „legöregebb” egy 1967-ben indult, ma is élő argentin orvosi folyóirat.

Az indexekbe felvett publikációk száma szerint átlagosan folyóiratonként 1124 tanulmány, évente folyóiratonként 73 került be az ISI indexeibe. A 69 élő folyóirat 2005-ös évfolyamából ezek szerint kb. ötezer publikáció szerepel az indexekben, ami a térség teljes tudományos publikációs termésének egyhatoda. A mezőgazdasági, biológiai tárgyú folyóiratok 2004-ben számított impakt faktorának folyóiratonkénti átlaga 0,259, az orvosi-biológiaiaké 0,192, a természettudományiaké 0,445, a műszaki, számítástechnikaiaké 0,159, a klinikai orvosiaké 0,197, végül a társadalomtudományiaké 0,125.

Az ISI indexeiben megjelenő latin-amerikai és karibi folyóiratok folyamatosan növekvő mennyisége, és az a tény, hogy a mindenkori élő összes folyóirat több mint felét feldolgozzák az indexek, azt mutatja, hogy a térség tudományos teljesítménye jelen van a nemzetközi tudományos kommunikációban.

(Mohor Jenő)

08/086

NAVARRETE-CORTÉS, José – FERNÁNDEZ LÓPEZ, Juan Antonio [et.al.]: Recursos informativos en la web: aplicación de técnicas bibliométricas para medir su uso = Rev.Esp.Doc.Cient. 30.vol. 2007. 4.no. 492-502.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Bibliometriai technikák alkalmazása hálózati információforrások használatának mérésére

Bibliometria; Hivatkozás; Honlap; Portál; Matematikai módszerek

Az utóbbi évtizedben azok az információs szolgáltatások, amelyek a webet kommunikációs csatornaként használják, alapvető tájékozási eszközökké váltak. Egyre nagyobb tehát az igény az elektronikus címtárak összeállítását elősegítő technológiák iránt. Ezek közé tartozhat a tárgyköri portálok tartalmának összeállítását segítő módszer, amely bibliometriai elvek alapján könnyíti meg az interneten elérhető források kiválasztását.

A „webszajtokat” folyóiratcikkeknek, a látogatásokat (kapcsolódásokat) hivatkozásoknak tekintve (lefordíthatatlan szójátékkal) a *citation* helyett a *sitation* mennyiségét számolva a bibliometria módszerei alkalmazhatók. Ezek szerint $N.^{\circ} Sitations_{web} = \sum U_{Link}$ a web impakt faktor pedig $WebIf = \frac{\sum X_{Web}}{\sum Y_{Web}}$ hányadosa, ahol U_{Link} az adott egyetem szerverére való bejelentkezések száma, X_{Web} az egyetemi szerveren található oldalakra való bejelentkezések száma, Y_{Web} pedig a szerver által nyújtott oldalak mennyisége (természetesen csak a honlapon keresztül elérhető oldalakról van szó). A súlyozott hivatkozás (*referenciación ponderada*, tehát RP) az $RP_{Web} = N.^{\circ} Sitations * WebIf$ képlettel számolható ki.

A spanyol egyetemi könyvtárhálózat (*Rebiun*) segítségével 48 egyetemi könyvtár honlapját vizsgálták meg, és 10 650 szerverhez tartozó 22 082 külső forrást találtak. A magzónát 289 szerver (2,7%) alkotja, ahol az RP 34%-a koncentráldódik. Az első zónában a szerverek 20%-a az RP 71,5%-át adja. Összegzésként megállapítható, hogy Bradford szóródási törvénye, ha nem is alkalmazható formálisan a web információforrásainak világában, mégis érvényes modellnek látszik a források sűrűsége szerinti zónák meghatározására, és ezáltal az elektronikus források kiválasztásának segítésére. Szükség van további vizsgálatokra, a módszer kipróbálására más források körében is, és hangsúlyozandó, hogy ez a módszer csak egyike lehet a forrás-

válogatásnak, ahol a keresőgépek alkalmazása és a már működő tárgyköri portálok tanulmányozása legalább olyan fontos, nem is szólva a források értékelésének hagyományos módjáról (ahol a hozzáférhetőségtől a lefedésig, a használhatóságtól a megbízhatóságig számos szempont vétetik figyelembe).

(Mohor Jenő)

08/087

DE ROBBIO, Antonella: Analisi citazionale e indicatori bibliometrici nel modello Open Access = Boll.AIB. 47.vol. 2007. 3.no. 257-289.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Hivatkozás-elemzés és bibliometriai mutatók az Open Access modell esetében

Bibliometria; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség

A tudományos kutatások értékelésének egyik közismert eszköze a bibliometria, amely matematikai és statisztikai technikákat alkalmaz a publikációk eloszlási mintáinak elemzésére, és azoknak a tudományos kommunikációra való hatásuk, befolyásuk feltárására.

A bibliometriai mutatók egyike az impakt faktor (IF), noha nem az egyetlen, melyet vonatkoztatási pontként az ISI ajánl. A bibliometriai módszerek kiterjesztése a világhálóra webometria néven vált közismertté, és a WIF (*Web Impact Factor*) számítás ma már általános gyakorlatnak mondható. Különösen a nyílt hozzáférés (*open access* – OA) világában terjed több új kezdeményezés és projekt, amelyek a bibliometria eszköztárból merítve vizsgálják a hagyományos IF alternatíváinak lehetőségét, mint pl. az *Eigenfactor*, a *Hirsh-index* és annak változatai.

Míg a hatástényező a szerzők által produkált mutató, van egy olyan mutató is, amit az olvasók hoznak létre: ez a bibliometriai indikátorok új generációjához tartozó használati tényező

(usage factor – UF), amely kiegészítheti – de nem helyettesítheti – a hagyományos, vagy alternatív impakt faktor mutatókat. Ahhoz persze, hogy komoly elemzéseket lehessen e téren végezni, meg kell szervezni a kapcsolódási (log) adatok gyűjtését, és el kell terjeszteni a megfelelő statisztikai szabványokat és a használati adatok mérésének szabványos módszereit. Ami

még figyelembe veendő – és amiről széles körben folyik a vita – az a vélekedés, hogy a szabadon hozzáférhető publikációt feltehetőleg többen olvassák, és valószínűleg több hivatkozást is kap. Kérdés tehát, hogy az OA terjedésével új jelentést kapnak-e az idézési és a használati mutatók.

(Mohor Jenő)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

08/088

LOR, Peter Johan: Libraries in times of open access = Inf.Serv.Use. 27.vol. 2007. 4.no. 193-205.p. Bibliogr. 37 tétel.

A könyvtárak és a nyílt hozzáférés

Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Megőrzés

A kifejezés maga nem új keletű a könyvtárügyben: nem is olyan régen még azt jelentette, hogy az olvasók hozzáférhetnek a (szabad)polcos állományhoz. Újabban pedig azt a tendenciát értik alatta, amely – általában valamennyi tudományterületen tapasztaltakkal párhuzamosan – az egyre nagyobb mértékű hozzáférés biztosításával keresi a potenciális használók kegyeit. Definiálni több ízben is megpróbálták (így az *Open Access Initiative*, az *eIFL-IP szerzői jogi kézikönyvében*, vagy a *Bethesda* és a *Berlin Nyilatkozatokban*). Az említett fórumokon egyetértettek a szerzők vagy a jogdíj tulajdonosai által mindenkinek szabadon, visszavonhatatlanul, világméretben, állandó jogot biztosító hozzáférésben a dokumentumok használatára, másolására, terjesztésére. Körébe vonja a művek

kiegészítésekkel ellátott teljes anyagát, standard elektronikus formátumban azonnal a publikálás után elhelyezve legalább egy online tárhelyen, amelynek kezelője akadémiai intézet, tudományos társaság, kormány szerv, vagy egyéb szervezet lehet.

A tárolóhelyeknek két típusa van: a nyílt hozzáférésű archívum (*open access archive*), amelyek nagy része egyetemek, kutatóintézetek fenntartásában létezik (*institutional repositories*), és már megjelent cikkek másolatait, illetve doktori disszertációkat, kézikönyveket, oktatási segédanyagokat, ún. „szürke irodalmat” tartalmaz. Ezek száma ma kb. 800. Ugyanakkor a *Directory of open access journals* az online publikált, ingyenes kb. 2500 folyóirat 125 ezer cikkének anyagát teszi hozzáférhetővé, alternatív üzleti modell alapján működve.

Három ok siettette az *open access* jelenség elterjedését. Az első (mint majdnem mindenben) az anyagi tényező: a spirálisan emelkedő árak nem kímélik a folyóirat-kiadást sem, hiszen 1975-1995 között a nyomtatott lapok árai 2-3-szorosukkal nőttek az infláció mértékéhez képest. A következmény nem maradt el, és a legtöbb helyen drasztikusan csökkentették az előfizetéseket. Ráadásul a digitális megosztottság egyre mélyíti a világ fejlett és fejlődő országai közötti szakadékot. Másodikként a

szerzők, a kiadók és a használók közötti kapcsolat kiegyensúlyozatlan és méltánytalan voltát szokták felhozni. A harmadik pedig a technológia fejlődése, amely lehetőséget ad a lapok kiadóinak arra, hogy pontosabban határolják be célközönségüket.

A könyvtárosi reakciókra kezdetben a visszafogott lelkesedés volt jellemző. Kétségtelen pozitívumnak tűnt többek között, hogy ettől kezdve a könyvtár saját példánnyal rendelkezhet a folyóiratból, az archiválásnak nincsen időhatára, megszűnnek a korlátozások (tér, idő, hozzáférésgátjai), jogot nyerhet, hogy bármennyi digitális cikket akárhány használónak elküldhessen, miközben nem kérdőjelezhető meg a jogszerű használat sem. Szükségtelemmé válnak a licencek, az árakról szóló alkudozás akár intézményként, akár konzorciumként. És ami talán a legfontosabb: nem kell lemondani előfizetést a pénzhiány miatt. Mindez teljes mértékben egyezik az IFLA alapelveivel, ami az információhoz jutás egyenlőtlenségének felszámolását hirdeti.

A sikertörténetet látva nem marad más hátra, mint a könyvtár szerepét definiálni az új helyzetben. Annyi már most bizonyosnak látszik, hogy az *open access*-rendszer mellett nem tűnik el a fizetős használat sem – minden bizonnyal hosszú távon fognak élni egymás mellett. Ahogy a könyvtárak is fenn fognak maradni ebben a vegyes (fizetős/szabad) környezetben. Meg kell találni tehát annak a módját, hogy a könyvtárak az olvasói igények magasabb szintű kielégítésére is képesek legyenek: így például külön katalógusba rendezhetik a nyílt hozzáférésű lapokat, metaadatokat hozhatnak létre a válogatás/találatok minél pontosabb meghatározásához, a keresőmotorok egyre profibb alkalmazásának ismereteit átadhatják a használóknak is. Ha távolabb tekintünk, akkor pedig könyvtári digitális kiadói tevékenységet látunk (OA-publikációk), valamint speciális OA-rendszereket könyvtári fejlesztésben, ritka vagy speciális anyagok digitalizálását, OA-anyagok megőrzését. A felfutó profil még azt is lehetővé teheti, hogy az egyes

intézmények hozzájárulhassanak a szerzői díjak ellentételezéséhez.

(Vasbányai Ferenc)

Nemzetközi könyvtárügy

08/089

SCHLEH, Bernd: Afrikanische Trommelwirbel und ein Paukenschlag aus USA. Millionen-Spende beschleunigt Lobbyarbeit für Bibliotheken. Die IFLA auf dem Weg zum politischen Akteur = BuB. 59.Jg. 2007. 11/12.no. 820-825.p.

Res. angol és francia nyelven

Az IFLA világkongresszusa Durbanban

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Konferencia -nemzetközi

2007 augusztusában a dél-afrikai Durbanban rendezték meg az IFLA 73. világkongresszusát. Az ötnapos rendezvényen 3100 könyvtáros és információs szakember vett részt, akik 120 különböző országból érkeztek. Különböző szakmai témákról érkeztek, a könyvtári szociális munkától kezdve a katalógizálási kérdéseken keresztül a digitalizálási problémákig. Több politikai téma is felmerült, mint például a bennszülöttekkel kapcsolatos ismeretek, a digitális szakadék, a korrupció és az AIDS. Fekete Afrikában jelenleg 38,6 millió fertőzött ember él, csak Dél-Afrikában 1000 ember hal meg naponként ebben a betegségben. A könyvtárak aktívan közreműködnek a megelőzésben, információt nyújtanak, felvilágosítást adnak. Más problémákról is nyíltan beszéltek, például a túl erős idegen hatásról a nyelvek és az irodalom terén. Kiegészítő programként afrikai és amerikai dobpergést hallgathattak a résztvevők. Bill és Melinda Gates alapítványa egymillió dollárt ajánlott fel az IFLA javára. „A pénzt annak a szerepnek a hangsúlyozására fordítjuk, amelyet a könyvtá-

rak az információs társadalom fejlődésében betöltenek” – nyilatkozta Claudia Lux, az IFLA új német elnöke. Rámutatott, hogy a könyvtárakért lobbizni kell, és a szociálpolitikai elkötelezettség egyre fontosabbá válik a jövőben.

(*Autoref. alapján*)

08/090

HOLLENDER, Henryk: Who will take over the libraries of the new Europe? = LIBER Q. 17.vol. 2007. 3/4.no.

Ki viszi tovább az új Európa könyvtárait?

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárügy

Elgondolkodtató képet fest Henryk Hollender a közép-európai térség könyvtárainak uniós csatlakozás utáni állapotáról. Nem kevesebbet állít, mint hogy 1989-ben a kontinens nyugati fele még úgy tekintett térségünkre, mint a lelki és intellektuális értékek tárházára, ám mára a kutatási potenciálról szóló adatok is azt mutatják, hogy az egyesüléssel felszabadult energiák kifulladásban vannak.

Viszonylag kevéssé tárták fel a szerző szerint, hogy a könyvtárügy területén milyen változások mentek végbe régióinkban. Pedig számos kérdésben döntő folyamatok zajlottak le az elmúlt szűk két évtizedben. A lengyel helyzet ismerőjeként tisztában van vele, hogy a könyvtári automatizálás sok helyen koncepciótlan, kapkodó volt. Ha rendelkezésre állott is megfelelő forrás a technológiai újítások átvételére, a megvalósítás gyakran tükrözte a stratégiai gondolkodás hiányát. Eltérő gyakorlatot követ például Lengyelország és Litvánia a digitalizálás terén: míg előbbiben túlnyomó többségben archív (levéltári) anyagot dolgoznak fel, a balti államban nagyobb hangsúlyt helyeznek a friss szakirodalom (doktori disszertációk, kutatási anyagok) modern formában való rögzítésére.

Új utakon jár a könyvtárosképzés is, ami magától értetődő jelenség. Fennáll a veszélye

ugyanakkor, hogy a tananyagban eluralkodik az elmélet, az újabb és újabb modulok csupán érdekes színfoltot jelentenek, de nem könnyítik meg a rálátást a tudományterület egészére. Ennek következtében nehéz megmondani, mennyit is ér valójában egy közép-európai felsőoktatási intézményben kiállított LIS- (*library and information science*) diploma. Annak gyakorlata sem mindig következetes – legalábbis Lengyelországban –, hogy bizonyos vezetői állások betöltéséhez milyen végzettséget követelnek meg a jelentkezőktől.

És ha már a munkahelyeknél tartunk: a szerző szerint az elmúlt években nem sikerült szakítani a könyvtárakról – és a bennük dolgozó szakemberekről – korábban kialakult sztereotípiákkal. A társadalom jó része még ma is kényelmes, biztos munkát lát a könyvtárosságban (bizonyos fokú fizikai tevékenységgel!), ami jobbra szórakoztató, hiszen az ott dolgozók mindig más olvasóval találkozhatnak. Pozitív vonása, hogy rugalmas, könnyen megtanulható, illetve egy kis idejű kihagyás (mondjuk nők esetében néhány, gyermekneveléssel eltöltött esztendő) után újra könnyen folytathatónak látszik. Hozzá kell tenni, hogy a szakmáról kialakult kép nem független a (lengyel) könyvtárak vezetőitől sem. A politikai fordulat nem járt együtt őrség-/generációváltással, és ennek bekövetkezte hosszú folyamat eredménye lesz. Nem mintha a középkorúak képtelenek lennének váltani, de nagyobb a valószínűsége annak, hogy az 1989 előtti rutin szerint dolgoznak, ami kevéssé hatékony és inspiratív az újdonságok megismerésének tekintetében.

Kérdés továbbá, hogy a demográfiai mutatók előlegezte új környezetben hol fogja megtalálni a helyét a jövő könyvtára. Más szavakkal: egy elöregedő, egyidejűleg a multikulturalitást egyre természetesebben megélt társadalom felfedezi-e valaha Közép-Európában, amit nyugaton már régen a kultúrák közvetítésével gyakorolnak.

(*Vasbányai Ferenc*)

Nemzeti könyvtárügy

08/091

SOKOLOV, Aleksandr Sergejevič: O razvitii bibliotečnogo dela. Doklad na zasedanii Pravitel'stva Rossijskoj Federacii 1 noâbrâ 2007 goda = Bibliotekovedenie. 2007. 6.no. 1., 8-13.p.

A könyvtárügy fejlesztéséről. Beszámoló az Orosz Föderáció kormányának 2007. november 1-jei ülésére

Könyvtárügy

Az oroszországi könyvtárak helyzetét taglaló jelentés szerint az Orosz Föderációban mintegy 130 ezer könyvtár működik a végrehajtó hatalom föderális szervezetei, az önkormányzatok, a vállalatok, a hivatalok és más szervezetek fenntartásában. Az ország három legnagyobb könyvtára a moszkvai Orosz Állami Könyvtár (41,7 millió könyvtári egység), a szentpétervári Orosz Nemzeti Könyvtár (34,5 millió könyvtári egység) és az Orosz Akadémiai Könyvtár (22 millió könyvtári egység, 300 intézeti könyvtár).

Az orosz kulturális minisztérium irányítása alá tartozik mintegy 47 ezer nyilvános könyvtár, köztük 9 ezer föderális, 261 regionális (85 tudományos, 107 gyermek- és ifjúsági, 69 pedig a vakok számára), és 46,8 ezer városi, valamint 36,2 ezer községi könyvtár – és az Oroszországi Könyvkamara. 2006-ban összesen 55,7 millió felhasználó fordult meg a könyvtárakban 459,4 millió alkalommal és 22,5 milliós az orosz könyvtárak honlapjain keresztül történt távhasználatok száma. Az oktatási és tudományos minisztérium irányítása alatt további 66 ezer általános iskolai és több mint 3 ezer közép- és felsőfokú oktatási intézményhez kapcsolódó könyvtár működik. Az ipar, a közlekedés és a távközlés területén kb. három és félezer könyvtár működik, továbbá létezik 720 speciális

mezőgazdasági, és másfélezer orvosi és egészségügyi gyűjtemény is.

Napjainkban a könyvtárak a legaktuálisabb problémákat a gyűjteményszervezés területén élik át. Az Orosz Föderációban évente több mint százezer hagyományos könyv és mintegy 11,5 ezer elektronikus kiadvány jelenik meg, az UNESCO ajánlása szerint a gyűjteményekben 1000 lakosra számítva évente 220-250 darabos könyvgyarapodást kellene elérni. Manapság a Föderáció régióinak többségében ez a szám nem haladja meg a 100-150 kötetet (sőt: az Észak-Kaukázusi területeken, Szibéria egyes régióiban és a Távols-Keleten ez a szám mindössze tíz kötet; a községi könyvtárak többségébe pedig új szak- és szépirodalom a kilencvenes évek óta gyakorlatilag egyáltalán nem jutott el). 2006-ban a városi könyvtárakban átlagosan és felhasználónként 7,6 rubelt költöttek beszerzésre, és az utóbbi öt évben az új kiadású műveknek csak 10, a gyermekkönyveknek 3 százaléka jutott el a könyvtárakba (az európai országokban ez az arány eléri a 30-35 százalékot). A könyveknél jóval népszerűbb periodikumokból a városi könyvtárak 10-15 folyóiratot és 5-8 napilapot, a községi könyvtárak 3 folyóiratot és 1-2 napilapot fizetnek elő. A kulturális minisztérium és a föderációs kormányzat 2008 és 2010 között új támogatási rendszert vezet be a nyilvános könyvtárak állománygyarapításának anyagi segítése érdekében.

A kulturális minisztérium irányítása alatt álló könyvtárakban őrzött dokumentumok közül kb. 1,5 millió a kódex és a kézirat, 1,3 millió a régi könyvek és 6 millió az egyéb szempontból ritka és értékes művek száma, különleges bánásmódot igénylő őrzésük jelenlegi helyzete azonban katasztrofális. Az épületek megteltek és gyakran balesetveszélyesek, nincs megfelelő szellőztetés és légkondicionálás, hiányoznak a papír savtalanítására és a restaurálásra alkalmas szakemberek, eszközök és berendezések, hiányos a biztonságtechnika – kivételesen jó helyzetben csak a fentebb említett három nagykönyvtár van Moszkvában és Szentpéterváron.

A 2006 és 2010 közötti időszakra meghirdetett „Oroszország kultúrája” program keretében összesen 87 millió rubelt áldoznak a könyvtárak állományvédelmére.

A könyvtárak számítógépesítése területén nagyon sok megoldandó feladat és probléma sorakozik. Az utóbbi időben ugyan tizenkétszere-sére nőtt a könyvtárakban elhelyezett személyi számítógépek mennyisége, és tizenegyszeresére a számítógépek mellett dolgozó emberi erőforrás mértéke – ez azonban egyelőre nem hozott áttörést az elektronikus katalógusok és a számítógépen rögzített és visszakereshető tételek számának gyarapodásában, a kilencvenes években beszerzett számítógépek napjainkra egyébként is elavulttá váltak már. A rendelkezésre álló pénzügyi források azonban kizárólag a föderális fenntartású könyvtárak számítástechnikai megújítására elegendőek. Az „Oroszország kultúrája” program lehetőséget teremtett ún. könyvtári modellek kidolgozására – egyelőre a közsé- gi könyvtárak számára (a program végére összesen 200 modell-könyvtár jön létre, ez azonban mindössze 0,5 százalékat jelenti az e típusban működő valamennyi könyvtárnak).

A jelentés – amely a továbbiakban kitér még a hátrányos helyzetűek számára létrehozott gyűjtemények és az iskolai könyvtárak helyzetének ismertetésére is – elérhető az interneten (www.government.ru/government/governmentactivity/rfgovernmentssession/2007/z011107/materials/).

(Hangodi Ágnes)

08/092

Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2008-2013. Prekladacia správa = Knížnica. 8.roč. 2007. 11/12.no. 3-20.p.

Res. angol nyelven

A szlovák könyvtárügy fejlesztési stratégiája 2008-2013: előterjesztési javaslat

Fejlesztési terv

A stratégiai terv elfogadásával az állami könyvtárpolitika a következő öt évre meghatározza a könyvtárak fejlesztésének céljait, prioritásait, irányait. A szlovák könyvtári rendszer egészét érinti a terv, mert csak stabil rendszer képes a tudástársadalom minőségi könyvtári-információs szolgáltatásokkal ellátni.

A könyvtári terület prioritásai:

- a használók kulturális, információs, művelődési, tudományos-kutatási szükségleteinek kielégítése, a könyvtári-információs szolgáltatások fejlesztése,
- a kulturális és tudományos örökség, a nemzeti írásbeliség védelme és megőrzése.

Az elsődleges célok keretében az alábbi stratégiai feladatok megvalósítása szükséges:

1. a könyvtárak információtechnológiai fejlesztése,
2. információforrások biztosítása a könyvtárak számára,
3. könyvtári-informatikai szolgáltatások,
4. a digitális kulturális és tudományos örökség kialakítása, védelme és hozzáférhetővé tétele,
5. a muzeális dokumentumok és gyűjtemények regisztrációja és védelme,
6. a könyvtári emberi erőforrások fejlesztése, képzése,
7. az élethosszig tartó tanulás támogatása és a használók információs írástudásának javítása,
8. könyvtáráépítés és –rekonstrukció, a könyvtári állomány védelme.

Az első prioritás keretében kiemelt legfontosabb két cél: a könyvtárakban folyamatos, akadálymentes, nyilvános és anyagilag kedvező internetes hozzáférés biztosítása valamennyi állampolgár számára; integrált, együttműködő rendszerek és szolgáltatások kialakítása az információkhoz, a kulturális és tudományos örökséghez való gyors és hatékony hozzáférés érdekében.

Ahhoz, hogy a könyvtárak betölthessék szerepüket a tudástársadalomban, megfelelő mennyiségű információforrásra van szükségük, ezért

az állománybeszerzésre fordított összegeket fokozatosan közelíteni kell az IFLA ajánlásaihoz és a fejlett európai országokhoz a második cél részeként.

A harmadik prioritás kapcsán a könyvtári-információs szolgáltatások modernizációja, színvonalának emelése szükséges, valamennyi állampolgár számára akadálymentes hozzáférés megvalósításával (kiemelve a fogyatékkal élők, hátrányos helyzetűek és kisebbségek körét).

Negyedik cél: a digitalizálási folyamatok lebonyolításához szükséges technológiai feltételek biztosítása, hogy a szlovák vonatkozású dokumentumok digitalizálásával és az eredeti digitális dokumentumok hozzáféréseinek biztosításával hosszú távon megvalósuljon ezeknek a gyűjteményeknek a feltárása, archiválása, védelme és elérése.

A régi nyomtatványok és muzeális könyvtári dokumentumok védelme magában foglalja a fizikai védelmet és a tartós megőrzést egyaránt. Elsőbbséget élveznek az ötödik cél keretében a hazai dokumentumok, de az európai kulturális örökség részeként a tágabb földrajzi környezetű jelentős örökségek is.

A hatodik cél a könyvtárosok képzésének és karrierfejlesztési lehetőségeinek egyidejű megvalósulását tűzi ki, olyan foglalkozási szabványok elkészítésével, amelyek a könyvtárosok célirányos és szisztematikus szakmai fejlődését támogatják.

Az alapvető emberi jogok, az élethosszig tartó tanulás támogatása és a társadalom valamennyi rétege számára az információs írástudás színvonalának javítása a hetedik prioritás célja, amelyben valamennyi könyvtártípus érdekelt.

Az előző stratégiai időszak alatt Szlovákiában nem épült új könyvtárépület, csak rekonstrukciók zajlottak. A következő stratégiai tervben is szerepel a megfelelő könyvtári terek kialakítása, átalakítása, különös tekintettel a külső és belső akadálymentesítésre.

A stratégiai terv anyagi megvalósítását több forrásból biztosítják: állami költségvetésből (kb. 5

milliárd Sk), az EU Strukturális Alapjaiból, Az Információs Társadalom Operatív Programja (összesen kb. 192 millió euró) és a Regionális Operatív Programok (kb. 158 millió euró) keretéből.

Az állami költségvetésből való finanszírozás részleteit ágazatonként, könyvtártípusonként, éves szinten több variációban is kidolgozták.

(*Prókai Margit*)

08/093

MIURA, Gregory: Pushing the boundaries of traditional heritage policy. Maintaining long-term access to multimedia content = IFLA J. 33.vol. 2007. 4.no. 323-326.p.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

A kulturális örökséggel kapcsolatos politika kiterjesztése: a multimédiás tartalmakhoz való hozzáférés biztosítása hosszú távon

Hozzáférhetőség; Könyvtárpolitika; Megőrzés; Multimédia; Nemzeti könyvtár

A francia nemzeti könyvtár (Bibliothèque nationale de France, BnF) elektronikusdokumentumgyűjteményének vezetője szerint a multimédia-, szoftver- és elektronikus dokumentumok merőben új feladatokat jelentenek a kulturális intézmények számára, melyek nehézségeit a kiadók, kutatók és a nagyközönség is hajlamos alábecsülni.

A francia kötelempéldány-jogszabályok két lépésben integrálták a multimédiát és a szoftvereket a megőrzendő dokumentumok körébe; 1975-ben a Nemzeti Fonotéka (Phonothèque nationale – a mostani Audiovizuális részleg elődje) feladata lett a nem hagyományos dokumentumok, így a mozgóképek gyűjtése. A nyolcvanas években jelentek meg az első szoftverek, oktatási anyagok és játékok, majd az 1992. évi jogszabályban a fizikai hordozón kiadott multimédia-dokumentumokra, szoftverekre és adatbázisokra is kiterjesztették a beszolgáltatási kö-

telezettséget. (A filmeket a Centre national de la Cinématographie, a rádió- és tévéadásokat pedig az Institut national de l'Audiovisuel gyűjti.)

Fontosnak tartja hangsúlyozni a szerző, hogy a multimédia-dokumentumok és a szoftverek a médiatörténet mostohagyermekai: megfelelnek róluk, pedig a BnF audiovizuális gyűjteménye 30 ezer tételből áll, és évente 4 ezerrel gyarapodik. Igen sokfélék (multimédia-dokumentumok, videojátékok, szoftverek, gyermek-, oktató, szak- és önképző adatbázisok, e-folyóiratok, intézményi, egyesületi és cégkiadványok, digitalizált dokumentumok), némelyik szokatlan is a könyvtárban, de a kutatókat érdeklik, és a tudományos kutatást foglalkoztató anyagok gyűjtése a nemzeti könyvtárak feladata. Érdekes módon az online kiadványok megjelenésével sem csökken a számuk. A sokféleség a hordozókra is jellemző (audiokazetta, floppy, multimédia-kártya, USB stb.).

A sokféleségből adódik, hogy a hozzáférés biztosítása is sok problémát okoz; gyakorlatias megoldásokat alkalmaznak, de a műszaki fejlődés következtében egyre nehezebb a kompatibilitás biztosítása.

A gyűjtemény a nemzeti könyvtár Tolbiac-szárnyában az AV-olvasóteremben tanulmányozható. A kért anyagot kérésre az eredeti platformon és konfigurációval, vagy azzal kompatibilis formában installálja a részleg technikusa egy nappal előbb vagy aznap, ha a szabványos munkaállomásokon ez nem lehetséges.

A régebbi anyagok további használata érdekében már 2005-ben elkészült az elektronikus dokumentumok hosszú távú megőrzésének munkaterve, amely az *emulálás* segítségével gyakorlatias és kísérleti módon biztosítja a hozzáférést; a másik hordozón történő adatmentés ugyanis nem jelent megoldást. Ennek a programnak a keretében a téma legjobb szakértőit, a gyűjtők közösségét nyerték meg az együttműködésre; a három legnagyobb egyesülettel (MO5.com, ACONIT, Silicium) állnak szoros kapcsolatban.

A tanulmány befejező része a megőrzési munka-

terv részleteivel, a felmerülő nehézségekkel és megoldásokkal foglalkozik, ismertetve a használó körében végzett vizsgálat eredményét, majd kitér a jövő – közte a holland nemzeti könyvtárral közös projekt – terveire is.

(Az IFLA 2006. évi világkonferenciáján elhangzott előadás szövege angolul elolvasható a <http://www.ifla.org/IV/ifla72/papers/091-Miura-en.pdf> címen is.)

(*Murányi Lajos*)

08/094

LEROUX, Éric – LAJEUNESSE, Marcel: Le gouvernement du Québec et sa Politique de la lecture et du livre de 1998. Les objectifs et les réalisations = Doc.Bibl. 53.vol. 2007. 1.no. 27-41.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

A québeci kormány olvasás- és könyvpolitikája 1998-ban. Célok és eredmények

Könyvtárpolitika; Művelődéspolitikai; Olvasásra nevelés

1998 tavaszán a Lucien Bouchard vezette québeci kormány megfogalmazta könyv-és olvasáspolitikáját. A cikk csaknem tíz év után vizsgálja a kitűzött célok eredményességét. Történetek előrelépések, a programhoz hozzátettek, de el is vettek belőle. A 3-5 éves időszakra szánt intézkedéseket a periódus végén visszavonták, másokat pedig azért, mert az új kormány más prioritásokat tűzött maga elé. A tanulmány átfogó elemzést nyújt az 1998 óta eltelt időszak politikájáról, összehasonlítva a célokat az eredményekkel. Kiemeli az olyan jelentős eseményeket, mint a Québeci ún. Grande Bibliothèque és a Kommunikációs és Kulturális Központ és Könyvtár létrehozása, és röviden ismertet egyes projekteket, amelyeket különböző politikai megfontolásokból vetettek el.

(*Autoref. alapján*)

Lásd még 107

Központi szolgáltatások

08/095

LARSEN, Kirsten: Bibliotek.dk. Opening the Danish union catalogue to the public = Interlend.Doc. Supply. 35.vol. 2007. 4.no. 205-210.p.

Bibliotek.dk. A dán központi katalógus megnyitása

Gépi könyvtárközi kölcsönzés; Központi katalógus - online; Statisztika

A bibliotek.dk a dán nyilvános közös katalógus használói felülete, amely 2000 októberében nyílt meg. A dán állam anyagi támogatásával a Dán Bibliográfiai Központban működik, ahol folyamatos fejlesztéséről is gondoskodnak.

A közös katalógus nyilvános elérhetővé tételének célja, hogy a nagyközönség számára olyan hozzáférést nyújtsanak a könyvtári gyűjteményekhez, amely kérési (dokumentumrendelési) lehetőséget is tartalmaz. Sok országban széles körben elérhető a szakmai központi katalógus, de Dániában ez nem ingyenes (DanBib). Ezt a végfelhasználók csapásként élték meg, és a fejlesztők már kezdettől fogva használói katalógusban gondolkodtak, a szakmai katalógus használói igényekhez történő hozzáigazítása helyett.

Az adatbázis a dán egyetemi, tudományos és szakkönyvtárak, valamint a közkönyvtárak rekordjait/állományadatait tartalmazza. Ezenkívül magában foglalja a teljes dán nemzeti bibliográfiát (könyvek, időszaki kiadványok, cikkek, kották, hálózati dokumentumok, DVD-k stb. anyagát). 2007 júliusában az adatbázis 10,5 millió tételt tartalmazott.

A bibliotek.dk használói szempontból a következő sajátosságokkal rendelkezik:

- nyolc különböző keresési mód, pl. téma szerinti böngészés, vagy csak hálózati dokumentumok keresése;

- a keresési eredmények az FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) által „ihletett” munkaformátumban való megjelenítése;
- „úgy érti: ...” típusú segítség a keresési kérdés átfogalmazására;
- minden rekordban linkek új keresésekhez/lehetőségekhez;
- „próbáld a keresést a Google-ban”;
- dokumentumkérési lehetőség a legközelebbi könyvtárban, függetlenül attól, hogy az adott könyvtárban megvan-e a kért dokumentum vagy sem;
- szállítás a használó által kért könyvtárba;
- saját személyes beállítások mentése (keresés, megjelenítés, kedvenc könyvtárak stb.);
- a kedvenc könyvtár beállítása, aminek segítségével láthatóvá válik, hogy ott elérhető-e a kért cím;
- figyelőszolgálat (e-mailben vagy más módon), használói blog.

A cikk a továbbiakban néhány fontosabb jellemzőt ismertet részletesen. A fejlesztők szándékosan nem a Google-ben használt egyszózos keresést és a relevancia-sorrendet alkalmazták, helyette inkább a használatól próbálják a lehető legtöbb információt beszerezni a keresésre vonatkozóan, ezért kínálják a többféle keresési lehetőséget. A kereséseknek több mint a fele a nem alapértelmezettként beállított módon történik. Az FRBR-formátum lényege, hogy ugyanazon mű különböző kiadásait kapcsolja össze. Ez azért fontos, mert a használók néha áttekinthetetlenül szeretnek kapni egy mű sokféle kiadásáról (pl. egy szimfónia esetében), néha pedig egy könyv bármelyik kiadása megfelel számukra. A bibliotek.dk-ban a keresési eredmények a rekordok munka-klaszterében vannak megjelenítve olyan módon, hogy a különböző kiadások és dokumentumtípusok egy klaszterben szerepeljenek. A használók néhány kiadást látnak, de egy kattintással az összeset megjeleníthetik. Sok katalógusban nem törődnek a rekordok megjelenítésével, a legjobb esetben ikonokat alkalmaz-

nak, de a használóknak így is sok idegen szóval és számmal kell megbirkózniuk. Nem beszélve az ISBD-s megjelenítésről, ami gyakran olyan, mintha egy mérnök készítette volna. Ezért a fejlesztők fontosnak tartják, hogy folyamatosan kapcsolatban legyenek a használókkal, akik olyan problémákra világíthatnak rá, amelyeket egyébként nem vennének észre.

A szolgáltatás sikerét sokféleképpen lehet mérni, de a legfontosabb mérőszám a használat mértéke és a használók száma. A legmagasabb értéket 2007 tavaszán mérték, amikor az egyik héten 104 ezer felkeresést és 80 ezer látogatót regisztráltak.

A szolgáltatás nem lehetne sikeres a dán könyvtárak együttműködése nélkül, hiszen ők „szállítják az árut”. Az adatbázis frissítését a könyvtárak az ún. VIP adatbázison keresztül végzik, ahol a könyvtárakról és szolgáltatásairól kapcsolatos információk is szerepelnek, pl.: a könyvtár neve, postai és e-mail címe, a könyvtárközi kérések fogadásának módja, a honlap és a helyi online katalógus URL-je stb.

A bibliotek.dk minden költségét a dán állam fedezi, ami 2007-ben 9,5 millió dán koronát tett ki. Végül egy vélemény a legutóbbi használói felmérésből: „A bibliotek.dk biztosan az egyik legjobb dolog Dániában.”

(Feimer Ágnes)

Együttműködés

08/096

BARSUKOVA, Svetlana Alekseevna – BELOKOLENKO, Mariâ Vladimirovna: CBS kak optimal'naâ organizacionnaâ forma realizacii bibliotečnyh programm = Bibliotekovedenie. 2007. 5.no. 34-39.p.

A központosított könyvtári rendszer mint a könyvtári programok megvalósításának optimális szervezeti formája

Centralizálás; Gépi könyvtári hálózat; Munkaszervezés

A moszkvai könyvtárak innovációs tevékenysége és az erre épülő szolgáltatások elsősorban komplex célprogramok keretében valósulnak meg. Ide sorolható a 2004-2006-ban megvalósult közkönyvtárak mint szellemi központok fejlesztésének komplex célprogramja is. Ez a program a város könyvtárainak korszerűsítését célzó, 1999-2003. évi komplex programok folytatása volt; olyan városi programokra támaszkodott, mint a *Moszkva kultúrája*, *Elektronikus Moszkva* stb. A város dél-nyugati részében 14 könyvtárat összefogó centralizált könyvtári rendszer aktív részt vállal ezekben a programokban. Az elért eredményekben nagy szerepe van annak, hogy a fejlesztéseket a rendszerben végezték, nem a könyvtárak külön-külön. A centralizálás, a szakosítás, a koncentráció és az összefogás teszi lehetővé a megszorító intézkedések idején a könyvtári szolgáltatásban jelentkező problémák leghatékonyabb megoldását.

A *centralizálás* érinti az állománygyarapítást, a műszaki háttérrel, a pénzügyi eszközöket, az adminisztratív-gazdasági és az innovációs-módszertani tevékenységet. Különösen érzékelhetők az előnyei, amikor egy könyvtárat tatarozás vagy állományellenőrzés miatt be kell zárni. Ilyenkor az olvasókat a legközelebbi könyvtárba irányítják át, de a régió lakosai mindvégig ugyanannak a városrésznek a szolgáltatásait tudják igénybe venni.

A rendszer könyvtárai *szakosítva* vannak, munkájukban azt az irányt tudják fejleszteni, amelyik a körzetükben igényelt szolgáltatások közül a legjellemzőbb, míg a többit a minimálisra csökkentik. A könyvtárak felelősek egy-egy különgyűjtemény fejlesztéséért, gondozásáért is (pl. külföldi irodalom, helytörténeti dokumentumok stb.). Ennek köszönhetően az egész régió különböző forrásokat tud használni, és sokrétű szolgáltatásban részesül. A szakosításra példa, hogy a 2003-2005. évi, a fogyatékkal élők re-

habilitációjára irányuló komplex célprogramba történt bekapcsolódáskor a régióból egy olyan könyvtárat jelöltek ki, amelyik a vakok és gyengén látók társadalmi egyesülete és az őket foglalkoztató vállalatok közelében található.

Az erők és az eszközök *koncentrálása* különösen fontos volt a könyvtárak műszaki bázisának korszerűsítésekor. Az első szakaszban minden eszközt a központi könyvtárban a távközlési központ létrehozására fordítottak. Ennek köszönhetően a központ a moszkvai közkönyvtári hálózat egyik alapkönyvtára lett. Ezután a központ köré helyi hálózatot telepítettek, amelybe tíz könyvtárat kapcsoltak be. A könyvtárak olyan műszaki eszközöket kaptak, amelyekkel a helyi feladatok megoldása mellett a központ forrásait és technológiáját is tudják használni: a folyóiratok központi katalógusát és adatbázisát, teljes szövegű adatbázisokat stb. A szerverten keresztül az internetre kijutva további szolgáltatásokat tudnak nyújtani az olvasóknak. A könyvtárak közötti kapcsolatot az elektronikus posta és a rendszer honlapján az információcsere-re készített oldal segíti. Másik példa a vonalkódos rendszer bevezetése volt, amikor az első fejlesztések a külföldi irodalom feldolgozására kijelölt könyvtárban folytak.

Az *összefogás* munkacsoportok létrehozását jelenti. A legfontosabb munkatervi és programpontok megvalósítására alakított munkacsoportokban a központi könyvtár szakemberei vesznek részt. Az eredmények az *Elektronikus Moszkva* program megvalósításában vagy három könyvtárban muzeális-kiállítási részlegek kialakításában mutatkoznak meg. A módszertani szolgálatok és könyvtárak összefogásával jött létre az egyik könyvtárban a pszichológiai segítő központ, amelyet azután több is követett. A könyvtárak olvasói összetételüktől függően szakosodtak, a pszichológusok külön foglalkoznak az iskolába készülőkkel, a serdülőkkel, a különleges bánásmódot igénylőkkel.

Az utóbbi időben viták folynak arról, hogy a nagyvárosokban a hálózatokat regionális szinten

kell-e kialakítani, vagy kerületenként, illetve városi szinten. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a jelenlegi megoldás a legoptimálisabb.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 100, 125, 138

Jogi szabályozás

08/097

GADD, Elizabeth – LODDINGTON, Steve [et.al.]: A comparison of academics' attitudes towards the right protection of their research and teaching materials = J.Inf.Sci. 33.vol. 2007. 6.no. 686-701.p. Bibliogr. 27 tétel.

Hogyan vélekednek az oktatók kutatási és oktatási anyagaik szerzői jogi védelméről?

Egyetemi oktató; Felmérés; Kutatási jelentés; Tankönyv; Szerzői jog

A tanulmány két JISC által támogatott vizsgálatot hasonlít össze. Az első a RoMEO (Rights Metadata for Open Archiving) projekt keretében zajlott, és azzal a jogvédelemmel foglalkozik, amelyre a kutatási eredményeiket nyílt hozzáférésű környezetben publikáló felsőoktatási szerzőknek van szükségük. A másodikat a Rights and Rewards projekten belül végezték, és az oktatási anyagaikat hasonló feltételekkel publikáló szerzők jogvédelmére irányult. Az eredmények egybevetése után kiderült, hogy sem a kutatók, sem az oktatók nincsenek tisztában az általuk készített anyagok szerzői jogi helyzetével. A kutatók sokkal szigorúbbnak bizonyultak az engedélyek megadásával kapcsolatban, de liberálisak a feltételek megszabásánál. Az oktatók többféle engedélyt adnának, de szigorúbb feltételek mellett. A szerzők arra a megállapításra jutnak, hogy ugyanaz a jogi megoldás nem lehetséges a kutatási és az oktatási anyagoknál.

(*Autoref.*)

08/098

BASEFSKY, Stuart: The Personal Information Trainer = Inf. Outlook. 11.vol. 2007. 11.no. 11-17.p. Bibliogr. jegyzetekben.

A személyi információs tréner – új módszer értékeink megmutatására

Hatékonyág; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárkép; Üzemi szakkönyvtár

A könyvtárosok és más, információval dolgozó szakemberek önértékelése gyakran nem egyezik azzal a képpel, amely a környezetükben alakul ki róluk, illetve foglalkozásukról. Hogy változtathatunk ezen a nemkívánatos jelenségen? A Cornell Egyetem oktatójának véleménye szerint egyértelművé kell tennünk a munkáltatónk számára, milyen értéket is képviselünk mi magunk.

Az írás alapján az egyik leghatékonyabb mód erre az ún. PIT (*Personal Information Trainer*) gyakorlatának bevezetése. A PIT olyan könyvtáros, vagy információval foglalkozó szakember, aki a cég munkájában kulcsfontosságúnak ítélt személyek előrehaladásáért felelős. Feladata, hogy gondoskodjon mindarról, ami a munkafolyamatok maximális elvégzéséhez szükséges: elsősorban a naprakész információról, amely nélkül kreatív és produktív munka nem képzelhető el. Kétségtelen, hogy a személyre szabott figyelem kivételezettséget sugall, hiszen mások csoportos munkában kapják a tréninget. Ám az ötlet kitalálói éppen a kollégák között teremtett nyílt versenyhelyzetben látják a legnagyobb ösztönző erőt.

Távoli célja a szerző által leírt módszernek mégsem pusztán ennyi. Sokkal inkább a könyvtárhasználókat, illetve a könyvtárat fenntartó intézmények döntéshozóit szeretné rádöbbeníteni

arra, hogy a szolgáltatások minősége egyaránt fontos valamennyi érintett fél számára. Ehhez persze megfelelő felkészültségű személyi állományra van szükség. A PIT jelenléte garancia a magasán kvalifikált tehetségek odavonzására és megtartására, hiszen azt üzeni a jelentkezőknek, hogy a cég hajlandó szellemi kapacitásukba befektetni, és odafigyel rájuk.

A cikk lépésről-lépésre áttekinti a könyvtári-információs központ vezetőjének az intézmény vezetőivel, valamint a humán erőforrás-osztállyal folytatott egyeztetéseken követendő stratégiáját. A megbeszélésen feltétlenül el kell hangzania annak az érvtnek, hogy a házon belüli szakértő pluszmunkájából sokszorosan lehet profitálni a későbbiekben (ellenpélda a Baker&McKenzie nemzetközi jogiroda, ahol megpróbálták kiszervezni a könyvtári szolgáltatásokat – a következmények láttán az eredmény nemsokára a döntés visszavonása lett). El kell tudni fogadtatni a HR-részleggel az elképzelést, már csak a közös érdekek okán is. Ezek után a PIT-rendszert célszerű kezdetben szűk körben elkezdni, gondosan kiválasztva azt a személyt, aki kollégái között megfelelő tekintéllyel rendelkezik. A sikeres folyamat révén így mások számára is vonzóvá válik az ötlet. Hangsúlyozni kell, hogy idővel mások is részt vehetnek a kísérletben, és nem szabad elfeledkezni a 6 hónaponként tartandó értékelésről, amely a továbblépésről hivatott dönteni.

És hogy működik-e vajon a rendszer a gyakorlatban? Az írás szerzője három példán keresztül bizonyítja, hogy a nem elhanyagolható rövid távú hatásokon túl váratlan előnyök is származtak a tréningekből. Így például a Cornell Egyetem HR-szakemberei valamennyien érdeklődni kezdtek a szerző intézménye, könyvtára iránt. Az adminisztráción dolgozó kollégáknak hasonló képzést indítottak a könyvtári mintájára, míg az egyetemi vezetés szövegírójával való közös munka az informális kapcsolatokon javított sokat.

Mielőtt egy könyvtár rászánná magát hasonló program lefuttatására, néhány kérdést tisztáznia

kell. Mindenekelőtt azt, hogy a demokratikus elvek tiszteletben tartása – mindenki egyenlően kezeljenek-e bizonyos munkaszituációkban – hogyan viszonyul a szolgáltatások sikerességéhez. A szerző által leírt folyamatról hosszú távon fog eldőlni, hogy illik-e a könyvtárosi világba, és el tud-e terjedni máshol is. Hiszen – bár egyéni kezdeményezésre épül – előbb-utóbb csakis intézményesülve töltheti be funkcióját.

(Vasbányai Ferenc)

08/099

VEGA, Robert D. – CONNELL, Ruth S.: Librarian's attitudes toward conferences. *A study = Coll.Res.Lib.* 68.vol. 2007. 6.no. 503-513.p.

Szeretnek-e a könyvtárosok konferenciákra járni?

Konferencia -nemzeti; Könyvtárosi hivatás; Közvéleménykutatás

Számos könyvtárban a szakmai előmenetel egyik feltétele a konferenciákon való részvétel – legalábbis az Egyesült Államok felsőoktatási könyvtáraiban. Az egyszerű részvételtől a poszterbemutatóig, majd az előadásig való eljutást tekintik a szakmai fejlődés természetes lépcsőfokainak. Az amerikai könyvtárosok egyesülete (ALA) és szekciói is rendezvényeik számos előnyét hangsúlyozzák, a könyvtárvezetők pedig fejlődésük, előmenetelük fontos tényezőjének tekintik a konferenciákat.

A szerzők arra voltak kíváncsiak, miért látogatják (vagy nem látogatják) a könyvtárosok a szakmai konferenciákat, illetve mi a véleményük a különböző rendezvényformákról (kerekasztal-beszélgetésekről, poszterbemutatókról stb.). Ha ezek a konferenciák valóban nagyon fontosak, akkor valamennyi érdekeltnek – szervezőknek, előadóknak és a résztvevőknek is – tisztában kell lenniük a könyvtárosok véleményével.

A szakirodalomban számos példa akad mind a konferenciákat dicsérő, mind az azokat elutasító írásokra, ezeket röviden ismertetik is a szerzők.

A könyvtárosok véleményének megismerésére a kérdőíves felmérés módszerét választották, ahol a motiváció mellett az életkori adatokra és a nemre, a munkahely típusára, a beosztásra, a munkában eltöltött időre, a konferencia-részvétellel éves átlagára, továbbá a kapott munkahelyi támogatás mértékére is rákérdeztek. Arra is kíváncsiak voltak, hogy a különböző rendezvény-típusok fontosságát miként értékelik a résztvevők.

A tizennégy pontos kérdőív (melyet tanulmányuk végén mellékeltek) egy kereskedelmi felmérési rendszer segítségével került fel a világhálóra, majd hét nagy levelezőlistán (CJC, COLLIB, ILI, LIBREF, LITA, PubLib, RUSA) is felhívták rá a szakma figyelmét, hogy minél szélesebb körből kapjanak választ. (A lehetséges 17 000-ből 794 könyvtáros válaszolt 2005. szeptember 20. és október 11. között a feltett kérdésekre.)

A konferenciákra járás két legfontosabb motivációját a remélt szakmai megújulás (56%) és a szakmai kapcsolatok ápolása (40%) jelentette. A konferencia-látogatók zöme (34%) ötvenes éveiben járt – a harmincas és negyvenes korosztály 21-21 %-ot tett ki, valamivel kisebb a huszonévesek (10%) és a hatvan éven felüliek (8%) aránya. A többség (75%) évente egy-két konferenciára tudott elmenni; a részvételt általában a munkahely finanszírozta kisebb-nagyobb mértékben – bár akadtak, akik semmilyen támogatásban sem részesültek. A rendezvénytípusok értékelésében jelentős eltérés mutatkozott a felsőoktatási és a közkönyvtárakban dolgozók véleménye között. A válaszadók néhány nyílt kérdésre is részletesen válaszoltak, ezek eredményét is részletesen elemzik a szerzők.

A felmérés néhány megállapítása további kutatást érdemel majd a jövőben, de a kapott eredmények így is tanulságosak minden konferencia-szervező számára.

(Murányi Lajos)

Lásd még 90, 113, 126

08/100

ROBINSON, Lyn – GLOSIENE, Audrone: Continuing professional development for library and information science. Case study of a network of training centres = Aslib Proc. 59.vol. 2007. 4/5.no. 462-474.p. Bibliogr.

Továbbképzés a könyvtár- és információtudományi területen. Esettanulmány egy kelet-európai és közép-ázsiai országok számára szolgáltató oktatóközpont-hálózatról

Könyvtárosképzés -posztgraduális; Könyvtárosképző intézmény; Továbbképzés

A „nyitott társadalom” elvével Karl Popper a második világháború borzalmainak megismétlődésétől akarta megóvni az emberiséget. Elképzelése alapján a jog uralmán nyugvó társadalmi rendszer alkalmas kell legyen arra, hogy szükségtelenné tegye az erőszak alkalmazását akár államok, akár egyes szociális rétegek konfliktusában. A minél nagyobb többség számára jótékony döntések meghozatalához Popper az információhoz való szabad hozzáféréssel formálódó kritikus, racionális vitát tekintette alapfeltételnek.

Ezeknek az elveknek a jegyében hozta létre Soros György a *Nyílt Társadalom Kezdeményezést* (Open Society Initiative, OSI), amely tevékenységét Közép- és Kelet-Európa, Közép-Ázsia, valamint Haiti és Mongólia országaiban fejti/fejttette ki. Azért pont itt, mivel az említett régióknak az elmúlt évtizedekben lezajlott fejlődése – rohamosan változó gazdasági, politikai környezet – sok hasonlóságot mutat az 1945 utáni európai történésekkel. Nem váratott sokat magára a könyvtári és információs területen dolgozó szakembereknek a képzése, majd idővel továbbképzése sem (*continuing professional development, CPD*), akiknek feladata a társa-

dalom részéről mutatkozó egyre növekvő igények magas színvonalú kielégítése: az OSI 1994 óta támogatja a változó nevű szerveződéseket (ezt jelenleg éppen *Information Programme*-nak nevezik), hogy minél hamarabb megújult szemléletű, szolgáltatás-orientált központokká válhassanak. Állandó kapcsolattartásuknak (*LIS Fellowship*) kezdettől fogva központi eleme volt a tréning, a továbbképzés, majd logikus folytatása lett az 1999-ben létrehozott Képzési Központok Hálózata (*Training Centre Network for Librarianship and Information Science, TCN-LIS*).

A 23 országban működő központok nem egyforma színvonalon, és alkalmanként eltérő intenzitással vesznek részt az együttműködésben. Ennek magyarázata abban (is) keresendő, hogy számos állam időközben tagjává vált az Európai Uniónak, ami számukra döntően más környezetet jelent. Hatéves működésük az alábbi kérdések átgondolására készítette őket:

- mindeddig nehéz volt egységes „tananyagot” meghatározni az eltérő igények, témák, információs környezet okán: néhány közös téma mellett „átmeneti”, „efemer”, „helyi” témák jellemzik munkájukat;
- foglalkozni kell a vezetési/irányítási/értékelési kérdésekkel, ahol nagy súlyt kap a meglévő és elérhető források ügye;
- át kell tekinteni az alkalmazott tanítási és tanulási módszereket (a távoktatásról egyértelműen kiderült, hogy nem népszerű ezen a téren);
- gondosan kell megválasztani a képzési központok elhelyezését (kormányzati/szakmai szervezetek, kutatóintézmények, egyetemek könyvtártudományi tanszékek mellett) – a tapasztalatok alapján legtöbb potenciált a két utóbbi forma rejti a felhasználók számára;
- a CPD és a hivatalos képzés viszonyában kerülendő az egymással való vetélkedés, ehelyett a szinergiában működés látszik a leghasznosabbnak;

- ésszerűen kell tudni meghatározni, esetenként elkülöníteni egymástól a helyi illetve az általános képzési stratégiát, témákat, formákat.

A TCN-LIS eddigi működése bebizonyította, hogy képes minőségi pluszt nyújtani az érintett országok könyvtári és információs szakembereinek munkájához, sikeres – más területeken is követendő – példáját nyújtva a nemzetközi együttműködésnek.

(*Vasbányai Ferenc*)

08/101

HELLMICH, Julia: Bachelor und Master zwischen allen Stühlen? Reichlich Chancen und ein paar Fallstricke für die neuen Absolventen im Berufsfeld Bibliothek und Information = BuB. 59.Jg. 2007. 10.no. 706-711.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol és francia nyelven

Lehetőségek és csapdák a könyvtár- és információtudományi szakos végzősök számára

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképzés -középfokú, alapfokú; Munkabér, alkalmazás

Németországban az egyetemi tantervek gyorsan változnak. A könyvtár- és információtudomány területén minden szemeszterben új Bachelor és Master tanfolyamok indulnak a darmstadti, hamburgi, hannoveri, kölni lipcsei, potsdami és stuttgarti szakfőiskolákon ill. főiskolákon. Az egyetemi szintű képzés egyetlen helyen, a berlini Humboldt Egyetemen folyik. Ezek az új képzések kevesebb tanulmányi időt igényelnek, álláslehetőséget biztosítanak egész Európában, és a mester programok kutatási lehetőséget is nyújtanak. Mindazonáltal nem biztos, hogy a végzetek valóban sikeresek lesznek a jelenlegi álláspiacon.

Németországban a könyvtári asszisztensek számára is létezik képzés (közismert neve FaMI, a német Fachangestellte für Medien- und

Informationsdienste, azaz a média- és információs szolgáltatások szakalkalmazottai elnevezésből származik), amely ugyanúgy három évig tart, mint a Bachelor képzés a legtöbb szakfőiskolán, és ez a tény versenyhelyezethez vezethet. Ezenkívül a FaMI program kiegészítéseként terveznek egy képzést, amely „az információs szolgáltatások felelőse” címet ígéri, ami tovább élesítheti a versenyt.

Az is bizonytalan, lesz-e elegendő jól fizetett állás a szakfőiskolákon jelenleg folyó Master kurzusok végzősei számára. Mostanáig az egyetemi könyvtárakban a „felsőszintű” könyvtári alkalmazotti állásokhoz egyetemi diplomára volt szükség. A szakmában és a hallgatók körében meglehetősen nagy a bizonytalanság a Bachelor és a Master programok jövőbeni hasznosságával kapcsolatban.

(*Autoref.*)

08/102

GIBBS, Paulette – COWSER, Catherine Sue [et.al.]: Public library trustees: characteristics and educational preferences. A research study = Public Libr.Q. 26.vol. 2007. 1/2.no. 21-39.p. Bibliogr.

Milyen típusú képzést igényelnek a közkönyvtári kurátorok?

Felmérés; Könyvtári tanács; Közművelődési könyvtár; Továbbképzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk egy 2005-ös felmérés módszertanáról és eredményeiről számol be, amely Indiana állam közkönyvtári kurátorait vizsgálta. A kurátorok demográfiai összetételének felderítése után kérdéseket tettek fel az általuk óhajtott képzés tartalmáról és annak formájáról. A kurátorok a költségvetés-készítést és a stratégiai tervezést jelelték meg kiemelt képzési területként. A jogot/felelősségvállalást, a kuratórium és az igazgató

közötti kapcsolatot és más témákat kevesebben választották. A kurátorok a helyi programokat részesítették előnyben, bár sok válaszadó az online szolgáltatás mellett tette le voksát. Más államokban folytatott korábbi vizsgálatokhoz képest a kurátorok nagyobb hányada vett már részt oktatási programokban (a jelenlegi vizsgálatban részt vevők 39%-a, szemben a korábbi 29 illetve 20%-kal). Végül a korábbi kutatásokhoz hasonlóan a kurátorok nem reprezentálták kellőképpen a népeiséget, mivel sokkal képzet-

tebbek és több köztük a nő, mint azoknak az állampolgároknak a körében, akiknek a könyvtárait irányítják.

(Autoref.)

Lásd még 82

Konferenciák

Lásd 89, 99

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

08/103

HANAKOVIČ, Štefan: Vznik a osudy prvej slovenskej národnej knižnice. 1. časť = Knižnica. 8.roč. 2007. 11/12.no. 54-61.p. Bibliogr. 19 tétel.

Res. angol nyelven

Az első szlovák nemzeti könyvtár keletkezése és sorsa, 1. rész

Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

HANAKOVIČ, Štefan: Vznik a osudy prvej slovenskej národnej knižnice. 2. časť = Knižnica. 9.roč. 2008. 1.no. 19-23.p. Bibliogr. 18 tétel.

Res. angol nyelven

Az első szlovák nemzeti könyvtár keletkezése és sorsa, 2. rész

Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

A szlovák nemzeti könyvtári kezdemények kialakulását számos tényező nehezítette. Feltétele volt a saját anyanyelven alapuló önálló nemzeti lét, és az a cél, hogy a nemzeti nyelvű irodalomból közös könyvtárat alapítsanak. Az önálló nemzeti öntudat erősítését szolgálta Anton Bernolák munkássága. Műveinek hatására a szlovák nyelv és nemzet a szláv közösség egyenrangú tagjává vált. Követőinek többsége azonban nem tartotta fontosnak, hogy nemzeti könyvtárat alapítsanak. Két Bernolák-utód, Martin Hamuljak és Michal Rešetka foglalkozott komolyan a nemzeti könyvtári gondolat megvalósításával. Hamuljak könyvtári gyűjteményét tartják a Matica slovenská Könyvtára egyik alapkövének. A kutatások azt igazolták, hogy bár Hamuljak gyűjteménye gazdag és egyetemes volt, nem jelentette a nemzeti könyvtár létrejöttét, mert ennek a szerepnek semmilyen szempontból sem felelt meg.

Az első szlovák nemzeti könyvtár igazi alapítója 1820-ban Michal Rešetka, aki ekkor megjelent művével (*Bibliotheca Pannonio-Slavica*) és nyilvános könyvtári gyűjteményével azt a szándékot, célt is megfogalmazta, hogy a könyvtár az

egész szlovák nemzet kincsévé váljon. A „tisztá” szlovák könyvtári gyűjteményt, mint az első szlovák nemzeti könyvtárat az alapító mielőbb egy tudományos nemzeti intézménnyel szándékozta összekapcsolni. A könyvtár feladatai közé nem csak a nemzeti nyelven megjelenő dokumentumok gyűjtése, hanem azok tudományos feltárása, bibliográfia készítése, a művek megőrzése és közrebocsátása is hozzátartozott. Rešetka ismerte más nemzeti könyvtárak gyakorlatát, a pesti Széchényi Könyvtár és a bécsi Hofbibliothek tevékenységét is. Ismerte Josef Jungmann cseh irodalomtörténeti és bibliográfiai művét, melyre kéziratai utalnak. A szlovák nyelvről és irodalomról készült műve megerősíti, hogy nem amatőrként tevékenykedett, egyre inkább mások közreműködésének szükségét is érezte a szlovák művek, kéziratok összegyűjtésében, számbavételében. Segítői közé tartozott Michal Chrástek és Andrej Radlinský.

Rešetka tudományos tevékenységéhez tartozik a Szlovák Irodalomtörténet (Dejiny literatúry slovenskej) 1853-ra tervezett megjelentetése, amelybe partnerként Michal Chrástek is bekapcsolódott. Rešetka tevékenységében az irodalomtörténeti jelleg összekapcsolódik a bibliográfiai tevékenységgel, a művek bibliográfiai leírásával. Munkássága nem csak az irodalomtörténet, hanem a szlovák patriotika könyvtári, bibliográfiai feltárásában is tudományos igényű. A nyitrai püspöki székre pályázva terveket szőtt a Szlovák Tudományos Akadémia megvalósítására is Nyitrán, ami akkor a magyarosítási törekvések miatt nem valósulhatott meg. Annak a tudományos kollektívának a tagjaként, amelyet Rešetka alapított és fogott össze, Michal Chrástek tudományos könyvtári-bibliográfiai tevékenysége emelkedik ki, aki vitathatatlanul a retrospektív és kurrens szlovák nemzeti bibliográfia megalapítójává vált.

A szlovák nemzeti könyvtár kezdeményei Rešetka – kezdettől fogva nyilvános – könyvtárában gyökereznek. 1820-1841 között a könyvtár 179 nyilvántartott olvasója ingyen

kölcsönzött 2244 könyvet. Az alapító haláláig az olvasók száma meghaladta a 200-at. Rešetka könyvtárosként gondosan ügyelt a fölállított tematikus könyvtári szakrendre, a könyvek tisztaságára. Az állományban 600 idegen nyelvű és több mint 1000 szlovák mű volt megtalálható a kezdetektől. Tartalmilag nemzeti jellegű könyvtára irodalmi küldetésével, nemzeti tevékenységével kiemelkedett a korabeli könyvtárak közül. Gyűjteményének része volt a 17-19. században (Pozsonyban, Lőcsén, Kassán, Nyitrán) megjelent idegen nyelvű művek mellett főként a szlovák nyelvű irodalom, amivel a szlovák nemzeti könyvtár elvi alapjainak lerakásához, a nemzeti öntudat erősítéséhez járult hozzá. Munkássága a kulturális és történeti gyökerek létjogosultságát igazolja. Könyvtárának katalógusa (Catalogus librorum Michaelis olim Rešetka) a Matica slovenská bezárása után Nyitrára került, majd elveszett. Gyűjteménye torzóként került a Matica slovenská Könyvtárába.

A szlovák nemzeti könyvtár története tehát Rešetka szlovák könyvtári gyűjteményével és Chrástek bibliográfiai tevékenységével kezdődik, amelyekkel a szlovák nemzet mostoha körülmények között vált a közép-európai kulturális nemzetek elismert tagjává.

(Prókai Margit)

Felsőoktatási könyvtárak

08/104

PEREMYSLEV, Viktor Ivanovič: Učebnáâ kniha s dostavkoi na dom = Bibliotekovedenie. 2007. 5.no. 75-78.p.

Tankönyv – házhoz szállítással

Egyetemi könyvtár -műszaki; Szolgáltatások

A Moszkvai Állami Közlekedéstudományi Egyetem (Moskovskij gosudarstvennyj universitet putej soobšeniâ) Tudományos-Műszaki Könyvtára az ország egyik legnagyobb felső-

oktatási könyvtára. Állományában több mint 2 millió egység található, az olvasók száma 23 ezer. Szolgáltatásait 3 olvasóteremben és 7 kölcsönzőhelyen (6 a tankönyveké, egy a tudományos irodalomé) nyújtja. 2005-ben nyílt a professzorok olvasóterme. A könyvtárat 1896-ban alapították, már a következő évben több mint húszezres állománya volt. Gyarapításra mindig jelentős összeget költöttek, ennek nagy része sokszor adományokból származott. A gyarapítási keret több mint a felét tudományos folyóiratokra fordították, elsősorban külföldiekre. Még 1898-ban a könyvtár az egyetem új épületébe költözött, a termekbe Németországból rendeltek könyvszekrényeket. 1999-2001-ben a száz évvel korábbi fényképek alapján restaurálták a termet és a bútorokat.

A könyvtárban az elektronikus, vonalkódos rendszerre épülő kölcsönzés 2005 szeptemberében kezdett működni. Az adatbázisban mintegy 327 ezer nyomtatott kiadvány címe szerepel, és további 15 ezer teljes szövegű kiadvány (szabványok, módszertani anyagok stb.). A teljes szövegű adatbázisokat a legújabb berendezésekkel állítják elő, olvasni ezeket az olvasótermekben és az egyetem kollégiumaiban lehet. A módszertani anyagok szabadon elérhetők az egyetem portálján (www.miit.ru) keresztül. A könyvtár elektronikus katalógusa a tudományos-műszaki és az oktatási-módszertani irodalmat teljes körűen tartalmazza, működik a távoli rendelési rendszer. Moszkva város támogatásának köszönhetően az egyetemet optikai szálás átviteli csatorna köti össze az Orosz Tudományos Akadémia (Rossijskaâ akademiâ nauk = RAN) tudományos telekommunikációs intézetével. Ennek köszönhetően mind a professzorok és az oktatók, mind a hallgatók hozzáférhetnek a RAN elektronikus könyvtárához, a hazai és nemzetközi hálózatokhoz.

A könyvtár valamennyi osztályán számítógépes munkahelyek működnek. Az automatizált könyvtári technológia moduláris elven épül fel. Az elektronikus katalógus percre kész adatokat nyújt

- az oktatáshoz szükséges állományok összetételéről,
 - a tanuláshoz szükséges alapvető és ajánlott, kiegészítő irodalomról,
 - egy-egy tantárgyhoz tartozó könyvek meglétéről,
 - a szakirodalom megoszlásáról az intézetek, karok és csoportok között,
 - a félév végén visszaadandó irodalomról.
- Az automatizált könyvtári technológia bevezetésével a könyv útjába (a válogatás, rendelés és feldolgozás után) olyan lépések kerültek, mint
- az olvasó a katalógusban kiválasztja és megrendeli a szükséges kiadványokat (látja, hogy az adott kiadvány hol kölcsönözhető);
 - a könyvtáros a megrendelés alapján összekészíti a kért könyveket, ellenőrzi, nincs-e valamilyen hátraléka az olvasónak; az olvasó vonalkódos olvasójegyével (smart-card) kölcsönzi ki a könyveket, a kölcsönzést a könyv leltári számával rögzítik;
 - a visszavétel is a leltári szám alapján történik. A könyvek mozgatását a különböző könyvtárak között követik a katalógusban. Ha egy könyvet törölnek az állományból, rekordját is törlik a katalógusból.

A számítógépes könyvtári rendszer bevezetése lehetőséget adott az állományok használatának ellenőrzésére, fegyelmezettebbé tette a könyvtárosokat és az olvasókat. Az újonnan indított „stoplista” azoknak a nevéet tartalmazza, akik hosszú ideig nem hozzák vissza a könyveket. Ha valaki erre felkerül, az egyetem egyik könyvtárát sem (a hét intézeti könyvtárat sem) veheti igénybe. A központi könyvtárban két osztályon működik a visszacsatolás: az olvasó ellenőrizni tudja a kért könyv helyzetét.

A jövőt tekintve az egyetem részese az *Oktatás* nemzeti program keretében folyó innovációknak. Ez azt jelenti, hogy fejlesztéseire jelentős állami támogatást kap, amit saját forrásaiból egészít ki.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 110-112, 124, 139, 142

Közművelődési könyvtárak

08/105

VENTURA, Roberto: La valutazione della biblioteca pubblica. Problematiche e strumenti di misurazione dell'impatto culturale, sociale ed economico = Boll.AIB. 47.vol. 2007. 3.no. 291-327.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Közkönyvtárak értékelése: kulturális, társadalmi és gazdasági hatásuk mérésének problémái és eszközei

Feladatkör; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A könyvtár társadalmi befolyása, hatása magában foglalja az alapjait és a módjait annak a kommunikációnak, ami a könyvtár és környezete között zajlik. Nyitott kérdés ez, mivel a könyvtártudomány nem tette teljesen világossá, hogy mik az igazi értékek. Igaz mindez a könyvtári szolgáltatások teljes körére, a könyvtár nyújtotta dokumentumkereső rendszerektől a tájékoztató szolgáltatásokon át (az első eligazítástól a személyre szabott referenszig) a könyvtár, mint összetett egész felfogásáig.

Az igény és a könyvtári kínálat viszonyát különböző szempontokból vizsgálhatjuk. Lehet egy *supply-side* megközelítés, mely szerint a kínálat hozza létre a keresletet (a könyvtáros itt a kulturális politika alakítója, akinek nagy szabadsága van jelentős források felett annak érdekében, hogy a potenciális „piacot” minél szélesebben át tudja hatni). A *demand-side* megközelítéssel egy erős, és jól finanszírozott nyilvános szolgáltatást látunk, mely a teljes körű minőség elvi és a fogyasztói elégedettség gyakorlati talaján áll, és az olvasó akár egyéni igényeire összpontosít, és előnyben részesíti az aktív használót, ám a bevonást célzó projektek, vagy kísérletek révén figyelmet fordít a potenciális közönségre is. Kü-

lönbséget tehetünk aszerint is, hogy a könyvtári szektort a maga egészében, mint egy regionális vagy országos közszolgáltatást fogjuk fel, vagy a szolgáltatások minőségét és a környezetbe való integrálódás mértékét vesszük figyelembe, amit az egyes könyvtár elért a maga speciális területi összefüggéseiben. Így különbözik egymástól a közkönyvtár társadalmi, (és kulturális, gazdasági) érteken alapuló legitimációja az instrumentális és utilitarisztikus legitimációtól. Az első esetben egy könyvtári rendszer az általános értékek egy sorának hordozója, jellemzői a közjavakéhoz hasonlóak: minden polgár azonos jogokat élvez a nyújtott ingyenes szolgáltatások tekintetében. A második esetben egy könyvtár egy meghatározott használói kör céljait szolgálja, és a magánjavakhoz hasonló, emelt tartalmi színvonalú, személyre szabott (szabható) szolgáltatásaiért díjat kér. Az egyik esetben a könyvtár-közösség, a másikban a könyvtár-használó viszony a meghatározó, és e két nagymértékben különböző megközelítésű gyakorlat együtt él a könyvtárügyben.

A kulturális javak és szolgáltatások (benne a közkönyvtárak) létjogosultságát számos megközelítés alapján lehet igazolni: Az igazolás lehet *természetes*: a kulturális javak élvezete az ember természetes és elvitathatatlan igénye. Lehet *formális*: ez a közjavak elméletéhez nyúl vissza: a közjó fogyasztása (élvezete) nem csökkenti, hogy más egyidejűleg ugyanúgy élvezze; a közjó mindenki számára elérhető, nem csak a használatukért fizetők számára; a közjavakat a piac nem tudja hatékony módon kezelni. Lehet *haszonelvű*: a kollektív hasznosság maximalizálására törekvés oda vezet, hogy egy közösség érdeke lesz meghatározó. Lehet *perfekcionista*: a társadalom szervezettsége az emberi kiválóságot kell, hogy szolgálja (ez a szűk kulturális elit szolgálatahoz vezet). Lehet *közösségi*: a kulturális javak megőrzése egy helyi közösség kollektív identitását erősíti, csakhogy ehhez a teljes múlt megőrzésére lenne szükség, ugyanakkor más szocio-kulturális háttérű csoportoknak más fel-

fogása van a javakról és az identitásról, és időben egy csoport identitása sem konstans. Lehet *liberális*: az állam csak a minden egyén által elismert egyetemes jogokkal törődjön, hagyjon a polgárok egyéni vagy csoportos szabad választására bízva minden mást. Az igazolás lehet *demokratikus*: cél a kultúra megközelíthetősége a lehető legtöbb személy számára, a finanszírozás tegye lehetővé a közönség szélesítését, mindez oktató-nevelő küldetéssel jár együtt, és nem áll távol a paternalizmus veszélyétől. Lehet *instrumentális*: a kultúra és a művészet nem kulturális, hanem politikai, ideológiai, szociális okokból támogatandó (mint a múltban egyházi vagy állami hatalmak tették). Alapja lehet a *kulturális befogadás*: a kifejezés szabadságának megőrzése mind az alkotó, mind az élvező részéről, az alkotó teljes szabadságot kap az előállítás és a terjesztés eszközeinek megválasztásában – féltő, hogy az anyagi eszközök egyenlőtlenül oszlanak el. Végül lehet az igazolás *gazdasági*, azaz a finanszírozás legitimációját valamilyen értékmelet adja, illetve a befektetett anyagiak megtérülése, vagy a költséghatékonyság. (Az IFLA/UNESCO közkönyvtári manifesztuma részben a természetes, részben a demokratikus igazolás, illetve az erős befogadás elve szerint írja le a közkönyvtárt, mint társadalmi intézményt.)

Nehezen megválaszolható kérdés, hogy milyen indikátorokkal értékeljük a hatást, hiszen a könyvtár irányításában legalább három szereplő vesz részt, különféle indíttatásból. Az *olvasók* kedvéért van a könyvtár, hogy ingyen és egyenlően férhessenek hozzá a dokumentumokhoz, az információkhoz, a kultúrához. A könyvtár egyrészt az iskolát követő és kiegészítő oktató intézmény, a szociális befogadás eszköze, a kulturális örökség megőrzője és továbbadója, ugyanakkor különféle igények és használati módok szolgálója.

A *könyvtárosok* általában a dokumentumok demokratikus és enciklopédikus, cenzúramentes válogatásához, az információk minőségi

és megbízhatósági szempontú értékeléséhez, a bibliográfiai ellenőrzéshez és az autentikus dokumentumleíráshoz ragaszkodnak, az információk ésszerű és használható rendezéséhez; ugyanakkor érzékenyek a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű polgárok igényei iránt is. A *politikusok* a könyvtárirányítás kulturális és gazdasági felelősei, hiszen ők határoznak a forrásoknak a közszolgáltatások közötti megosztásáról.

A brit múzeumi, könyvtári és levéltári tanács (MLA) pl. a terület gazdasági vitalitásának elősegítését, az egészség előmozdítását és az egészségügyi egyenlőtlenségek csökkentését, a gyermekek, a fiatalok, a veszélyeztetett családok és az idősek életminőségének javítását, az iskolai színvonal emelését, a biztosabb és szilárdabb közösséget tekinti prioritásnak, amit a könyvtár saját közössége érdekében tehet. Egy ausztrál tanulmány szerint a könyvtár minőségével és társadalmi produktívásával kapcsolatban a kutatásokat a következők felé kell irányítani: a közkönyvtár társadalmi szerepe; a tulajdon érzése, amit a közösségek a könyvtáruk iránt mutatnak; a könyvtár oktató-nevelő szerepe; a könyvtár gazdasági hatása; hatása az olvasásra és az írástudásra; része a közösségen belüli identitás és bizalom fejlődésében; egyenlőség a szolgáltatások nyújtásában. Amerikai tanulmányok szerint a könyvtárak elősegítik a helyi gazdasági tevékenységet és fejlődést; számítógép-, internet-hozzáférést biztosítanak; információkat nyújtanak; hozzájárulnak a demokratikus társadalomhoz és a polgári felelősségtudathoz; támogatják a helyi szervezeteket; „bölcsőtől a sírig” szolgáltatásokat nyújtanak a polgároknak; támogatják a felnőttképzést; hozzájárulnak a szabadidő hasznos eltöltéséhez; támogatják a helyi kultúrát és művészetet; fontos szolgáltatásokat nyújtanak a gyermekeknek. Más szavakkal: szolgáltatásaikkal segítik a helyi kiskereskedelem újjáéledését; előmozdítják az írás- és olvasáskészséget; kiegészítik az oktatási intézmények munkáját; az információs eszközök szá-

mos fajtájához nyújtanak széles körű hozzáférési lehetőséget; segítik az idős emberek elfoglaltságát és mentális aktivitásuk fennmaradását; előmozdítják a helyi, regionális és nemzeti kultúra és a művészetek ismeretét; hozzájárulnak a polgárok tájékozottságához, ami elősegíti az állampolgári felelősség érzésének kialakulását, így a demokrácia fejlődését.

A befektetések megtérülésének vizsgálatához szükség van a könyvtári szolgáltatások értékének megállapítására is, amit a következő módokon lehet megbecsülni: mennyi lenne az adott közszolgáltatás ára, ha piacon kellene megvenni; mennyit kellene fizetni az adott információ megszerzéséért, ha a könyvtár nem létezne; mennyi a könyvtári szolgáltatás igénybevételével megtakarított idő értéke.

Az ilyen vizsgálatokba bevont könyvtárak mérete és tevékenysége annyira különbözik, hogy az eredmények összehasonlítása nem lehetséges. Az ilyen vizsgálatokat időszakonként meg kell ismételni, a közszolgálati politika változásait is figyelembe véve. A könyvtár társadalmi mérlegének vizsgálata vissza kell, hogy hasson az elméletre és a felsőfokú szakképzésre is. Végül, a társadalmi hatás tanulmányozásának választ kell találnia arra a kérdésre is, hogy a könyvtárnak a kulturális politika alakítójának kell-e lennie, vagy arra kell-e szorítkoznia, hogy küldetését fenntartója célkitűzéseinek szolgálatában teljesítse be, és eszközként legfeljebb javaslat kidolgozójaként érintse a kulturális politika szféráját.

(*Mohor Jenő*)

08/106

ARNS, Jennifer Weil – DANIEL, Evelyn H.: Five propositions for reframing public librarianship from a value-centered perspective = Public Libr.Q. 26.vol. 2007. 3/4.no. 15-29.p. Bibliogr.

Öt javaslat a közkönyvtárak szerepének újragondolásához – értékközpontú megközelítésből

Feladatkör; Könyvtárpolitika; Könyvtárügy története; Közművelődési könyvtár

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A közkönyvtárak értékét, szerepét és feladatkörét már sokféleképpen meghatározták, és valódi természetükről mostanság továbbra is széles körű vita folyik. A cikkben leírt kutatás történeti szempontból közelíti meg ezt a kérdést, egy híres amerikai könyvtáros, Ernestine Rose New York Public Library-ben töltött életpályáját felhasználva szemlélteti azt az öt javaslatot, amely a közkönyvtárak mint kulturális intézmények érték-központú értelmezéséhez vezet. Ez a fajta szerepkör jelentős fizikai, gazdasági és morális forrás bevonásával jár, és az általuk szolgált közösség szociális és intellektuális teljesítményének javítását célozza.

(*Autoref. alapján*)

08/107

BUDYŃSKA, Barbara: Aktualna kondycja bibliotek publicznych = Bibliotekarz. 2007. 12.no. 2-7.p.

A közkönyvtárak jelenlegi helyzete Lengyelországban

Gyárapítási keret; Közművelődési könyvtár; Olvasó; Statisztika; Számítógépesítés

Az utóbbi években kirajzolódott, mely tényezők befolyásolták tartósan a közkönyvtárak képeinek alakulását Lengyelországban. Két jól látható tendencia figyelhető meg: az egyik, hogy a közkönyvtárak megújuló gyűjteményeik, infrastruktúrájuk, technikai felszereltségük révén egyre vonzóbb intézményekké válnak; a másik – az előzővel ellentétes – tendencia, hogy a könyvtárak látogatottsága, kihasználtságának mértéke egyre csökken, az olvasók számával egyetemben.

Érdeemes megnézni, hogy mutat mindez a sta-

tisztikák tükrében. A közkönyvtárak és fiókjaik száma egyre csökken. 1990 és 2006 között 1771 könyvtárat, ill. fiókkönyvtárat zártak be (az összes 17,2 %-át). A hálózati struktúra ugyanakkor nem változott. Az egy könyvtárra eső olvasók számának növekedésével a szolgáltatás színvonala csökkent. A törvényi változások, a minisztériumi pénzek lehívhatóságának kritériumai hatására a közkönyvtárak egy része az utóbbi időben önállósult, és „kulturális intézményként” regisztráltatta magát. 2005-ben 11,4, 2006-ban 3,8 százalékkal csökkent a nem önálló intézményként funkcionáló közkönyvtárak száma.

A közkönyvtárak háromszintű hálózatában a középső szintet képviselik a járási könyvtárak. Jóllehet már nyolc év eltelt a járási könyvtárak intézményének újraélesztése óta, továbbra sincs minden vidéki járásnak saját könyvtára. 2006-ban 236 regisztrált járási könyvtár létezett, ezek 74,5 százaléka tartozott valamely vidéki járáshoz.

Az önkormányzatok gyakorta hajlamosak figyelmen kívül hagyni törvényi kötelezettségüket, s ez ugyancsak érinti a közkönyvtárak legalacsonyabb szintjét: a községi könyvtárakat. 2006-ban 15 községben nem működött könyvtár.

Az utóbbi három évben jelentős pozitív elmozdulás tapasztalható a könyvgyűjtemények alakulása terén, mind a mennyiségi, mind a minőségi mutatókat véve alapul. 2006 végén a közkönyvtárak összállománya 135 498 892 kötetet számlált, 0,3 százalékkal többet, mint az előző esztendőben. Az év során 63 020-szal több kötetet vásároltak, mint 2005-ben. 69 millió zlotyt (közel 5 milliárd forintot) költöttek új kötetek vásárlására. Mindez nagyrészt a kulturális minisztériumi dotációból, valamint az önkormányzatoknak e célra elkülönített forrásaiból valósult meg (körülbelül 40:60 százalék arányban). Külön figyelmet érdemel ugyanakkor, hogy a növekedés a falusi könyvtárak szintjén egyenetlen, ami e könyvtárak instabil helyzetére utal. Ami a gyűjteményfejlesztésre költött pénzeket illeti: míg az egy lakosra eső összeg jelentéktelen mér-

tékben növekedett, addig a könyvtári egységek átlagára csökkent, ami egyfelől a közbeszerzéseknek köszönhető, másfelől a különböző árengedmény-rendszereknek, harmadrészt a községi könyvtárak számára vásárolt jelentős mennyiségű, alacsonyabb árfekvésű könyveknek.

Az audiovizuális és elektronikus dokumentumok továbbra is csak egy kicsiny szeletét képezik a gyűjteményeknek. Az utóbbi években jelentős elmozdulás figyelhető meg az utóbbiak javára mind a használatban, mind a beszerzés terén. Az elektronikus dokumentumok beszerzésére fordított összegek a városi könyvtárak esetén nagyobb mértékben nőttek, mint a falusiak esetében.

Pozitív változások mutatkoznak a könyvtárak számítógéppel való ellátottsága terén. Mostanra minden második könyvtár rendelkezik számítógéppel. A falusi könyvtárak számítógéppel való ellátottsága nagyobb mértékben növekszik, mint a városiaké, ami szintén pozitív fordulatnak könyvelhető el. A könyvtárakban található számítógépek 83,5 százalékan volt elérhető az internet.

A számítógéppel való ellátottság persze nem azonos a számítógépesítés mértékével. Ami az utóbbit illeti: 2006-ban a 4456 számítógéppel rendelkező könyvtárnak mindössze az 59 százaléka (2629 könyvtár) használt valamilyen könyvtári programot.

A kedvező változások ellenére a 2004-es esztendő óta csökken az olvasók száma a lengyel közkönyvtárakban. Ma a lengyel állampolgárok mintegy egyötöde (18,4 %) tagja valamilyen közkönyvtárnak. Elsősorban a fiatalabb korosztályokhoz tartozók látogatják kisebb létszámban a könyvtárakat, jóllehet továbbra is közülük kerül ki az olvasók 47 százaléka. Ez a csökkenő tendencia egyaránt összefüggésbe hozható a lengyel társadalom előregedésével, illetve a fiatalok külföldre vándorlásával. Szintén nem elhanyagolható tényező az életszínvonal emelkedése, amelynek következtében a lengyel háztartások jelentős hányadában található internetes hozzáférés, s az

azt használók számára a könyvtár kevésbé jelent vonzó alternatívát.

A közkönyvtárak területe az utóbbi években növekedett. Jelenleg egy városi közkönyvtár átlagosan 205,5 m² helyet foglal el, míg egy falusi 61,2 m²-t. Az alkalmazottak létszáma 2006-ban 0,3 százalékkal növekedett. Az alkalmazottak 30 százaléka rendelkezik felsőfokú, 38 százaléka középfokú szakképesítéssel.

Alapvetően a lengyel közkönyvtárak működésével kapcsolatos problémák nem különböznek a más országok könyvtárait érintőektől.

(*Dancs Szabolcs*)

08/108

BUDYŃSKA, Barbara: Jaka biblioteka powiatowa? = Po-
radnik Bibl. 2007. 10.no. 3-11.p.

Milyen a járási könyvtár?

*Járási könyvtár; Könyvtári hálózat; Működési felté-
telek*

Lengyelországban a járási könyvtár intézményének újratertésére 1999-ben került sor, azóta a területen nem sok változás történt. A helyzet megvitatására gyűltek össze 2007 áprilisában a lengyel járási könyvtárak képviselői Piła városában, hogy megtalálják a választ a kérdésre: „Milyennek kell lennie egy járási könyvtárnak?”.

A helyzetelemzésből kiderült: 2006-ban 282 járási könyvtár volt Lengyelországban, ebből 210 vidéki járásokban, 26 vidéki és városi járásokban, 46 városi járásokban. (A lengyel közigazgatási rendszerben ún. vidéki és városi járások vannak: előbbiek több szomszédos községet fognak egybe, utóbbiak voltaképp járási jogú városok.) Az összes (314) járás 79 százalékában van tehát – a törvényi kötelezettségnek megfelelően – járási szintű könyvtár. 2006-ban jelentős számbeli változás nem történt: kettővel emelkedett a járási könyvtárak száma. Csupán két vajdaságban (a łódź-i és a wielkopolski vajdaságokban) rendel-

kezett minden járás járási szintű könyvtárral. Lengyelországban a járási könyvtáraknak három típusa létezik: vidéki járási könyvtárak (ide tartozik a könyvtárak nagy többsége), a járási jogú városok könyvtárai és a kétféle feladatot ellátó, vidéki és városi járási könyvtárként is funkcionáló könyvtárak. Ezek arányszámai 1999 óta alig változtak. A számbeli változások, a járási könyvtárak megszaporodása hasonlóképpen nem volt hatással a szervezeti felépítés szerinti megoszlásra: a könyvtárak 89%-a lát el a járási szinten túlmutató feladatokat; 2,1%-ukat alakították át teljes egészében járási könyvtárrá (ebből négy előzőleg vajdasági státuszú könyvtár volt); 8,5 százalék a kezdetektől járási könyvtárként működik; az olsztyńi járásban létrehozták a Nyilvános Virtuális Járási Könyvtárat, amelyhez 12 község csatlakozott számítógépes hálózaton keresztül.

A járási jogú városokban 2006-ban 72 könyvtár működött.

A járási könyvtárak helyzete Lengyelországban a változó törvényi szabályozás következtében instabil. Számos példa van arra, hogy egy járási feladatokat ellátó könyvtárral az önkormányzat szerződést bontott, hogy egy másik könyvtárat bízson meg hasonló feladatkörrel, majd hónapok múlva ez utóbbitól vették el a járási könyvtári megbízást, visszautalva azt az előzőnek stb. Olyan is előfordult (pl. a dąbrowai járásban, Galiciában), hogy egy sok éve jól működő, nagy tapasztalatú könyvtártól vonták meg a járási könyvtári feladatok ellátásának jogát.

A helyzet kuszaságának az oka, hogy nincsenek meghatározva azok a normák, standardok, amelyek alapján ki lehetne választani a megfelelő intézményt a járási könyvtári feladatok ellátására. Ennek következménye, hogy egymástól nagyon eltérő jellegű intézmények töltik be ezt a szerepet, ami meglehetősen nehézkessé teszi az együttműködést.

A járási könyvtárak működési körülményei hasonlóak. A foglalkoztattak száma mindenhol alacsony: minden harmadik könyvtárban 6-10,

minden ötödikben 11-15 személy dolgozik, de találunk olyan helyeket is, ahol mindössze egy vagy két alkalmazott van.

A könyvtári helyiségek méreteiben nem jegyezhető fel jelentős javulás, míg a könyvgyűjtemények mérete jelentős mértékben növekedett az utóbbi esztendőkből. A járási könyvtárak 18 százalékában a kötetek száma 45-60 ezer között mozog.

Az utóbbi években komoly fejlődés mutatkozott a számítógépekkel való ellátottság terén. Míg 2006-ban átlagban 2,5 számítógép jutott egy könyvtárra az országban, addig a vidéki járási könyvtárak esetén ez a szám: 5,2.

(Dancs Szabolcs)

Lásd még 102, 123, 129

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 133

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

08/109

BILSKA, Grażyna: Biblioteki dziecięce w niektórych krajach Unii Europejskiej = Poradnik Bibl.(Dod.). 2007. 10.no. 1-4.p.

Gyermekkönyvtárak az Európai Unió egyes országaiban

Ifjúsági és gyermekkönyvtár; Nemzetközi helyzetkép

A könyvtári környezettel való ismerkedést érdemes minél korábbi életkorban elkezdni. A gyermekkönyvtárak feladatai és problémái az USA-ban vagy az Unió országaiban sok min-

denben hasonlítanak. A feladatok egy része standardizált, ezek pl.: a gyermek képzelőerejének fejlesztése; az olvasás népszerűsítése; az egyéni képességek feltárása és fejlesztése; a munka és szórakozás biztonságos környezetének megteremtése; a gyermekek méltóságának tiszteletben tartása; az iskolai nevelés támogatása.

Belgiumban jellemző, hogy már a 3 éves életkor alatti gyerekek is beiratkoznak valamilyen könyvtárba. Minden közkönyvtárnak van gyermekrészlege, ahol a teljes állomány 15-20 százaléka található. A közkönyvtárak szorosan együttműködnek az iskolai könyvtárakkal.

Dániában 2004 és 2006 között valósult meg az aarhusi könyvtár interaktív gyermekkönyvtár projektje, amelynek fő célja az volt, hogy a könyvtár vonzó alternatívát nyújtson az internettel szemben. A cél érdekében a könyvtár dolgozói különböző szakértőket (pl. gyermekpszichológusokat, informatikusokat) is bevontak a projekt megvalósításába. Dánia amúgy is élen jár e téren. Az olvasók 80%-a fiatal, a gyermekkorú olvasók évente átlagban 42 könyvet kölcsönöznek ki.

Franciaországban egyre többeket foglalkoztat a speciálisan gyermekek számára kialakított könyvtári egységek működésének problémája. Egyes könyvtárak – pl. Lyonban, La Rochelleben – felszámolták gyermekrészlegeiket: a gyűjteményt tematikusan, mindenki számára hozzáférhetően rendezték el. Az országban a 14 éven aluli gyermekek alkotják az olvasóközönség 23%-át, ugyanakkor a gyermekkönyvtárosképzés problematikus. A gyermekkönyvtárak a kisebb településeken működnek a leghatékonyabban.

Finnországban iskolai könyvtárak helyett az iskolákkal és óvodákkal jól együttműködő közkönyvtárakat találunk.

Spanyolországban fontos szerepet tulajdonítanak a könyvtáraknak a gyermekek fejlődését illetően. Információs portálokon, könyvtári weboldalakon népszerűsítik az olvasást és nyújtanak különböző segédleteket az olvasás

megszerettetéséhez. A könyvtárak különböző alapítványokkal, privát szervezetekkel karöltve veszik ki részüket a legfiatalabb olvasó korosztályt megcélzó projektekből.

Hollandiában a közkönyvtárak olvasóinak 60%-át teszik ki a gyermekek és fiatalok. A közkönyvtárak a helyi iskolákkal, oktatási intézményekkel együttműködve igyekeznek támogatni a diákokat a tanulásban pl. különböző, az otthoni tanulást, a nyelvtanulást előmozdító weboldalak indításával.

Írországban évente kerül megrendezésre az országos gyermekkönyvhét. Ezenkívül különböző népszerűsítő tevékenységeket folytatnak a gyermekkorúak olvasását elősegítendő. Kiadnak egy a gyermekirodalomról szóló folyóiratot, illetve minden évben megrendezik az olvasói fesztivált. Az ország minden közkönyvtárában található gyermekrészleg, ahol átlagban a teljes gyűjtemény 35%-a található.

Németországban 1995-ben a Bertelsmann Alapítvány kezdeményezésére hat közkönyvtár fogott össze egy projekt keretében a köz- és iskolai könyvtárak közötti együttműködés kiépítését tűzve ki célul. A Stuttgarti Városi Könyvtár koordinátora a „Children in libraries” elnevezésű programnak, amely az információtechnológia használatának képességét szándékozik fejleszteni a legfiatalabb könyvtárhasználók körében. Németországban az iskolai könyvtárak hálózata nem működik hatékonyan. A közkönyvtárakban nincs elkülönített részleg a gyermekek számára, de gondoskodnak a gyermekirodalom beszerzéséről, ily módon támogatva az iskolákat.

Portugáliában az „Infouniverso – Digital Library for Children” című projekt a 9-12 éves gyerekeket célozta meg, s 14 közkönyvtár összefogásából született. Célja a könyvtárak bekapcsolása az oktatásba a korszerű technológiák használatára való nevelés terén.

A Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának (IBBY) szlovák szekciója a pöstyéni közkönyvtár gyermekrészlegével együttműködve egy olyan játszóházat alakított ki, ahol a gyere-

rekek írókkal találkozhatnak, amatőr vagy professzionális színelőadásokat tekinthetnek meg stb. A közkönyvtárak az iskolai könyvtárakkal karöltve az olvasást népszerűsítő weboldalt üzemeltetnek, ahol pl. megjelentetik a gyerekek által írt recenziókat.

Svédországban különös figyelmet fordítanak az olvasásra nevelésre. Már az újszülöttek is könyveket kapnak ajándékba a helyi önkormányzattól. Az 1967-ben alapított Gyermekkönyvek Svéd Intézetének a feladatkörébe tartozik az olvasás propagálásán túl a gyermekkönyvekről való információk szolgáltatása.

Nagy Britanniában a „National Reading Initiative” országos kezdeményezés keretében weboldalon buzdítják a szülőket, hogy olvassanak gyermekeiknek. Egyes könyvtárak „családi olvasást” tartanak, mely alkalmakon az apukák és fiaik beszélgethetnek közös olvasmányaikról („Dads & Lads”). Nagy sikernek örvend a vakáció ideje alatti olvasást népszerűsítő országos rendezvény, amelyben a közkönyvtárak 85%-a vesz részt. Az országban minden közkönyvtárnak van gyermekrészlege, ahol átlagban a teljes gyűjtemény 22%-a található. A könyvtárak szorosan együttműködnek az iskolai könyvtárakkal.

(Dancs Szabolcs)

Iskolai könyvtárak

Lásd 93

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

08/110

WOODWARD, Hazel: Acquiring e-books for academic libraries = LIBER Q. 17.vol. 2007. 3/4.no.

E-könyvek beszerzése az Egyesült Királyság felsőoktatási könyvtáraiban

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár

A tanulmány az angol JISC (Joint Information Systems Committee) elektronikus könyvekkel kapcsolatos tevékenységéről számol be. A *JISC Collection Team* képviseli az angol felsőoktatási könyvtárakat – szám szerint 180-at – az elektronikus tartalmak kiadóival és aggregátorokkal folytatott tárgyalásokon, vagyis nemzeti konzorciumként funkcionál a felsőoktatási szféra számára.

2006-ban a JISC elektronikus könyvek munkacsoportja (EBWG) megvalósíthatósági tanulmányt készített a felsőoktatási könyvtárak elektronikuskönyv-beszerzéseiről, valamint a JISC ebben játszott szerepéről. A beszámoló 2007-ben készült el, és az alábbiakat állapította meg:

- a könyvtárak nem tudják, milyen elektronikus könyvek vannak a piacon,
- az intézményekben alig ismerik az elektronikus könyvek értékét és fontosságát,
- a könyvtárosok és a kiadók nincsenek tisztában egymás igényeivel az e-könyvek terén,
- túl bonyolultak az aggregátorok vagy a kiadók platformjaihoz vezető utak,
- túl kevés elektronikus könyv kapható,
- ami kapható, az is elavult vagy érdektelen az angol felhasználó számára,

- az árképzési modellek nem megfelelőek,
- a kiadók elektronikus formában nem a keresett tankönyveket teszik elérhetővé, és a feltetelek is rosszak.

A beszámolóból az is kiderül, valójában mit várnak a könyvtárosok:

- olvasmányjegyzékeket, elsősorban tankönyvekről,
- kurrens címeteket,
- szélesebb választékot, ami megfelel az angol felsőoktatásban,
- rugalmasságot, ha előfizetés és az egyszeri vásárlás között kell dönteni,
- érzékeny terhelési kötelezettségeket és árképzést,
- többszörös és egyidejű elérést,
- a host szerver könnyebb elérését a Sibboleth/ATHENS felhasználók esetében, és
- egy sokkal szisztematikusabb módszert, ha meg akarják tudni, milyen e-könyvek kaphatók.

A munkacsoport szempontjából megnyugtató volt, hogy a könyvtárosok zöme tisztában volt azzal, milyen fontos szerepet játszik a JISC az e-könyvek beszerzésében, a beszámoló megállapításainak elemzése és megvitatása után pedig egyetértettek abban, hogy a következő fontos teendőjük egy olyan projekt kidolgozása, amely beindítja a könyvtárosok elektronikus könyvpiacát, és amely a legfontosabb kötelező olvasmányokra összpontosít. Így született meg az országos e-könyvfigyelő program (*National E-Book Observatory Project*) ötlete, amelynek során a 180 felsőoktatási könyvtár két évig közel 600 ezer font értékben négy nagy tudományterület (üzleti, műszaki és orvostudományok, médiaismeretek) szakirodalmához juthat hozzá.

A tanulmány második részében ennek a kétéves programnak a célkitűzéseit, a szükséges tende-

rek lebonyolítását, menetrendjét és első eredményeit ismerteti a szerző, majd befejezésképpen a projekt előnyeit és jótékony hatásait összegzi. (A tanulmány első változatát a LIBER varsói konferenciáján, a 2007 nyarán elhangzott előadáson ismerhette meg a könyvtáros szakma.)

(Murányi Lajos)

Feldolgozó munka

08/111

BADE, David: Rapid cataloging. Three models for addressing timeliness as an issue of quality in library catalogs = Cat.Classif.Q. 45.vol. 2007. 1.no. 87-123.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Gyors feldolgozás: három időtakarékos módszer a könyvtári katalógusok minőségének javítására

Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Gépi dokumentumleírás; Hatékonyság

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk a „gyors” katalogizálással kapcsolatos előfeltételezéseket, célokat és alkalmazási szabályokat elemzi három nagy felsőoktatási könyvtárban. A Chicagói Egyetem ún. W-gyűjteményében meg sem kísérlik a katalogizálást, csak a rendelési rekordot használják, és a dokumentumokat a nyilvános térben a raktári jelzetek szerinti sorrendben tárolják. A Princetoni Egyetem modelljében a katalogizálást rögtön a dokumentum beérkezése után elvégzik, amelynek célja, hogy „a jövőbeni könyvtárosok számára elegendő információt nyújtson arról, hogy az adott cím megvan-e a gyűjteményben vagy sem”, és a tárgyszavakkal és osztályozási jelzettekkel a könyvtár használóit is segítse. Végül a Cornell Egyetem munkafolyamatában a rekordokban szereplő bármiféle információt ideiglenesnek és ezért jelentéktelennek ítélnék, a

szükséges adatokat később, kereskedelmi szolgáltatóktól szerzik be.

(Autoref.)

08/112

LUNDY, M. Winslow: Providing access to uncataloged special collections with in-process records = Cat.Classif.Q. 45.vol. 2007. 1.no. 39-58.p. Bibliogr.

Feltáratlan különgyűjteményekhez való hozzáférés biztosítása félkész rekordok segítségével

Egyetemi könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Központi katalógus -online; Különgyűjtemény; Letöltés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Sok könyvtár alkalmazza az állománygyarapítási munkafolyamat során azt a módszert, hogy az OCLC WorldCat katalógusából exportálja a bibliográfiai rekordokat a saját online katalógusába. A University of Colorado at Boulder könyvtárának különgyűjteményi osztálya e módszert felhasználva egy végzős hallgató alkalmazásával megoldást talált arra, hogy a korábban a használók számára ismeretlen különgyűjteményekhez hozzáférést nyújtson addig is, amíg a dokumentumokat teljesen fel nem dolgozzák. A hallgatói segéderő bevonásával lebonyolított projekt egyszerre javította a katalogizálási munka hatékonyságát és a hozzáférés mértékét olyan forrásokhoz, amelyek fontosak lehetnek a használók számára kutatásaikhoz és a tanuláshoz. A még nem katalogizált dokumentumok feldolgozásban lévő online rekordokkal történő „megjelenítésével” más könyvtárak is láthatóvá tehetik „rejtett” gyűjteményeiket a használók számára.

(Autoref.)

08/113

HALL-ELLIS, Sylvia D.: Language proficiencies among catalogers and technical services librarians = Tech.Serv.Q. 25.vol. 2007. 2.no. 31-47.p. Bibliogr.

Miért fontos a nyelvismeret a katalogizálóknál és más feldolgozóknál?

Dokumentumleírás; Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Nyelvismeret -könyvtárosoké

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A munkáltatók és a feldolgozó osztályok vezetői egyre inkább felismerik, mennyire fontos olyan katalogizálók alkalmazása, akik több nyelven írnak és olvasnak. A szerző empirikus kutatás keretében vizsgálta, hogy 289 megkérdezett az angolon kívül milyen nyelvismerettel rendelkezik. A válaszadók beszámoltak arról is, milyen feladatokhoz van szükségük nyelvtudásra, és melyek az általuk leggyakrabban használt nyelvek. A nyelvtudást általában nem a könyvtári képzés során szerzik, és főleg angol nyelvű rekordok más adatelemekkel való kiegészítésére használják. A nyelvtudással rendelkező katalogizálók sokat tehetnek azért, hogy a helyi és globális szinten rendelkezésre álló többnyelvű források maximálisan elérhetőek legyenek.

(Autoref.)

Lásd még 140

Katalógusok

Lásd 95

Információkeresés

08/114

MAYR, Philipp – WALTER, Anne-Kathrin: An exploratory study of Google Scholar = Online Inf.Rev. 31.vol. 2007. 6.no. 814-830.p. Bibliogr.

A Google Scholar keresési lehetőségeinek vizsgálata, különös tekintettel a tudományos folyóiratokra

Adatbázis; Elektronikus folyóirat; Folyóirat; Index; Információkeresési rendszer értékelése; Online információkeresés

A tanulmány a Google új tudományos kereső szolgáltatása, a Google Scholar (GS) fontosabb funkcióit vizsgálja, különös tekintettel a tudományos folyóiratok lefedettségére. Különböző folyóiratlistákra kerestek: nemzetközi tudományos lapokra a Thomson Scientific-ből (SCI, SSCI, AH), nyílt hozzáférésű folyóiratokra a DOAJ-ból, és német társadalomtudományi lapokra a SOLIS adatbázisból. Az adatgyűjtés 2006 augusztusában történt.

A tanulmány rámutat a GS-index hiányosságaira a lefedettség és a naprakészség terén. Bemutatja, mely webszerverek a keresőszolgálat legfontosabb adatszolgáltatói, és milyen információforrások szerepelnek benne hangsúlyosan. A német irodalom kevésbé van képviselve a GS-ben, és a nyílt hozzáférésű tartalmak elérésében is hiányosságok mutatkoznak. Jelenleg a legfőbb adatszolgáltatók a nagy kereskedelmi tudományos kiadók. Öt különböző folyóiratlistát vizsgáltak, azon belül 9500 címet, melyeket különböző méretük és szakterületük miatt nehéz volt összehasonlítani. További problémát jelentett az eredeti lista folyóiratcímeit a GS folyóiratcímadataival egyeztetni. A tanulmány folyóiratonként csak az első száz találatot vizsgálta.

Arra a következtetésre jut, hogy bár a GS-nak van néhány érdekes vonása, például a hivatkozáselemzés vagy a szabadon letölthető anyagok, számos gyenge pontja (hiányosságok az átláthatóságban, lefedettségben és naprakészségben) miatt nem helyettesítheti a speciális referáló és indexelő adatbázisokat és a könyvtári katalógusokat.

(Autoref. alapján)

08/115

OCHOA, Marilyn – JESANO, Rae [et.al.]: Testing the federated searching waters. A usability study of MetaLib = J.Web Librariansh. 1.vol. 2007. 3.no. 47-66.p. Bibliogr. 17 tétel.

Használhatósági tanulmány a MetaLibről

Egyetemi hallgató; Ember-gép kapcsolat; Felmérés; Gépi információkeresés; Információkeresési rendszer értékelése; Kutató -mint olvasó

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A MetaLib Library Portal olyan keresőeszköz, amely egyetlen felületen többféle elektronikus forrás egyidejű keresést teszi lehetővé, és a források eredeti felületének linkjeit is megadja. Sok könyvtár alkalmazza már ezt a könyvtári portált vagy különböző elemeit. A Floridai Egyetemen a MetaLib bevezetését megelőzően a szerzők használhatósági vizsgálatot végeztek annak megállapítására, hogy a MetaLib eszközei mennyire felelnek meg az egyetem kutatói közösségének. A 2006-os tavaszi szemeszter során 15 kutató és hallgató vett részt a termék tesztelésében és az eredmények megvitatásában. A cikk bemutatja a MetaLib értékelésénél használt módszereket, többek között az időbeosztás kialakítását, a forgatókönyv alapján történő és a fókuszcsoportos kérdézet, a résztvevők toborzását és a használhatósági teszt lebonyolítását. A szerzők ezenkívül a tanulmány legfőbb eredményeit is bemutatják, és megoldási javaslatokat adnak a „Jelentés a Metalib használhatóságának vizsgálatáról” c. hivatalos dokumentum összeállításához, valamint elemzik azokat a kihívásokat, amelyekkel a keresőeszközök használhatóságának tesztelésénél szembesülhetünk.

(Autoref.)

08/116

BADE, David: Relevance ranking is not relevance ranking or, when the user is not user, the search results are not

search results = Online Inf.Rev. 31.vol. 2007. 6.no. 831-844.p. Bibliogr.

Relevancia-sorrend, mit értünk rajta?

Online információkeresés; Relevancia; Terminológia

A cikk a relevancia szerinti rendezés ma használatos technikai megvalósításai közti különbségekkel foglalkozik, illetve azzal, hogy az algoritmusok fejlesztői, valamint a könyvtárosok hogyan értelmezik és fogalmazzák meg a relevanciát és a relevancia szerinti rendezést. A PLWebTurbo és a C2 ilyen célú szoftvereinek leírásait, valamint egy könyvtáros blogbejegyzését veszi alapul az arra adott reflexiókkal együtt, és mindezt szembeállítja a relevancia ISI-féle citációs rekordokban megjelenő felfogásával (White, 2007). A szerző szerint a szoftverleírások és a könyvtárosok a relevancia szerinti rendezésen egyaránt értik a különböző szurrogátumokon végzett, statisztikai módszereken alapuló automatikus eljárásokat és az információkereső személy valódi igényei szerinti relevancia-sorrend megállapítását. Ez a terminológiai zavar félreértésekhez és torz használói modellekhez vezet.

(Autoref. alapján)

Lásd még 132, 134

Olvasószolgálat, tájékoztató munka**08/117**

MOSLEY, Pixey Anne: Assessing user interactions at the desk nearest the front door = Ref. User Serv.Q. 47.vol. 2007. 2.no. 159-167.p.

Az olvasók első kérdései, amikor belépnek a könyvtárba

Felmérés; Használói szokások; Hatékonyság; Referenz

A könyvtár bejáratánál található információs pultok nem új keletűek az Egyesült Államokban (sem). Előfordul itt tájékoztatás vagy kölcsönzés is, de csak útbaigazítás folyik általában, kevésbé képzett munkaerővel. Ez a „szakember-takarékos” megoldás lassan negyvenéves múltra tekint vissza, és az ún. „lépcsőzetes szolgáltatási modell” része, de mivel a leendő olvasók itt találkoznak először „a” könyvtárral, fontos, milyen benyomások érik őket.

A Texasi A&M University Library (<http://library.tamu.edu/portal/index.jsp>) ennek tudatában mérte az olvasói elégedettséget 1997-ben 200 használója körében, és a kapott eredmények nem igazolták a „lépcsőzetes szolgáltatási modell” létjogosultságát.

A tanulmány szerzője ezután 2003 őszén közel 2000, az információs pultnál feltett kérdés és az arra kapott válaszok elemzésére vállalkozott. (Kezdetben az információs pult biztonsági és útbaigazító funkciója még különvált, de később ez összeolvadt, a személyzet feladata az ellenőrzés és az egyszerűbb kérdések megválaszolása. Ennek megfelelően nem szakképzett könyvtárosok teljesítenek szolgálatot.) Az előzetes adatokat az ALA 2004. évi konferenciáján bemutatta, majd a visszajelzések nyomán átdolgozta írását; és azt vizsgálja, milyen problémákkal fordulnak az olvasók az információs pulthoz, és ezeket hogyan fogalmazzák meg. Az eredmények minden típusú és nagyságú könyvtár számára tanulságosak lehetnek.

A felmérésre az egyetem nyolcemeletes központi könyvtárában (Evans Library) került sor. A kérdéseket és válaszokat (a dátum és az időpont feltüntetésével) a szolgálatot teljesítők sokszorosított úrlapon rögzítették kézírással – ezt azután diákok írták át egy Microsoft Access adatbázisba. 1781 olvasó 1890 kérdését rögzítették (százan egynél több kérdést is feltettek).

A vizsgálat fő szempontjai: a kérdésre adott válaszok helyessége és pontossága, valamint annak megállapítása, mire keresett választ az olvasók többsége. A kapott eredmény pozitív volt: a

válaszok 74,3%-a korrekt volt, csupán 3,8%-uk volt hibás, de igazából a maradék 21,9% volt az érdekes. Ezek fele olyan számítástechnikai problémákra kérdezett rá, amelyeket nem lehetett röviden megválaszolni, míg a másik felénél megállapíthatatlan volt utólag, hogy megfelelő útbaigazítást kaptak-e az olvasók.

A kérdések többsége ismétlődött, és csak rutinszerű vagy egyszerű választ igényeltek (pl. merre található a másolórezslig, ATM, a tankönyvgyűjtemény stb.). A hibás válaszok elemzése több támponttal is szolgált az információs pult kialakításához és az ott szolgálatot teljesítők jobb felkészítéséhez. Több megoldás is kínálkozik a probléma megoldására:

- 1) az információs pult „határainak” tisztázása (csak útbaigazítás),
- 2) a személyzet alaposabb felkészítése és tájékoztató anyagokkal való ellátása,
- 3) tájékozott és jobban fizetett személyzet beállítása,
- 4) könyvtár célszerű átalakítása, a részlegek logikusabb elrendezése, a hasonló funkciójú szolgálati pontok összevonása. (Az Evans könyvtár is sort kerített ezekre a felmérés után.)

A tanulmány összefoglalóan megállapítja, hogy az információs pultoknál a

- a látogatók többsége a keresett szolgáltatásokat nem a „megszokott” nevén keresi, hanem a problémájára keres választ: ezt kell értelmeznie az információs pultnál a szolgálatot teljesítőnek;
- a személyzetnek tisztában kell lenni a felsőoktatási könyvtárakban az oktatott szakokkal és kutatási irányokkal;
- a számítógépek elterjedése nyomán egyre nagyobb igény mutatkozik a könyvtárban a műszaki jellegű segítségére is.

A könyvtár vezetésének mindezek alapján tisztáznia kell a funkció és az ehhez szükséges személyi, pénzügyi feltételek kérdését is.

(Murányi Lajos)

Lásd még 119, 142

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

Lásd 95

Tájékoztatói eszközök

08/118

SAVINA, Inna Aleksandrovna: Rasprostranenie bibliografičeskogo žyka v informacionnyh strukturah Rossii = Bibliotekovedenie. 2007. 6.no. 57-61.p.

A bibliográfiai nyelv terjesztése az oroszországi információs struktúrákban

Bibliográfia; Tájékoztatói intézmény; Tájékoztató kiadványok készítése

A dokumentális kommunikáció hivatalos struktúrája az Orosz Föderációban a következő elemekből épül fel: kiadói tevékenység, könyvkereskedelem, tömegkommunikációs eszközök, könyvtárügy, levéltárak, tudományos-információs tevékenység, múzeumügy, irányítás, bibliográfiai tevékenység. A bibliográfiai nyelv működését biztosító legfontosabb információs struktúrák az alábbiak:

- könyvtári hálózat – tagkönyvtárai végzik a dokumentumáramlat bibliográfiai elemzését és szintézisét;
- Országos Tudományos-Műszaki Információs Rendszer – az ide tartozó információs intézmények gyűjtik az információt, katalógusaikba és kartotékaikba bedolgozzák, hagyományos és elektronikus formában bibliográfiai termékeket adnak ki, a felhasználóknak információs és könyvtári-bibliográfiai szolgáltatást nyújtanak.

Az információs központok alakítják a bibliográfiai tájékoztatást szolgáló kiadványok rendszerét, amely magában foglalja:

- az Oroszországi Könyvkamara által készített és kiadott országos bibliográfiát,
- tudományos-segéd bibliográfiákat. Ide sorolhatók a bibliográfiai (jeladó) kiadványok, a referáló kiadványok és a tematikus szemléket tartalmazó kiadványok vagy szemleggyűjtemények.
- ajánló bibliográfiákat,
- másodlagos bibliográfiákat.

A bibliográfiák elektronikus formában is elérhetők, CD-n és az interneten. Az interneten található az elektronikus könyvtárak (pl. www.ruslan.ru, www.elibrary.ru), a könyvtárak elektronikus katalógusai (pl. www.nlr.ru), a weblapokról szóló operatív információk, adatbázisok, ágazati elektronikus enciklopédiák és kézikönyvek, elektronikus folyóiratok, oktató programok és tesztek. Az interneten található információ 70%-a bibliográfiai, különböző honlapokon lehet elérni őket. Az adatbázisokban feldolgozott bibliográfiai információ – tartalomtól függően – a következő csoportokra osztható: teljes szövegű, multimédiás, kézikönyvek címeit tartalmazó, faktografikus, kartografikus, statisztikai, referátumokat tartalmazó adatbázisok. A bibliográfiai forrásokat azok az adatbázisok képezik, amelyekben a rekordok a dokumentumokról csak a bibliográfiai leírást tartalmazzák, és utalókat a publikált dokumentumokra (folyóirat- és újságcikkekre, konferencia anyagokra, előadásokra stb.).

A bibliográfiai nyelv mint a nyelvi képződmények rendszerének egyike lehetővé teszi, hogy a felhasználók tájékozódni tudjanak a társadalom információs forrásaiban. Az információs társadalomban a bibliográfiai nyelv – mint bonyolult mechanizmus – működése biztosítja a bibliográfiai információ gyűjtését, rendszerezését, kritikus értékelését és eljuttatását az érdekelt felhasználókhoz, kielégítve ezzel információs igényeiket.

(Viszocsekné Péteri Éva)

08/119

WYATT, Neal: 2.0 for readers = Libr.J. 132.vol. 2007. 18.no. 30-33.p.

A könyvtár 2.0 az olvasókért

Annotáció; Ésszerűsítés; Referenz; Számítógép-hálózat

Az amerikai könyvtárak olvasási tanácsadó és könyvajánlási tevékenységének megújulásáról számol be a tanulmány – és egyben a szépirodalom olvasásáról írt kalauz (*Readers' advisory guide to nonfiction*) – szerzője. Az eddig is folytatott gyakorlat – az olvasott könyvekről készített feljegyzések és az olvasókkal folytatott mindennapos párbeszéd – új dimenziói jelentek meg az *annotációk* újjászületésével és újszerű alkalmazásával, ami az olvasók aktívabb közreműködésével „forradalmasítja” az eddigi könyvtáros tevékenységet. Könyvajánló jegyzékek, tematikus vagy olvasmánylisták eddig is készültek, olykor rövid annotációkkal is kiegészítve az olvasmányok alapvető könyvészeti adatait. Ez a módszer alakul át napjainkban az ún. Könyvtár 2.0 eszközeinek felhasználásával, amikor is mindenki számára hozzáférhető könyvtári katalógusokban, blogokban és olyan könyvkatalógizáló és -gyűjtő honlapokon jelennek meg, mint a LibraryThing, Goodreads és a Shelfari. Utóbbi-

ak kommentárokat, címkéket, ismertetéseket és értékeléseket, könyvtárosok és olvasók ajánlójegyzékeit, kívánságlistákat tartalmaznak.

Míg a hagyományos annotációknak újra le kellett írnia a könyv katalógusadatait, a 2.0-s annotációnak nem; hiszen a technológia ezt ma már lehetővé teszi. (A *Content Café* és a *Syndetic Solutions* nevű szolgáltatások a könyvborítók képét, a tartalomjegyzékeket, összefoglalókat és ismertetéseket is integrálják a katalógusba). A katalógus még inkább 2.0 jellegűvé válik, ha olvasói kommentárok, értékelések és címkék is megjelennek benne.

A tanulmány ezután néhány nagyobb megyei könyvtár megoldásait ismerteti részletesebben, így a michigani Ann Arbor District Library (AADL), a Hennepin County Library (HCL) és a Danbury Library, illetve néhány ohioi közkönyvtár kísérleteit, idézve a könyvtárak munkatársainak véleményét is. Azokban a könyvtárakban, ahol a katalógus még nem rendelkezik ezekkel a többletlehetőségekkel, az olvasási tanácsadás a már említett közösségi katalógizálóoldalak (LibraryThing, Goodreads és a Shelfari) felhasználásával folyik.

A további tájékozódást segíti a 32. oldalon közölt illusztráció (LibraryThing) és a 33. oldalon a keretes URL-lista.

(Murányi Lajos)

Lásd még 136

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

08/120

DAVIES, Ron: Library and institutional portals. A case study = Ei.Lib. 25.vol. 2007. 6.no. 641-647.p.

Könyvtári és intézményi portálok. Esettanulmány

Elektronikus könyvtár; Esettanulmány [forma]; Portál; Szolgáltatások; Tájékoztatás -mezőgazdasági

A cikk célja, hogy bemutassa egy olyan könyvtári portál kifejlesztésének tapasztalatait, amely a kutatási információhoz való integrált hozzáférés

érdekében született egy intézményi honlap részeként. Bebizonyosodott, hogy érdemes a horizontális intézményi portál mellett egy vertikális, szakosított könyvtári portált létrehozni, amely gyors alkalmazást tesz lehetővé, és csökkentett karbantartási költségekkel jár. Minden olyan intézmény számára, amely osztott információforrásokhoz kíván integrált hozzáférést biztosítani, megfontolandó egy könyvtári portál létrehozása. Az esettanulmány feltárta, hogy a gyakorlatban csekély mértékű az átfedés az intézményi és a könyvtári portál között, egymást kölcsönösen kiegészítő termékekről van szó. Mindazonáltal bizonyos fokú integrációra van szükség, ami még megoldásra vár.

(Autoref.)

Lásd még 119, 123, 125, 134, 140-141

Könyvtártudományi tájékoztató

08/121

LEE, Caitríona M – BATES, Jessica A.: Mapping the Irish biblioblogosphere. Use and perceptions of library weblogs by Irish librarians = *El.Libr.* 25.vol. 2007. 6.no. 648-663.p. Bibliogr.

Az ír könyvtári blogoszféra feltérképezése. Hogyan használják az ír könyvtárosok a blogokat?

Információáramlás; Kommunikáció; Könyvtárosi hivatás; Számítógép-hálózat

A dublini könyvtáros főiskolán empirikus kutatást indítottak azzal a céllal, hogy az ír könyvtárosok körében megvizsgálják a blogok használatának és fogadtatásának főbb jellemzőit. A kutatás a következő kérdésekre kereste a választ:

1. Milyen típusú könyvtári és könyvtárosi blogok vannak Írorszámban?
2. Az ír könyvtárosok használnak-e blogokat és egyéb közösségi kommunikációs technológiákat?

3. Milyen tényezők befolyásolják a blog technológia elterjedését ír könyvtári körökben? A kutatási kérdések megválaszolásához három módszerrel gyűjtöttek információt. 2006 júliusa és augusztusa folyamán 8 ír könyvtári vagy könyvtárosi blog tartalmát elemezték. Kérdőíves felmérést is végeztek, amelyben ír könyvtárosok véleményét tudakolták a blogokról és egyéb közösségi kommunikációs technológiákról. Összesen 86 könyvtárból kaptak választ a kérdésekre. Végül három ír blogoló könyvtárossal is készítették interjúkat.

A tartalomelemzés során négyféle kategóriát különböztettek meg. A „szűrő” (filter) típusú tartalmakhoz vezető csatolásokat szolgáltattak, esetlegesen megjegyzésekkel kísérve azokat. A vizsgált blogok 12,5%-a tartozott ide. A következő típus a klog (knowledge blog = tudás blog), amelyből kétféle van: külső és belső tudástartalmakat közvetítő. A megkülönböztetés alapja, hogy a szervezeten (intézményen) kívüli, vagy azon belüli tudástartalmakat szolgáltattak a blog. Az összesből 25% külső, 37,5% pedig belső klog volt. A negyedik a kevert típus, amely a fenti jegyeket egyaránt hordozza (25%). Azon blogok körében, ahol ismert a bejegyzéseket író személye, több volt a férfi (69%), mint a nő (31%). A szűrő típusba tartozó blogok frissülnek a leggyakrabban, majd a vegyes típusba tartozók, végül a külső, majd a belső klogok aktivitása a legalacsonyabb. A bejegyzések hossza is a szűrő típusban volt a legnagyobb. Minden vizsgált blog esetében nagyon kevés volt az olvasói hozzászólás. A legnépszerűbb szoftver a *Blogger* volt.

A könyvtárosok körében készített kérdőíves vizsgálat szerint a könyvtárosok 63%-a már olvasott blogot. 10% rendszeresen, 16% néha, 33% ritkán, 36% pedig soha nem olvas webnaplót. Könyvtári blogot a válaszadók 53,5%-a még soha nem látott, és csak kevesebb mint 5% állította, hogy gyakran olvas ilyet. A következő érveket sorolták fel a blogolás mellett: segít a személyzetnek naprakésznek lenni az

újdonások terén, újabb tevékenység, amely interakciót igényel, a blog használható marketing célokra. Az ellenérvek közül a leggyakrabban említett, hogy időigényes, és állandó információszerezési kényszert jelent. Miért nem tartanak fent a könyvtárak blogot? A leggyakoribb válasz, hogy a könyvtáros nem tekinti kellően „szakmai” eszköznek a blogot, illetve, hogy a könyvtár más módon kommunikál a használókkal (a weboldalon, e-mailben, hírlevelekben, szórólapokban stb.).

A három mélyinterjúban megkérdezett blogger szerint a hatékonyság növelhető, ha egy egész csapat és nem csak egy ember felelős a bejegyzésekért. A blogolás előnyeként említették, hogy az önállóság és a kreativitás büszkeséggel tölti el a blogoló könyvtárost. Az állandó kényszer az új tartalmak készítésére, a célközönség elérésének nehézsége és a lineáris struktúrából fakadó korlátok a legfőbb hátrányok. A bloggerek is említették a megjegyzések, az interakció hiányát.

Indokoltnak tűnik további kutatásokat folytatni mind a könyvtári blogolás, mind pedig az elektronikus kommunikáció többi területén (e-mail, weboldalak, levelezőlisták). Érdemes lenne ír bloggerek tapasztalatait mélyebben is megismerni, illetve az ír tapasztalatokon kívül más országok blogoszféráját is hasonló szempontok mentén elemezni.

(Tóth Máté)

08/122

BROOKOVER, Sophie: Why we blog? = Libr.J. 132.vol. 2007. 19.no. 28-31.p.

Miért jó a blog?

Egyetemi könyvtár; Elektronikus hirdetőtábla; Kommunikáció; Public relations

Teresa Stoner kis híján feladta a blogolást, mielőtt még igazából elkezdte volna. Hiányos HTML-ismeretei miatt inkább kín volt számára a dolog, mint élvezet. Pedig az indianai Saint

Joseph County Public Library (SJCPL) egyik fiókkönyvtárának vezetőjeként bőven lett volna miről írnia. Szerencsére egy szoftverfrissítés révén lényegesen egyszerűbbé vált a blog kezelése. Teresa azóta rendszeresen és kedvtelve írja beszámolóit az olvasók számára.

Terri Bennett, a New York állambeli Webster Public Library igazgatónöje a náluk működő belső és külső blogok sikerei alapján úgy véli, ezek olyan személyes viszony kialakításának eszközei, melyek ledöntik az intézményi falakat a könyvtár és a használók közössége között. Judy Hohmann, azelőtt a Hennepin County Library kommunikációs és partneri kapcsolatokért felelős osztály vezetője szerint a blogok kiváló közlekedési eszközök, melyek segítségével a használók tudomására juttathatjuk, hogy ismerjük és fontosnak tartjuk azokat a dolgokat, melyek őket foglalkoztatják.

A Webster Public Library gyermek- és családi részlegében a hat különböző időbeosztásban dolgozó munkatárs számára létrehozott és általuk működtetett belső blog pedig tökéletesen bevált a közös ügyek irányításában, kiváló kiegészítője lett a személyes kommunikációnak és az e-mailes üzeneteknek.

Az Ann Arbor District Library honlapján formailag ugyan egy blog működik, de a posztok olyan sokszínűséget mutatnak – témájuk az ifjúsági irodalomtól az elektronikus játékokon keresztül a helyi hírekig terjed –, hogy Eli Neiburger információtechnológiai igazgató szerint valójában bloggyűjteményről beszélhetünk inkább.

A blogírás egy felmérés szerint mindössze napi 10-30 percet vesz igénybe a munkaidőből. A könyvtárosokat mindenképpen érdemes bátorítani, meg kell tanítani a szoftver használatára és a helyes blogolási stílusra. Marianne Kruppa az SJCPL web szakértője a blogkezelési tanfolyamhoz kapcsolódóan részletes útmutatót készített a WordPress blogszoftverhez, összegyűjtötte a leggyakrabban feltett kérdéseket (FAQ), s ezeket a belső honlap wikijében is hozzáférhetővé tette. Egy könyvtári blog indításakor célszerű körvo-

nalazni a lehetséges témákat. Ezek általában az új beszerzések, a könyvtári programok és események, az online források és a könyvtári szolgáltatások. Valójában azonban két dolog tartja mederben a bejegyzéseket és hozzászólásokat: a törvények betartása és a résztvevők elképzelései.

A sokszínűséget láthatjuk az Amanda Etches-Johnson által közzétett Blogging Libraries Wikiben a 400 aktív könyvtári blog között „lapozgatva” (blogwiki.notlong.com).

A sikerességet lemérhetjük a hozzászólások számából vagy számos rendelkezésre álló statisztikai szoftver, például az ingyenes Nedstat (www.nedstat.com) vagy a SiteT-racker (www.sitetracker.com) segítségével.

(Fazokas Eszter)

Kutatás és termelés információellátása

Lásd 149

Közérdekű tájékoztatás

08/123

ANDREASEN, Kent Skov: Netborgerkampagnen. The online citizen campaign = Scand.Public Libr.Q. 40.vol. 2007. 4.no. 10-11.p.

„Kampány az online állampolgárokért”: az internethasználat népszerűsítése a dán könyvtárakban

Közérdekű tájékoztatás; Számítógép-hálózat; Városi könyvtár

Dániában 2006 őszén került sor a Fyn – a Jylland és Sjaelland között fekvő kisebb – szigeten az Odense Központi Könyvtár vezetésével és harminc közkönyvtár közreműködésével arra a három hónapos regionális kampányra

(*Netborgerkampagnen*), amely azokat az otthoni internet-hozzáféréssel nem rendelkező állampolgárokat akarta elérni, akik vagy nem tudnak az interneten megtalálható közhasznú információkról és szolgáltatásokról, vagy nem szokták ezeket használni.

Azért a könyvtárakra esett a választás, mert nyilvánosak és olyan intézmények, ahol a közigazgatás és a közintézmények a legtöbb állampolgárt könnyen el tudják érni, emellett ingyenesek, a névtelenséget is garantálják, és az információkat és szolgáltatásokat bárki könnyen megtalálja a könyvtárosok segítségével. Az esemény lebonyolításába két fontos szereplő is bekapcsolódott: az országos televízió által működtetett *regionális hírportál* (www.fyn.dk) és az *Informationssamfund Fyn* (az információtechnológia és -struktúrák fejlesztésében érdekelt városi és regionális intézmények, kutatóintézetek és cégek hálózata).

A kampány során a legfontosabb lehetőségek mellett (e-box, digitális aláírás, könyvtári weboldalak stb.) néhány fontos, közérdekű témára is felhívták a figyelmet (munka és tanulás, nyugdíj és egészség stb.). A három hónap alatt speciális ikonnal jelezték a könyvtárak számítógépein a kampány bemutatkozó modulját, illetve a közhasznú szolgáltatásokat bemutató prezentációt. (A könyvtárosokat előzőleg tanfolyamon készítették fel a várható teendőkre). A marketing is fontos volt: a közterületeken elhelyezett plakátok, buszon olvasható hirdetések (valamint a jól bevált könyvjelzők és képeslapok) azokat célozták meg, akik nem járnak rendszeresen könyvtárba. (A kampány közvetett célja a könyvtárak további népszerűsítése volt).

A kampányt helyi szinten a 2005. évi nagy országos program (Közszolgáltatások az interneten) folytatásaként szervezték meg, de már folyik annak az országos szemináriumnak az előkészítése, amelyen az elektronikus állampolgári szolgáltatásokban érintett politikusok, vezetők és munkatársak fognak részt venni. 2007 őszén a dán könyvtárak azoknak az ingyenes elektroni-

kus dokumentumoknak a népszerűsítésébe fog-
nak, amelyek elérhetőek a közkönyvtárakban.

(Murányi Lajos)

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

08/124

PINTO, María – FERNÁNDEZ MARCIAL, Viviana [et.al.]:
La herramienta BiQual como instrumento para el estudio de la calidad del servicio en bibliotecas universitarias españolas de ciencia y tecnología = Rev.Esp.Doc.Cient. 30.vol. 2007. 4.no. 465-491.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A „BiQual” eszköz alkalmazása spanyol természettudományi és műszaki egyetemi könyvtári szolgáltatások minőségének tanulmányozására

Egyetemi könyvtár -természettudományi és műszaki; Felmérés; Hatékonyság

Az európai felsőoktatás jelenlegi fejleményei az egyetemi könyvtárak küldetését és szerepét is megváltoztatják, ennek következtében egyre fontosabb a könyvtári szolgáltatások minősége, és a minőség tanulmányozása, értékelése. A marketing világában, a magánszektor számára még a nyolcvanas években fejlesztették ki a SERVQUAL modellt. 2000-ben pedig a texasi egyetemen hozták létre a LibQual eszközt, melynek fő célja az volt, hogy az egyetemek könyvtárhasználóinak új igényeit és új szokásait figyelembe véve azonosítsa a legjobb gyakorlatokat az új igényeknek jobban megfelelő szolgáltatások kifejlesztése érdekében. Ezeket a tapasztalatokat kiegészítve a katalán egyetemi

könyvtárak számára készített elégedettség-vizsgálat módszereivel és más kérdőívek tanulságaival fejlesztették ki egy állami finanszírozású projekt keretében az – elsősorban egyetemi – könyvtárak szolgáltatásainak megismerésére és értékelésére szolgáló BiQual elnevezésű módszert. A 45 tételből álló elektronikus kérdőív (melynek utolsó kérdése nyitott, azaz szabad szöveges kommentárra ad lehetőséget) öt szempontot vesz figyelembe az értékeléshez:

- *hozzáférhetőség*: minden, ami a szolgáltatások és a gyűjtemény használatát, használhatóságát garantálja, a nyitvatartási időtől kezdve;
- *funkcionalitás*: mindazok a fizikai jellemzők és mindaz a technikai felszereltség, ami az optimális használhatóságot biztosítja, beleértve pl. a honlap használhatóságát, az elektronikus dokumentumrendelés lehetőségét is;
- *kommunikáció*: mindazon mechanizmusok megléte, amelyek a könyvtárosok és az olvasók közötti folyamatos és hatékony információáramlást biztosítják;
- *a szolgáltatások használata*;
- *szolgáltatások „hozzáadott értékkel”*: annak megállapítására, hogy az olvasók elfogadják és értékelik-e a tudástársadalmat jellemző új tájékoztatási tendenciákat, legyen szó pl. szelektív információterjesztésről, vagy a folyóiratcikkek eléréséről kulcsszavak segítségével.

A kérdőív először 16 tulajdonságot, illetve lehetőséget sorol fel azt kérdező, hogy a használó mennyire tartja fontosnak, illetve mennyire elégedett azzal. A következő blokk a könyvtárhasználat mértékét és módját tárja fel, majd a lehetőségek felsorolásával a további igényeket, illetve a könyvtár lehetséges (és az olvasó számára kívánatosnak tűnő) jövőjéről kér tájékoztatást, végül a szabadon megfogalmazott ajánlásokat kéri. Az olvasó (használó) szempontjait középpontba helyező elektronikus kérdőívet 19 spanyol műszaki és természettudományi egye-

temi könyvtár olvasói (oktatók és hallgatók) véleményének vizsgálatával próbálták ki, kedvező eredménnyel.

(Mohor Jenő)

Lásd még 96, 105

Pénzügyi és gazdasági kérdések

08/125

ČERNOVÁ, Dagmar Richi: Problémy při využívání finančních prostředků ze Strukturálních fondů EU pro rozvoj knihovnictví (na příkladu Plzeňského kraje) = Čtenář. 59.roč. 2007. 10.no. 286-289.p.

Problémák az EU Strukturális Alapokból származó forrásainak könyvtári fejlesztésekre történő felhasználásában (a plzeňi terület példája)

Együttműködés -belföldi; Fejlesztési terv; Számítógép-hálózat; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A plzeňi terület az EU anyagi forrásait a régió könyvtárainak internettel való ellátására vette igénybe, egyedi projekt alapján. A forrásokat a közös Regionális Operatív Program 2.2-es, kulturális és informatikai minisztériumokhoz kapcsolódó projektje biztosította. Megvalósításában a területi informatikai hivatal és az egyetemi és tudományos könyvtár működött közre.

A projekt egyik célja az volt, hogy a részt venni kívánó könyvtárakat ellássa nyilvános, nagysebességű interneteléréssel és multifunkcionális számítógépekkel. Eredetileg 196 könyvtár csatlakozott, mely végül összesen 275-re bővült. A terület népsűrűsége meglehetősen alacsony, ami a szolgáltatók megtérülési ideje szempontjából kedvezőtlen. A projekt nyomán minden könyvtárba 256 Kbps sebességű ADSL vonal bevezetését kezdeményezték. A másik cél olyan információs tartalmak kialakítása, amelyek maximális információellátást biztosítanak a területen élőknek.

A projekt 2004-ben kezdődött, gyakorlati meg-

valósítását 2005 ősztől 2006 tavaszáig tervezték, de végül egy évvel később fejeződött be. Az anyagi források 75%-át az EU Strukturális Alapja, 10%-át állami költségvetés, 15%-át a pályázó biztosította. A teljes költségvetés 14 851 ezer Kč volt. A számítógépek az informatikai hivatal tulajdonába kerültek, a projekt befejezése után az egyes településeknek a hivatal jelképes 1 Kč áron följánlotta megvételre. A projekt része volt az alkalmazott személyzet továbbképzése (internethasználat, információtechnológia). A 10 tanfolyam keretében összesen 63 érdeklődő vett részt.

A megvalósítás során az alábbi kockázatok és problémák merültek föl:

A legnagyobb szervezési gondot az jelentette, hogy a projektet kb. 1900 képviselő, legalább 800 óra alatt hagyta jóvá. 245 partnerségi szerződés megkötésére volt szükség, melyben összesen 300 könyvtáros működött közre. A pályázati kézikönyv rendkívül bonyolultnak, nehezen áttekinthetőnek bizonyult. Az európai pénzek felhasználásának szigorú és összetett folyamatát a cseh hatóságok tovább komplikálták. A ROP-ok többéves cseh jelenléte óta sajnos nem sikerült pályázatírói, a támogatások igényléséhez konkrétan kapcsolódó tanfolyamokat indítani.

A szolgáltatók területi sajátosságokra hivatkozva csak egyéves késéssel tudták valamennyi könyvtárban biztosítani a megfelelő internetes hozzáférést, sebességet. A kapcsolatfelvételt a települési felelősökkel sok esetben nehezítette az adatok változása, mivel a regisztrált könyvtárak adatainak frissítése sokszor elmaradt. A projekt politikai felelősségével kapcsolatban kiderült, hogy a kormány és a minisztériumok ígéretei sokszor megbízhatatlanok voltak.

Az anyagi források tekintetében kockázati tényezőt jelentett, hogy a projekt előfinanszírozású, a forrásokat az igénylő csak a megvalósulást követően kapja meg. A plzeňi terület esetében szerencsére a helyi területi források megoldást jelentettek, de hasonló források csak anyagilag erős és stabil pályázók számára lehetnek reáli-

sak. A projektigénylés költségei legalább 300 ezer Kč körüliek voltak. A bonyolult adminisztráció is kockázati tényezőt jelent, előfordulhat, hogy nem fedezik a várt költségeket. A projekt összetettsége és a könyvelési szabályok követése néha erőn felülinek bizonyult.

Összességében a 275 könyvtárból 151 csatlakozott ADSL vonalon, 35 műholdon keresztül (akit a Cseh Telekom „nem csatlakoztathatónak” vélt), 89 könyvtár pedig egyéb módon (saját települési megoldással). A projekt járulékos hozadéka, hogy sok helyen a könyvtárak internettel való felszerelése egyéb könyvtár-korszerűsítéseket is eredményezett (épület, bútorzat, nyitva tartási idő növelése stb.).

A plzeňi területen a regisztrált könyvtáraknak több mint a fele vett részt a projektben. A települések önerőből nem tudták volna megvalósítani a fejlesztéseket, az kizárólag a projekt eredményeként valósulhatott meg.

(Prókai Margit)

Személyzet

08/126

KIM, Kyung-Sun – CHIU, Ming-Hsin [et.al.]: Recruiting a diverse workforce for academic and research librarianship. Career decisions of subject specialists and librarians of color = Coll.Res.Lib. 68.vol. 2007. 6.no. 533-552.p. Bibliogr.

Munkaerő-toborzás felsőoktatási és tudományos könyvtárakban: karrierlehetőségek szakreferensek és színes bőrű könyvtárosok számára

Felmérés; Képesítés; Könyvtáros-hátrányos helyzetű; Könyvtáros-toborzás; Szakreferens-szolgálat

A könyvtárakban és egyéb kulturális intézményekben fontos szerep jut a más tudományágakban való jártasságnak és az idegennyelv-tudásnak, hiszen ezáltal színvonalasabb szolgáltatások nyújthatók az egyre sokszínűbb felhasználók

számára. Az Egyesült Államokban a statisztikai adatok azt mutatják, nagy szükség van szaktudományban jártas, illetve különböző etnikai-kulturális háttérrel rendelkező könyvtárosokra, elsősorban felsőoktatási könyvtárak esetében, mivel 2010-ben közel 83 ezer könyvtáros tölti be 65. életévét, és vonul nyugdíjba. Jelenleg is magas (23,1%) a betöltetlen szakreferensi állások száma a közepes és nagyobb köz- és felsőoktatási könyvtárakban. Az is gondot okoz, hogy a népesség körében jóval magasabb az etnikai kisebbségek részaránya (30%), mint a könyvtárosok, illetve könyvtár szakos hallgatók között, bár ennek orvoslására több cselekvési terv is készült.

A pontos helyzetelemzés és a megfelelő munkaerő-toborzási stratégiák kidolgozása érdekében két országos felmérés is készült az Amerikai Könyvtárosegyesület (ALA) és a független állami ügynökség, az Institute of Museum and Library Services (IMLS) támogatásával, hogy

- 1) tisztázzák azon könyvtáros hallgatók pályaválasztási döntéseinek hátterét, akik valamilyen szaktudományból is fokozatot szereztek, illetve
- 2) megtudják, hogyan és milyen életkorban választják a kisebbségek a könyvtáros pályát, milyen könyvtártípusokat preferálnak, és mely munkaerő-toborzási stratégiák a hatékonyak.

A szakirodalom alapos áttekintése után, amelyben a szakreferensekre, a kisebbségek foglalkoztatására és a munkaerő-toborzásra vonatkozó megállapításokat elemzik, a felmérések módszertani kérdéseit ismerteti a tanulmány. Mindkét esetben webalapú kérdőívet használtak; az első témánál a kérdőív a személyzeti munka, a pályaválasztás és a szakreferensek szakirodalmára alapozva készült, míg a másodikonál a pályaválasztási döntések, munkaerő-toborzás és a diákok – köztük a kisebbséghez tartozók – pályán való megtartásának az irodalma volt a kiindulási alap. (A kérdőíveket próbatesztelés után véglegesítették, a világhálón

pedig Zoomeranggal, illetve PHPSurveyorral tették hozzáférhetővé.)

Az első kérdőív 13, a második 32 kérdést tartalmazott, és az ALA által akkreditált képzőintézmények hallgatói, illetve az etnikai (az afroamerikai, az ázsiai, a spanyol anyanyelvű és az indián) kisebbséghez tartozó könyvtár szakos diákok körében vizsgálódott. (Az adatgyűjtésre 2005 januárja és májusa, illetve 2004 novembere és 2005 márciusa között került sor; az első felmérésben 326, a másodikban 182 értekelhető választ elemeztek.)

A eredményeket külön alfejezetekben és számos táblázattal szemléltetve közlik, melyek fontosabb megállapításai közül az alábbiakat lehet kiemelni:

- a munkaerő-toborzásra jótékony hatással volt a szakképzés anyagi támogatása és könyvtári munkalehetőségek biztosítása;
- a pályaképeknek sokkal inkább volt szerepe az etnikai kisebbségek körében, mint a valamely szakon fokozatot szerettek esetében;
- az egyetemi könyvtárakban dolgozók befolyása és a leendő könyvtárosok mentorálása is inkább a kisebbség körében volt jellemző;
- a munkaerő-toborzást sokkal differenciáltabban és célzottan kell megszervezni;
- a felmérések eredményei ugyan nem általánosíthatók a könyvtáros szakma egészére, de fontos részletekre irányították rá a figyelmet.

A tanulmány végül a jövőben elvégzendő kutatási irányokra tesz javaslatot.

(Murányi Lajos)

08/127

SCHEIN, Julie – DELISSER, Belinda: How to hire without regret = Inf.Outlook. 11.vol. 2007. 10.no. 11-16.,18.,20-21.p.

Hogyan válasszuk ki a megfelelő jelöltet az állásinterjú során?

Könyvtárosi hivatás; Munkabér, alkalmazás; Vezetés

Közhely, hogy a sikeres könyvtári munka lényeges előfeltétele a megfelelő ember kiválasztása egy pályázat jelentkezői közül. A rossz döntések következményei ugyanis előbb-utóbb morális téren, de legtöbbször anyagiakban is megmutatkoznak, ezért megszívlelendők azok a technikák, amelyeket az amerikai szerzőpáros kínál a könyvtárvezetőknek, legyen szó bármilyen magas pozíció betöltéséről.

A szerzők szerint 9 pontban foglalható össze a követendő stratégia. Mindenekelőtt ismerni kell a munkakörrel járó felelősséget, elvárásokat, vezetési kultúrát. Ezt követően lehet meghirdetni az állást, úgy, hogy a jelöltek egy – a munkaadói oldalról – alaposan előkészített interjúban találkoznak a kérdésekkel: ez magában foglalja a súlyponti kérdések definiálását, a szakmai önéletrajzok megismerését, az értékelés szempontjainak kidolgozását. Az interjúban a lebonyolítását követi azután a döntés – és a szerencsések számára az állásba lépés.

A szakértők a problémakoncentrált, strukturált interjúk mellett törnek lándzsát, szemben a beszélgetés jellegű, oldottabb, ám kevésbé hatékony változattal. Fontosnak tartják, hogy az említett lépcsőket a cég humánerőforrás-menedzserével együtt járjuk végig, megosztva a felelősséget az egyes elemek között. Sok jelentkező esetén célszerű előválogatást végezni, hiszen előzetes telefoninterjú révén kiszűrhető az alkalmatlan jelöltek nagy része, mi pedig időt spórolunk. Figyeljünk az apróságokra, így például tanulmányozzuk a beadott anyagokat a jelölt érkezése előtt. Amatőrizmust sejtet, ha beszélgetés közben akarjuk átnézni azt (valljuk be, az is...). A Forbes magazin felmérése pedig óva int attól, hogy a jelölt valamennyi állítását készpénznek vegyük: szerintük mintegy 2/3-uk kozmetikázott pályázattal házal. A fentiekben túl számoljunk valamennyi jelentkezőre azonos időt, és könnyítsük meg a saját dolgunkat azzal, hogy előzetesen kidolgozzuk a kritikus területekre összpontosító értékelésünket. Javasolt továbbá, hogy a „nem elfogadható”, „elfogadható” és „kiemelkedő”

teljesítményeket külön jelezzük. Ezek összessége – figyelembe véve a szakmai tapasztalatot, a végzettséget – nagy valószínűséggel helyes döntést fog eredményezni.

Nagy teret szentel a cikk a kérdés technikájának, amiről – akármelyik szerepben is vettünk már részt állásinterjún – mindannyiunknak lehet fogalma. Igen gyakorlatias, hogy a munkajogi perek elterjedésének okán, megadja annak a honlapnak a címét, ahol az interjúk során szigorúan kerülendő kérdéseket gyűjtötték össze (nézzük meg, hátha egyszer még hasznát vesszük!). A szerzők tárgyalják a beszélgetés során tanácsolt viselkedés elemeit: legyünk figyelmes hallgatóság; tartsunk szemkontaktust beszélgetőpartnerünkkel; készítsünk jegyzeteket; ügyeljünk a jelölt testbeszédére is. Rámutatnak arra, milyen fontos, hogy mi is válaszoljunk a nekünk feltett kérdésekre és nem csak a folyamatos kommunikáció érdekében. (Arra azért vigyázni kell, nehogy aránytalanná váljon a párbeszéd, és hirtelen mi találjuk magunkat az interjúvolt szerepében.)

Ha megszívleljük az amerikai szakértők tanácsait, szinte biztosak lehetünk abban, hogy a legmegfelelőbb jelöltet fogjuk alkalmazni a könyvtárunkban. Ez pedig hatékonyabb munkavégzést, magasabb munkamorált eredményez, valamint hosszú távon biztosítja a folyamatos munka lehetőségét, hiszen nem kell állandó személycseréktől tartanunk.

(Vasbányai Ferenc)

Marketing, közönségkapcsolatok

08/128

KONDRASKINA, Elena Vasil'evna: „Massovoe obsluživanje” – staroe nazvanie s novym soderžaniem (problemy ponätijnogo apparata = Bibliotekovedenie. 2007. 5.no. 30-33.p. Bibliogr. 28 tétel.

Csoportos foglalkozás – régi elnevezés új tartalommal

Csoportos foglalkozás az olvasókkal; Public relations; Terminológia

A tömegekkel folytatott munka (magyar terminológiával: csoportos foglalkozás – a szerk.) fogalma Oroszországban a könyvtári gyakorlatban a 20. század elején terjedt el, idővel sajátos tartalmat és politikai felhangot kapott. A század elején még a könyvtárakban a sok olvasóval történő foglalkozást „iskolán kívüli képzésnek”, „kulturális felvilágosító munkának” nevezték. Az 1920-as években jelent meg az ideológia a tartalomban, amikor a felvilágosítás egyúttal politikai munkát is jelentett. Valóban tömegesen indultak a könyvtárakba azok az emberek, akik éppen csak megtanultak írni-olvasni. A korábban köz- vagy nyilvános könyvtárnak (publičnaa biblioteka) nevezett intézmények ekkor kapták a tömegkönyvtár (massovaa biblioteka) besorolást. A könyvtári dolgozók 1924-ben tartott országos kongresszusán a jelszó a „könyvet a tömegeknek” lenni örökség volt.

Az 1960–1970-es évek szakirodalmában a tömegekkel folytatott munka különböző értelmezéseket kapott. Sokszor a könyv és az olvasás propagandáját jelentette. Az 1980-as években jelent meg „az olvasók tömeges kiszolgálása” fogalom, megkülönböztetve az olvasóval történő egyéni foglalkozástól. Az 1997-ben kiadott könyvtári terminológiai szótár is az egyéni és a tömeges kiszolgálást különbözteti meg. Ekkor a hangsúly már a felhasználók és a lakosság általános információs-kulturális igényeire tevődik, eltűnik az ideológiai tartalom.

Az 1990-es években végbement politikai és gazdasági változások új kifejezéseket hoztak a könyvtárügy területén is. A „tömegekkel folytatott ...” fogalmat többen elévültnek, „ideológiával terheltnek” tartják. A tevékenység megjelölésére a PR-t, az elemző-kommunikációs tevékenységet stb. ajánlják. Mások a „szabadidős” jelzőt vagy a „pedagógiai technika” fogalmat részesítenék előnyben. Ugyanakkor a tömeges kiszolgálás – a reklám és a PR mellett

– Oroszországban is a marketingtevékenység fontos eleme.

Bár folytatódik a megfelelő szakkifejezés keresése, csak azért nem érdemes új terminológiát kialakítani, hogy az megfeleljen a divat követelményeinek. A szerző szerint továbbra is használatban marad a „tömeges kiszolgálás” nem egyértelmű, de elfogadott fogalma.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

08/129

CASELL, Kay Ann – WEIBEL, Kathleen: Public library response to women and their changing roles revisited = Libr.Trends. 56.vol. 2007. 2.no. 303-327.p.

Női olvasók és változó szerepük a közkönyvtárakban: egy 1980-as felmérés megismétlése

Felmérés; Nőolvasó; Szabadidő felhasználása

A szerzők egy 1980-as felmérés megismétlésére vállalkoztak, amikor azt vizsgálták, jelenleg milyen programokat szerveznek a legnagyobb amerikai közkönyvtárak nők számára. Az Egy Hónap a Nőkért elnevezésű akció ideje alatt számos könyvtár szervezett programot, de sok könyvtárnak ez egyébként is rendszeres tevékenységei közé tartozik. A nők számára szervezett programokat a nők érdeklődésének és igényeinek sokfélesége, e programok támogatottsága és a női témájú kiadványok bővülő kínálata indokolják. Maguk a nők a katalizátorai e programoknak, ugyanis ők a közkönyvtárak legaktívabb látogatói és a programok elsődleges résztvevői. Bár a könyvtárosok nem szeretik célközönségüket nemek szerint elkülöníteni, továbbra is olyan programokat szerveznek, amelyek inkább a nőket vonzzák.

(*Autoref.*)

08/130

SOLYLAND, Eli: Rock festival librarians = Scand.Public Libr.Q. 40.vol. 2007. 4.no. 24-25.p.

Könyvtár-népszerűsítés egy rockfesztiválon

Ifjúsági olvasó; Könyvtárpropaganda; Városi könyvtár

Norvégiában, az arendali közkönyvtár munkatársai között is gyakori téma: hogyan tehetnék magukat és szolgáltatásaikat láthatóbbá, közkedveltebbé a fiatalok körében. 2007-ben elhatározták, hogy részt vesznek az országban a legjobbnak tartott rockfesztiválon, a Tromoya szigeti Hoveban. Az ötnapos fesztivál szervezői örömmel fogadták jelentkezésüket. Bár a könyvtárosok 40 és 60 év közöttiek, és soha rockfesztiválon még nem jártak, a tréningek és megbeszélések során egyre inkább felbátorodtak, és kezdték magukat kifejezetten „cool”-nak érezni.

Mikor elérkezett az ideje, kocsira pakolták a könyveket (425 mű példányait), 50 kg új képregényt, kávézóasztalokat, transzparenszeket, könyvtartókat és nem utolsósorban egy ágyat. A standon való berendezkedés után különböző nyilvános helyeken 20 regényt helyeztek el, ezzel az üzenettel: „Ha megtaláltad, helyezd magad kényelembe, olvasd el, ird le róla a véleményed a könyvbe vagy a könyvtár blogjába. Aztán add a könyvet a barátodnak, vagy hagyd olyan helyen, ahol más is megtalálhatja.” A fogadtatás annak ellenére jó volt, hogy a könyvtár honlapjára nem sok visszajelzés érkezett. A „Cserélj egy könyvet” akció keretében egy ládányi olcsó kiadású könyvet tettek ki, azzal az elképzeléssel, hogy bárki választhat belőle, és kicserélheti saját könyvével. Mivel kevesen érkeztek könyvvel a zsebükben, az akció könyvkölcsönzéssé alakult. Sajnos a vezeték nélküli internetkapcsolat nem működött megfelelően, így a nemzeti könyvtári tagsági kártyából sem tudtak túl sokat kiadni. A könyvtár saját kölcsönzőrendszere sem funkcionált, így a kölcsönzők nevét és mobilszámát papíron rögzítették. A módszer bevált: mindössze egy könyv vészett el az öt nap során.

A napilapok, különösen a fesztivál híradója iránt végig nagy volt az érdeklődés. A könyvek közül

az „1001 album, amit meg kell hallgatnod, mielőtt meghalsz”, valamint a „Norvég pop és rock lexikon” volt a legnépszerűbb. Közkedveltek voltak az irodalmi művek és a képregények is. Sok fiatal órát töltött a könyvtárosok társaságában a népszerűvé vált heverőre telepedve, olvasgatva és beszélgetve. Mivel az időjárás nem volt túl kegyes a résztvevőkhöz, előfordult, hogy a zuhogó esőben 40 ember talált kellemes menedéket a 36 m²-es könyvtári standon. A könyvtárosok minden várakozását felülmúlva összesen 2200 látogatót regisztráltak. Nagyon hamar köztudott lett, hogy itt mindenki segítséget kaphat, akár a városba való bejutás lehetőségei iránt érdeklődik, vagy mobiltelefonját akarja feltölteni, akár otthonos nyugalomra, olvasásra vagy kávé melletti csevejre vágyik. A fiataloktól rengeteg pozitív visszajelzést kaptak – így nem lehetett kétséges, hogy a következő fesztiválon is ott a helyük. A könyvtár honlapján olvasható információ szerint (www.arendal.folkebibl.no) idén is felállították standjukat a június 23-tól 27-ig tartó Hove Fesztiválon.

(Fazokas Eszter)

08/131

STIMSON, Nancy F.: Library change as a branding opportunity. Connect, reflect, research, discover = Coll.Res.Lib.R News. 68.vol. 2007. 11.no. 694-698. Bibliogr. 11 tétel.

Változások a könyvtárban mint lehetőség új márkánév kialakítására

Egyetemi könyvtár; Könyvtárpropaganda; Tervezés

A nagyobb változások, mint például a könyvtár épületének a felújítása, alkalmas a könyvtári „márkanév” (brand) kérdésének újragondolására. Bármiféle eseményről szóljon egy hír vagy sajtóközlemény, ami könyvtárunkra irányítja a közfigyelmet, jó alkalom intézményünk imázsának vizsgálatára, erősségeinek tisztázására, és hogy magunkat a könyvtárhasználók

tudatában az esetleges versenytársak (más információforrások és szolgáltatások) között pozitívan el tudjuk helyezni. Egy felújítás esetében a márkánév-kialakítás folyamata befolyásolhatja az új terekkel, könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos döntéseinket is.

A tanulmány a California-San Diego Egyetem (UCSD) egyik könyvtárának (*Biomedical Library*) 2004 decembere és 2006 augusztusa közötti ideiglenes átköltözése (és a régi épület átépítése) alatt végzett önvizsgálatáról és márkánév-kialakításáról számol be; szerzője a könyvtár külső kapcsolataiért felelős munkatárs (*outreach services librarian*). Az is kiderül az írásból, hogy voltaképpen minden könyvtárnak van márkaneve, még ha a könyvtárosok erről nem is vesznek tudomást.

Az alapfogalmak (*library brand, brand identity, brand aspiration*) tisztázása után az egyes elvégzett feladatokról olvashatunk, mint amilyen

- a könyvtár küldetésnyilatkozatának és a korábbi alapértékek újraértékelése,
- a téma irodalmának áttekintése,
- a folyamat megtervezése, és
- a munkatársak mozgósítása (*brainstorming*) néhány alapvető kérdés megvitatására (Miért járnak még az olvasók a könyvtárba? Mi az egyedi saját könyvtárunkban? Miért hozzánk jönnek az olvasók, nem a konkurenciához? Milyen lesz az új könyvtárépület?)

Az üléseken felmerült ötleteket néhány alapvető márkaértékre „redukálták”, amelyek a dolgozók szerint a könyvtár minőségi jellemzőit reprezentálták, majd ezeket tovább szűkítették néhány alapvető gondolatra (*key ideas*), amiből a márkánév-nyilatkozat (*brand statement*) összeállt. Ezt újra átnézték abból a szempontból is, hogy a nyilatkozat a könyvtár honlapját, szolgáltatásait és más szempontokat tekintve is megállja-e a helyét. Közben több felmérés is készült az olvasók (alsóévesek, felsőévesek, fókuszcsoportok) körében, s ezek eredményeit (a különböző olvasói csoportok eltérő térényeit stb.) is figyelembe vették mind az új könyvtár kialakításában és

majdani működtetésében, mind a márkanév-nyilatkozat (és a mottó) megfogalmazásában. Mivel a nyilatkozat hosszú, rövid mottó is készült, amelyről végül szavazás döntött: egy négyszavas, a legfontosabb jellemzőket magába sűrítő mottó lett a „nyertes”: *Connect, reflect, research, discover* (Összeköt, reagál, kutat és felfedez). Ha már megvan a márkanév, alkalmazni és „élet-

ben tartani” is tudni kell... A tanulmány befejező része ennek gyakorlati megoldásait ismerteti, nem feledkezve meg a folyamat pozitív, az egész szakmai közösséget aktivizáló mozzanatainak bemutatásáról sem. (A márkanév-nyilatkozat a mottóval a folyóirat 696. oldalán olvasható.)

(Murányi Lajos)

Lásd még 98, 122-123

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

08/132

ROWLANDS, Ian – NICHOLAS, David [et.al.]: What do faculty and students really think about e-books? = *Aslib Proc.* 59.vol. 2007. 6.no. 489-511.p. Bibliogr.

Hogyan vélekednek a hallgatók és a tanárok valójában az e-könyvekről?

Egyetemi hallgató; Egyetemi oktató; Elektronikus könyv; Felmérés

A szakirodalom az utóbbi években elsősorban az elektronikus folyóiratok használatát, elfogadottságát vizsgálta. Mivel az elektronikus információhordozók ennél tágabb kört jelentenek, és az e-könyvek szerepe az oktatás és a kutatás terén is egyre meghatározóbb (ezzel párhuzamosan piaci potenciáljuk is nő), a szerzők indokoltan érezték felmérést készíteni a szolgáltatás ismertségéről, elfogadottságáról. 2006 végén a University College London mintegy 27 ezer diákját és oktatóját kérték meg e-mailben arra, hogy vegyenek részt a vizsgálatban. Bár a válaszadók száma 2000 alatt maradt, az eredmények reprezentatívnak tekinthetők, és orientálhatják a könyvtári szférát a jövőbeni stratégiai kialakításában.

Az elektronikus könyvek használói túlnyomórészt egyetemi tanulmányaik során találtak először ezzel az információhordozóval. Mára sokan közülük annyira megszokták, hogy szívesebben használják, mint a szövegek nyomtatott változatát. Ami könyvtárosi szempontból érdekes lehet, hogy 60%-uk saját keresés révén jut el a találatokhoz, nem igényel hozzá segítséget. Leggyakrabban a szöveggyűjteményeket, kézikönyveket, tudományos monográfiákat keresik, a doktori iskolák hallgatói kimutathatóan nagyobb arányban, mint a diploma előtt állók. Népszerűségüket az magyarázza, hogy naprakész(ebb) információt szolgáltatnak, az elektronikusan megjelenített szövegeket könnyebb kezelni, másolatot készíteni, azonkívül az e-könyv helykímélő, és napszaktól függetlenül elérhető. Ami a megbízhatóságukat illeti, a használók korától függően változik a megítélésük: az idősebbek kétkedőbbek ezen a téren. Ha negatívumot kell vele kapcsolatban találni, legtöbbször a nehezen olvashatóságot említik. A használók nemek és korosztályok szerinti megoszlása ugyancsak szignifikáns különbségeket mutat: a hölgyek rendszeres(ebb)en dolgoznak vele, és 22-25 éves kor között a leginkább használt (44%), míg a negyvenes-ötvenes generáció már jóval ritkábban él vele (29%).

Tanulságos közelebbről megvizsgálni a keresési stratégiákat. Ezek feltérképezése azt mutatja,

hogy a használók egy része egyéb könyvtárak katalógusaiban, kiadói katalógusokban, könyvszemlékben (is) kutakodik; markánsan jelen vannak a Google vagy az Amazon kínálta lehetőségek; végezetül az egyetem (UCL) könyvtári szolgáltatásait, olvasmánylistáit is rengetegen használják (tegyük hozzá: az egyetemi polgárok köre igen magasra értékelte a nyomtatott dokumentumokkal kapcsolatos szolgáltatások színvonalát!). Az eredményekből a kutatók számára világosan kirajzolódott a keresési stratégiák mintázottsága. Ez nagy segítség lehet a jövőben azok számára, akik az e-könyveket akarják népszerűsíteni. Első lépésként a könyvtári személyzet javaslatát fontolták meg, akik az intézmény honlapján elérhető használati útmutatót látnának szívesen, együtt az említett formátumban elérhető művek listájával.

A londoni egyetemen folytatott felmérés egy átfogóbb vizsgálat (a CIBER's SuperBook) részeként született meg. Várható, hogy a legfontosabb tanulságokat másutt is, illetve finomabb módszerekkel tovább kutatják majd.

(Vasbányai Ferenc)

08/133

MARCELLA, Rita – BAXTER, Graeme [et.al.]: The information needs and information-seeking behaviour of the users of the European Parliamentary Documentation Centre. A customer knowledge study = J.Doc. 63.vol. 2007. 6.no. 920-934.p. Bibliogr.

A használók információszükségletei és információkeresési szokásai az Európai Parlament Dokumentációs Központjában

Felmérés; Használói szokások; Igény; Országgyűlési könyvtár; Szolgáltatások

A tanulmány annak a használói vizsgálatnak az eredményeit ismerteti, amelyet az Európai Parlament Dokumentációs Központja (PDC) kezdeményezett az aktuális és a potenciális „ügyfelek” véleményének és igényeinek meg-

ismerésére. 2004 februárjában 72 használóval és a személyzet 11 tagjával folytattak mélyinterjúkat Brüsszelben. A szerzők hangsúlyozzák az információ fontosságát a parlamenti környezetben, és leírják azokat a tevékenységeket, amelyeket a válaszadók információfüggőként jellemeznek. Rámutatnak, mennyire változik, bővül az információs igény a törvényhozási folyamat során. A PDC használóinak információkeresési szokásait tárják fel, és azokat a kritériumokat, amelyek alapján ők az információ minőségét értékelik. Arra a következtetésre jutnak, hogy a használók gyakran kritikátlanul és pragmatikus módon használják a legegyszerűbben elérhető információt, feláldozva a minőséget a könnyű hozzáférés érdekében. A tanulmány különleges információs környezetet, az Európai Uniót mutatja be, ahol a használók elégedettek információkeresési szokásaikkal, és nem szívesen vennének részt ezek fejlesztését célzó képzésekben.

(Autoref.)

08/134

D'ELIA, George – ABBAS, June [et.al.]: The impact of youth's use of the Internet on their use of the public library = J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. 58.vol. 2007. 14.no. 2180-2196.p. Bibliogr.

Fiatalkor internetezési szokásainak hatása közkönyvtár-használati szokásaikra

Felmérés; Gyermekolvasó; Használói szokások; Ifjúsági olvasó; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

Összesen 4032, 5-12. osztályos fiatal körében felmérést végeztek annak kiderítésére, hogy internethasználatuk mennyire befolyásolja a közkönyvtárak használatát. A fiatalok egy vagy több helyről 100%-ban hozzáférnek az internethez, és bár negyedrészüket a könyvtárban fér hozzá, ez volt a legkevésbé népszerű elérési hely. Akiknek nincs otthon hozzáférésük, azok is legkevésbé a könyvtárban használják

a hálót. A fiatalok 69%-a felkereste a könyvtárat az iskolaév folyamán. Az a tény, hogy van-e otthon internet-hozzáférésük, nem volt hatással arra, hogy mennek-e a könyvtárba, ugyanakkor az otthoni hozzáférés a könyvtári látogatások gyakoriságát befolyásolta. Akinek nincs otthoni hozzáférése, az gyakrabban keresi fel a könyvtárat, akinek van, ritkábban. Az internethasználat egyértelműen csökkentette a közkönyvtár mint személyes információforrás iránti igényt, viszont nem volt hatással az iskolai feladatok miatti vagy szórakozási célú felkeresésére. A fiatalok körében az internet és a könyvtár használata egymást kölcsönösen kiegészítő tevékenységnek számít.

(Autoref.)

mennyi időt fordítanak a diákok az olvasásra, és mit olvasnak.

(Autoref.)

Lásd még 145

Olvasás

08/136

FOKKEEV, V.A.: Nacional'naâ programma podderzki i razvitiâ čteniâ: bibliografičeskij aspekt = Bibliografiâ. 2007. 5.no. 8-14.p.

Országos olvasásfejlesztési program – bibliográfai nézőpontból

Fejlesztési terv; Olvasásra nevelés

A 2006-os év folyamán kidolgozásra, november 24-én hivatalos elfogadásra került, majd nyomtatásban is megjelent az Orosz Föderáció nemzeti olvasásfejlesztési programja. A kidolgozás munkálataiban a kulturális, a tudományos, az oktatási, a könyvkiadói és a könyvkereskedelmi szféra jelentős képviselői vettek részt az orosz könyves szövetség és a föderális sajtó- és tömegkommunikációs ügynökség felkérésére. A program legfontosabb célja: felhívni a felnövekvő nemzedékek figyelmét az olvasás fontosságára, visszaszerezni és visszaadni az olvasás rangját az orosz társadalom valamennyi rétege számára.

A program részletesen kitér a könyvtáraknak az olvasásfejlesztésben betöltendő szerepére – különös tekintettel a könyvtárak feltáró és ajánló jellegű bibliográfiai feladataira –, hiszen mint társadalmi intézmény, a könyvtár képes megoldani a legfontosabb információs-bibliográfiai feladatot: az információ elérésének biztosítása érdekében egy-egy adott helyre koncentrálni a nemzeti könyv- és sajtótermék teljes repertoárjának bemutatását. Az utóbbi évek egyik legjelentősebb bibliográfiai törekvéseként a „Libnet-centrum” az egyes könyvtárak által épített adatbázisok és

08/135

SALTER, Anne – BROOK, Judith: Are we becoming an aliterate society? The demand for recreational reading among undergraduates at two universities = Coll.Undergrad.Lib. 14.vol. 2007. 3.no. 27-43.p. Bibliogr.

Nem olvasó társadalommá válunk? A szórakoztató irodalom olvasása iránti igény egyetemisták körében

Egyetemi hallgató; Felmérés; Olvasási szokások; Szórakoztató irodalom

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A szórakoztató olvasmányok iránti igény csökkenőben van, míg a filmek, a DVD-k és más formátumok iránt növekedést mutat. Annak a jele ez, hogy a mai egyetemisták az olvasás helyett a filmnézést választják? Milyen hatással van ez az egyetemi könyvtárak állománygyarapítási politikájára? E kérdések megválaszolására a szerzők felmérést végeztek, hogy felderítsék, ha van választási lehetőségük, olvasnak-e a diákok, vagy inkább filmet néznek. A vizsgálat arra is kitért,

adatbankok egyesítésével létrehozta az orosz országos közös katalógust. Ugyanakkor továbbra is feltétlenül fontos a könyvtáraknál a bibliográfiai információ szétszórásában betöltött szerep erősítése, mert a szisztematikus feladatvégzés egyelőre hiányzik.

A program kidolgozói elismerik, hogy az orosz oktatási rendszer nem fordít kellő figyelmet az olvasással kapcsolatos kompetenciák kialakítására, inkább csak az olvasni tudás technikájának kialakítását hangsúlyozza, emiatt a tanulóknak nem alakulnak ki az összetett, speciális információk feldolgozásához szükséges készségek. Az iskolai könyvtárak is alkalmatlanná váltak az ezzel kapcsolatos módszertani munkára: a diákoknak és a pedagógusoknak szóló, az olvasás metodikájával foglalkozó szakirodalom fizikailag és tartalmilag egyaránt elavult gyűjteményükben. A tervezett program megvalósítása során tehát komoly hangsúlyt kell fektetni a vonatkozó irodalom bibliográfiai szintű összegyűjtésére és a bibliográfiák használatának megtanítására.

A programnak megfelelően az olvasás népszerűsítésének feladatai a következők: az olvasásfejlesztésre alkalmas információs környezet és az információ elérése érdekében az olvasók számára szükséges feltételek kialakítása; az előzőeket támogató szakirodalom kiválasztása (ez a bibliográfusok feladata): a kijelölt célra legalkalmasabb irodalmi műfajok, könyvek, szövegek eljuttatása a különböző olvasói rétegekhez (ajánló bibliográfiák formájában és eredetiben); a társadalom véleményének pozitív irányba fordítása az olvasás értékét és jelentőségét illetően; az olvasó ember, a könyvek, az irodalom, a könyvtárak és a könyvesboltok pozitív példáinak kiemelése; a nem olvasók és a keveset olvasók bekapcsolása a programba.

Az olvasásfejlesztés támogatásában komoly szerep hárul a könyves iparra. Az orosz könyvkereskedelem az utóbbi időkben mind a kiadott művek számát, mind sokféleségét tekintve felülmúlta a szovjet időket: megszűnt a korábban sokszor tapasztalt könyves „deficit”, amikor a

könyvkereskedésekbe nem jutott elegendő példányszám, mindenki – különösen a nagyvárosokban – hozzájuthat a keresett művekhez. A meghirdetett program erőteljesen támaszkodik az Orosz Könyvkamara által épített és valamilyeni dokumentumtípusra kiterjedő orosz nemzeti bibliográfiára, valamint az orosz Books in Print-re. A bibliográfiai információk elérhetők interneten keresztül is, ezzel a lehetőséggel azonban egyelőre csak az összlakosság 15 százaléka képes élni.

A program mindezek megvalósításához tudományos és módszertani központok meglétét feltételezi és megállapítja, hogy Oroszországban működnek olyan intézmények – és nem csak az Orosz Állami és az Orosz Nemzeti Könyvtár, hanem több föderális és regionális könyvtár is –, amelyek képesek tudományosan közelíteni az olvasás, az írni-olvasni tudás, az oktatási rendszer, a könyvkereskedelem problémáihoz. Az olvasási készségek fejlesztésére alkalmas emberi erőforrás-menedzsment is fontos témája a programnak csakúgy, mint annak megállapítása, hogy az olvasásfejlesztést támogatja valamilyeni, a könyvtárügyre vonatkozó közelmúltban elfogadott föderális jogszabály. A programban meghatározták a célnak megfelelő indikátorokat, a tervezett konkrét eredményeket, a megvalósítás eszközeit, módszereit. A program időtartama (2007-2020) három egymásra következő szakaszra osztható: 2007-2010, 2011-2015, 2016-2020. A programhoz szorosan kapcsolódik az új típusú, sokfunkciós könyvtári modell, az ún. XXI. századi orosz könyvtár jellemzőinek kidolgozása.

(Hangodi Ágnes)

Olvasáskutatás

08/137

MELENT'EVA, U.P.: Istorija izučeniâ čtenija v Rossii = Bibliografiâ. 2007. 6.no. 29-34.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Az olvasáskutatás története Oroszországban

Könyvtárügy története; Olvasáskutatás

Az olvasói réteg megjelenése Oroszországban a keresztény vallás felvételével és az orosz állam kialakulásával köthető össze. Az első könyvkereskedők a XI. században jelentek meg az országban, de magát az „olvasó” kifejezést az orosz irodalmi nyelv csak a XVII. században kezdte használni. Az olvasók tudományos megfigyelése a XIX. század elején kezdődött: már a cári nyilvános könyvtár működésének első éveiben végeztek az olvasókra vonatkozó szociológiai megfigyeléseket az akkori igazgató, A. N. Olenyin kezdeményezésére, majd az eredményeket publikálták is a könyvtár 1817-es évkönyvében. A továbbiakban két tendencia hatott erőteljesen a kutatásokra: egyfelől az orosz liberális értelmiség népet felvilágosító szándéka, másfelől a születőben lévő forradalmi mozgalmak propagandisztikus elképzelései.

Az első kutatók nem is könyvtárosok voltak (mivel maga a szakma még akkoriban formálódott), hanem írók, pedagógusok és statisztikusok – valamint a narodnyikok és forradalmi demokraták. Az elsők között fordult a nép köréből kikerülő olvasók felé Lev Tolsztoj, aki az 1850-es és 60-as évek fordulóján elemi iskolai tanítók segítségével végzett vizsgálatait a Jasznaja Poljana című lapban publikálta. Az 1870-es években a kiemelkedő pedagógus és népiskola-szervező N. A. Korf (1834-1883) vizsgálta a falusi lakosság könyvvel való ellátottságát, érdeklődési körüket, az irodalomról alkotott véleményüket. Tapasztalatait és módszereit később H. D. Alcevszka (1841-1920) használta fel a harkovi vasárnapi nőiskolában: pedagógusok körében tanulmányozták a munkásnők olvasási szokásait, beszélgetéseket folytattak az olvasottokról és hangos felolvasásokat tartottak. A sokéves megfigyelési folyamat eredményeit 1884 és 1906 között háromkötetes kézikönyvben publikálták, „Mit olvasson a nép?” címmel. Az 1870-es években

indult el a narodnyikok falujáró mozgalma is, amelynek során megfigyelték többek között az olvasási és a könyvvásárlási szokásokat. Ezek a vizsgálatok nem csak az ország központi területeit érintették, hanem a száműzöttek földjének számító Nyugat-Szibériát is. A könyvtárakban az olvasókra vonatkozó vizsgálatok alapvetően statisztikai jellegűek voltak (összetétel, a látogatások gyakorisága, kért és kikölcsozött könyvek).

A XIX. század olvasásszociológiai kutatásainak legnagyobb orosz eredményei N. A. Rubakinnak köszönhetőek. A híres bibliográfus, könyvtár-tudományi kutató, szociológus és publicista 1895-ben „Etűdök az orosz olvasóközönségről” címmel a társadalom különböző rétegeinek szociográfiai megközelítésben megfogalmazott olvasási szokásait bemutató alapmunkát jelentetett meg. Rubakin 1907-ben Svájcban élt, ahol iskolát alapított az olvasásszociológia és a könyvek népszerűsítésére, a szakirodalom a rubakini hagyományok és módszerek XX. századi követőjeként Umberto Eco-t nevezi meg.

1917 után az olvasáskutatás állami feladattá vált, ekkortól kezdtek a kutatásokkal könyvtárosok foglalkozni – leginkább még mindig az egyes társadalmi rétegek olvasás iránti érdeklődését vizsgálva. 1925-ben Népművelési Népbiztoság alakult, amely megpróbálta előzetesen kialakított tervek alapján folytatni az olvasókra vonatkozó vizsgálatokat, ezek eredményei legtöbbször az egyes néprétegek számára összeállított jegyzékek voltak ajánlott olvasmányokról. A szovjet idők olvasási helyzetképét Je. Dobrenko rajzolta fel részletesen 1997-ben megjelentetett, „A szovjet olvasó formálása” című művében.

Az 1960-as évektől kezdve az olvasáskutatás jellemzően központosított és nagy tömegeket átfogó formában, valamennyi olvasói réteget (munkások, parasztok, egyetemi és munkásifjúság, gyerekek, iskolások, tanárok, mérnökök) érintve, párhuzamosan több különböző módszer (kérdőív, megfigyelés, interjú, dokumentumelemzés) alkalmazásával folyt, majd fo-

kozatosan kiterjedt a könyvtárhasználatra is. A kutatások döntő többségét a mai Orosz Állami Könyvtár elődjének szociológiai osztálya végezte (a legnagyobb vizsgálatok évei: 1968, 1973, 1978, 1980), később a munkába bekapcsolódott a mai Orosz Nemzeti Könyvtár jogelődje (1966, 1967, 1968-1978, 1980). A felméréseket az akkori Szovjetunió tagállamaiban (Ukrajna, Észtország, Örményország, Kirgízia) is lefolytatták, majd a hetvenes évektől kezdve a szocialista tábor országaira is kiterjesztették.

A nyolcvanas években bekövetkezett politi-

kai változások után az olvasáskutatásba a két nagy könyvtár mellett fokozatosan bekapcsolódott az Összoroszági Központi Közvélemény-kutató Intézet, az Orosz Állami Gyermekkönyvtár, a Rubakinról elnevezett alapítvány és a Bibliomarket nevű tudományos-módszertani központ. A legutóbbi időkben a kutatók figyelme a speciális olvasói rétegek (olvasási nehézségekkel küzdők, egészségügyi és szociális szempontból hátrányos helyzetűek) felé fordult.

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 135

Információelőállítás, -megjelenítés és-terjesztés

Digitalizálás

08/138

SOMMER, Dorothea: Digitalisierung von Drucken des 17. Jahrhunderts an der Universitäts- und Landesbibliothek Halle. Werkstattbericht zu einem DFG-Projekt der Aktionslinie VD 16/ VD 17 = ABI-Tech. 27.Jg. 2007. 4.no. 236-247.p.

17. századi nyomtatványok digitalizálása a Hallei Egyetemi és Tartományi Könyvtárban. Műhelybeszámoló a DFB által támogatott VD 16/VD 17 projektről

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Közös katalogizálás; Régi és ritka könyvek; Retrospektív bibliográfia; Támogatás -pénzügyi -állami, hatóság

Az elkövetkező években a könyvtárak számára a legnagyobb kihívás a digitalizált anyagokhoz való hozzáférés megkönnyítése révén egy integrált információs környezet megteremtése

lesz. A széles körű információellátás megvalósítása érdekében az intézmények egyre inkább a tömeges digitalizálás módszeréhez folyamodnak. A tanulmány bevezetést nyújt abba a kísérleti programba, amelyet a hallei Szászország-Anhalt Tartományi és Egyetemi Könyvtár a Német Kutatási Társaság támogatásával hajt végre. A projekt keretében kb. 10 ezer 17. századi német nyomtatványt (összesen mintegy 600 ezer oldalt) két éven belül digitalizálnak. A „Ponickau” gyűjtemény anyagát a 17. századi német nemzeti bibliográfia tárta fel, amelyet a digitális nyomtatványokkal kibővítve 17. századi virtuális könyvtárrá fognak fejleszteni. A tanulmány vizsgálja a „public-private partnership” lehetőségeit is. Bemutatja a digitalizált nyomtatványok használhatóságának növelésére szolgáló megjelenítési és indexelési módszereket, és vizsgálja a projektben részt vevő partnerek közötti munkafolyamatokat. Ismerteti a Vizuális Könyvtár alkalmazási lehetőségeit, amelyek között különböző módszerek szerepelnek metaadatok generálására, állandó azonosítók (URN) alkal-

mázására és a katalógusrekordok automatikus bővítésére a regionális közös könyvtári hálózat (GBV) online forrásaival. Külön figyelmet szentel a minőségbiztosítás kérdéseinek, amelyet a digitalizálási és indexelési folyamat során automatikus és intellektuális kontroll kombinációja biztosít.

(Autoref.)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

08/139

JONCHERE, Laurent: Des livres électroniques pour les étudiants. Une action de l'Université numérique en Région Bretagne = Bull.Bibl.Fr. 52.tom. 2007. 6.no. 28-33.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Elektronikus könyvek egyetemisták számára. Bretagne ún. „Digitális Egyetem” projektje

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Szolgáltatások használata

72 ezer, felsőfokú tanulmányait végző hallgatót érint az a kezdeményezés, amelyet a franciaországi bretagne-i régió könyvtárai indítottak el: 2005-2006-ban a Közös Dokumentációs Szolgáltatás (SCD) segítségével összeállítottak egy olyan elektronikus könyvtárat, amely a hallgatók munkáját, tanulását, kutatását segíti francia nyelvű elektronikus könyvekkel. A szervezők érzékelték a szegényes francia nyelvű szakirodalmi könyvkereskedelmi kínálatot, ezért döntöttek egy ilyen jellegű szolgáltatás bevezetése mellett.

Először feltérképezték a kiadók rendelkezésre álló anyagát, majd látva, hogy ez sem nyelvben sem minőségben, sem mennyiségben nem fedti le a BA-MA képzések szintjének követelményeit, megpróbálták meggyőzni a kiadókat, hogy ja-

vítsanak kiadói politikájukon, jobban igazodva a kereslet szükségleteihez. Az utolsó mozzanat a kereskedelmi forgalomból kikopott, hiányzó művek feltérképezése volt. Ezeket tételesen, tudományterületenként összegyűjtötték, és valamennyit digitalizáltak. A nagyszabású munkát felmérések, tanulmányok sora előzte meg. A projektet a Bretagne Régió Digitális Egyeteme (UNRB = Université Numérique en Région Bretagne) névvel illették és az internetről a bekapcsolt munkaállomás-pontokról, vagy megfelelő azonosítóval érhető el a hozzá tartozó portálszolgáltatás, amelynek céljait öt pontban foglalták össze:

- 1) A tanítási-tanulási környezet fejlesztése egy intranet hálózat segítségével.
- 2) A tanításhoz-tanuláshoz szükséges különféle szolgáltatások közös fejlesztése és elérhetősége.
- 3) Egy ETUDE nevű portál létrehozása, hogy egy helyen legyen minden oktatási-kutatási információ.
- 4) Ennek kapcsán olyan hálózat létrehozása, ahová bekapcsolhatók az ETUDE eléréséhez szükséges ingyenes munkaállomások.
- 5) A folyamatos fejlesztés érdekében tapasztalatok gyűjtése és elemzése a különböző egyetemi karokon.

Közismert tény, hogy az interneten való megjelenés ma már stratégiai eszköz, lehetőség a nagyobb tömeg eléréséhez és megnyeréséhez, bármiről legyen szó. Ez esetben a minél nagyobb számú nyomtatott dokumentum elektronikus elérhetősége a tét, hiszen az egyetemisták legfiatalabb generációjának megváltoztak a tanulási szokásai: internetfogyasztók ők, más módon tanulnak, kutatnak, használják a könyvtárat. E szükségletekre pedig az oktatásnak és a pedagógiai gyakorlatnak egyaránt válaszolnia kell. A felhasználó szempontjából ugyanis a könyvek elektronikus formában való elérhetőségének előnye nem csak az, hogy bárholnan hozzáférhetőek, hanem mindaz, amit ez a számítógépes forma mint lehetőség magában hordoz. Töreked-

ni kell arra, hogy az interaktivitás olyan szintű legyen, mint a multimédia tartalmak esetében. Ezt vizsgálva a NetLibrary még alul marad a Google Könyvek programjával szemben, amely sokkal mozgalmasabb, sokkal használhatóbb és élvezetesebb. A nehézségek ellenére azonban a program nem csak a hallgatók és a tanárok körében népszerű, hanem 2007-től már az Oktatási Minisztérium is elismerte és a jövő egyik alapprojektjeként tekint rá.

(Pajor Enikő)

08/140

LITVINOVA, Natal'â Nikolaevna: Setevye udalennye resursy v bibliotekah = Bibliotekovedenie. 2007. 6.no. 52-57.p.

Távoli elérésű hálózati források a könyvtárakban

Elektronikus publikáció; Feldolgozó munka

A hálózati távoli források egyre nagyobb szerepet kapnak a könyvtárak tevékenységében. Az oroszországi könyvtárakban ezeket a dokumentumokat mintegy 30 éve használják. A referáló-bibliográfiai adatbázisokhoz a nagykönyvtárak az első kapcsolatokat az 1980-as években létesítették. Több száz könyvtárban azonban a rendszeres használat mindössze néhány éve kezdődött.

A *hálózati távoli források* fogalom olyan forrásokat jelöl, amelyeket az interneten lehet elérni, de nincsenek a könyvtár tulajdonában. Ez azt jelenti, hogy a könyvtár nem tudja ellenőrizni ezeket a forrásokat, szemben azokkal, amelyeket a saját szerverén tárol. Ez a különbség számos elméleti és gyakorlati problémát okoz. A távoli források használata kezdettől fogva nem illeszkedett bele a hagyományos dokumentumok beszerzése-feldolgozása-szolgáltatása folyamatba. Úgy tűnt, mintha a velük folytatott munka a végén kezdődne, azaz az olvasószolgálatban. A há-

lózati források elérését általában az információtechnológiai részleggel, és nem a gyarapítókkal és a katalogizálókkal együttműködve szervezték. Ezért a hálózati forrásokat gyakran szolgáltatásként tartják számon, nem tekintik az állomány részének. Ez a nézet azonban hibás, a rugalmatlan gondolkodás és a hagyományos dokumentumokhoz való hasonlítás következménye.

A hálózati források *beszerzési, feldolgozási* menetében sok lépés megegyezik a hagyományos dokumentumokéval, pl. válogatás, a licencelendő források rendelése. Az állományba bekerülés hagyományosan a dokumentum fizikai mozgatásával jár; eredménye a feldolgozás és a rendelkezésre bocsátás. Hálózati források esetén ez a lépés azt jelenti, hogy a könyvtár jogosult lesz a szolgáltatásukra. Az Oroszországi Állami Könyvtárban (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka = RGB) a tudományos tanács 2004-ben hozott döntést arról, hogy a hálózati távoli forrásokat is fel kell venni az állományba; ezt a határozatot a könyvtár alapszabályzata is rögzíti. Az állományok szervezésekor az „elhelyezés” fogalom értelmét veszti, ugyanakkor sokban hasonlít a dokumentumok tematikus elrendezéséhez a könyvtár különböző helyiségeiben. Ezen túlmenően a felhasználók érdeklődésüknek megfelelően saját gyűjteményeket is tudnak szervezni.

Az állomány *nyilvántartásánál* a vita azon van, mit tekintenek az elektronikus dokumentum egy példányának. Egyesek szerint ez az egy szolgáltatónál elérhető dokumentum, amelyet egyidejűleg számos gépre lehet letölteni. Mások szerint ez nem így van, mivel nem a könyvtár rendelkezik a dokumentumoknak a szerverre történő felviteléről és levételéről. Elektronikus könyvek esetében egyszerűbb a helyzet, eltérő címként kell felvenni a könyvet, ha más a szolgáltatója. Elektronikus folyóiratoknál bonyolultabb a kép, mivel a szolgáltatók nem feltétlenül ugyanazzal a tartalommal tehetik elérhetővé a folyóiratot (pl. kimarad a reklám). Az RGB-ben úgy döntöttek, hogy egy leltári egységnek a kiadói csomagot

tekintik, és az ebben található dokumentumok a kiegészítő egységek.

A hálózati távoli források *tárolása* nem tűnik vitatható kérdésnek: a dokumentumokat a szolgáltató tárolja; ha a licenc megengedi, és a könyvtár letöltheti és tárolhatja azokat, akkor a könyvtár ellenőrzése alá kerülnek és megszűnnek „távoznak” lenni. A könyvtárak dolgoznak az elektronikus archívumok közös kialakításának különböző formáin – hasonlóképpen a kevésbé használt nyomtatott irodalom letéti helyeihez. Összefoglalva: a licencelt hálózati források esetében jogos az állományalakítás hagyományos folyamatairól beszélni, újragondolva a források sajátos vonásait.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 86-87, 93, 110, 114, 132, 149

Információ- és kommunikációs technológia

08/141

PENNANEN, Jukka: Haastaako Web 2.0 kirjastot käytettävyyksisaan? = Kirjastolehti. 100.vsk. 2007. 2.no. 14-15.p.

Kihívást jelent-e a Web 2.0 a könyvtárak számára a szolgáltatói piacon? (Egy finn könyvtári szakember véleménye)

Információtechnológia; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A Web 2.0 típusú szolgáltatásoknál az a sajátosan új, hogy a felhasználó igényeihez mérten gyorsan alkalmazkodnak, könnyebben kezelhetők az eddigi programoknál, és gyakran ingyenesen vehetők igénybe. Gyorsan frissülő információik megbízhatóak, hiszen nagytömegű felhasználó képezi az információk bázisát. A Tieke kiadványaként nemrégiben megjelentetett tanulmány: „A Web.2.0 – Bevezetés az internet

nyújtotta új üzleti tevékenységek lehetőségeiről” címmel, mélységében és érthetően vázolja fel a koncepció filozófiáját és alapfogalmait.

Az interneten is hozzáférhető dokumentum igen nagy olvasottságról árulkodik könyvtáros körökben. A kiadvány a Web 2.0-át nemcsak mint az üzleti tevékenység egyik modelljét mutatja be, hanem mint a szolgáltatói és felhasználói oldal kollektív, azaz közösségi alkotásaként értelmezi, elemzi fejleszthetőségét és a tartalmak megosztásának módját.

A „webkettőnek” is nevezett koncepció technológiai megoldásai olyan új lehetőségeket kínálnak, melyek alapjaiban fogják megváltoztatni a webdizájnt, mely új típusú webes szolgáltatások elterjedését hozza magával.

Korábban a legtöbb webes ügyfélszolgáltatásnál, mint pl. az elektronikus levelezési rendszereknél vagy az internetes áruházak esetében is az ügyfélnek/felhasználónak folyamatosan kattintgatnia kellett, hogy befejezze, visszaigazolja a különféle közbeeső lépéseket az ügyintézés, ill. a vásárlás és az áruházban való további „közlekedés” megerősítéseként. Az AJAX-rendszerű szolgáltatás esetében viszont az ügyfél lényegében egyetlen webes felületen marad, ahová mindig új információ érkezik az ügyintézés menetéről, vagy a szolgáltató hozza az ügyfél tudomására a közbülső biztonsági lépéseket a megerősítés céljából. Közben a felhasználó által megadott információk sem tűnnek el, mint az a hatóságok webes szolgáltatásainál korábban gyakorlat volt.

A finn szerző szerint a könyvtárak egyesíteni tudnák saját szakértelmüket a felhasználók kínálta kollektív „bölcsséggel”. A könyvtárak menükínálatában szereplő közönségszolgálati menüpont alatt a felhasználók megoszthatnák véleményüket a könyvekről, ill. ajánlhatnák is azokat, éppen úgy, mint azt az Amazon.com webes áruház oldalain láthatjuk.

A könyvtárak már ma is befogadóak a koncepciót illetően bizonyos mértékig. Azonban tény, hogy a könyvpiaccal ellentétben a könyvtárak

polcain és raktáraiban sok olyan könyv van „elfekvőben”, melynek már nincs kereskedelmi, piaci értéke. (A Web 2.0 tematikájában és fogalmi rendszerében ezt a jelenséget, a gyűjteményt vizualizáló vonalas ábrázolásról elnevezve a szakzsargon „hosszú faroknak” ismeri.) Az új lehetőség kiaknázása volna leginkább az az aspektus, amely a könyvtárakat bekapcsolhatná egy bizonyos szintig a világháló kereskedelmi jellegű működési környezetébe. Ez mindenképpen több haszonnal járna.

A cikk a derülátó nyilatkozatok ellenére felveti, hogy a Web 2.0 egy idő után kifulladásra vagy csapdára is jelenthet a felhasználók számára. Tud-e, akar-e pl. a könyvtáros társadalom a már kifejlesztett 2.0 kereskedelmi célú verziókból (bútorok, öltözködés, divat stb.) profitálni? Ezek a verziók kétségkívül bizonyos célcsoportokra irányulnak, így reklámértékük foka alacsony, és idővel maga a terjesztő lehet gátja a fejlődésnek.

A fejlődés sok irányba mehet, de a közösségi jelenlét, aktivitás szükségessége egyelőre eléggé tartósan bizonyul. A szerző szerint a kollektív bölcsesség fogja eldönteni végső soron, hogy a világháló fejlesztői milyen irányban tartják kívánatosnak a továbbfejlődést. Ha pedig a könyvtári felhasználók is élnek a lehetőséggel, vagyis kollektív módon kívánnak részt vállalni a könyvtárak jövőbeni alakításában, akkor erről nekik meghatározó többségben kell határozniuk. Ami pedig a könyvtárakat illeti: a munkatársak az ilyenfajta valódi

együttműködésre már régóta „vevők”!

(Kránit Lászlóné)

08/142

BOSC, Aurélie: Services en ligne. L'exemple de deux bibliothèques universitaires australiennes = Bull.Bibl.Fr. 52.tom. 2007. 6.no. 51-55.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Online szolgáltatások két ausztrál egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Információtechnológia; Szolgáltatások

Ausztráliában az egyetemi könyvtárak központi szerepet játszanak az egyetemi életben, és gyakran állnak az új technológiák bevezetésének az élén. A cikk két perth-i egyetem online szolgáltatásait mutatja be, amelyek közé tartozik a közös keresés a nyugat-auztráliai egyetemi könyvtári katalógusokban, „Kérdezd a könyvtárost!” szolgáltatás e-mailben, azonnali üzenet- és szöveggküldés, RSS, blogok és wikik a kommunikáció és az információközvetítés megkönnyítésére, távoktatás, információtudományi tanfolyamok és vizsgák, Open Access publikációk, LibQUAL+™ online minőségellenőrzési kontroll...stb.

(Autoref.)

Lásd még 121-122

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 97

Számítógépes könyvtári rendszerek

08/143

BREEDING, Marshall: It's time to break the mold of the original ILS = Comp.Lib. 27.vol. 2007. 10.no. 39-41.p.

Milyenek legyenek az integrált könyvtári rendszerek új generációi?

Integrált gépi rendszer

Mivel napjainkban a könyvtárak – szerényebb források birtokában ugyan – de egyre több szolgáltatást nyújtanak egyre összetettebb állományukból, fontos szerepe van annak is, hogy milyen hatékonyan automatizált eszközök segítik ezt a munkát. Ezért – és másokkal ellentétben – a cikk szerzője, aki a Vanderbilt Egyetem könyvtárában (Nashville Tennessee) az innovatív technológiák és kutatások felelőse, a könyvtárgépesítés szakértője, úgy véli, hogy egyre nagyobb lesz az integrált könyvtári rendszerek (IKR) szerepe, és most azon kellene gondolkodni, milyen is legyen az IKR új generációja.

A fejlesztőknek három fontos tényezőt kell szem előtt tartaniuk:

- 1) az egyre nagyobb digitális gyűjteményeket,
- 2) az interfészekkel kapcsolatos megváltozott elvárásokat,
- 3) azt az érdeklődést, amely a nyílt hozzáférés és a nyílt forráskódok iránt megnyilvánul.

A közeljövőben a könyvtári automatizálás fejlesztésében több figyelmet érdemelnek az integrált rendszerek, de teljesen újragondolt formában: az interfészek függetlenednek majd az integrált rendszerektől, és az IKR csak egyike lesz a többi, tartalmat és szolgáltatást nyújtó komponensnek. Az integrált rendszerek jelenlegi alapstruktúrája idestova húsz esztendő, és már megérett a gyökeres változásra (legalábbis funkcionális részeit illetően). Az új generációs rendszereknek jobban kell majd a könyvtári munkafolyamatokhoz alkalmazkodniuk. (A szerző folyamatban lévő felmérésének első eredményei azt mutatják, a könyvtárosok nincsenek megelégedve a jelenleg kapható rendszerekkel és a kapott támogatással sem, és alternatív megoldásokat fontolgatnak.)

A jelenlegi monolitikus, bonyolult rendszerek a jövőben át fognak alakulni szolgáltatás-orientált

architektúrájú rendszerekké, és jobban segítik majd a könyvtárak munkáját. Az integrált rendszerek új generációja persze nem születik meg máról holnapra, de már nem kell sokáig várnunk rá. Míg eddig a rendszerek műszaki fejlesztése dominált, ezután a funkcionalitás újragondolása és a mostani hálózati szolgáltatások felé nyitás lesz a jellemző. A könyvtárgépesítés fejlődésének kulcsa egyrészt a műszaki infrastruktúra fejlesztésében és a funkcionalitás olyan átalakításában rejlik, ami megfelel a könyvtárak való igényeinek, és elég rugalmas ahhoz, hogy kövesse a jövőbeli változásokat is.

(Murányi Lajos)

Elektronikus könyvtár

08/144

TAMMARO, Anna Maria: Lo sviluppo delle biblioteche digitali in Italia: i risultati di un'indagine = Boll.AIB. 47.vol. 2007. 3.no. 335-348.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az elektronikus könyvtárak fejlődése Olaszországban. Egy felmérés eredményei

Elektronikus könyvtár; Felmérés

Az olasz elektronikus könyvtári helyzet megismerése érdekében végrehajtott felmérés célja az is volt, hogy különböző adatgyűjtési módszereket használva az elektronikus könyvtárak értékelésének lehetséges módszereit is vizsgálják. Ezért a használókat kérdőívvel és strukturált interjúval kérdezték; áttekintették az elektronikus könyvtári alkalmazásokat a rendelkezésre álló dokumentációk és a résztvevők személyes tapasztalatai alapján; kérdőívvel fordultak az érintett különböző kulturális intézmények munkatársaihoz; interjúkat készítettek szakértőkkel a felmerült problémákra koncentrálva; összehasonlították a digitális könyvtárak honlapjainak

használhatóságát és elérhetőségét.

Az első eredmények azt mutatják, hogy az olasz elektronikus könyvtárak fejlődése az európai tendenciákat követi, és hiányozni látszik a stratégiai megközelítés. Az esetek nagy többségében a technológiai infrastruktúra és a digitális gyűjtemények egyéb technikai vonatkozásai kapnak nagy fontosságot, elhanyagolva a használó számára szükséges olyan eszközök megvalósítását, mint a források integrált katalógusa és más analitikus eszközök a digitális források azonosítására és visszakeresésére. Ez egyebek mellett a kulturális intézmények szorosabb együttműködésének hiányából is fakad. Az elektronikus könyvtár küldetése, hogy a használók számára mindenki jogát tiszteletben tartva tegye lehetővé az ismeretekhez való hozzáférést, gyakran elmentmondó érdekek közötti egyensúlyt teremtve. Ennek elérése érdekében egy jobban használóra orientált szolgáltatási kultúra kialakulására van szükség, ugyanis a használónak központi szerepet kell játszania az elektronikus könyvtár megvalósításában.

A vizsgálat szándékosan nem tért ki a politikai támogatás és a jogi szabályozás kérdéseire, az eredmények mégis rámutatnak néhány országos szinten rendezendő problémára. Szükség lenne a digitális gyűjtemények válogatási kritériumainak orientálására; a könyvtárak, levéltárak és múzeumok összhangjának előmozdítására; a köz- és a magánszféra közötti korrekt együttműködés ösztönzésére (pl. a turizmus, az oktatás-képzés, a kiadói ipar területén); az elektronikus könyvtárak irányítási rendszereinek felépítésére, különös tekintettel a központosítás és a decentralizálás egyensúlyára, pl. a megőrzés területén; egy indikátor-együttes elterjesztésére az elektronikus könyvtárak folyamatos értékelése céljából.

(Mohor Jenő)

08/145

CIACCHINI, Linda: Progettare la biblioteca digitale. La centralità dell'utente = Boll.AIB. 47.vol. 2007. 3.no. 329-333.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az elektronikus könyvtár tervezése. Középpontban a használó

Elektronikus könyvtár; Használó; Tervezés

Az adatbázis olyan rekordok gyűjteménye, amelyek pontosan megfelelnek egy meghatározott feltételnek, a WWW-t pedig (a különféle keresőgépek ellenére) semmiféle rendező elv nem befolyásolja. Az elektronikus könyvtár gyűjteménye ezekkel szemben „megközelítő” jellegű, azaz olyan digitális objektumokat tartalmaz, amelyek nagy valószínűséggel megfelelnek a használói igényeknek.

Azonban ha összeszedünk néhány (vagy akár sok) digitális (digitalizált) dokumentumot, és hálózaton hozzáférhetővé tesszük, még nem hoztunk létre elektronikus könyvtárat. Az elektronikus könyvtár olyan szervezet, mely szakszemélyzet által kiválogatott, rendezett forrásokat nyújt, biztosítja az azokhoz való intellektuális hozzáférést és terjesztésüket, megőrzi integritásukat, és biztosítja hosszú idejű megőrzésüket, hogy azok gyorsan és gazdaságosan hozzáférhetőek legyenek egy meghatározott közösség, vagy közösségek összessége számára. Egy elektronikus könyvtár tervezésekor legalább a következő kritériumokat kell figyelembe venni: az információforrások naprakészségének és megbízhatóságának foka, az alkalmazás hatóköre, a célközönség, a grafikus és multimediális jellemzők, a költségek, az informatikai környezet, a könnyű hozzáférés, a gyors és praktikus használhatóság. Különösen fontos ezek közül a célközönség (a használó) és a tartalom határozza meg az elektronikus könyvtárat, de a használó az, aki a tartalmat meghatározza; alapvető fontosságú tehát a használó érdeklődési körének lefedése. Elsődleges feladat a leendő használók, céljaik és szükségleteik megismerése. Tudományos-felsőoktatási környezetben fontos az a lehetőség is, hogy a használók hozzanak

létre digitális objektumokat.

Függetlenül attól, hogy az elektronikus könyvtár multidiszciplináris vagy szakosodott, általános vagy helyi, magán- vagy közkönyvtár, alapvető összetevői a gyűjtemény, a szolgáltatások és a használó. Mindhárom összetevőnek sajátos jellemzői vannak a digitális környezetben. A gyűjtemény digitális objektumokból és metaadatokból áll; a szolgáltatások online jelennek meg; a használó aktív hatóerő, idő- és térbeli korlátozások nélkül. Minden (hagyományos és hibrid) könyvtár profilját az olvasó/használó határozza meg, az elektronikus könyvtár dinamizmusát (többek között) a használó sokkal erősebb és hatékonyabb befolyása jellemzi a tartalomra és a szolgáltatásokra, a visszacsatolás mechanizmusai révén.

A használónak, aki jól ismeri a technológiát, és rövid idő alatt van szüksége az információra, olyan könyvtár kell, amely kielégíti ezeket az igényeket. Jelenleg az ilyen típusú könyvtár szakterületekre és specialistákra korlátozódik, ám a közeli jövőben egyre nagyobb körű érdeklődést vált majd ki.

(*Mohor Jenő*)

08/146

CREPPY, Rachel: Archives ouvertes, archives institutionnelles et protocole français = Bull.Bibl.Fr. 52.tom. 2007. 6.no. 42-45.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Nyílt archívumok, intézményi archívumok és a francia modell

Cikk; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Megőrzés

2006-ban Franciaországban nemzeti viszonylatban új protokollt és vele együtt egy új fogalmat vezettek be: a nyílt „archívumok” fogalmát. Ez egy szervergép, amelynek memóriája őrzi mindazokat a dokumentumokat, szövegeket, projek-

teket, publikált anyagokat és szürke irodalmat, amelyek valamilyen kutatás, szakmai munka eredményeként születtek. Az egymást követő változatok megőrzésének lehetősége gazdagítja a tudományos kutatást, a tudományok közötti kommunikációt, ingyenes hozzáférést ad minden interneteléréssel rendelkező szakmabelinek, egyúttal lehetővé teszi egy új típusú kutatómunka megszületését. (Itt kell megjegyeznünk, hogy az archívum fogalma napjainkban megváltozott: a szakirodalomban inkább a repozitórium szó helyettesíti, amely alatt valaminek a gyűjtőhelyét, összességét, az adott téma vagy szakterület digitális gyűjteményeit, könyvtárait, tudástárát értjük.)

A nyílt vagy intézeti archívum/repozitórium olyan hely, ahol összegyűjtve található a magán és intézményi szféra mindenféle szakmai, adminisztratív, pedagógiai, kutatási, nemzeti örökség körébe tartozó, vagyis mindenféle dokumentuma. Jellemzőjük még, hogy ezek teljes szöveggel bárki számára ingyen elérhetőek.

Az európai kezdeményezések közül ki kell emelni az OpenDOAR (<http://www.opendoar.org>) elnevezésű, egyetemek majd ezer gyűjteményéből álló nyílt archívumát, amelynek anyaggazdagsága a világ tudományos publikációinak közel 15%-át teszi ki. Európa szerepe ebben az egész rendszerben azzal magyarázható, hogy a hasonló gyűjtőhelyek fele itt található. Az ötlet 2001-ben Budapesten született, majd Berlinben, Lyonban fejlesztették tovább a kutatói-informatikai konferenciákon, míg 2003-ban az IFLA és az információs társadalom csúcskonferenciája hozott határozatot a nyílt archívumok megalkotásáról.

A holland nemzeti modell: a DARE (Digital Academic Repositories), majd 140 ezer egyetemi és egyéb intézményi tudományos publikáció gyűjtőhelye. Internetes megfelelője a DAREnet (<http://www.darenet.nl/>). Az angolok hasonló gyűjteménye az INTUTE (<http://www.intute.ac.uk>), amelynek határozott profilját az adja, hogy csak az egyetemi intézmények

és kutatóhelyek munkatársai és hallgatói számára és általuk írt dokumentumokat gyűjti. A blogoktól az adatbázisokig minden egy helyen érhető el e társadalmi réteg számára. Nagy figyelmet fordít a metaadatok jelentőségére, hogy ezzel is biztosítsa a többi hasonló gyűjtemény közötti átjárását.

A franciák nem követik az eddig kialakult rendszereket. Egyedi módszert találtak ki: egy osztott platformot hoztak létre a CNRS által 2000-ben kifejlesztett HAL (Hyper Article en Ligne) applikáció segítségével. Ez a tudományos kommunikációt elősegítő eszköz lehetővé teszi a publikációk intézmények/személyek szerinti feltérképezését és nyilvántartását. Az alkalmazás természetesen számos gonddal jár, és sok megoldandó problémát vet fel: a nyílt rendszerek jogi szabályozását; az e-folyóiratok, a hagyományos folyóiratokban megjelent majd e-repozitóriumokban elhelyezett dokumentumoknak, az egyes európai intézmények, adatbázisok speciális adatelemeinek és a metaadatok közötti kapcsolatoknak a gondját. Ezeket a jövőben csakis a tanárok, kutatók, könyvtárosok, informatikusok közös munkája és együttgondolkodása fogja megoldani.

(Pajor Enikő)

08/147

XIA, Jingfeng: Disciplinary repositories in the social sciences = *Aslib Proc.* 59.vol. 2007. 6.no. 528-538.p. Bibliogr.

Szakterületi archívumok a társadalomtudományokban

Elektronikus publikáció; Megőrzés; Tájékoztatás - társadalomtudományi; Tudományos kutatás

A cikk áttekinti a szakterületi repozitóriumok fejlődését a társadalomtudományokban. A jelenlegi repozitóriumok működését vizsgálva rámutat,

hogy a digitális archívumok helyes működtetési módja meg fogja változtatni az információáramlás kultúráját a társadalomtudományok területén. Sok archívum sikeresen alkalmazza a decentralizálás stratégiáját munkafolyamatai során. Ezzel a modellel eredményesen érhető el a különböző területeken tevékenykedő egyes kutatók. A legtöbb repozitóriumnak nincs túl nagy gyakorlata a kutatók figyelmének felkeltésében. Tanulhatnának sikeresebb „társaitól”, hogy javíthassák saját működési tervüket.

(Autoref. alapján)

08/148

XIA, Jingfeng: Assessment of self-archiving in institutional repositories: across disciplines = *J.Acad.Libariansh.* 33.vol. 2007. 6.no. 647-654.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Saját archiválás négy tudományterületen hét egyetemi intézményi repozitóriumban

Felsőoktatási intézmény; Megőrzés; Tudományos kutatás

Az intézményi repozitóriumokról (IR) és működtetésükről zajló viták alapkérdése, hogyan biztosítható az egyetemi oktatók bevonása az archiválásba, hiszen az IR-ek használhatósága nagyrészt a bennük elhelyezett tartalmak nagyságrendjétől függ. Az oktatók számtalan feladatuk mellett terhesnek érzik, hogy kutatási eredményeiket maguk töltsék fel az egyetem repozitóriumába, noha ez csak pár perces többletmunkát jelent, de ennél nyomósabb az az ok, hogy szakmai előmenetelük elsősorban a (főleg nyomtatott) lektorált folyóiratokban publikált cikkektől függ. Nincsenek tudatában az IR előnyeinek, bár könyvtárosok felmérése szerint a tudósok online megjelenése jelentősen megnöveli mind ismertségüket, mind idézettségüket. A szakirodalom szerint az archiválási hajlan-

dóság tudományterületenként is eltér: az elektronikus preprintek köröztetése és szakterületi repozitóriumban való elhelyezése mindennapos gyakorlat a fizikusok és a közgazdászok körében, míg a társadalom- és humán tudományok művelőire nem jellemző. Az igazi probléma az intézményi és a szakterületi repozitóriumok eltérő infrastruktúrájában rejlik: míg előbbieket egy-egy intézmény összes tanszékének a tudományos eredményeit gyűjtik, a második típus a szűkebb szakterület számos intézményének kutatási eredményeit tartalmazza. Az elektronikus tartalmak feltöltésére is kétféle megoldás alakult ki:

- 1) minden tudós maga felelős (mandate) a feltöltésért, és ezt helyileg szabályozzák, illetve
- 2) ezt közvetítők (liason), könyvtárosok, diákok vagy tanszéki adminisztrátorok végzik.

A felmérés 2007 januárjában négy tudományterület (fizika, kémia, közgazdaságtan, szociológia) és hét – három ausztrál, három angol és egy svéd – egyetem esetében azt vizsgálta, hogyan kerülnek tudományos eredményeik az intézmény repozitóriumába. A tudományterületek kiválasztásában az játszott szerepet, hogy mind hagyományosan oktatott szak legyen, és egyenlő arányban legyen köztük szakterületi repozitóriummal rendelkező és nem rendelkező diszciplína. A hét egyetem a szerző korábbi felmérésében is szerepelt, s összehasonlítási alapul is szolgált, továbbá *EPrints*-alkalmazást használt, amely a hasonló szoftverek között egyedül tartalmazza a „feltöltve XY által” (Deposited by ...) mezőt, ami az értékelés egyik fontos eleme volt. (A vizsgálat emellett a metaadatokat, a teljes szöveg meglétét, típusát, formátumát, valamint a bekerült közlemények és tudósok számát is elemezte.)

Az alapos vizsgálat eredményei nem erősítették meg azt a vélekedést, hogy a szakterületi repozitóriumban tapasztalattal bírók inkább hajlandók az intézményi archívumokba feltöl-

tetni eredményeiket; sokkal fontosabbnak bizonyult az archiválás mikéntje: a tudósok felelősségére alapozó volt a sikeresebb. A kapott eredmények aligha általánosíthatók, hiszen a szerző csak *EPrints*-alkalmazást használókat vizsgált hét egyetemen, de kitűzött célját elérte: új megközelítéseket talált az intézményi repozitóriumok értékeléséhez. A jövőben ezt a vizsgálatot még szélesebb körben, más alkalmazások bevonásával is folytatni kell.

(Murányi Lajos)

08/149

GILLOUX, Marianne – PEREZ, Isabelle Mauger: Le dispositif national d'archivage et de signalement des thèses électroniques = Bull.Bibl.Fr. 52.tom. 2007. 6.no. 46-49.p.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az elektronikus disszertációk nyilvántartása és nemzeti archívuma

Disszertáció; Elektronikus publikáció; Megőrzés

2006 augusztusa óta Franciaországban az elektronikus Phd disszertációkat be kell jelenteni a STAR-ba (Signalement des thèses, archivage et recherche) az ABES (Agence bibliographique de l'enseignement supérieur) által kifejlesztett országos rendszerbe. A STAR működteti a disszertációk kölcsönzését az intézmények között, és jelöli ki a számos résztvevő szerepét a folyamatban.

Minden intézmény, mely doktori diplomát állít ki, köteles a disszertáció egy példányát felajánlani a közös adatbázisba. A hivatalosan elismert doktori értekezést metaadatokkal is ellátják, biztosítják a hosszú távú archiválást és a széles körű terjesztést.

(Autoref.)

Az ismertetett cikkek forrásai

- ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Bibliografiâ – Bibliografiâ (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)
Boll.AIB – Bolletino AIB (IT)
BuB – BuB Forum für Bibliothek und Information (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Cat.Classif.Q. – Cataloging and Classification Quarterly (US)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Coll.Res.Libr.News – College and Research Libraries News (US)
Coll.Undergrad.Libr. – College and Undergraduate Libraries (US)
Comp.Libr. – Computers in Libraries (US)
Čtenář – Čtenář (CZ)
Doc.Bibl. – Documentation en Bibliothèques (CA)
El.Libr. – The Electronic Library (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Inf.Outlook – Information Outlook (US)
Inf.Serv.Use – Information Services and Use (I)
Interlend.Doc. Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Acad.Libariansh. – Journal of Academic Librarianship (US)
J.Am.Soc.Inf.Sci.Technol. – Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)
J.Doc. – Journal of Documentation (GB)
J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)
J.Web Librariansh. – Journal of Web Librarianship (US)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
Knižnica – Knižnica (SK)
LIBER Q. – LIBER Quarterly (I)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Trends – Library Trends (US)
Online Inf.Rev. – Online Information Review (I)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Public Libr.Q. – Public Library Quarterly (US)
Ref. User Serv.Q. – Reference User Services Quarterly (US)
Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Española Documentación Científica (ES)
Scand.Public Libr.Q. – Scand.Public Library Quarterly (Sx)
Tech.Serv.Q. – Technical Services Quarterly (US)

ÚTMUTATÓ A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ SZERZŐI ÉS KÖZREMŰKÖDŐI SZÁMÁRA

- **Folyóiratunk** a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy elméletével és gyakorlatával foglalkozó tanulmányokat és a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató írásokat várja közlésre.
- **Műfajok, terjedelem:** önálló tanulmányok 20–23 A/4-es oldal (1 A/4-es oldal, 1,5-es sortávolsággal: 2000 n); szemletanulmányok 10–20 A/4-es oldal; tömörítések, fordítások 5–15 A/4-es oldal; recenziók 3–6 A/4-es oldal, referátumok 1–2 A/4-es oldal. A megadott terjedelemtől a szerkesztőséggel egyeztetve, el lehet térni.
- **Kéziratok leadása:** e-mailben szövegfájlként (pl. rtf) csatolva várjuk a kéziratokat. A szöveget a téma áttekinthetősége érdekében érdemes alcímekkel tagolni. A címhierarchiát számozással lehet jelölni. A tipográfiát a szerkesztőség alakítja ki. A rövidítések feloldását az első előfordulásnál kell megadni.
- **Illusztrációk (ábrák, képek, táblázatok):** az illusztrációkat külön fájlban adják át, a szövegben pedig folyamatos számozással kérjük megjelölni a helyüket. A folyóiratban csak fekete-fehér illusztrációkat tudunk közölni, ezért a színes ábrák, táblázatok, grafikonok készítésénél erre legyenek tekintettel. Digitális illusztrációt jpg formátumban kérjük, az internetes forrásnál az URL feltüntetését várjuk. Az ábrákat folyamatosan számozzák be arab számmal és adjanak ábracímet is. A táblázatoknak is legyen sorszáma és címe.
- **Irodalomjegyzék, hivatkozás:** a szöveg hivatkozásait Irodalom cím alatt a cikk végén kérjük felsorolni. A cikk szövegében a felső indexbe írva kérjük a hivatkozás sorszámát. Ha ilyen nincs, a szerzők betűrendjében adják meg az irodalmat. A lábjegyzetet *-gal adják meg az oldal alján. Amennyiben háromnál több a megjegyzések száma, a cikk végén, folyamatos sorszámozással kérjük megadni. Internetes forrásra történő hivatkozásnál zárójelben az utolsó megtekintés idejét is tüntessék fel.

Folyóiratcikkre hivatkozás:

UNGVÁRY Rudolf – PÁSZTI László: A földrajzi nevek mint az adatbázisrekordok hozzáférési pontjai. = Könyvtári Figyelő, 15. (51.) évf. 2005. 4. sz. 765–789. p.

Könyvre hivatkozás:

KENDRICK, Terry: Strategic marketing plans that really work. A toolkit for public libraries. London, Facet, 2006. 225 p.

Könyvrészletre történő hivatkozásnál:

HARASZTI Pálné: A könyvtári szolgáltatás jogi szabályozása. In: Könyvtárosok kézikönyve 4. Határterületek. Szerk. Horváth Tibor, Papp István, Bp. Osiris, 2002. 87–118. p.

- **Tartalmi összefoglaló:** a tanulmányokhoz és a Kitekintés rovat írásaihoz 10–15 mondatos tartalmi összefoglalást kérünk mellékelni az angol rezümék készítéséhez.
- **Javítás, tipográfia:** a szerkesztőség stílusosan és nyelvhelyességi szempontok alapján javíthatja a kéziratokat. Szükség esetén szaklektorok nézik át a kéziratot. A tartalmat érintő változtatást a szerzővel mindig egyeztetni kell. Az írások tipográfiai kialakítását a szerkesztőség végzi. A szerző kérheti a betördelt cikket korrektúrára.
- **Szerzői jog:** a szerzőkkel kötött felhasználási szerződés szerint a szerkesztőségnek joga van a cikkek elektronikus változatát az adott szám hagyományos megjelenését követő fél év múlva kitenni a folyóirat ingyenes archívumába, ingyenes használatra. Amennyiben a lapban közölt írások egy másik folyóiratban is megjelennek, kérjük, hivatkozzanak a Könyvtári Figyelőben történt első közlésre.
- **Tiszteletpéldány:** a Tanulmányok, Kitekintés és Könyvszemle rovatok szerzőit a folyóirat megjelenése után egy tiszteletpéldány illeti meg.

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

A FÖLDRAJZI NEVEK ÉS SZEREPÜK AZ
INFORMÁCIÓKERESÉSBEN (NEMZETKÖZI
FEJLŐDÉS, PROBLÉMÁK, ÉS TAPASZTALATOK
A KÖZTAURUSZBAN ÉS GEOTAURUSZBAN)

VÁLOGATÁS A FÜLÖP GÉZA EMLÉKÜLÉS
ELŐADÁSAIBÓL
(FÜLÖP GÉZA KANDIDÁTUSI ÉS DOKTORI
ÉRTEKEZÉSE; FÜLÖP GÉZA TANSZÉKVEZETŐI
MŰKÖDÉSE; NŐI OLVASÓKÖZÖNSÉG A
FELVILÁGOSODÁS KORÁBAN)

KÖZKÖNYVTÁRAK SZLOVÉNIÁBAN

**HIRDESSZEN
A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!**

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLÖDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2008/12

KÖNIGSBERGER

2008/12

KÖNIGSBERGER